

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

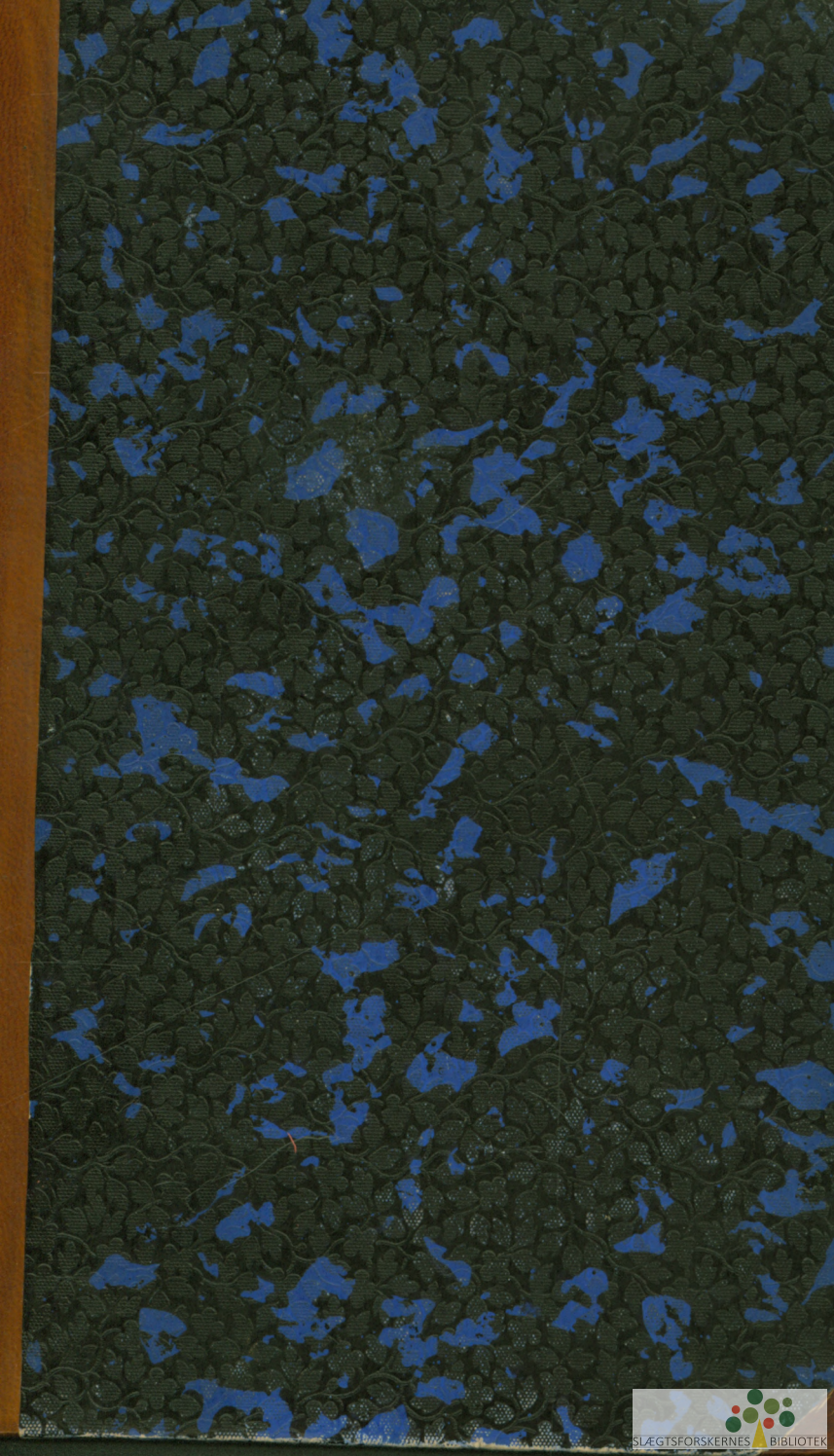
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Af mit Livs
og
min Tids Historie.

Af
A. S. Orsted.

Første Bind.

Kjøbenhavn.

Eyldendalske Boghandling.

1851.

Af mit Livs
og
min Tids Historie.

Af
A. S. Orsted.

Forste Bind, forste Hefte.

Kjobenhavn.

Eyldendalske Boghandling.

1850.

I.

Det for nogle Maaneder siden udgivet Skrift*) har jeg allerede underrettet mine Medborgere om det Værks Anledning og Bestemmelse, som jeg nu er ifærd med at forelægge dem. Som man deraf har kunnet erfare, skal min Virksomhed i Videnskabens og Statens Tjeneste udgjøre Udgangspunktet for dette Værk, men dets Formaal dog ingenlunde dertil være indskrænket. Naar jeg har valgt hiint Udgangspunkt, saa er det fordi jeg dertil beqvemmelig kan knytte deels yderligere Undersøgelser og Bemærkninger over enkelte vigtige Gæmner, der have beffjefstiget mig som Forfatter eller som Statstjener, deels en Mængde Dplysninger og Betragtninger over vor Literaturs og vore Samfunds-Tilstande, saaledes som de efterhaanden have udviklet sig i en Række af mere end 50 Aar, hvori de have været Gjenstande for min Opmærksomhed og tildeels for min virksomme Deeltagelse. Skjøndt det kun er ved den nøie Berørelse, hvori jeg i de senere Aar er kommen med Bevægelser i det offentlige Liv, der omsider have ført til en omfattende Forandring i alle vore Statsforhold, at jeg har kunnet finde mig foranlediget til at indlade mig paa en Art af Levnetsbeskrivelse, saa har jeg dog, efter at have sat mig ind i dette Foretagende, fundet mig opfordret til at gaae saa langt tilbage som foran betegnet. Det er vel uforudsete Begivenheders Magt, der har givet den sidste Tids Udvikling den Bending, som den har taget, men derfor er den dog ikke uden Sammen-

*) For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed — en historisk statsretlig Undersøgelse, S. 1—7.

hæng med Tilstandene og Stemningerne i Begyndelsen af hiin Periode eller de Retninger, som disse i dens Løb have taget til forskjellige Sider; og om Forholdet mellem hine Tider og den, hvorunder vi nu leve, gjør det nærværende Slægt sig forunderlig skjæve Forestillinger, hvis Berigtigelse turde være af Bigtighed for Opfattelsen og Bedømmelsen saavel af vor nuværende Tilstand som af vor hele Udviklings Gang. Da jeg ved at gjenkalde mig hiin ældre Tid har fundet Meget opbevaret i levende Erindring, som deels synes at være aldeles glemt, deels idelig og idellig fremdrages i en ganske forvansket Skikkelse, saa har jeg fundet et særdeles Kald til at anvende en Deel af mit Livs Aften paa at optegne og overantvorde mine Medborgere Bidrag til mit Fædrelands indre Historie i den lange Tid, hvori jeg har været indlevet i samme.

Det bliver i det Hele kun fornemmelig den Deel af mit Liv, hvori jeg deels som Forfatter, deels som Statens Tjener er kommen i Berørelse med det offentlige Livs Udvikling, som jeg agter at forelægge mine Medborgere. Jeg har imidlertid ikke ganske kunnet forbigaae min Barndoms og tidlige Ungdoms Historie, forsaavidt enkelte Træk, der have havt en mærkelig Indflydelse paa min Udviklings Retning, kaste et Lys paa det Liv, der siden har udfoldet sig for mine Medborgere og er kommen i Berelvirkning med vore Samfundstilstande. Jeg kan saameget mindre ganske tie herom, som adskilligt derhen Hørende allerede forlængst er forelagt Almeenheten. Navnlig har min elskede Broder i den Selvbiographie, som han har leveret i Kofods Conversationslexicon tillige omfattet mit tidligere Liv, der saa inderligt var sammensmeltet med hans. I samme Skrift har jeg, paa Opfordring, leveret en Fortsættelse af mit Levnetsløb fra den Tid, da det mere skilte sig fra hans. Man vil vist have bemærket, at den er langt fra at være affattet med det Liv og den Interesse som den Deel af samme, min Broder havde meddeelt, og man vil i denne sidste finde meget Mere til Dplysning om min tidligste Udvikling end i hvad jeg selv har leveret. Men just det, at saaledes min tidligere Udviklings-Historie allerede er draget frem og det med en ganske

anden Kjærlighed, end om jeg selv skulde have indladt mig derpaa, gjorde, at jeg ikke vilde afflaae Udgiverens gjentagne Begjæring om at ville udfylde samme, og det saameget mindre som jeg forhen havde været i den Nødvendighed at meddele mit Levnetsløb, deels nemlig til Ordenscapitlet, deels i Anledning af min Doctorpromotion i Maret 1815. Senere har jeg atter ladet mig overtale til at levere nogle yderligere Bidrag til min Levnetsbeskrivelse, som findes i dansk Folkekalender for 1848. Denne maa imidlertid ingenlunde betragtes som mit eget Arbejde. Det Stof, som jeg dertil havde leveret, er forarbejdet af en anden Haand, vistnok snarere med for stor end med for ringe Velvillie; men der er Udskilligt, som vidner om en mindre rigtig Opfatning af de Forhold, hvorpaa det kom an ved Bedømmelsen af mit offentlige Liv, og som jeg, hvis jeg havde forbeholdt mig at gennemlæse Arbejdet, inden det kom for Lyset, maatte have forlangt berigtiget. Jeg havde imidlertid ingen saadan Forbeholdenhed taget, det var kun af Føielighed jeg havde ladet mig bevæge til at levere nogle Materialier, og jeg var saa glad over at have indløst mit derom givne Løfte, at jeg ingenlunde kunde have noget Duffe om at befatte mig mere dermed, end der var forlangt. Saalænge jeg havde andre Opgaver for min Tid og Virksomhed, var det kun med Ulyst og med en vis Treenhed, naar jeg gav efter for Opfordringer af det Slags. Nu da jeg har faaet saa god Tid til at tænke mig ind i mit Livs Historie og derved er kommen til Erkjendelse af dets Sammenhæng med det, som har mere almindelig Interessse, er hiin Ulyst bleven mindre. Jeg skal derfor endnu knytte nogle faa Bemærkninger til hvad min Broder har leveret om vort fælles Barndomsliv.

Som min Broders Selvbiographie viser, var det kun høift usuldfomne Midler, der kom vor medfødte Drift til Kundskab og Landsudvikling imøde, og vi vare paa en Maade, hvortil der maaskee sjældent findes et Sidestykke, vore egne Lærere, hvorved vi dreve en ganske egen indbyrdes Underviisning. Det var derfor kun med tarvelige Skolekundskaber vi i

Foraaret 1794 forløde vor Fødeby (Kudkjøbing paa Langeland, hvor jeg første Gang saae Lyset den 21 December 1778), for ved et halvt Aars Privatunderviisning i Kjøbenhavn at komme saa vidt, at vi kunde underkaste os den befalede Examen, og derefter blive indskrevne blandt Universitetets Borgere; og det vil let indsees, at vi, uagtet vi her erholdt en i de lærde Sprog meget dygtig Lærer og uden Vanskelighed fik bedste Charakter til Examen Artium, dog med Hensyn til det egentlig lærde Grundlag for de academiske Studier, hvori Examen's Udfald imidlertid var heldigt, ikke stode høiere end jevnt gode Studenter i Almindelighed. Derimod tør jeg vel antage, at Selvtænkningen, netop som Følge af det Meget, der havde været overladt til vor egen Omsorg, har været vaft hos os i en ganske anden Grad end hos dem, der ellers den Tid forløde Skolen. Min Broder har fortalt, hvorledes jeg, der i min Barndom tilfældigviis havde faaet fat paa Nørregaards Naturret, havde hengivet mig til dens Læsning, saaledes at jeg var istand til at gjøre tilfredsstillende Rede ved en Prøve, som en Jurist, der havde hørt fortælle derom, fandt for godt at anstille. Jeg er mig og fuldkommen bevidst, at jeg havde fat mig ind i den hele, rigtignok ikke meget dybsindige, Tankegang, der gik igjennem denne temmelig vidtløftige Lærebog, og saaledes allerede dengang blev bekendt med det wolfiske Retts- og Moralsystem, der da med en ganske anden Gensformighed traadte frem i de sædvanlige Lærebøger end den, hvormed Forfatterne til de nyere Lærebøger havde gjentaget de til deres Tid herskende forskjellige Systemer. Jeg erindrer ligeledes, at jeg følte Svagheden i nogle af de Sætninger, hvorpaa det hviler, fornemmelig i dem, hvormed Retfærdigheds- og Kjærlighedspligten skulde begrundes, og at adskilligt i de opstillede Læresætninger (saasom det aldeles betingede i Sanddrøvelighedspligten) var mig anstødeligt. Og i det til de borgerlige Forhold mere lempede Partie af denne Bog, der kaldtes den almindelige private Ret, fandt jeg en Deel, der forekom mig aabenbart forkeert. Heriblandt erindrer jeg mig den Lære, at der var mindre Betænkelighed og ideligere Anvendelse for ind-

frænkende end for udvidende Lovfortolkning; hvorved i det Bæfentlige de samme Indvendinger, hvormed jeg siden som Forfatter har gjendrevet denne synderlige Paaftand, allerede da, om just ikke i fuld Klarhed og Bestemthed, viste sig for mig. Jeg vovede imidlertid dog ikke at forkaste, hvad der lærtes af en Forfatter, hvis Anseelse jeg den Tid forestillede mig som meget større end den i Virkeligheden var, og naar jeg til den i min Broders Biographie omtalte Mand, der velvillig havde tilbudt at føre mig videre i dette Fag, hvori han fandt, at jeg havde paa egen Haand gjort en ikke ringe Fremgang, udtrede Tvivl om Et og Andet, saa stod han stedsje paa det, der i Bogen var foredraget, uden dog at kunne løse mine Tvivl. Af de Videnskaber, hvori jeg tilligemed min Broder i det første academiske Aar skulde indføres, var og Philosophien den, hvori jeg allerlettest satte mig ind; og jeg vilde uden Tvivl hver Gang jeg havde hørt et Foredrag enten af Riisbrigh (hvis Forelæsninger vi besøgte et heelt Aar igjennem) eller af Gamburg (som vi blot hørte vort andet academiske Halvaar) strax have været istand til at gjøre tilfredsstillende Rede for Indholdet. Ogsaa min Broder satte sig med Lethed ind i det, der i disse Forelæsninger blev foredraget, og under vor indbyrdes Underviisning var det ikke sjældent, at vi fandt Huller i de Slutninger, hvorved de foredragne Sætninger skulde begrundes. Om jeg end, som han antager, i de philosophiske Videnskaber har været ham til større Nytte end han mig, saa er det derimod vist, at han i et ganske andet Forhold var mig behjælpelig i de øvrige Fag, som sysselsatte os i de første academiske Aar. Dette gjaldt i Særdeleshed om Physik og Astronomie, medens selve Mathematiken, om jeg end ikke havde saa megen Sands derfor som han, ikke faldt mig vanskelig, og jeg navnlig med Lethed og Interesse satte mig ind i alle Talsforhold, noget, som i mit følgende Liv, ved Behandlingen af Rets- og Forvaltningsspørgsmaal ofte er kommet mig meget tilgode.

Hvad min Broder fortæller om vor tidligste Barndoms Underviisning af en tydsk Haandværker, som ved Siden af en

i hans Stand sjælden Bibelfundskab, intet Andet forstod end Tydsk, hvori han daglig forelæste os noget af Bibelen, kunde maaskee af Nogle opfattes som en Bestyrkelse og Forklaring af den Bebreidelse, der i den senere Tid er gjort mig, at tydsk Videnskab og Litteratur alt for meget har indvirket paa mig. Og det er en Sandhed, at denne Mand var tydsk med Liv og Sjæl, og aldrig kunde blive træt af, at udbrede sig om det tydske Sprog, den tydske Tænkemaades og de tydske Tilstandes Fortrinlighed fremfor hvad man fandt hos os, og i vor tidligste Barndom have vi neppe næret nogen Tvivl om, at denne vor Lærer, for hvem vi havde megen Agtelse og Hengivenhed, maatte have Ret. Den store Opmærksomhed, der i vor Kreds blev viist os for vor da i Rudkjøbing sjeldne Færdighed i det Tydske og for den Religionskundskab, vi derigjennem havde erhvervet, bestyrkede os ogsaa tildeels i vor høie Agtelse for det Tydske. Men allerede inden vi traadte ud af denne Pugeskole, viste der sig dog Tvivl hos os om Sikkerheden af hvad han i fornævnte Henseende havde forebragt os. Saaledes erindrer jeg mig, at der allerede dengang faldt os et geographisk Skrift i Hænder, der viste, at hans Fødeby Lybek, om hvis Betydenhed og Herlighed han havde givet os et høit Begreb, kun var en Middelby. Men ikke meget senere kom ogsaa Skrifter os i Hænde, der udtalte bittere og nedfattende Domme om alt hvad Tydsk er; deriblandt erindrer jeg mig Riegels's Kjøbenhavns Skilberie og Heiberg's Rigsdaaler-Seblens Hændelser. Disse Skrifter, især det sidste, slugte vi med stor Begjerlighed; og jeg kunde endnu fra min Barndom erindre, at alt, hvad der i en vis Tid her blev talt og skrevet mod Tallotteriet, fandtes deri ligesaa stærkt og ligesaa skarpt og derhos i en høit indtrængende Form. Ogsaa meget andet af den Læsning, der tilfældigviis kom os imøde, viste os snart, hvor urigtige mange af de Begreber vare, som vor Barndomslærer havde meddeelt os. Blandt andet erindrer jeg mig, hvor overrasket jeg blev ved at faae den danske Oversættelse af Frederik den Andens efterladte Skrifter i Hænde, og deraf erfare, hvor langt denne var fra den Gudsfrøgt, som,

efter hiin Mand's Fortælling, havde didraget nok saa meget til hans Seire, som hans Tapperhed og Klogskab. Denne Lærer var saaledes meget tidlig ophørt at være en gjældende Autoritet for os. Snarere maatte vor senere Erfaring om det Urigtige i de Forestillinger, han havde bibragt os, tjene til at bestyrke den fra anden Side udtalte ugunstige Mening om Tydskerne. Vi vare dog ikke ubillige nok til at skrive hans Svagheder paa det Folks Regning, hvorfra han var udgaaet; ei heller var denne Erkjendelse i Veien for den Hengivenhed, som vi vedbleve at bære for ham, og som han og ved sine flere gode Egenskaber, hans Kjærlighed (hvorfor jeg dog i langt mindre Grad end enten min ældste Broder eller den, som kom nærmest efter mig, var Gjenstand) og den Indvirkning, han i flere Retninger havde havt paa os, fortjente. Havde vi tænkt videre over hans urimelige Nationalstoltbed, saa vilde vi vel og have indseet, at Kilden maatte søges i hans høist indskrænkede Synskreds og i de snævre Forhold, hvori han befandt sig. Det han havde lært, og som var det eneste, hvori han fandt Tilhold, havde han bragt med sig fra sin Fødeby, ligesom han heller ingen anden Bye havde seet, der i Betydning nærmede sig samme, saa at det ikke var underligt at denne var saa stor i hans Grindring. Paa den Grund, hvortil han siden var bleven forplantet, var han lidet lykkelig; han levede ikke rigtig vel med sin Kone, der ved sin Ufredelighed skaffede ham mange Fjender. Han holdt sig, som Pietist, temmelig tilbage fra det kirkelige Samfund; han blev kun lidet søgt i sit Haandværk, hvori han uden Tvivl heller ikke var stærk, men fik dog senere ved sit Skolehold ikke blot det Fornødne til sin Underholdning, men endog en ikke saa ganske ringe Agtelse, hvilken han alene skyldte sin Tydskhed. Skjebnen vilde, at vi endnu inden vi ganske forlode hans Skole, skulde komme i et omtrent lignende Tilfælde med vor Lærer i de academiske Videnskaber. Denne var nemlig en Normand, til hvis Nationalstoltbed og Foragt for alt hvad Dansk var jeg aldrig har seet Mage. Men saalidet som han ved de daglige Uttringer i denne Retning, hvormed han underholdt

os i Læretimerne, kunde bringe os til at forgube Norge eller foragte vort Fædreland, saa lidet fik denne svagsindede hypochondre Mand's Særheder nogen varig Indflydelse paa vort Sindelag mod vore norske Brødre. Naar iøvrigt paa den ene Side de ovennævnte Skrifter og hvad mere der af Litteraturen kom for vore Dine, snarere maatte indtage os mod end for det Tydske, saa tjente det dog til Modvægt, naar vi til Exempel læste hvorledes Ewald og Baggesen dreve Spot med den ultranationale Retning, som og da havde yttret sig, og med hvilken Varme især den sidste i sin Labyrinth, der og allerede i Fædrenehuset var kommet os i Hænde, yttrede sig om Tydslands Litteratur og om hvad der ellers til Bedste for Menneskeheden er kommen dersfra. Vi vare saaledes vistnok, da vi forlode Fædrenehuset, ligesaa langt fra en blind Forkjærlighed for det Tydske som fra urimelig Uvillie derimod.

Bed den Retning, som mine Studier senere tog, blev vel den tydske Litteratur mig vigtigere end nogen anden, og navnlig vare der nogle af mine Ungdomskaar, hvori jeg, uden behørig Landsfrihed, overlod mig til den Kantiske og senere den Fichtiske Philosophie, og troede deri at finde alle Wiisdommens og Erkjendelsens Skatte. Men det varede ikke mange Aar førend jeg frigjorde mig for, hvad der i min Forkjærlighed for disse Tydslands philosophiske Chorophæer var blindt og fladvist, og man vil ikke fra 1801 af finde noget i mine Skrifter, som smager deraf. I mine egentlige juridiske Arbejder, hvori jeg idelig har taget Hensyn til fremmede Love og fremmed Litteratur, vil det maaffec findes, at jeg mere har udbredt mig over tydske Landes Love og Retsinstitutioner end over andre fremmede. Men det turde dog finde sig, at jeg heller ikke har forsømt at benytte disse, hvor dertil var Anledning. Og skjøndt jeg ofte har ved Hjælp af fremmed og navnlig tydsk Ret og Litteratur søgt at klare og udvide mine Begreber, saa turde det dog være vanskeligt at nævne noget Exempel paa, at jeg har optaget noget af det fremmede, som ikke havde en sund Rod og passede sig med vor egen Retstilstand. Jeg er og ofte, naar jeg, i at udvikle et eller andet betydningsfuldt Rets-

forhold, har med den Ordning samme har faaet hos os, sammenstillet den, som fremmede Love have givet det, og upartisk fremstillet Fordelene og Uleilighederne ved disse forskjellige Maader at ordne Sagen paa, kommet til den Erkjendelse, at den danske havde væsentlige Fortrin, og jeg skulde troe, at denne prøvende Sammenligning baade har ført til en dybere Indsigt i saadanne Retsforholds Væsen og til at oplive Erkjendelsen af, hvor meget vi i det Hele maae prise os lykkelige ved vor nationale Lovgivning og Retsudvikling. I øvrigt vil jeg villigt tilstaae, at jeg ikke ved slige Undersøgelser just har lagt an paa at finde vort eget bedre, mit Formaal har været at udfinde det Rette og Sande, og jeg har været villig til at erkjende det Fremmedes Fortrin, hvor det virkelig var bedre; men desto mere tilfredsstillende har det været mig, naar den upartiske Prøvelse har befæstet Kjærligheden til vor eiendommelige Retsudvikling.

Af min Broders Fortælling vil det sees, at det foruden det tydske Sprog ikke var meget andet end Bibelen og Pontoppidans Forklaring, hvormed man i vor tidlige Barndom gjorde os bekendte; at vi dog ogsaa lærte Luthers Katechismus og de anordnede Evangelier og Epistler samt en Deel Psalmer, behøver ikke at bemærkes. Saa vist som det nu er, at de Aar, vi maatte tilbringe i den omtalte Skole, kunde have været frugtbarere anvendte paa anden Kundskab og Dannelse, hvis Leilighed dertil havde været os buden, saa har dog det Stof, hvormed vi kun altfor udelukkende sysselsatte os, ikke været uden Nytte for vor Udvikling. Ikke alene bleve vi tidligt fortrolige med de hellige Skrifter, og disses saavel historiske og poetiske som dogmatiske og moralske Indhold, men vi fik ogsaa et populært dogmatisk System inde; og om vi end opfattede dette mindre vel end det, naar jeg tænker mig tilbage i mine Forestillinger fra den Tid, forekommer mig, at vi dog virkelig havde opfattet det, saa har det ved Tilnytning til hvad vi senere have læst og tænkt, været os behjælpeligt til at sætte os ind i dette, og derom have en Mening. Maaskee at vi for en stor Deel skyldte hiin, forresten lidet anbefalelige, Un-

derviisning, at vi med en Interesse, der sjældent findes hos dem, der ikke have gjort Theologien til deres Fag, have fulgt den theologiske Udvikling i de forskjellige Retninger, som vi have oplevet. Da vi tilbragte flere Barndoms Aar med at læse og lade os overhøre i Pontoppidans Forklaring, var det med den lykkelige Hufommelse, hvormed vi vare begavede, naturligt, at vi maatte lære den meget nøagtigt og længe beholde den i Erindringen. Jeg, og vist ikke mindre min Broder, vilde endnu være istand til, dels bogstaveligt, dels med Hensyn til det vigtigste Indhold at kunne gjøre Rede for mange Partier i denne Bog; og ligesom der ikke let er noget af Christendommens Dogmer, som ikke deri findes omhandlet, saaledes ere og saavel Dogmerne som den christelige Morals Lærdomme for det meste fremsatte paa en indtrængende Maade. Den gik uden Tvivl for meget ind paa de subtilere Dogmer (den hele Athanasiske Treenighedslære saavel som Læren om de tvende Naturer i Christus, var t. Ex. der meget fuldstændigt foredraget), ligesom der og i dens Sædelære er for meget af pietistisk Strængheid. Men den gav os en ganske anden religiøs Opvækkelse og Belæring end vi kunde have faaet af den efter vor Konfirmation indførte Lærebog. Det er allerede fortalt af min Broder, at det ikke var selve den Mand, der ved et Tilfælde blev gjort til vor Barndoms Lærer, der underviste os i Pontoppidans Forklaring (han befattede sig aldeles ikke med Underviisning uden i det tydske Sprog, skjøndt han talte ret ordentlig Dansk), men at dette var overladt til hans Kone, og at hendes hele Underviisning bestod i med Bogen i Haanden at fremsætte dets Spørgsmaale og paaagte Svarets ordlydende Overeensstemmelse med Bogen. Men den Bibelfundskab Manden bibragte os, og de tydske Prædikener, Bønner, Psalmer og enkelte andre religiøse Skrifter, som han forelæste os, og som han virkelig i en vis Grad forstod og endnu mere opfattede med Følelsen, vare os uden Tvivl behjælpelige til ogsaa at have noget Godt af hvad vi læste hos Konen. At han har været en Pietist, er mig klart af de Forfattere, han især satte Priis paa, t. Ex. Johan Arendt

og Rambach. De mange Fortællinger om, hvorledes et af den Førstes Skrifter udkadt var gaaet gennem Ild og Vand, naar ugudelige Menneſker havde villet tilintetgjøre det, vare ham Troesartikler. Han forenede uden Tvivl med de hos Pietiſterne ſædvanlige Dyder ogſaa en Deel af de Lyder, ſom pleie at findes hos affondrede Religionspartier, navnlig aandelig Stolthed og Ufordragelighed.

Den religiøſe Retning i den Underviisning, ſom vi ſaaledes modtog i vor tidligſte Barndom, fremmedes og ved den Anviisning og det Exempel, der blev os givet i vore Forældres Huus, ſaavelſom ved den ſenere Underviisning efter Guldbergs „Naturlige og aabenbarede Religion“. Imidlertid traadte dog allerede meget tidlig Indvirkninger til, der ſtyrede henad en ganſke anden Vej. I det af Litteraturen, hvormed Tilfældet gjorde os bekendte, kom der ikke ſjelden os noget imøde, hvori Aabenbaringstroen blev angreben, og tildeels behandlet ſom en Fordom, hvilken alle fornuſtige Menneſker for længe ſiden havde kaſtet bort. Jeg har allerede nævnet, hvorledes Frederik den Andens Skrifter i en danſk Overſættelse var falden os i Hænderne; i de ſidſte Aar, vi bleve i Fædrenehuſet, kom og adſkilligt af vor egen periodiſke Litteratur, ſom gik i denne Retning, til vor Kundſkab. Jeg erindrer mig heriblandt det Maanedſkrift under Navn af Eſterretninger om udenlandſk Litteratur, der i 1793 blev begyndt af Nyrup, og ſom vi ſelv holdt og med Graadighed ſlugte efterhaanden ſom det udkom. Dette var fuldt af Anmædelſer, tagne af tydſke Journaler, over nye udkomne, for det meſte tydſke Skrifter, der deels udtryffeligt fornægtede den chriſtelige Aabenbaring, deels opfattede dens Begreb og tydede dens Indhold ſaaledes, at dens eiendommelige Væſen forſvandt. Ogſaa kom vi i Berørelſe med enkelte Mænd, der lydeligt forkyndte ſig ſom Fritænkere (dette var det Navn, hvormed man da pleiede at betegne Aabenbaringstroens Nægtere). Deriblandt var der iſær en Landinspecteur, der om Vinteren idelig opholdt ſig i Rudkjøbing, og daglig kom i vore Forældres Huus. Han ſtod i Aand og Dannelſe meget over det ſædvanlige Selſkab,

som var at finde der paa Stedet, og da han ikke kunde bare sig for at drive Spot med de Flestes Spidsborgerlighed, var han saavel paa Grund heraf som for det Fritænkerie, han vedkjendte sig, ilde anseet af de Fleste. Han havde imidlertid særdeles Agtelse og Hengivenhed for vore Forældre, interesserede sig meget for os Børn, og havde deels ved sine Samtaler, deels ved sin Bogsamling, der især indeholdt adskillige af de bedste tydske Digtværker fra den Tid, ikke liden Indflydelse paa vor Dannelselse. Ikke blot i Religionen, men og i Moralen, saavel som i Politiken hylbede han den Art af Oplysning, som i Slutningen af det 18de Aarhundrede var saa meget i Mode. Dog var han, skjøndt noget løs i mange af Moralens Capitler, efter alt, hvad jeg har Grund til at antage, en redelig og sandhedskjærlig Mand. Navnlig var der Ingen, som miskjendte hans Paalidelighed i hans Embedsforrelse, hvorimod jeg ikke tvivler paa, at han lod det mangle paa behørig Taalmodighed og Humanitet, navnlig naar Bønderne, som i det Hele vare ilde stemte imod Udfikstningen, kom frem med ugrundede og vrøvlagtige Indvendinger. Han traf os til sig ved den Belvillie, som han viste os, og ved sin opvakte Tale, navnlig ved den Smag, han gav os for adskillige Digtværker; men, skjøndt vi nærede megen Hengivenhed for ham, og det ofte skar mig i Hjertet at høre ham ilde omtalt, saa kunde han dog ikke faae nogen afgjørende Magt over os med Hensyn til Religionsfager. Imidlertid hidrog han vistnok ved Siden af de øvrige tildeels benævnte Indvirkninger ikke lidet til at svække de religiøse Forestillinger, der tidligere vare os indprægede, ligesom hverken den ommeldte Normand, til hvem vor hele Underviisning, efterat vi vare udgaaede af Buggestolen, var overgivet, eller andre, til hvem vi kunde vende os, vidste at møde vore Tvivl anderledes end med den Forsikring, at alle Indvendinger forlængst vare gjendrevne.

Saavel ved vor Dmgang med hiin Mand, som ved den Læsning, der faldt os i Hænderne, hvoriblandt Thomas Baynes Skrift om Mennekerrettighederne — det sees, at det alene var Tilfældet, der raadede for, hvad vi fik at læse —

vare vi og blevne indtagne for de Begreber om Frihed og Lighed, som den franske Revolution havde fremelsket. Skjøndt iøvrigt Affky for Revolutionen, navnlig fra den Tid, da den bragte Kongen paa Skafottet, var den herskende Følelse i vore Dmgivelsler, saa var der dog ikke saa liden Sympathi med Lighedsprincipet, forsaavidt det vendte sig mod alle Fødselsfortrin. Imidlertid bleve disse, saavel som ethvert andet Stands- og Rangsfortrin, hvor de fandtes, holdte høit i Ære, ligesom og den anseeligere Deel af Borgerstanden, fornemmelig Kjøbmandsstanden, vilde have fundet det utaaeligt, om den ringere, hvortil hele Haandværksstanden henhørtes, skulde staae paa lige Fod med den. Mellem en Kjøbmand og en Haandværker var der til den Tid i Rudkjøbing en ganske anden Afstand, end den, som vi i Hovedstaden fandt mellem den høiere Stand og den dannede Middelstand. De Skridt, Regjeringen i vor Barndom gjorde for Tankens, Bondens og Negerens Frihed, havde ikke heller ladet os uberørte.

II.

Vi forlode saaledes Fædrenehuset med ikke ringe Fængsommelighed for de religiøse og politiske Forestillinger, som til den Tid gjorde sig gjældende. Denne Retning fik ny Næring fra den Dmgang, som vi fandt i Kjøbenhavn, og den Deel af Literaturen, der, udenfor hvad der hørte til vore akademiske Studier, meest trak os til sig. Hvo som har levet paa hiin Tid veed, at den hele yngre Verden sværmede for den religiøse og borgerlige Frihed, som ved Hjælp af den franske Revolution skulde udbrede sig trindt omkring i Landene, og at mange af de Ældre ogsaa deri deeltog, navnlig af dem, der ved Tale, Skrift og Dmgang havde den meest betydende Indflydelse paa de Unge. De, som ere komne sildigere til Verden, vilde og let ved at gjøre sig bekendte med de Mindesmærker, den Tid har efterladt sig, kunne overbevise sig om den da herskende Retning. Det har derfor altid moret mig, naar vor Tids Presse har forestilt sig os Ældre som opvoxede i Trældom-

mens og Mørkets Dage, og deri fundet Undskyldning for, at vi ikke forstode de Frihedens Toner, som, efter hvad man meente, nu først kom os imøde. I Sandhed kunne vi om Meget af det, man nu vil lære os, sige, at vi „det alt har med vore Børnesko slid“. Der turde endog den Tid have været flere Republikanere end nu, selv efter den store Bevægelse, som er foregaaet i den allernyeste Tid. Man havde da intet synderligt Begreb om det constitutionelle Kongedømme, eller, som man da udtrykte sig, det indskrænkede Monarkie. Det var en saavel blandt Statslærerne som i den populære Deel af Litteraturen udbredt Forestilling, at denne Forfatning, navnlig i den Skikkelse, som den har antaget i England, ei var andet end et befosteligt Blændværk, hvorved de regjerende Personer fik forøget Kraft til at undergrave Friheden og til at udsuge Folket *). Den Forfatning i Danmark, der blev

*) Vel lovryste den Tids Statsretslærere den høieste Magts Afsondring i de tre velbekjendte Grene, og navnlig lærte Kant endog at denne Adskillelse var en Fornødvendighed, og det saaledes, at den lovgivende Magt maatte blive hos hele Folket, der havde at udøve samme ved Repræsentanter, valgte af alle myndige Mænd, der ei stode i enkelt Mands Tjeneste, den regjerende eller saakaldte fuldbyrdende Magt derimod overladt en særlig dertil udnævnt pphvisk eller moralsk Person, der af den lovgivende Forsamling maatte kunne afskediges, men uden at kunne underkastes Strafsvar, og at den dømmende Myndighed ei rettelig kunde udøves uden gjennem enkelte af Folkets Mibte, for de givne Tilfælde udnævnte Mænd (Jury), der dog alene havde at afgjøre Factum, hvorefter den udøvende Magt ved sine dertil befuldmægtigede Mænd havde derpaa at anvende Loven. (Metaphysiske Ansangsgrunde der Rechtslehre 2te Ausg. S. 195—203, cfr. S. 238—243). Men dette var jo ikke andet end en reen Republik. Om den udøvende Myndighed end tillægges en Enkelt, og om end denne faaer Navn af Konge, Fyrste o. s. v., saa bliver han dog kun en Embedsmand, der, da han skulde være uden al Deeltagelse i den lovgivende Magt, og af denne kunde afsættes, endog blev mindre betydende end Ihænderhaverne af den regjerende Magt pleie at være i en Republik. Endog den almindelige Stemmeret findes, og det

afløst af Enevoldsregjeringen eller den svenske Forfatning, som Gustav den 3. havde pustet bort, kunde heller ikke opvække

i et nok saa stort Omfang som det, hvori de i 1848 fabrikerede Forfatninger have optaget samme, i den Kantiske Lære. Er man isøvrigt vedblevet at opstille hine tre affondrede Magter, saa har man dog i den nyere Tid ingenlunde taget dem i den rene abstracte Betydning, hvori hiin Tids Philosophie tog dem. Man tildeleer dog Hændehaveren af den Magt, man kalder den fuldbyrdende, tillige en betydelig Medvirkning i Lovgivningen; men og omvendt faaer den Forsamling, som man giver Navn af lovgivende, en ikke mindre betydnende Medvirkning paa Bestyrelsen, idet meget, der i sig hører til denne, faaer Navn og Form af Lov, ligesom den og udøver Tillsyn med Bestyrelsen. En fuldkommen Affondring af den dømmende og regjerende Magt finder man heller intetsteds; tvertimod, for ikke at tale om andre Berørelser, udnævner Regjeringen de dømmende Embedsmænd, og om end visse Retssager for en Deel afgjøres ved dertil særlig udnævnte Mænd af Folket (Eedsvorne), saa have dog Regjeringens Organer en betydnende Indflydelse paa deres Udnævnelse. Bemeldte Inddelinger og de Navne, hvormed man betegner dem, passe sig derfor mindre paa vore virkelige Forfatninger end paa dem de metaphysiske Statsretslærere have tænkt sig, ligesom disse sidste Forfatninger ere endnu mere ufordragelige med Virkeligheden end dem, man i de nyeste Tider har bygget. Saaledes er det Middel, hvorved Forfatningerne have villet sørge for at Regenten beholde sin personlige Uafhængighed uden at faae Magt til at gjøre den lovgivende Magt til Intet, nemlig Ministeransvarligheden, vel ikke uden betydelige Misligheder, men selv, hvor Forholdene ikke ere saaledes ordnede, at disse Misligheder nogenlunde bortfjærnes, saa er den dog langt fra ikke saa forstyrrende som den Ret til at afskedige Regenten, der efter Kant skulde tilkomme den lovgivende Forsamling. Hvor ufordeelagtigt Kant dømmer om den engelske Forfatning, kan sees l. c. S. 205—206, men det viser sig og der, hvor lidet denne byde Tænker havde sat sig ind i den hele engelske Statsbygning, hvilken og er saa lidet metaphysisk som mueligt. — Naar jeg her har anført Kant, saa er det ikke som om jeg skulde troe, at de Forestillinger om Statsforfatning, som vare i Omløb i den oven betegnede Tid, hidrørte fra denne Philosophie,

store Tanker om et Monarkie, som ikke var Gnevoldsregjering. Det var derimod temmelig almindeligt, at, medens man ansaae Republiken for den i Begrebet fuldkomneste Forfatning, ansaae man den absolut monarkiske for den næstbedste, idet Gneherstere kunde bruge sin Magt til at fremme Frihed og Lighed, og, naar han forstod sit eget Bedste, maatte slaae denne Beiind. Erkjendelsen af hvad den danske Regjering netop i de Aar, som laae denne Periode nærmest, havde i saa mange Retninger gjort og endnu fremdeles gjorde i Frihedens Lær, var og endnu levende, og det var ikke usædvanligt, at selv de meest ivrige Fjender af Kongemagten in abstracto, fandt, at de danske Kongers Gnevælde, ved den Brug, som blev gjort af samme, dannede en Undtagelse, og at der saaledes ikke for Tiden burde være Tale om at gaae over til Republiken; kun at Trykkesfriheden, til hvilken man til den Tid satte en ganske afguderist Tillid, tilbørlig blev hævdet. Dog begyndte den Mening efterhaanden at trænge sig frem, at der endnu stod kun alt for meget tilbage af de Reformer, som vilde behøves i den borgerlige Friheds og Ligheds Tjeneste, og det uagtet der hvert Aar udkom nye velgjørende Love, navnlig og for at fuldende den i 1786 begyndte Reform i Landbolovgivning. I Særdeleshed var der til hiin Tid, i Anledning af den Retsforfølgning, der var anstillet mod Enkelte, der fandtes at have misbrugt Pressen, idelig Klage over, at vi ingen sand Trykkesfrihed havde.

Hvad den religiøse Tænkemaade angaaer, da fandtes der den Tid i Hovedstaden blandt den oplyste Klasse, og især i den yngre Verden, langt mindre Agtelse for Christendommen end den, der har viist sig i en senere Periode. Hvo som tog Deel i Tidens Dplysning, lod i Almindelighed ikke andet af

hvis ovennævnte Bærk endog er noget yngre, medens han dog allerede forud tilbræks har pttret sig over hine Gmner; det var tvertimod Forestillingsmaader, der endog vare en heel Deel ældre end den franske Revolution, som han havde optaget i sin Philosophie.

Christendommen gjælde end dens Sædelære, og meente endda, at man kunde finde den ligesaa god og sund andensteds, kun at man ikke skulde forsmaae den Støtte, som man i den Ansæelse og Myndighed, den engang havde erhvervet, kunde finde for de rigtige og gavnlige Levnetsregler, som den forkynder. Til denne Mening bøiede ogsaa vi os i vore tidligere Studenterdage. Der kom os heller Intet imøde, som kunde give os en anden Retning; en enkelt af de academiske Lærere, som vi hørte, virkede af alle Kræfter mod Aabenbaringstroen, ja erklærede sig endog kun med Tvivl for Troen paa Gud og et Liv efter dette; og de øvrige indlode sig ikke paa religiøse Undersøgelser og Betragtninger, der heller ikke hørte til deres Lærefag. I Litteraturen blev den christelige Orthodorie i Almindelighed behandlet med Haan eller Medynk; der udkom endog længe et, i nogen Tid endog to Ugeblade, for at nedrive den. Hvad der kom frem til Forsvar for den christelige Troeslære, var heller ikke synderlig skiftet til at bringe Tvivlerne tilbage. En Deel af Byens Præster holdt sig vel endnu inden for Rettroenhedens Grændser, men de fleste af disse vare langt fra at have det Lys og den Kraft, som de, der i den nyere Tid saa meget have virket og endnu virke for at gjenføde et religiøst Liv. B a s t h o l m, der, efter at Christiansborg Slot og dets Kirke var brændt, ordentligviis kun prædikede i Cabinetet, fik vi ikke at høre; hans Prædikener kjendte og elskede vi fra Barndommen; vor Moder læste gjerne hver Søndag eller lod En af os forelæse hende en af disse. Det blev imidlertid jagt, at de tabte ved det personlige Foredrag, der var altfor kunstlet. Dette var mig og af hans Bog om den geistlige Veltalenhed, der og var af de Bøger, hvormed jeg i min Barndom havde gjort mig bekjendt, meget troligt, og formindskede maaskee den Begjærlighed, som jeg ellers vilde have havt efter at søge Leilighed til at høre ham. Hertik kom, at et Par af hans i de senere Aar udkomne Emaasrifter ikke ganske svarede til det Begreb, vi havde gjort os om ham. Da vi kom til Kjøbenhavn, havde dette dog en anden Præst, der, uden at bortskyde det, der udgjør Christendommens Bæ-

sen, kunde trække den oplyste Glasſe til fig, i daværende Waiſenhuus-Præſt, Dr. Andreas Birch (død ſom Biſkop over Aarhus Stift); og ham hørte vi gjerne. Men Waiſenhuſet med dets Kirke blev fortæret ved Ildbranden 1795, og han blev fort efter befordret udenfor Kjøbenhavn. Omtrent til ſamme Tid fik Hovedſtaden en Præſt, ſom næſten alle Studerende ſaa godt ſom udelukkende ſøgte, Dr. Marezoll, der fra Univerſitetspræſt i Gøttingen blev kaldet til anden Compaſtor ved St. Petri Menighed. Han var, ſom bekiendt, langt fra at være orthodor; dog troer jeg, at han efter det Standpunkt, hvorpaa den yngre Slægt den Tid ſtod, ſnarere bidrog til at ſtaffe Chriſtendommen nogen Erkjendſe, end til at modarbejde den. Ved i ældre Aar og paa et andet religiøſt Standpunkt at efterlæſe noget i hans Skrifter, navnlig hans Andagtsbog for Fruentimmer (der fort før han blev kaldet til Kjøbenhavn blev overſat af Gutfeld, og havde lagt Grunden til det Navn, ſom gif for ham), har jeg dog ikke ret kunnet fatte den ſtore Anſeelse, han den Tid nød. Men han overgif alle Stadens daværende Prædikanter, hvortil Baſtholm, ſom jeg, efter hans trykte Prædikener at dømme, vilde ſætte høiere, ikke egentlig længere kunde regnes. De af diſſe, ſom næſt Marezoll, meeſt bleve hørte af de Studerende, vare Dr. Chriſtiani, tydſk Hoſpræſt, der af og til prædikede i St. Petri Kirke, ligefom han og om Sommeren ſtundom var at høre i Frederiksberg Slotſkirke, og de to Præſter ved den tydſke reformeerte Menighed, Maurenbrecher og v. Gehren, iſær den Sidſte. Ogsaa dem hørte vi, men kun ganſke enkelte Gange, og uden at finde os ſaa tiltrukne af dem ſom af Marezoll.

I min Broders Biographie er fortalt, hvorledes jeg i min Barndom meget havde beſtjefiget mig med at ſkrive og tildeels forſøgsviis holde Prædikener; en Tidlang ſkrev jeg en ſaadan hver Uge, ſom jeg leverede min Moder. At diſſe Arbejder maae have været meget fattige, forſtaaer ſig ſelv. Men dog vilde det været mig hjært, om jeg havde bevaret nogle af dem, hvilket kunde have givet mig en klarere Anſtuelfe af det

Trin, hvorpaa jeg den Tid stod. Da jeg som Student opholdt mig i Hjemmet i Vinteren 1795—1796, prædikede jeg nogle faa Gange i min Fødeby, og derhos forrettede jeg en Onsdag i Fasten og den derpaa følgende Søndag Prædiketimesten for en Landsbyprest i Nærheden, der var bleven upasselig, og det i tvende annecterede Sogne. Den Tid var den Drift, som i min Barndom havde fremkaldt hine Forsøg, forlængst forsvunden, og det var kun deels mine nærmeste Omgivelses Onske, deels den ovennævnte Præstes Forlegenhed og Anmodning, som bragte mig til at træde frem. Jeg har heller ikke bevaret disse Prædikener, men jeg kan saa meget mindre have nogen Tvivl om, at de vare uden Gehalt, som min religiøse Overbeviisning den Tid var kold og vaklende. Jeg mindes heel vel, at det ved Siden af en ikke dybt gaaende Moral var et Slags rationalistisk Benyttelse af Christendommens eiendommelige Forestillinger, der udgjorde deres Indhold. Ligesom de ikke kunde give mig selv, der følte det Tvungne og Fattige deri, nogen Tilfredsstillelse, saaledes kan jeg heller ikke troe, at de kunne have opbygget Andre. Dog syntes de at have vundet temmeligt Bifald, ligesom jeg ikke mærkede, at Nogen forargede sig over deres Tomhed. Det maa erindres, at den Tid gav allerede Examen Artium Hjemmel til at optræde paa Prædikestolen, kun ikke til Høimesse i Kjøbstederne; den senere Indskrænkning er vistnok meget vel grundet, og er neppe engang gaaet vidt nok; det Beviis paa Modenhed, som den theologiske Examen giver, er uden Tvivl det mindste, der burde fordres.

Af vort Studenterliv har min Broder i den ofmeldte Selvbiographie leveret adskillige Træk. Ogsaa har Dehlenschläger, til hvem vi fra 1797 vare knyttede ved et Venstabsbaand, som stedse holdt fast, paa sin humoristiske, men hjertelig velvillige Maade, berørt saavel hans Samliv med os Brødre, som vort indbyrdes Forhold. Efter min nu forklarede Bens Fremstilling have vi endnu paa den Tid, da vi kom i Berørelse med ham (3 Aar efter at vi vare blevne Studenter) havt et paafaldende provindsielt Præg. Det vil jeg og meget

gjærne troe, da vi levede i de snevreste Forhold, uden anden Omgang end den, der faldt i det meget borgerlige Huus, hvor vi daglig spiste til Middag og for det meste ogsaa tilbragte Aftenen, og isvrigt med adskillige Kammerater, med hvem vi samlede os enten i vort eller deres Hjem. Men disse Aar vare dog indholdsrige og glædelige ved den raast fremskridende Udvikling, ved vor indbyrdes varme og trofaste Kjærlighed og ved Venner, der efterhaanden sluttede sig til os.

III.

Da jeg i Foraaret 1796 tiltraadte mit juridiske Studium, begyndte Schlegel at foredrage Naturretten efter den Kantiske Philosophie, hvormed jeg allerede ved Risbrighs og Gamborgs Forelæsninger havde gjort noget, skjøndt lidet indgribende Bekjendtskab, men om hvis Betydning jeg især af Journallitteraturen (hvoraf et i 1795 begyndt Repertorium for Fædrelandets Religionslærere, hvori den Kantiske Philosophie blev forgudet, havde gjort uhyre Opsigt) havde faaet en høi Forestilling. Det var uden Tvivl ved sin da for et Par Aar siden afdøde Svoger Christian Hornemann, hvis efterladte ved stor Klarhed og Skarpsind udmærkede Skrifter, Schlegel havde udgivet, at denne var ført ind i den Kantiske Philosophie. Han delte med Hornemann den Overbeviisning, at Kant havde lagt en uroffelig Grundvold for en useilbar Philosophie, og i Særdeleshed bragt Lys og Fasthed i Moral og Naturret, i hvilke Videnskaber man forhen havde ravet i Mørke. Der var derfor, idetmindste efter hvad der da forekom mig, i hans Foredrag en virkelig Begeistring, som de, der ikke have kjendt ham fra denne Tid, neppe vilde kunne have tiltroet ham; i al Fald fremkaldte han en saadan Begeistring hos mig og flere af hans Tilhørere. Kants Moralprincip og hans øvrige dermed forbundne Lærdomme, tilligemed den deraf udsprungne Reform i Naturretten, saavel med Hensyn til dens Form som dens Bæsen, udgjorde længe de

Hoveddæmner, der sydfølsatte mig og flere blandt hans Tilhørere. Blandt disse vare nogle udmærkede lidet ældre Studerende, af hvilke jeg blot skal nævne Spleth (der døde i 1801 paa en Tid, da han havde Udsigt til en philosophisk Lærestol, i høieste Grad agtet af sine Samtidige, men kun faa af vor Tid bekendt af Navn), Benzön (siden Generalgouverneur over de Vestindiske Der), Lassen (nu Conferentsraad og Assessor i Høiesteret), Bornemann (siden Conferentsraad og Professor ved det juridiske Facultet), og Christian Krogh (der i 1803 blev Professor ved det juridiske Facultet, hvorfra han efter faa Mars Forløb gik tilbage til sin Fødebye Trondhjem som Assessor i Stiftsoverretten sammesteds, siden blev norsk Statsraad, men atter gik tilbage til Trondhjems Stiftsoverret som Justitiarius). Med de tre sidste levede jeg i venskabelig Forbindelse, medens jeg først senere kom i Omgangsforhold til de to første. Vi vare dybt grebne af det Kantiske Moralprincip og den dertil knyttede Lære om Agtelse for Pligt som den eneste Drivesjæder til de menneskelige Handlinger, der kunde give disse noget Værd. Dette Systems store faavel videnskabelige som især moralske Fortrin blev baade af mig og af dem blandt mine Medstuderende, med hvem jeg stod i noget levende videnskabeligt Samqvem, anseet som en utvivlsom Sandhed. Ligeledes erkjendte vi, at Kant paa en tilfredsstillende Maade havde udviklet Frihedens Væsen og begrundet en fast Overbeviisning om at den menneskelige Sjæl i Ordets rette og fulde Betydning er fri, og at som Følge heraf ogsaa de menneskelige Handlingers Tilregnelighed er utvivlsom. Ogsaa hylde man med Liv og Kraft de rigoristiske Resultater, hvortil Kants Moralprincip førte, fornemmelig med Hensyn til den ubetingede Sanddruheds- og Ordholdenhedspligt. Ikke den samme fulde Tilfredsstillelse fandt Alle i Kants Lære om en ved den moralske Bevidsthed givet Tro paa Gud og en gjengjældende Retfærdighed, der skulde erstatte de af ham, som vi antog paa afgjørende Grunde, forkastede metaphysiske Beviser. Men sjøndt denne Lære ogsaa blev foredraget i den Søbernes Metaphysik, som

vor Lærer forudskiftede den egentlige Behandling af Naturretten, saa hængte den dog mindre sammen med denne vor Videnskab; den blev neppe heller forkastet af Nogen i den Kreds, hvortil jeg sigter, kun fandt man ikke deri den Sikkerhed, som i de øvrige ommeldte Lærdomme. Alle hine Læresætninger vare sjælden Gjenstand for nogen skarp Strid i denne Kreds, hvorimod der vel stundom kunde være Meningsulighed om visse nærmere Bestemmelser. Derimod kom jeg ikke sjælden i det Tilfælde at maatte tale den Kantiske Morals Sag imod Studerende blandt mine theologiske Venner. De to ældste Professorer i det theologiske Facultet, Hornemann og Moldenhawer, vare ikke synderlig stemte for Kants Philosophie, og den Indflydelse, samme tilegnede sig ogsaa paa de theologiske Videnskaber; de vilde navnlig ikke erkjende hans Moralprincip, endnu mindre hans Moraltheologie eller hans moraliske Skriftfortolkning. Den tredie, Münter, lod vel Kants Philosophie gjælde, og lagde samme tilgrund ved sine Forelæsninger over den naturlige Theologie. Men den philosophiske Deel af Theologien var ikke hans Fag; han stod heller ikke endnu i den Anseelse hos de Studerende, som han siden saa vel fortjent erhvervede. Iøvrigt besjæftigede de unge Theologer sig den Tid langt fra ikke saa meget med Philosophie som Juristerne (noget, som siden er blevet ganske anderledes), og da det positivt Christelige heller ikke gjaldt dem meget, saa er det intet Under, at mange af dem i Moralen vare Gudæmønstre, og ikke kunde finde sig i Kants strænge Moral hverken i dens Grundsætning eller i dennes Anvendelse. Jeg kunde ikke lade Angreb derpaa upaatale, naar de kom fra Nogen, med hvem der lod sig stride, og der fattedes mig i det mindste ikke paa Varme i at forsvare, hvad jeg ansaae for den helligste og derhos den klareste Sandhed; jeg var uden Tvivl ogsaa, hvad disse Materier angik, dem overlegen, med hvem jeg kom i Strid, og gjorde vel stundom Profelyter.

Hvad derimod Forholdet mellem Moralen og Retslæren og denne sidstes Hovedgrundsætninger angaaer, var der ikke Udsikkerhed og Tvivl saavel hos mig som hos flere af

dem, der til hiin Tid 'med Alvor og Samvittighedsfuldhed søgte at sætte sig ind i Retsphilosophien. Vel tvivlede man ikke om Gyldigheden af de Grunde, hvormed den kritiske Philosophies Tilhængere bestrede den hidtil herskende Wolfiske Forestillingsmaade om Sammenhængen mellem hine Videnskaber, men man savnede Klarhed i Bestemmelsen af det, der da skulde være deres rette Forhold, ligesom man heller ikke var saa ganske paa det Rene med Hensyn til den eller de Formler, hvormed Retsprincippet skulde udtrykkes, som man var eller troede at være med Hensyn til Udtrykket for Moralsprincippet. At der maatte være et enkelt Princip saavel for Ethiken som for Retslæren, hvoraf alt det Enkelte i hver af disse Videnskaber maatte udledes, blev anset for en afgjort Sandhed; et saadant Princip (de Visos Steen) var det man fremfor alt søgte. Kant havde endnu ikke den Tid udgivet sin Retslære, men dog ved flere Leiligheder udtalt sig om denne Videnskabs Væsen og Forhold til Ethiken, ligesom en Stare af tydske Forfattere havde, støttende sig til Kantiske Grundsætninger, udgivet deels Lærebøger i Naturretten, deels særlige Undersøgelser om denne Videnskabs rette Behandling og Grundlæggelse, og disse vare, som man og kunde vente, indbyrdes høist forskellige. Jeg greb disse Værker med stor Begjærlighed, ligesom jeg heller ikke forsømte at gjøre mig bekendt med hvad der saavel i Journaler som andensteds blev skreven derimod. Jeg fandt vel i hine Lærebøger meget, som oplyste og tiltalte mig, og i Særdeleshed forekom det mig, at adskillige Lærdomme der vare bedre begrundede og ordnede, end hos Schlegel; men der var dog ikke nogen af dem, der i det Hele tilfredsstillende mig. Saaledes gif det og de Dørrige, der med mig søgte at gaae tilbunds i hiin Videnskab. Der var derfor og mellem os idelige Forhandlinger om Naturretens Forhold til Moralen og om dens første Grundsætning, saavelsom om dennes Anvendelse paa de vigtigere Samsundsforhold, saasom paa Eiendomsretten og den Forpligtelse, Contracter medføre, paa Strafferetten og saa godt som alle andre Hovedpunkter, hvoriblandt de, der angaae Forpligtelsen til at agte den bestaaende

Statsorden, vare de, som fremfor alt fremkaldte Tvivl og Tvist. Fichtes Naturret, hvoraf den første Deel udkom i Løbet af 1796, var mig i Begyndelsen ikke ret tilgængelig, deels fordi hans øvrige philosophiske System, hvorfra han deri gik ud, dengang endnu var mig aldeles fremmed, deels fordi jeg fandt det lidet stemmende med den Kantiske Forestillingsmaade, hvortil jeg havde saa megen Lillid, ligesom det og strax af Schlegel blev haardelig fordømt. Det gik heller ikke anderledes med de andre af mine Medstuderende, og jeg veed ikke, at nogen af dem senere satte sig saaledes ind i det Fichteske System, som jeg, der en Tidlang hylbede det (hvorom mere siden). I Løbet af 1797 udkom Kants egne „metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre“; men dette Værk tilfredsstillede ingenlunde den Forventning, som man havde gjort sig derom, og det gjorde mig nogen Tid ret nedslaaet, der at finde saa Lidet til at løse de Opgaver, der beffestigede mig, ligesom det og forekom mig, at dette Værk havde saadanne svage Sider, at det maatte gjøre Afbræk i den beundrende Lillid til den vise Olding, hvortil jeg saa gjerne overlod mig, og som jeg saa gjerne saae udbredt og befæstet. Ogsaa Schlegel, der forhen idelig havde paastaet, at Kants philosophiske Lære var saa consequent, at et sundt Hoved enten maatte forkaste eller antage det Hele, fandt ikke at kunne anvende dette paa hiint Kantiske Arbejde, thi det var kun i enkelte, størstedels mindre omfattende, Puncter, at han væsentlig omændrede de Dele af sit System, som han allerede havde udarbejdet.

Efterhaanden havde jeg iøvrigt ikke blot gjort Bekjendtskab med de vigtigere Naturretten vedkommende Værker, ogjaa fra en ældre Periode, men tillige indladt mig paa et omfattende Studium af samtlige Kants Hovedværker. Ligeledes læste jeg mange af de Skrifter, der gik ud paa at forklare, gjendrive eller forsvare Kants Philosophie. Det Meste heraf kunde jeg vel uden Skade have ladet være ulæst, dog vare der enkelte af hine Skrifter, der gavede mig en god Forberedelse til at opfatte Kants Lære, og jeg havde neppe engang ovøvet at tage fat paa „Kritik der reinen Vernunft“, om hvis Dun-

felhed og Bannfelighed jeg havde hørt faa mange afftrækkende Ord, dersom ikke Christian Hornemanns philosophiske Forelæsninger og J. Schulz's forklarende og prøvende Arbeider over hiint Værk havde sat mig faa vel ind deri. Senere søgte jeg saavidt muligt og at erhverve Kjendskab til Philosophiens, især Moralens og Naturretens ældre Hovedformer. Til dette Studium fik jeg en udvortes Spore ved det Spørgsmaal, der paa Christian den Syvendes Fødselsdag (den 29. Januar) i 1797 blev af Professorerne i Philosophien forelagt de academiske Borgere som Priisopgave for næste Aar, nemlig om Forholdet imellem Moralens (Dydelærens) og Retslærens Principer. Dette Emne og de Undersøgelser, som dermed stode i nøie Forbindelse, indeholdt, hvad der nu alt en Tidlang havde beskæftiget min hele Sjæl, og ligesom den Ære, at vinde den udsatte Priis eller endog kun erholde en fordeelagtig Dom af Censurerne, var høist tiltrækkende for mig, saaledes var og allerede Arbeidet selv mig en riig Løn. Det Mod, i en saa ung Alder og efter et saa kort Studium at tage fat paa en saadan Opgave, vilde jeg dog neppe have fattet, dersom ikke min Broder allerede 1797 havde med et særdeles hædrende Vidnesbyrd vundet den academiske Priis for den æsthetiske Opgave, der blev opstillet i 1796. Dette var mere end enten han eller jeg (den eneste, der vidste af hans Arbeide at sige) havde ventet; vi vilde begge have været meget glade over enhver gunstig Dom, som hans Arbeide havde faaet, og jeg mindes endnu det bankende Hjerte, hvormed jeg ved den academiske Fest ventede paa Censuren over de indkomne æsthetiske Afhandlinger, og omsider hørte, at den blandt to begge meget fordeelagtigt bedømte Afhandlinger fandtes at være den bedste.

Jeg fortsatte nu de Studier, hvortil jeg allerede forhen havde hengivet mig, med forøget Kraft og Alvor, hvorved det mindre stod mig for Die at vinde den udsatte Præmie, hvortil et saa omfattende Arbeide, som jeg leverede, ikke vilde have været fornødent, end, saa vidt mine Evner tillode det, fuldtelig at sætte mig ind i alt det, hvorpaa det ved Spørgsmaalets Besvarelse kom an. Efterhaanden fik mine Studier, og i For-

bindelse dermed mit Arbejde, en langt større Udstrækning, end jeg fra først af havde tænkt mig. Det blev ved Censuren over de tvende indkomne Afhandlinger ikke blot fundet værdigt til den udsatte Præmie, men derhos paa en særdeles fordeelagtig Maade bedømt, ligesom Censurerne opmuntrede mig til at lade det trykke. Ved atter at gjennemgaae det, fandt jeg Anledning til at berigtige og nærmere begrunde Adskilligt, saa og at tilføie en Mængde yderligere Undersøgelser, som fortsat Læsning og Eftertanke havde fremkaldt. Dets Omfang blev derved betydelig forøget, og det udgjorde, da det i Løbet af Aaret 1798 udkom, omtrent 30 Ark. Mine senere Arbejder, endog i de Aar, der laae samme nærmest, vise, at jeg snart kom ud over det Standpunkt, hvorpaa jeg den Tid stod, og jeg kunde ikke tvivle paa, at det overalt bar Præg af Umodenhed. Idet jeg nu efter meer end 50 Aars Forløb har gjennemløbet det, har jeg dog med en vis Tilfredsstillelse fundet det bedre, end jeg havde forudsat. Bistnok har jeg den Tid levet i en blind Tilid til, at den Skikkelse, hvori Philosophien først var kommet til mig, og som var den eneste, hvormed jeg havde gjort et nysigtigt Bekjendtskab, havde opløst alle Tilværelsens Gaader i den Grad, som dette var den menneskelige Kjendeevne givet. Denne min Mening forkyndte jeg og med en Sikkerhed, der vistnok ikke kan siges fri for Ubestedenhed, men som dog finder nogen Undskyldning deri, at en saadan Tillid til det System, hvortil man bekjender sig, da var ligesaa almindelig hos Kantianerne, som det i senere Tider har været hos Tilhængere af nyere Systemer. Ogsaa har jeg, paa Kantianernes sædvanlige Maneer, havt alt for meget Haug til at indfløde alt i Kants Terminologie, og til at gjentage hans Ord og Bendinger, hvorved Skriftet er blevet vidtløftigere end fornødent. Imidlertid har jeg dog, hvad jeg nu, da jeg, langtsfra ikke med noget Slags Kjerlighed, tog mit næsten aldeles glemte Skrift i Haanden, tør ansee for en upartist Bemærkning, fundet, at jeg ikke blot havde gjennemtænkt og virkelig tilegnet mig de Kantiske Lærdomme, men at jeg og, skjøndt ikke med fri Aand, havde grausket over sammes Grundlag, prøvet de Indvendinge

ger, som derimod vare gjorte, og, som det forekommer mig, temmelig tilstræffelig gjendrevet dem.

Saaledes har jeg, især i Cap. 1 § 1 (S. 54—91), søgt at retfærdiggjøre en fast Morallovs Tilværelse og Gyldighed imod de sceptiske og fatalistiske Philosophemer, som til forskjellige Tider ere staaede frem derimod. Ved Skriftets Bearbejdelse for Trykken har jeg tilføiet et Anhang, hvori jeg med stor Omhu og Udførlighed gennemgik et Skrift af en aandrig og den Tid meget anseet Landsmand (Profesor Rector Bojes Statens Ben), der gik ud paa at nedbryde Læren om almeengyldige Morallove, og i Forbindelse dermed ogsaa Læren om Billiens Frihed og al faststaaende, i selve Fornuftens Væsen grundet, Sandhed. I min Gjendrivelse er der vistnok Adskilligt, som er svagt eller sjevt, men i Hovedsagen er den dog, efter hvad der endnu forekommer mig, tilfredsstillende, og den viser, som meget Andet i Skriftet, at mit Studium af Kant ei indskrænkede sig til hans Moral- og Retphilosophie, men at jeg og havde sat mig ind i, hvad der regnedes til den theoretiske Philosophie, og erkjendte Begges indbyrdes Forbindelse, samt Nødvendigheden af ogsaa at forsvare denne, for at hævde hiin. Ligesom jeg (hvad der iøvrigt med Hensyn til Skriftets Form fortjener Dadel) ofte greb Leiligheden til at udbrede mig over Punkter, som kun stode i fjern Forbindelse med min Gjenstand, saaledes har jeg i det nylig ciceerte Anhang S. 115—118 indflettet en Note, som endnu forekommer mig at indeholde en heldig Gjendrivelse af hvad en høiagtet Forfatter, *Treschow*, havde fremsført for at bevise, at de mathematiske Sandheder ikke, som Kant lærer, vare syntetiske.

Den Udvikling og Prøvelse af de forskjellige Moralprinciper, der findes S. 140—298, turde indeholde en tro og fuldstændig Fremstilling af de Spørgsmaal, hvorom de daværende Bevægelser i Moralphilosophien dreiede sig, og den Oplosning, som de forskjellige Partier gave samme. Ogsaa skulde jeg troe, at den Kritik, der gives over de forskjellige Moralprinciper, er klar og bestemt, og, efter Videnskabens daværende Standpunkt, taalelig vel begrundet. At

jeg end ikke da saa slavisk, som mange andre Kantianere, hang ved Alt, hvad Kant havde sagt, kan blandt Andet sees deraf, at jeg af den Tabel, som Kant i sin „Kritik der praktischen Vernunft“ S. 69 havde leveret over de forskjellige Moralprinciper, og som for mange Kantianere udgjorde en ufravigelig Regel ved disses Behandling, har ladet de to første udgaae (Opdragelsen efter *Montagne*) og den borgerlige Forfatning (efter *Mandeville*), fordi de herved betegnede Lærdomme ikke gif ud paa at angive en Grundsætning, hvoraf Pligterne skulle kunne udledes, men kun paa at forklare, hvorledes Pligtbegrebet, uden at have nogen virkelig Gyldighed, var opstaaet. See S. 150—152, cfr. S. 69—81 *). I det andet Capitel angaaende de Bevæggrunde, hvorfor Moralens Forfrister bør efterkommes (S. 298—310) indeholdes vel i det Væsentlige kun en Fremstilling af den Kantiske Lære om Afgtelse for Pligt, som den eneste Bevæggrund, der kan erkjendes at have moralsk Værd. Men den har dog holdt sig fri for adskillige da gjængse Overdrivelser, og har navnlig viist, at det er en urigtig Opfatning af denne Lære, naar man ikke vil tillægge nogen Handling moralsk Værd, hvor ikke den rene Pligttagtelse er fremtraadt umiddelbart i den Handlendes Bevidsthed, og har beseiret Alt, hvad der kunde føre ham andensteds hen, men at ogsaa de Bestemmelsesgrunde, der ere afledte eller betingede af den rene Pligttagtelse, saasom Troen paa et Liv efter dette, Dunhu for egen Sjælesfred, udgjøre ægte moralske Driveffædre. Allerede forhen havde jeg, i en i et Tidssblad, „philosophiskt Repertorium“ kaldet, indført særlig Afhandling, bestridt hiin Mistydning, der idelig traadte frem saavel blandt Kantianerne som blandt Antikantianerne. Senere har jeg ved en given Leilighed udvikklet, at jeg dog ligesaalidet med Hensyn til Læren om den ægte sædelige Driveffædre,

*) See herom endvidere Kjøbenhavns lærde Efterretninger for 1807, S. 169—170, hvor jeg efter dertil given Anledning yderligere har godtgjort Urigtigheden af at give hine Lærdomme Plads i Fremstillingen af de forskjellige Moralprinciper.

som med Hensyn til andre Grundbegreber om Moralen kunde finde mig aldeles tilfredsstillet ved den Kantiske Fremstillingsmaade, at jeg navnlig fandt noget Censfidigt og Beklemmende i, at han ei vilde vide af nogen anden Kraft, hvorved Sædelighedssloven skal virke paa Mennesket, end den med Frygt og Evang blandede Erbødighed, samme ved sin Høihed indgyder, uden ret at ville anerkjende den Lyst og Kjærlighed, som Dyden, ved sin guddommelige Skjønhed, vækker *).

Hvad den Fremstilling af Retslæren og denne Videnskabs Forhold til Dydelæren angaaer, som indeholdes i Skriftets andet Bind, da er, som jeg ikke længe efter selv har viist, Dypgaven ikke rettelig opløst. Men neppe havde noget af de mange andre Forsøg, der vare gjorte paa ved Hjælp af de Kantiske Principer at bygge en Naturret, der skulde være en selvstændig, af Ethiken uafhængig, Videnskab, men dog hvile paa samme Grundvold som denne, været synderlig heldigere; og af disse turde Skriftet have givet en tro og temmelig fuldstændig Fremstilling, ledsaget af en, som jeg skulde troe, i det Hele grundet Kritik. Da jeg imidlertid ikke aldeles forlod den Vej, som den Tid's filosofherende Forfattere havde indslaaet, kunde mit Forsøg heller ikke lykkes. Overalt turde maaskee mit Arbeide endnu have nogen Brugbarhed for dem, som maatte ønske paa eet Sted at skaffe sig Bekjendtskab med flere Retninger i den Tid's Bestræbelser paa hine Videnskabers Gebeet.

I Aaret 1798 leverede jeg og nogle Arbeider for ovenmældte philosophiske Repertorium, hvoraf jeg blev Medudgiver. Af disse skal jeg her blot anføre en udførlig Kritik over Religionsbladet Jesus og Fornuften, der og særlicg udfom under Titlen „Religionsbladet Jesus og Fornuften for Philosophiens Domstoel“. Det er alt forhen bemærket, at min Broder og jeg fra vort Hjem medbragte mere Religions- og Bibelfundskab, end den, de Studerende i Almindelighed bringe med sig, og at vi derhos tidlig vare komne i Berørelse med den Aand,

*) See juridisk Tidsskrift 8de B. 1 S. S. 136, saa og 10de Bint 1 S. S. 33 ff.

der satte sig mod Kirkens Lære. Alle saadanne Religionscon-
troverser, der ikke gik ind paa det egentlig Lærde, fulgte vi
derfor med stor Interesse; det ovennævnte Blad, der var lagt
an paa at omstøde Aabenbaringstroen, læste jeg derfor og med
særlig Opmærksomhed. I Begyndelsen satte jeg vel og nogen
Priis paa samme, skjøndt jeg snart blev vaer, at det ikke svar-
rede til det Ord, det havde paa sig. Men under dets Fort-
sættelse fandt jeg det mere og mere tomt; og ligesom jeg nu
forargedes ved dets løse Domme over Skriften, saaledes kom
jeg især i Harmen ved de urimelige og hadefulde Angreb, som
Forfatteren tillod sig imod den Kantiske Philosophie, der for-
meentlig skjulte det rette Lys for Menneskene, og vilde paa-
tvinge dem et Pligtens Aag, der var imod Natur og Fornuft.
Det var især fra denne Side jeg fandt mig bevæget til at
træde frem imod bemældte Blad, der havde et stort Publicum
og udøvede megen Indflydelse paa Meningen, navnlig og hos
de unge Theologer. Der udkom vel et andet Ugeblad, der gik
ud paa at forsvare Christendommen mod disse Angreb; men,
uagtet Udgiverens, Biskop Valles, store Lærdom og den
høie Agtelse, hvori han stod, kunde han dog saameget mindre
udrette noget hos den Deel af Publicum, hvor der var størst
Trang til Forsvaret, som han bevægede sig indenfor en Kreds
af Forestillinger, der for denne Deel af Publicum havde tabt deres
Betydning, uden at han vidste at give disse den dybere Be-
grundelse, hvorved de i en følgende Tid have vidst at gøre
sig gjeldende. Jeg tør paastaae, at mit Modskrift tilstrækkelig
blottede Forfatterens fuldkomne Mangel endog paa et løseligt
historisk Beskjendtskab med den Philosophie, som han behandlede
saa haanligt, ja paa al Sands for høiere Erkjendelse, men
iøvrigt kan det ikke have noget videre Værd. Mærkelig var en
Udvikling af Aabenbaringsbegrebet og Prøvelse af dets Gyl-
dighed taget fornemmelig af Kant og Fichte, hvormed Bedøm-
melsen indleedes, væsentlig forseilet. Skriftet vidner imidlertid
om den Alvor, hvormed jeg ogsaa tænkte over, hvad der stod i
Forbindelse med Religionen, og, forsaavidt det virkede noget

til at nedbryde et fordærveligt Blads ufortjente Agtelse, turde det ei have været uden Nytte.

Uagtet min Tid saavel i 1798 som i de to foregaaende Aar fornemmelig havde været anvendt paa philosophiske Studier, saa havde jeg dog ikke forsømt de egentlige juridiske Kundskaber. Hertil benyttede jeg ikke, saaledes som brugeligt var, nogen Manufacteur; det var og kun i Begyndelsen, at jeg flittigt besøgte Forelæsninger, men det var i Særdeleshed ved Selvfliid at jeg satte mig ind i disse Fag. Hvad den romerske Ret angaaer, gjorde jeg vel ikke et saa grundigt Bekjendtskab med samme, som tjenligt kunde have været, og jeg var endnu ikke til hiin Tid kommet til ret at indsee dens store Vigtighed for den juridiske Dannelse, men dog bragte jeg det meget videre deri, end det da var sædvanligt hos vore Jurister. Med den danske Ret gjorde jeg derimod et fortroligt og omfattende Bekjendtskab. Der var ikke let nogen af de Retsfætninger, hvormed vor Litteratur den Tid havde givet sig af, hvori jeg ikke havde fulgt de anstillede Undersøgelser og selv fattet en Mening, ligesom heller ikke de Hjælpemidler, vore ældre Love frembøde, vare blevne mig fremmede. I hvide Blade, hvormed jeg havde gennemskudt Nørregaards System, fandtes der, foruden et stort Antal Citater, saavel af ældre Love som af nyere Anordninger, saa og af andre Skrifter, en stor Deel Antydninger af egne Meninger eller Kritiker over Andres. Jeg paatog mig allerede den Tid at vejlede Enkelte i Lovkyndigheden, dog endnu ikkun saakaldte danske Jurister, af hvilke jeg, inden jeg selv underkastede mig Examen, havde bragt tre til at tage Examen med bedste Charakter. Den Første af Disse erindrer jeg mig med saa meget større Tilfredsstillelse, som han siden i det offentlige Liv har bekræftet den Mening, som jeg da fattede om ham. Det var nuværende Proprietair Langkilde til Juulstov, der lige siden Provindsialstændernes Indretning stedse af de Fyenske Sædegaardseiere har været valgt til Deputeret, og med Ære udfyldt sin Plads. Det er en jevn og lidet fremtrædende Mand, og ikke egentlig Godseier, men kun Besidder af en Hovedgaard, hvis

Privilegier, Gudsrets Afhændelse uagtet, vare forbeholdne, saa at hans Klasse ikke vilde have valgt ham, dersom den ikke havde haft en særdeles Tillid til hans practiske Indsigt, funde Sands og paalidelige Charakter, og fundet denne Tillid saaledes bekræftet ved hans Virksomhed i Stænderne, at den de tvende Gange, da nye almindelige Valg foregik, ønskede fremdeles at beholde ham paa hiin Plads. Han har og stedse været iblandt de Deputerede, der, uden at udmærke sig ved fremragende Evner, stedse i Forsamlingen vedligeholdt en særdeles moralsk Agtelse.

Bed min juridiske Examen's begge Prøver i Januar Qvartal 1799 blev jeg fundet værdig til Udmærkelse paa den ved de da gjældende Love begrundede Maade, hvilken Gre ikke, siden Universitet's-Fundationen 7de Mai 1788 var udkommen, endnu var faldet i Rogens Lod. Naar jeg overveier, hvad de Aar, som ligge imellem min philosophiske og min juridiske Examen, have bidraget til min Uddannelse i flere Retninger, kan jeg ikke andet end ansee dem for vel anvendte.

Strax efter overtog jeg, paa Anmodning, at være Medarbejder i lærde Efterretninger, i hvilken Egenstabs jeg saavel i dette som i det paafølgende Aar leverede en Mængde bedømmende Anmeldelser, for det meste af philosophiske, men og for en Deel af juridiske Skrifter. Ligeledes blev jeg foranlediget til paa ny at indlade mig med Udgifveren af Bladet Jesus og Fornuften, der, i Stedet for at forsøge en Gjendrivelse af mit Modskrift, valgte den Form, i et Poëm at behandle mig og alle Kants Tilhængere som erklærede Atheister, yttrende derhos, at de, ved at beraabe sig paa Kants moralske Beviis for Guds Tilværelse, kun satte Folk Blaar i Dinene. Jeg fandt mig saa meget mere opfordret til at gaae denne Sigttelse imøde, som der vare Mange, der, misforstaaende Betydningen af den blandt Kants Tilhængere almindelige Talemaade, at Guds Tilværelse ei lod sig bevise, antog, at hans Lære dog i Grunden førte, om ikke til Gudsfornegtelse, saa dog til Tvivl om Guds Tilværelse. Denne Forestilling havde til hiin Tid vundet Styrke ved en ildeoverveiet Udblivelse af en Kantianer, der

var bleven Gjenstand for en ganske særdeles Opmærksomhed (Collet), og endmere ved de Stridt, der af flere tydske Regjeringer, paa Opfordring fra Churfachsens Side, vare tagne i Anledning af den formeentlige Atheisme i Fichtes og Forbergs Afhandlinger i den af den Første i Forbindelse med Niethammer udgivne philosophiske Journal 1798, første Hefte, hvori Forfatterne, rigtig nok ved den paradore Maade, hvorpaa de havde udtalt deres Meninger, havde givet nogen Anledning til Misforstaaelse *).

For at nedbryde denne vrangne Forestilling, leverede jeg i Minerva for April Maaned 1799 en Afhandling. Den indeholdt en udførlig Udvikling af den Kantiske Moraltheologie med Hensyn tillige til Fichte, hvis i Anledning af hine Stridt udgivne „Appellation gegen die Anklage des Atheismus“ havde grebet mig ved den dybe religiøse Følelse, der gik igjennem samme; og paa denne Udvikling lod jeg følge nogle mod min Modstander rettede Bemærkninger **). I sid-

*) Den preussiske Regjering afflog dog den Regjering, der ogsaa var kommen til den, om at forbyde bemeldte Journal, efterat saavel de geistlige som juridiske Medlemmer af Consistoriet eenstemmig havde erklæret, at der aldeles ingen Anstod var til et saadant Forbud. See Minerva for Februar 1799, S. 224—228. Skjønbt vedkommende Regjering i Weimar fandt, at det kun var ved sine særegne philosophiske Terminologier at Fichte havde givet Anledning til Beskyldningen for Atheisme, hvorfor han efter hans nærmere Forklaring maatte siges fri, saa antog den dog, at hans Lærdomme, efter den sædvanlige Ordforstand, vare saa anstødelige, at han fortjente en Erindring for denne sin Uforsigtighed; og da han allerede forud havde erklæret, at han, hvis man vilde tildele ham en saadan, maatte udbede sig Afseeb, saa blev Følgen, at han afgik fra sit Professorat i Jena, hvor han havde udøvet en mægtig Indflydelse paa Ungdommen.

***) I Anledning af et intetfigende Gjenstør, som denne efter lang Tids Forløb gav herpaa, har jeg alter under Form af Breve taget til Gjenmæle i Minerva for Juni Maaned 1800 S. 296 ff. Men idet jeg nu har kastet Dinene derpaa, har det undret mig, at jeg har villet fortsætte en Strid, som nu var usrugbar; lige-

Ne Henseende kan jeg ikke omvise, at min Afhandling var fyldestgjørende; hiin Udvikling turde i det Hele heller ikke have været uskiftet til at vinde Læsere for den Kantiske Philosophies Moraltheologie og til at hæve de Misforstaaelser, hvortil den sædvanlige Fremstilling gav Anledning. Men jeg er imidlertid dog langt fra nu at ville vedkjende mig dens hele Indhold; min senere erhvervede Erkjendelse har jeg flere Gange, dog kun leilighedsviis og i Korthed, udtalt *). Iøvrigt vidner hiin Afhandling om, hvorledes de eiendommelig christelige Forestillinger, der under min tidligere Udvikling vare traadte tilbage, atter havde begyndt at finde Indgang i mit Sind. Saaledes yttres det S. 214—215 under Henviisning til Kants „Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft“, hvorledes Christendommen indeholder en heldig, efter den menneskelige Forestillingsævine afsæstet og med de rene philosophiske Begreber overeensstemmende symbolisk Forestilling af det Gudommelige. Ligesom dette vist nok var en høist ufuldkommen Anerkjendelse af Christendommen, saaledes vil det uden Tvivl undre Mange, hvorledes hiint Kants Skrift har kunnet bidrage til at føre mig tilbage til Christendommen. Det er ikke sjældent, at Kant omtales som den, hvis Philosophie især har virket til at nedbryde den positive Christendom, og navnlig var hiint Skrift af den daværende preussiske Regjering (under det bestjendte Wölnerste Ministerium) blevet forfulgt som fordærlig, uchristelig Neologie. Men de, der have kjendt den herskende Aand i de sidste Decennier af det attende Aarhundrede, ville vide, at den Kantiske Philosophie, uagtet den var langt fra at give det Historiske i Christendommen den Ære, der tilkom samme, dog ei alene i en ganske anden Betydning end Dattidens Populairphilosopher værnede om dens moralske Kjærne, men ogsaa ydede dens af Populairphilosopherne forsmæede

som den heftige Tone, hvori min Uvillie den Tid gav sig Luft, nu er mig imod; upaatvilelig har den Tone, som da havde særdeles Overhaand i Tydskland under de til den Tid saa heftige philosophiske og æsthetiske Kampe, smittet mig.

*) See, til Exempel, juridisk Tidsskrift, 10 B. 1 Hefte, S. 338—40.

eller endog haanebe Dogmer en Erkjendelse, der, om den end selv som symbolisk Opfatning ikke overalt gik dybt nok, dog allerede i sig kunde have en stærk religiøs Kraft, og derhos aabne Gemytterne for en fuldstændigere Erkjendelse. Saaledes er det i det mindste gaaet mig. Ved denne Leiligbed bør jeg og aflægge det Bidnesbyrd, at, skjøndt jeg for længst er kommen tilbage fra det Afguderie med Kants Lære, hvormed jeg indtraadte paa Forfatterbanen, saa har dog dens rene og kraftfulde Moral havt en Indvirkning paa mit Sind, som aldrig har tabt sig. Ogsaa er jeg overbeviist om, at det samme er Tilfældet med en stor Deel af den Slægt, som til samme Tid fik sin Manddoms Dannelse. Men selv paa den senere Slægt, for hvem den Kantiske Lære kan synes efterhaanden at være bleven fremmed, har den sikkert middelbart havt en uberegnelig Virkning; thi, skjøndt hans Moral i den Skikkelse, hvori han overleverede den, har, og det langt mere end vedborlig, tabt sin Anseelse, saa har dog den Grundtone, som gik igjennem samme, længe bevaret sig under den forandrede Skikkelse, som Moralens senere har modtaget; og om der ved Siden deraf i den seneste Tid er indtraadt en Stræben, som er beslægtet med den, som herskede i den Periode, der gik nærmest foran Kant, saa har den dog ikke kunnet ganske qvæle den gode Sæd, som hiin ædle Tænker havde udstrøet. Det er af Mange bleven erkjendt, at Kant og Fichte, hvilken Sidste i Begeistring for reen, al Selvfjærlighed forsmaaende Sædelære i fuldt Maal sluttede sig til Kant, have virket meget til det Opsving, som Preussen tog i de Aar, som fulgte nærmest efter den ulykkelige Krig i 1806 og 1807. Da en af de Statsmænd, som havde havt Deel i at lede Preussens Gjenfødselse, og som stedse var bleven den Mand troe, hvorfra den gik ud (Statsminister v. Schön) i Anledning af sit Embeds jubilæum modtog en skøn og varm Hylbning af sine Medborgere, vidnede han, at dersom han havde udrettet noget Gavnligt for sit Fædreland, saa skyldte han det til den Tænkeskole, som hans Lærer Kant havde indpodet ham, og, at han derfor maatte føre den Tak, man havde bragt ham, tilbage

til den Kilde, hvorfra han kun var en liden Dæk. Uden isvrigt at kunne gjøre nogen Sammenligning, gribes jeg af en lignende Følelse ved at tænke over hvad Kant har været mig og mange Andre i mit Fædreland.

Da i Sommeren 1799 Adjunkturen ved det juridiske Facultet og det dermed forenede Notariat var blevet ledigt, og samme skulde besættes ved Concurrence, meldte jeg mig dertil. Det kunde synes paafaldende, at jeg i en saa ung Alder, og efter nylig at have overstaaet Examen, turde indlade mig paa en saadan Prøve. Imidlertid havde jeg gjort saa alvorlige Studier, at baade jeg og mine Venner tænkte, at jeg vel kunde gjøre mig noget Haab om et heldigt Udfald, medens jeg og var fuldkommen beredt paa det Tilfælde, som jeg endog fandt sandsynligst, at een af de udmærkede Mænd, med hvem jeg havde at kappes, vilde fortjene og erholde Fortrin. Men just Dagen førend Opgaverne bleve tildeelte Concurrencerne, blev jeg angreben af et heftigt Nervetilfælde, der betog mig meget af den Kraft, og derved ogsaa af den Tid, som jeg ellers vilde have havt til min Raadighed. Imidlertid blev jeg dog færdig med mine Forelæsninger, og fik dem holdte; men foruden at de vistnok i sig selv vare meget ufuldkomne, skadebde jeg mig ogsaa derved, at jeg i den første Forelæsning, der havde at besvare det Spørgsmaal: Hvorpaa er Strafferetten grundet, og efter hvilke Regler bør den udøves, erklærede mig for Fichte, og det ikke blot med Hensyn til hans Straffetheorie, men og med Hensyn til selve hans Grundbegreb om Retslæren. Jeg fandt nemlig, at hans Straffetheorie havde sin Rod i dette Grundbegreb, saaledes som jeg meente, at Kants Lære om Gjengjældelse som Maalestof for Strafferetten stod i nøie Sammenhæng med hans Grundbegreb om Retslæren. I Følge denne Betragtningssmaaede bestrebed jeg nu den Retsteorie, som jeg i mit Priisfrift havde antaget, og søgte derhos i Særdeleshed at gjendrive Schlegels Indvendinger mod Fichte. Jeg forudsaae, at dette just ikke vilde gjøre noget gunstigt Indtryk paa denne min hidtilværende Belynder, og at de øvrige Censorer, der vare blevne

ved den wolffste Naturret, og intet vilde vide af Kant at sige, maatte være endnu længere borte fra *Sichte*, som vel fornemmelig af den ovenomtalte Anklage for Atheisme var bleven dem bekjendt. Det kunde imidlertid ikke falde mig ind derfor at holde mig tilbage fra skarpt og bestemt at udtale, hvad jeg den Tid ansaae for fuld og indlysende Sandhed. Skjøndt nu Censorerne i mine Forelæsninger fandt Beviser paa Duelighed og gode Kundskaber, saa gif Dommen dog ud paa, at de havde indeholdt adskillige Paradoxer, som jeg ikke havde vidst at forsvare med antagelige Grunde, og dette turde netop sigte til min første Forelæsning. Vel indeholdt ogsaa mine Forelæsninger over den danske Ret adskillige fra de herskende afvigende Meninger, men disse vilde neppe have været anseete for Paradoxer af det Slags, at de egnede sig til saaledes at udhæves. Efter hvad jeg nu erkjender og for længe siden har erkjendt, vare og de i hiin første Forelæsning opstillede Hovedsætninger virkelige Paradoxer, altsaa de Grunde, hvormed jeg forsøgte dem, heller ikke antagelige. Men om de dog ikke i Forhold til de Theorier, mod hvilke de bleve stillede, havde saa meget Hold og vare saaledes begrundede, at de just ikke burde have været en ung Mand i Veien ved en Leilighed som den, hvorom der var Spørgsmaal, er en anden Sag. I ethvert Tilfælde veeg jeg med Fornøielse for den af mine Venner, hvem Prisen blev tilkjendt (nu afsøde Conferentsraad og Professor Bornemann). Bemeldte Forelæsning er at læse i *Minerva* for September Maaned 1800, S. 255—298, ligesom den anden Forelæsning, der handler om Gesandters juridiske Hellighed, ligeledes er trykt i samme Aargangs April Hefte, S. 1—37. De øvrige Forelæsninger, hvoraf de to første hørte til den danske og den tredie til den romerske Ret (denne i det latinske Sprog) ere ikke blevne trykte, fordi der i hiin Tid ikke var noget Tidsskrift, hvorfor de passede, og fordi det, da denne Banfælighed to til tre Aar derefter var ophævet, ikke længere kunde paa nogen Maade ligge mig paa Hjerte at bringe disse Arbejder frem i deres oprindelige Stikkelse. I juridisk Maanedsskrift for 1802, 2 Hefte, S. 198—235, og for 1803,

10 Hefte, S. 372—384 og 11 Hefte, S. 429—433, har jeg derimod meddeelt, hvad der i de to Forelæsninger over den danske Ret indeholdt nogen eienbommelig Mening, og det vil deraf kunne sees, at navnlig den ene af bemeldte Forelæsninger, der angik Parters Ced, har indeholdt flere meget indgribende Afvigelser fra den almindelige Lære, hvilke for en stor Deel, efterat være med nogen Berigtigelse gaaede over i mine senere Arbejder, have fundet almindeligt Bifald.

Den ovennævnte Nervepækkelse, der allerede tidligere havde viist sig, nemlig i 1797, som en farlig og haardnakked Nervefeber, var ingenlunde forbi, da jeg havde fuldendt mine Prøveforelæsninger, men vedblev længe at plage mig. I Særdeleshed leed jeg af en Ungsteligbed og Svindel, der medførte, at jeg lang Tid ikke turde gaae ene i Nærheden af Vand, eller hvor der ellers var Leilighed til at styrte mig ned; et Onde, der først nogenlunde blev overvundet efter nogle Mars Forløb, og det ikke videre end at den ulykkelige Tanke endnu længe vedblev at træde frem ved slige Leiligheder, men dog nu blev mindre angribende, da jeg havde vundet Tillid til at jeg kunde beherske samme. Tidligere kunde jeg ikke komme saavidt, endskjøndt jeg stedse havde foreholdt mig selv, at det var noget, jeg burde kunne, og derved havde Kants berømte Afhandling „über die Macht des Gemüths durch den bloßen Vorsatz seiner krankhaften Gefühle Meister zu werden“, som just kom ud i hiin Tid, for Dine; hvilket neppe heller blev mig uden Nytte, skjøndt Virkningen var noget langsom og ufuldkommen. Hvad der foruden de Anstrængelser, Prøveforelæsningerne forvoldte mig, sandsynligviis ikke bidrog lidet til at forlænge hiin Tilstand, var, at jeg efter Raad af en anseet Læge skulde styrke mine Nerver ved Hjælp af Madeira og China, og derhos af nogle yngre medicinske Benner og den Stemning for den Brownske Medicin, som netop til hiin Tid blev næret af den da herskende Naturphilosophie *), blev bragt til

*) Endog Kant havde leilighedsviis talt et Ord, der syntes at in-

at troe, at al Svækkelse skulde overvindes ved Jucitammenter. I lang Tid benyttede jeg da disse mig forhen fremmede Midler; først da jeg omsider paa Raad af en ældre Læge, til hvem jeg paa en Tid, da jeg i særdeles Grad fandt mig angreben, henvendte mig, forandrede hiin Diæt, begyndte det Onde noget at tabe sig. Hiin Nervesvækkelse, der uden Tvivl fra først af havde sin Oprindelse fra den Anstrængelse, hvormed jeg havde drevet mine philosophiske Studier, var maaskee en Aarsag til, at jeg ikke vedblev disse med fuld Iver. Men hertil virkede det og, at jeg efterhaanden tabte min Tro paa gjenem Speculationen at komme til den sikre og klare Erkjendelse af de høieste Sandheder, som jeg deri havde søgt. Skjøndt Fichtes Videnskabslære havde tiltalt mig, saa var det dog langt fra, at den i den Skikkelse, hvori den først traadte frem, indeholdt en tilstrækkelig Opløsning af dens Opgave; men, grebet af Forfatterens mægtige Tankkraft, ventede jeg, at de nye Bearbejdelser, som han tildeels havde begyndt, skulde opklare de Dunkelheder og udfylde de Huller, som han selv vedgik, at der fandtes i den første Fremstilling. Dette gik imidlertid kun meget ufuldkomment i Opsyndelse, og efterat hans Virksomhed var bleven afbrudt, derved at han maatte forlade Jena, saae man intet til den dybere Begrundelse af Videnskabslæren. Hans senere Skrifter gik for det Meste kun ud paa, at skaffe hans Philosophie Indgang hos det oplyste Publicum i Almindelighed, og deres Værd bestaaer fornemmelig deri, at de, i kraftige og gribende Toner, udtalte den Aand, der bevægede sig i ham. De vare endog, i det mindste tilsyneladende, byggede paa et andet Grundlag for den menneskelige Videnskab, end det, hvorfra Videnskabslæren gik ud; og det forekom mig, at Resultatet blev, at hans Lære, istedetfor, som han tidligere havde forkyndt, at skulle forklare den hele indvortes og udvortes Verden af et enkelt Princip, dog omsider ikke med Hensyn til Forholdet mellem Erkjendelsen og Virkeligheden bragte os videre

deholde en Anerkjendelse af den Brownske Medicin. See *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre*, Berrede S. VII.

end Kant. Den kritiske Philosophies Anseelse, der alt havde tabt meget da Reinhold og siden endnu yderligere Fichte afsøndrede sig fra den strænge Kantianisme, sank endnu mere, da deels den Første flere Gange stiftede System, deels den aandrige Philosoph, som havde gjort fælleds Sag med Fichte i at opbygge den transcendentale Idealisme (Schelling), stilt sig fra ham og begge nu indbyrdes fordømte den ene den andens System som den groveste Udartning af den menneskelige Tænkning. Iøvrigt afløste nu stedse det ene nye System det andet; kun et enkelt af disse, det Hegelske, kom omsider til en stor og udstrakt Anseelse, men dette skeete først flere Aar efterat jeg havde truffet mig tilbage fra det speculative Studium; og hvad jeg deraf fik at kjende, kunde heller ikke ret tiltale mig. Det har for Resten i den senere Tid ei blot havt de forrige Systemers Skjebne, men endog en meget sørgeligere, idet sammes Tilhængere efter Stifterens Død forvanskede deres Mesters Kære saaledes, at den førte til Opløsning af al sædelig og borgerlig Orden. Jeg vil ellers gjerne troe, at der af Anlæg for Philosophien kun har været givet mig det logiske og moralske Element, men ikke det egentlige speculative.

Jeg lagde imidlertid til den oven betegnede Tid ikke de philosophiske Studier aldeles til Side, men vedblev endnu en Tid lang med levende Interesse at følge Bevægelserne i den philosophiske Verden, dog uden at gaae dybt ind i de mange nye Systemer, der dannede sig. Det var mig nu et Slags Udhylen at jeg hengav mig til andre Studier, hvilke derhos bleve mere frugtbringende for den Bane jeg deels som Skribent, deels som Embedsmand kom til at betrede. Jeg gjorde mig blandt andet nu nøiere bekendt med de vigtigste fremmede Værker saavel over Lovgivningsfaget i Almindelighed som over enkelte Grene af samme, hvoraf især den criminelle havde en riig og stedse vorende Literatur, saa og med Statsøconomien og andre for Lovgivningen vigtige Videnskaber. Den ovennævnte Forelæsning om Strafferetten turde vidne om, at jeg allerede da havde gjort et ikke ganske indskrænket Bekjendtskab til den criminalistiske

Litteratur, ligesom jeg ved en anden Anledning*) har bemærket, hvorledes jeg deri har udtalt mig til Fordeel for Juryhindretningen, vel uden Indtrængen i de praktiske Betingelser for dens gavnlige Virksomhed, men dog med rigtig Opfatning af dens Grundtanke. Og saa adskillige Bærker over de for Retsgrænseren frugtbareste Partier af den romerske Ret læste jeg nu med stor Omhu og Interesse, ligesom jeg og saae mig omkring i adskillige fremmede Staters Ret og søgte at sætte mig ind i de Institutioner, hvorpaa Samme hvilede. Jeg havde allerede fra mine første Studenterdage interesseret mig for alle Spørgsmaal, som i Dagslitteraturen her i Landet bleve forhandlede; og denne Interesse havde efterhaanden udvidet sig til den tydske Litteratur. I den ovenberørte Periode fik denne min Interesse større Udstrækning, og navnlig fulgte jeg saa temmelig den levende hele Litteraturens Aand omfattende Bevægelse, som mod Slutningen af forrige Aarhundrede begyndte i Tydskland, og hvorfor man vel, skjøndt kun for en kort Tid, kunde ansee Schlegelernes Athenæum for det virksomste Organ. De æsthetiske Kampe, som udgjorde et ikke ubetydeligt Led i denne Bevægelse, bragte mig til at gjøre mig fortrolig med de mest fremragende Digterværker, af hvilke fra først af Schillers, men siden endnu mere Gøthes og Shakespeares især grebe mig. Det nøie venstabelige Forhold, hvori jeg til den Tid var kommen til Dehlenschläger, hvis store Digteraand da var i Frembrud, var mig og i høj Grad behjælpelig til den Nydelse, som hine og andre Digteres Værker skjænkede mig. For en stor Deel læste han dem for mig og flere Venner, og den Begeistring, hvormed han foredrog dem, blev ikke uden tilsvarende Virkning. Efterhaanden kom ogsaa hans egne Værker til at udgjøre en væsentlig Deel af den opløstende Nydelse, han forskaffede sine Venner. Endnu i en noget senere Tid, efterat jeg (i 1802) var bleven gift med hans herlige Søster, var det for en stor Deel ved hans Forelæsning at jeg blev fortrolig saavel med

*) Brøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og en Valglov, S. 292.

hans som med andre fortrinlige Digterværker, men ogsaa hendes dybe Dpfatning og levende Kjærlighed saavel for Poestens Frembringelser som for alt, hvad der ellers drager ædlere Mander til sig, havde en velgjørende Virkning paa mig.

Det er allerede oven bemærket, at jeg endnu inden jeg selv tog juridisk Examen, havde veiledet enkelte danske Jurister, men nu begyndte jeg i større Omfang at besatte mig med at undervise unge Lovkyndige, og dette gav mig en daglig Leilighed til at gjennemtænke Fædrelandets Lovkyndighed, hvilken jeg ikke lod være ubrugt. Min litteraire Virksomhed var nu en Tidlang, efter min Concur for den juridiske Adjunctur, mere indskrænket end i den nærmest foregaaende Periode; dog leverede jeg saavel i 1799 som i 1800 adskillige tildeels udsørlige Recensioner i lærde Efterretninger. Blandt disse var en over Schlegels Naturet, hvori jeg, ligesom i den ovennævnte Prøveforelæsning, udtalte mig for det slytteste Retsystem, og i dette og mange andre Punkter erklærede mig mod fornævnte min Lærer, hvis Fortjenester jeg dog med et villigt Hjerte hyldebe.*)

IV.

Genimod Enden af 1799 leverede jeg en Recension, som vakte særdeles Opmærksomhed, nemlig over et lidet Skrift, der udtalte den herskende Mening, at Forordningen af 27de September 1799 havde tilintetgjort al Trykkefrihed her i Landet **). Efter min Overbeviisning var denne Mening og den derved fremkaldte Skræk og Uvillie grundet deels paa en aldeles vrang Dpfattelse af Forordningens Indhold, deels paa overdrevne Begreber om en tilbørlig Trykkefriheds Omfang, og da jeg fandt det tjenligt at berigtige en Lovfortolkning, der baade maatte affrække Borgerne fra frimodige Tanketrytninger og tillige foraarsage en fordærvelig Misstemning, saa ansaae jeg det for

*) Efr. Aargangen for 1799 S. 366—383, S. 385—389, 401—431, 433—442, 449—458, 473—478.

**) S. 641—655, 666—669.

Pligt at træde frem med min Overbeviisning. Dette gjorde jeg foreløbigen i hiin Recension, hvori jeg især søgte ved en ret Udtydning af Forordningens § 2 at godtgjøre, at den ikke, saaledes som man almindelig havde antaget, var i Modsigelse med den Ret, Forordningens § 7 hjemlede Borgerne til frit at yttre hvad der kunde være at rette og forbedre i Landets Love og offentlige Foranstaltninger, men at den virkelig tilstede en passende Grad af denne Frihed. Jeg vidste vel, hvor meget jeg herved kom i Strid med den herskende Mening og var fattet paa, at det af Mange vilde blive taget mig ilde op. Skjøndt der selv blandt mine personlige Venner vare adskillige, der ikke kunde finde sig i min Fortolkning, saa faldt det dog ingen, der kjendte noget til mig, ind at tvivle om min redelige Hensigt. Lvertimod blev der netop fra den Side, som bestemt havde sluttet sig til Klagerne over, at selv den forrige Trykkefrihed var for snever, givet mig Beviser paa Agtelse og Bøllivillie. Saaledes optog i Aaret 1800 Selskabet for Sandhed mig til Medlem; og da de Mænd, der havde paataget sig at udgive Birknærs efterladte Skrifter, efter at den nye Forordning var udkommet bleve ængstelige ved at udføre dette, henvendte man sig til mig om at paatage mig Udgivelsen. Denne Anmodning var mig vel noget paafaldende, da jeg ikke havde staaet i personligt Forhold til den Aføde, for hvem jeg imidlertid havde næret den største Høiagtelse, og jeg kunde let fristes til at troe, at det var for at sætte mig paa Prøve, man just vendte sig til mig. Dog var jeg, da den Mand, gjennem hvem Forslaget blev mig meddelt, var en af mine bedste Venner, vis paa, at han ei havde Tvivl om min Menings Oprigtighed, men i det høieste om mit Mod til derpaa at vove et Stridt, som andre fristende Mænd, hvem det laae nærmere, havde fundet betænkeligt. Da jeg nu efterat have gennemlæst Manuscripterne fandt, at de ikke indeholdt noget, som med Grund kunde ansees stridende mod den nylig udkomne Forordning, gif jeg, uden at gjøre mindste Bannselighed, ind paa Forslaget. Naar Noget nu vil læse disse efterladte Skrifter, vil han, efter

det her Anførte, ret kunne gjøre sig et Begreb om, hvorvidt Misforstaaelsen og Mismodet den Tid gif.

I Slutningen af hiin Recension havde jeg yttret, at jeg, saasnart min Leilighed tillod det, agtede at udgive et udførligt Bæret, hvori jeg Punkt for Punkt vilde saavel exegetisk som kritisk gjennemgaae Trykkesfrihedsforordningen; at jeg deri med Frimodighed skulde paavise de Mangler og Feil, som der efter min Overbeviisning fandtes i samme, men ogsaa ligesaa frimodigt tage dens Retfærdighed og Conseqvent's i Forsvar med Hensyn til de mange Punkter, hvori jeg fandt at den blev mistydet. Der hengik imidlertid en rum Tid inden jeg lagde Haand paa dette Arbeide. Grunden hertil var fornemmelig, at jeg i hiin Periode, saaledes som forhen forklaret, ikke fandt mig synderlig oplagt til litteraire Frembringelser, men derimod mere hendraget til de ovennævnte Studier. Paa disse anvendte jeg den største Deel af den Arbeidstid, som mine nu talrige Manuductioner under min svagelige Helbredstilstand levnebe mig. Driften til Udførelsen af hiint Forsæt tabte sig og derved, at jeg hos mine Medborgere ikke længere mærkede til nogen Interesse for Sagen, og der, uagtet jeg i Løbet af 1800 formelig gjentog den Opfordring, der allerede indeholdtes i Recensionens Slutning (see lærde Efterretninger for 1800 S. 124—125), ikke lod sig høre nogen Indvending mod de i Recensionen udtalte Sætninger. Da jeg allerede i denne havde fremsat og begrundet det, der med Hensyn paa hiin Forordning laae mig meest paa Hjerte, havde jeg været nærved at lade det beroe derved. Imidlertid vilde jeg dog ugjerne opgive min engang offentlig forkyndte Beslutning, og ved at lægge Haand paa Bæret fandt jeg mig desuden derved hendraagen til adskillige for hele Rets- og Statslæren vigtige Undersøgelser, som jeg deri kunde indlemme. Saaledes udkom i Februar 1801 første Deel af mit Forsøg til en rigtig Fortolkning og Bedømmelse af Forordningen 27de September 1799, indeholdende hvad der vedkom den politiske Skrivefrihed. Foruden at den levende Interesse for Trykkesfriheden, der havde hersket saavel i de Aar, der gif nærmest foran Forordningen, som i det Dieblif den udkom, allerede i det følgende Aar i en

ganfke forunderlig Grad havde tabt sig, faa var den faa godt som aldeles fortrængt ved det Overfald, som nu truede Landet, og som kort Tid efter kom til Udbrud. Der blev derfor kun liden Tale om Skriftet; dog leverede Bornemann en meget udførlig fordeelig Bedømmelse derover i lærde Efterretninger No. 42—45. Efterat der for omtrent 20 Aar siden igjen kom Bevægelse i Spørgsmaalet om Trykkefriheden er det derimod ikke sjældent taget frem og bleven paaberaabt fra deres Side, der sigtedes for Pressemisbrug. Ogfaa har den oven S. 43 berørte Fortolkning af dens § 2, forsaavidt der efter de anlagte Sagers Beskaffenhed derom har kunnet være Spørgsmaal, faaet Domstolens Bifald. Derimod have de, der som Actorer have havt at paatale Trykkefrihedens Misbrug, stundom erklæret sig derimod, og det er endog blevet yttret, at jeg nu skulde have forandret Mening, hvilket af det Partie, der i senere Tid havde dannet sig imod mig, er blevet grebet som noget, der nedsatte mig. Men foruden at en saadan Meningsforandring i og for sig ei kunde være nedsættende, har den ikke fundet Sted, kun har jeg meent, at bemeldte Fortolkning, saaledes som den af og til blev anvendt, ikke levede Forordningen tilbørlig Kraft til at beskytte mod Trykkefrihedens Misbrug, og da Kongen i 1844 befalede en ny Anordning om Trykkefriheden udarbejdet, har jeg i mit Udkast dertil, som forsaavidt fandt Bifald saavel af Cancelliet og Kongen som af begge Stænderforsamlinger, antaget, at Lovgivningen burde forlade den Vej, ad hvilken Forordningen skjælnet imellem de forskjellige Arter af fornærmelige Angreb paa Forfatning og Regjering, og derimod opstille andre Regler, hvilke findes i det Stænderne forelagte Lovudkast §§ 23, 24, 25 og 26*). Med Hensyn til den Indvirkning, som dette Skrift saaledes har havt paa det politiske Liv, og det Forhold, hvori det staaer til min øvrige borgerlige og videnskabelige Virken, finder jeg det hensigtsmæssigt at drøle noget derved.

*) See Vib. Stænd. Tid. f. 1844 S. 540 cfr. S. 573—574 og Koeskilde Et. L. 232—233, cfr. S. 264—265.

Naar der umiddelbar ved Forordningens Kundgjørelse dannede sig den Mening, at samme var Trykkesfrihedens Grav, saa hidrørte dette fornemmelig fra den Forudsætning, at det Straffebud, som dennes § 2 indeholdt mod at laste Kongens Regjering enten i Almindelighed eller i enkelte Handlinger, sammenholdt med den Forklaring om hiint Ord's Betydning, som Slutningen indeholder, maatte sælde enhver Forfatter, der tillod sig frimodig Udtalelse om en Lovs eller Regjerings-Foranstaltning's Usuldfkommenheder. Jeg viste derimod, at de Ord i hiin legale Definition: at tillægge de Personer eller Ting, hvorefter der handles, en saadan Usuldfkommenhed, som ei kan bestaae med dens Hensigt, navnlig i sin Forbindelse med den tilføiede Exemplification, maatte ansees som eensbetydende med, „som vilde gjøre denne Hensigts Opnaaelse umulig“. Ligeledes godtgjorde jeg, at de Udtryk „laste Kongens Regjering i enkelte Handlinger“ ingenlunde betegnede det samme som at laste Regjeringens enkelte Handlinger, d. c. fremstille saadanne Feil i disse enkelte Handlinger, hvorved deres Hensigt vilde forstyrres; men, at hiint Begreb kun var anvendeligt, naar den enkelte Regjerings-Handling fremstilles som om Regjeringen selv derved havde lagt saadan en Egenstab for Dagen, at Borgersamfundets Formaal (borgerlig Frihed, Sikkerhed og Almeenvel) ikke ved dens Hjælp kunde opnaaes. Jeg fandt, at dette umiddelbar laae i selve Ordene, men paaberaabte mig derhos, at en modsat Fortolkning ligefrem vilde være i Strid med Forordningens § 7 og forstyrre den fornuftige Hensigt, som Lovgiveren kunde have med at hjemle Frihed til at underkaste Lovene og Regjeringens Foranstaltninger offentlig Prøvelse, ligesom jeg og understøttede denne Fortolkning med flere af Forordningens øvrige Bestemmelser hentede Grunde. Endvidere antog jeg, at Ordet laste i bemeldte § var Hovedordet, og at de øvrige deri beskrevne Udtryksmaader, „at forhæne eller søge at udbrede Had og Misnøie“, kun vare tilføiede som nuancerende Modificationer. Det var Fortolkningen af Udtrykket „laste Regjeringen i dens enkelte Handlinger“, hvorover man i sin Tid især opholdt sig; men ligesom den i

i mit Skrift er tilstrækkelig retfærdiggjort, og i sin Tid fandt den ovennævnte skarpsindige Recensents Bifald, uden at der af nogen Anden blev gjort noget Forsøg paa at gjendrive den, synes den og efterhaanden at være bleven tilstrækkelig erkjendt. Derimod viste det sig nu, at Nogle omvendt meente, at min Fortolkning gav Trykkesfriheden for vide Grændser, forsaavidt jeg havde tillagt Ordet „laste“, saaledes forklaret, en overveieude Betydning fremfor de øvrige Udtryk, hvorved Sen har betegnet sin Gjenstand. Denne Indvenning havde vistnok ikke Lidet for sig; navnlig understøttedes den ved Adverbiet: eller. Det kan ikke have nogen personlig Vigtighed for mig nu at hævde min Mening i saa Henseende, thi det vilde nu vist ikke blive gjort mig til Brøde, at jeg havde givet en Friheden for gunstig Fortolkning af Forordningen, noget, hvorfor jeg dog tilforn fra en anden Side har maattet høre ilde. Den hele Udvikling, hvormed jeg har søgt at godtgjøre Betydningen af det Udtryk at laste Regjeringen i dens enkelte Handlinger, vilde heller Intet lide ved, at der ved Siden deraf stode to særlige skjøndt samme Straffebestemmelse. undergivne Utringsmaader. Men jeg har dog ikke fundet tilstrækkelig Anledning til at frasalde min tidligere Fortolkning. Jeg kan nemlig endnu ikke andet end ansee det for særdeles vigtigt, at Lovgiveren har, for at forebygge Misbetydning, givet en Definition paa det Ord laste, men ikke paa det Ord forhaane, der dog nok saa meget vilde have trængt dertil, hvis det skulde have samme Betydenhed. Ikke mindre vigtigt var det, at Lovgiveren udtryffeligt havde erklæret Ordet laste for det generiske; thi jeg seer ikke, hvad det skulde sige, naar de to andre ved Siden deraf brugte Udtryk skulde have en ligesaa selvstændig Betydning. Fremdeles bestrykes hiin Fortolkning i høi Grad ved en historisk Udvikling, som jeg ved en given Leilighed har meddeelt*), men hvoraf jeg her skal gjentage det Væsentlige. I den umiddelbar førend Forordningen 27 Sept. 1799 udfom gældende Lov for Trykkesfriheden, Rskr. 3 Dec. 1790 (kundgjort

*) Maanedsskrift for Litteratur og Critik 7 B. S. 180—181.

ved *Politi-Blacet* 4 s. M.) var Udtrykket at haane offentlige Foranstaltninger brugt for at betegne de Angreb paa Statsstyrelsen, der skulde være Gjenstande for offentlig Forsøgning og Straf. Haane, Forhaanelse, vare og Udtryk, som idellig forekom i de *Actions Ordre*, som til hiin Tid udstedtes i Anledning af det Slags Pressemisbrug, saavel som i de *Domme*, hvorved de Tiltalte fandtes skyldige. Den Strid angaaende Trykkesfrihedens Grændser, som ved *Birkners* i 1797 udgivne Skrift blev levende, dreiede sig fornemmelig om det Spørgsmaal, om det under Straf burde være forbudt at spotte og „forhaane“ Landets Religion, Forfatning og Regjering. *Birkner* meente, at al Trykkesfrihed er usikker og vaklende, saalænge den skulde begrændses ved saa ubestemte Begreber, og hans Paastand fandt Gjenklang hos de Dages Skribenter. *Schlegel* var den eneste Forfatter af nogen Betydning, som traadte frem herimod, og han var ikke heldig i at udfinde den svage Side i *Birkners* Være (der laae i overspændte, det rette Forhold mellem Begrebet og det individuelle Tilfælde modsigende, Fordringer til Lovens Bestemthed), og hans Skrift havde ingen anden Virkning end at paadrage ham en Mængde haanlige Angreb. I den Pressesag mod *Peter Andreas Heiberg*, som i 1799 uafbrudt beskjæftigede Dagspressen, og hvorunder Spot og Forhaanelse over Regjeringsformen, Regjeringen og dens Indretninger eller Foranstaltninger var i *Actionsordren* udtrykt som *genus causæ**), havde Forfatteren i sine Indlæg, der bleve offentliggjorte i et særskilt dertil bestemt Ugeblad, idellig og idellig gjentaget *Birkners* Paastande og opbudt al sin Vid for at understøtte disse og gjøre den modsatte Mening latterlig. *Concivisten* af *Frdg.* 27 Sept. 1799 vilde vist nok ikke erkjende, at de omhandlede Uttringsmaader vare ukraftige, heller ikke at de hidtil brugte Betegnelsesmaader i sig vare upassende, men det kan dog let forklares, at han lod sig bevæge til som Grundlag for de strænge Straffebud at benytte Udtryk, hvorved han meente at

*) See *Collegial Tidende* for 1799 S. 140—141.

hiin Anse over Ubestemthed lod sig fuldkommen fjerne. Jeg skal endnu tilføie, at Lovgiveren i intet Tilfælde kunde have nogen stor Betænkelighed ved at indskrænke § 2 til foranførte Betingelse, da jo dog de Angreb, der ellers kunde have egnet sig til at indbringes under Sens Ord, maatte blive at straffe efter § 7, og der saaledes kun blev Spørgsmaal om Straffens Grad. Mit omhandlede Skrift viser iøvrigt, at jeg ingenlunde erkjendte det Berettigede i hine Skribenters Fordringer til Lovens nøiagtige Bestemthed, men jeg maatte dog finde det heldigt, at det Begreb, hvortil den knyttede en saa betydelig Straf, som den Frgds. § 2 paabød, havde al mulig Bestemthed. Hvis Lovgiveren ei vilde have gaaet ind paa en saa skarp Adskillelse, burde Sen ikke heller have fastsat en saa ubetinget og derhos saa betydelig Straf som Landsforviisning, men givet Straffebestemmelsen en Bidde, der svarede til den anerkjendte Bidde i den Forbrydelses Begreb, hvortil den knyttede sig. Der var saa meget mindre Grund for mig til i mit Skrift at opkaste det Spørgsmaal, om ikke en Bestemmelse, der havde havt denne dobbelte Relativitet, havde været at foretrække for den, der var valgt, som jeg og maatte ansee det for heldigt, at Landsforviisning var bleven Straffen for den større Grad af Forbrydelsen, og at Straffen for den ringere ikke gif høiere end til Fængsel paa Band og Brød. Den førstnævnte Straf havde dog i al sin Alvorlighed en humanere og til Bryden mere svarende Character end de Straffe, Lovgiveren ellers vilde have grebet til, især da Straf af simpelt Fængsel dengang var saa godt som ukjendt i vor Lovgivning og Retspraxis*). Vel havde jeg netop i hiint Skrift yttret

*) Som bekjendt blev den i Frgd. 27 Septbr. 1799 §§ 2, 3, 4 og 5, hjemlede Landsforviisningsstraf afskaffet ved Frgd. 30 Marts 1827 § 7, og deels Forbedringshuus-Straf, deels Statsfængsel sat i Stedet. Denne Forandring blev fremkaldt ved den nærmere Forbindelse, der var indtraadt mellem Staterne og det strengere Polititilsyn, som var bleven indført andetsteds, og som i et enkelt Tilfælde havde medført, at en Person, der i Analogie af Frgd. 27 Sept. 1799 var bleven forviist for en, skjandt ikke gjennem Pressen frem-

mig for en saadan Straf, navnlig for de Tilfælde, hvor Forordningen enten havde Band og Brød Straf eller endog Forbedringshuus Straf (S. 217, 249, 257, 281). Ogsaa traadte jeg frem mod den Mening, som vore Lovkyndige uden al Grund havde antaget, at der hvor Loven nævnte Fængselsstraf stedse derved bør forstaaes Band og Brød Straf, og i enkelte Tilfælde endog Straffearbejde (S. 250—251 Note); en Mening, der og siden den Tid ganske er forsvunden baade i Theorie og Praxis. — Men jeg fandt dog intet Kald til at gjøre de forskjellige fra de herskende afvigende juridiske Meninger gjældende som Grundlag for et særegent Lovforslag angaaende de omhandlede Pressemisbrug, og det saa meget mindre, som jeg fandt det uvist, om ikke Trykkefriheden vilde være nok saa vel tjent med den Maade, hvorpaa Forordningen havde taget Sagen. Den Forandring, som jeg i 1844 havde tilraadet i Frdg. 27 Septb. 1799 § 2, var, som alt anført, fornemmelig begrundet ved den Maade, hvorpaa den blev anvendt. Man har nemlig seet, hvorledes Forfattere, der af al Magt søgte at fremstille Forsatningens Uformuenhed til at sikke Folkets Rettigheder og Velfærd, dog ei ere fundne skyldige efter Frdgs. § 2, fordi de havde tilføiet, at tilfældige Personligheder stundom kunde bøde paa denne Mangel, og at altsaa de fordærvelige Følger af Forsatningen mulig kunde forebygges. Det var vel ikke sikkert, at den Mening, der saaledes

ført formastelig Ublivelse, var blevet tilbageendt eller tilbagetrængt, og saaledes mod sin Villie kom i det Tilfælde, som Slutningen af Frdg. § 2 omhandler. Det kunde, under saadanne Omstændigheder, ikke være retfærdigt at anvende Lovstedets Strænghebd, men der manglede og en anden Regel, hvorefter man kunde behandle et saadant Tilfælde (See Coll. Tid. f. 1827 S. 266—267, 269—271). Hvad de indskrænkende Betingelser angaaer, hvortil Anvendelsen af det ovennævnte mildere Straffealternativ blev bundet, saa vare disse ingenlunde stemmende med min Mening, men Optagelsen af det mildere Straffealternativ lod sig kun sætte igjennem derved, at Anordningen paa denne Maade sikrede imod at den strængere Straf ikke derved blev fortrængt.

havde viist sig, nogenfinde havde fundet Bifald ved den øverste Domstol. Men det var netop i det Slags Sager, under den Retning Meningen havde taget, ikke uden skadelig Følge, at den af en vel anseet underordnet Ret afgivne Dom, hvis Præmisses ved flige Leiligheder lovpriistes, blev i Statsmagtens Interessse forandret i Høiesteret, der ei giver Præmisses. Det maa og tilstaaes, at den Straf, der vilde være en Følge af, at en Forfatter antoges skyldig efter Frdg. § 2, ofte vilde blive for stræng, og at Lovgiveren ved at gjøre Grændsen videre baade i Begreberne om de forskjellige Overtrædelser og i de Straffe, som dertil skulde svare, vilde kunne tilveiebringe et rigtigere Forhold og fremme Lovens Overholdelse i dens rette Mening. Der var saaledes vistnok i 1844 god Grund til at søge Frdg. 27 Septbr. 1799 § 2 og § 7 afløste ved de ovennævnte §§ i det Udkast til en Trykkesfrihedslov, som blev Stænderne forelagt. Ingen af Stænderforsamlingerne havde heller noget væsentligt at erindre ved disse §§, forsaavidt de havde de i oftnævnte §§ af Frdg. 1799 omhandlede Forseelser til Gjenstand, men, med saare ubetydelige Redactionsforandringer, erklærede de sig eenstemmig for samme. Vel var der i den Roeskildske Stænderforsamling respective 1 og 2 og i den Viborgske Forsamling respective 5 og 9, som ikke tiltraadte de af de nedsatte Commiteer foreslagne og af Forsamlingens Majoritet tiltraadte Indstillinger i Anledning af fornævnte dem foreslagte §§; men da der intet særligt Ændringsforslag var stillet ved nogen af disse §§, saa er det klart, at Minoritetens Mening kun deri adskilte sig fra Pluralitetens, at den ønskede de omhandlede §§ optagne i Loven uforandrede, saaledes som de vare forelagte*). Begge Stænderforsamlinger have saaledes været enige i en Forandring i Frdg. 27 Septbr. 1799, som vilde føre til en større Beskyttelse mod utilbørlig Dmtale af Forfatning og Regjering. Iøvrigt var Straffebestemmelsen i Udkastets § 23 mildere end efter Frdg. 30 Marts 1827 § 7,

*) See Roesk. St. L. f. 1844, S. CL—CLI og CLXVII. Vib. St. L. f. 1846 S. LXXX—LXXXI og S. LXXXVIII.

men derimod hjemlede igjen § 25 høiere Straf end Frdg. 1799 § 7. Forandringen var vist i begge Retninger velbegrundet; men da Forordningen 1799 § 2, i en lang Række af Aar ikke havde været sat i Anvendelse, var det af mindre praktisk Vigtighed, at dens Straf blev formildet, end at Straffen efter § 7, dog kun med Hensyn til dens maximum, blev forhøiet.

Man vil neppe heller finde nogen anden Stat, hvor man ei har Straf for saadanne Angreb paa Regjeringen, som de nævnte §§ omhandle, og skjøndt de Udtryk, hvorved det Forbryderske betegnes, ere meget afvigende, saa have de overalt den fra Forholdets Natur uadskillelige Bestaaffenhed, at de ikke indeholde nogen ved skarpe Begreber afpælet Grændse, enten mellem det Tillabelige og Utillabelige, eller mellem de forskjellige Grader af dette sidste. For kun at nævne eet Exempel, saa erklærer Norges Grundlov § 100 det for strafværdigt Brud paa Trykkefriheden, naar Nogen forsætlig og aabenbart i et trykt Skrift viser eller tilskynder Andre, til at vise Ringeagt mod de constitutionelle Magter. Og efter den i dette Rige udgivne Lov angaaende Forbrydelser, af 20 Aug. 1842 Cap. 9 §§ 21 og 23, ansees det med Strafarbeide i 5te Grad (fra 6 Maaneder til 3 Aar, cfr. Cap. 2 § 5) eller Fængsel, naar Nogen bruger fornærmelige Udlabelser, eller udbreder beskæmmende Rygter om Kongen, og med Bøder eller Fængsel, naar Nogen ellers tilfidesætter den Ærbødighed han er Kongen skyldig, (cfr. Lov 7 Juli 1828 § 7), hvilke Straffe efter § 26 og ere anvendelige, naar Nogen forsætlig og aabenbart viser eller tilskynder Andre til at vise Ringeagt mod de constitutionelle Magter.

Med Hensyn til Berettigelsen til at yttre sine Tanker over Landets Forfatning og Regjering, har saaledes endnu i 1844 og 1846 det liberale Partie ikke andraget paa at give denne Frihed større Udstrækning end den, bemeldte Skrift antager. Derimod havde Pressen tilegnet sig en anden Frihed, som jeg ikke havde fundet stemmende med Forordningen, den nemlig, at tiltraade Forandring i Forfatningen, naar det kun skeete i Form af Bønner til Kongen, det vil sige, naar de Forsøg, man gjorde paa at vise dens Nødvendighed, gik ud fra

den Forudsætning, at det dog kun var gjennem Kongens Vilje, at den forandrede Statsforfatning skulde opnaaes, uden at Folket maatte anvende nogen fysisk Magt for at frembringe samme. Jeg fandt dog den Tid ingen Anledning til at gaae ind paa nogen udførlig Undersøgelse desangaaende. Det var kun for Fuldstændigheds Skyld, og foranlediget ved en kort efter Forordningens Udgivelse forefalden Begivenhed, at jeg kortelig berørte det Spørgsmaal, om Forordningens § 1 og vilde være anvendelig, hvis en Forfatter raadede eller tilskynede til Forandring i Forfatningen, uden at Raadet gif ud paa, at der skulde bruges Magt, for at faae det fuldbyrdet. Mine Ord i den Anledning ere følgende (S. 104—105): „Jeg vover ikke at benægte dette Spørgsmaal. Forordningens Ord indbefatte aabenbar Tilfældet. Det vilde vel og være betænkeligt, at tilstede Skribenten at gjøre formelige Planer til Constitutionens Forandring, naar han kun ikke udtryffeligt talte om Magts Anvendelse til at bevirke denne Forandring; thi dette blev dog alligevel det eneste Middel, naar ikke saavel Regenten som hele Folket vare enige; og naar Tingene vare komne til den Modenhed, vilde Ingen tænke paa at straffe Skribenten.“ Det sees let, at det var med en vis Overtvængelse, at jeg erklærede mig for Spørgsmaalets bekræftende Besvarelse; men dette havde alene sin Grund deri, at det førte til Livsstraf; og jeg fandt aldeles ikke nogen Fortolkningsgrund, som kunde hjemle et andet Svar. Spørgsmaalet havde og da kun liden Interesse; thi det saldt neppe Noget ind, at det kunde være tilladt under hiin Form at virke for en Forandring i Forfatningen.

Jøvrigt havde jeg ikke blot omtalt det som en afgjort Sag, at Skribenten var beføiet til at omhandle det almindelige Spørgsmaal om Opstands Tilladelighed og erklære sig for den bekræftende Mening, naar han kun ikke lærte dette under Betingelser, der vitterlig, eller, efter hans egen tilfjendegivne Dom, her vare tilstede, men jeg havde endog selv benyttet denne Frihed. Dette Spørgsmaal var netop i hiin Periode idelig Gjenstand for levende Forhandlinger saavel i Literaturen som i Samtale, og

ikke mindst blandt de yngre Retskyndige. Disse bleve overraske ved at see Kant fordømme al Modstand mod den, som er i Besiddelse af den høieste Magt. I Særdeleshed gjorde det et ret pünligt Indtryk paa mig, at den Mand, for hvis Mening jeg bar en saa stor Erbødighed, kunde fremsætte en saadan Lære, der, taget i sin fulde Strenghed, saa meget stødte mine Begreber og Følelser, medens jeg maatte erkjende den logiske Styrke i hans Bevisførelse. I de Undersøgelser om Trykkesfriheden, som især i Aarene 1797 og 1798 saa meget havde sysselsat vor Presse, var og hiint Spørgsmaal ofte behandlet. Birkner og Schlegel, saa uenige de ellers vare om Trykkesfrihedens Grændser, havde dog begge paa det Bestemteste gjort Kants Mening til deres. Den Første havde endog deri fundet en Bestyrkelse for den Paastand, at der ei var nogen Grund til at sætte Grændse for Stribeutens Frihed i at tale ilde om Forfatning og Regering, idet disse beholdt deres fulde retlige Krav paa Anerkjendelse og Lydighed, saa dybt end deres Værd maatte være nedsat i Meningen. Det var altsaa nødvendigt i min Afhandling om Trykkesfriheden at gaae ind paa hiint Spørgsmaal; men allerede tidligere havde en indvortes Drift bragt mig til derom at yttre mig. Ved at grunde over den Kantiske Lære havde jeg troet at finde en Udjevning mellem de Retsgrunde, hvorpaa han fordømte al Ulydighed eller Modstand mod den høieste Magt, og de Grundsatninger, der ikke tilstode en ubetinget Opoffrelse af den naturlige Frihed; og jeg holdt for, at jeg derved traf Kants virkelige Mening. Hvad jeg saaledes havde fundet, meddeelte jeg 1798 i en særlig Afhandling i *Philos. Repertorium* Nr. 15—16, hvis Resultat jeg gjentog saavel i det tidnævnte Skrift angaaende Sammenhængen mellem Dydelærens og Retslærens Princip 2 Deel, S. 97—98, som i lærde Efterretninger for 1799, S. 438—439. Ved fortsat Overveielse blev jeg vel i Hovedsagen ved den yttrede Tanke, men jeg fandt, at jeg, fordi jeg endnu havde været forhildet i de Kantiske Lærdomme, havde givet min Mening en tvungen Form, hvori den ikke kunde tilfredsstille. Paa den

Lid, da jeg udgav mit Skrift om Trykkesfriheden, havde jeg befriet mig fra Systemets Lænke, og faae mig derfor istand til at bringe større Klarhed og overbevisende Kraft i det jeg havde at sige om denne vigtige Sag. Jeg fandt nemlig, at det vel, efter consequente Grundsætninger for selve Retslæren (der viser, hvad der kan forbydes eller tilstedes ved en udvortes Lovgivning) aldrig kan være tilladt at modsætte sig Statsforfatningen, Loven og disses Organer, men at der, uagtet den store moralske Vigtighed, Bedligholdelsen af den bestaaende Retsorden maa have, dog er en Grændse for dens forpligtende Kraft, saa at den maa træde tilbage, naar det, man kalder Stat, er i den Grad fordærvet, at det aldeles ikke svarer til sit Begreb og til sit moralske Formaal, men kun tjener til Beskyttelse for Bold og Uret, og til Undertrykkelse af Ret og Frihed. (S. 90—96).

For nu at vende tilbage til Forordningen 27 September 1799 § 1, da var i senere Tid den Mening opstaaet, at den kun var anvendelig, naar det var gjennem Brugten af physisk Magt Forfatteren raadede til at faae Statens Grundlov forandret. Til Styrke herfor anførte man, at det samme Lovsted ogsaa under sit Straffebud indbefatter Raad til Opstand mod Kongen eller til at modsætte sig de kongelige Befalinger, menende, at, da det ikke lader sig tænke, at dette iværksættes ved til Kongen selv rettede Forestillinger og Opfordringer, saa kunde disse heller ikke hensøres under Sems Straffebud, forsaavidt samme omtaler den, der raader eller tilskynder til Forandring i Forfatningen. Men ingen Lovfortolkning kan være flettere begrundet. Det er jo flere forskellige Forbrydelser, Lovstedet omhandler. Hver for sig er særlig betegnet, uden at Betegnelsen af den ene er gjort afhængig af den, der er givet af den anden; kun ere de indbefattede under en fælles Straffebestemmelse. Paragraphen kunde været opløst i tre forskellige Sætninger, der hver for sig indeholdt Begrebet om sin særlige Art af Forbrydelse og forkyndte Straffen derfor, hvilken derfor gjerne kunde være lige. At de ere sammensøiede som indbefattede under samme Straffebestemmelse, er kun en forfattet Form, der ikke

forandrer noget i Betydningen. Intet er hyppigere end at en Lov, være sig Straffelov eller anden Lov, indbefatter flere Gjenstande under eet og samme Bud, eller, for at udtrykke det almindeligere, at en Sætning udsiger det samme Prædicat om flere Gjenstande, uden at det endnu er kaldet Nogen ind at opstille den Regel, at alt hvad der gjelder om den ene Gjenstands Væsen, ogsaa maa gjelde om den anden. Lænkningens Love medføre tvertimod, at de, ligesom de maae have noget tilfælles, ogsaa maa have noget, hvori de adskille sig fra hinanden, og man vilde, hvis der med Hensyn til det foransførte Lovsted kunde være Tale om nogen yderligere Bestyrkelse for det Indhold, der saa klart ligger i Ord- og Tankeforbindelsen, endog kunne tilføie, at, da den Handling, at raade eller tilskynde til Forandring i Rigets Grundlov, er nævnet som en særegen fra Raad og Tilskyndelse til Opstand mod Kongen forskjellig Trykkesfriheds Forbrydelse, saa kan det ikke høre til dens nødvendige Væsen, at henvise til fysisk Magt som Middel til at bringe Forandringen istand. Ligesom man nu ikke med nogen Føie kunde af selve Lovstedets Indhold hidlede foransførte Begrænsning i Begrebet om den Forbrydelse, at raade til Forandring i Rigets Grundlov, saaledes kunde man heller ikke paastaae, at Tilfælde, som de omhandlede, vare saaledes udelukkede ved dets Grund, at det burde være en indskrænkende Fortolkning underkastet. Vi have allerede bemærket, hvorledes de Bestræbelser, der anvendes paa at omstøde Forfatningen, ikke ophøre at være farlige, fordi der ikke opfordres til at benytte fysisk Magt. Udenfor en allerede indtraadt revolutionair Tilstand vil neppe Nogen falde paa, gjennem Pressen, at vove en saadan Opfordring; han vilde da snarest egne sig til at overantvordes sine Frænder til Forvaring. Intet vilde endog være lettere, end at tilføie en udtryffeligg Advarsel imod Brugen af fysisk Magt, medens man af alle Kræfter arbejdede paa at fremkalde den Stemning, der maatte føre til et saadant Udbrud. Det kan og historisk bevises, at det var langt fra Lovconcipistens Mening, at den omhandlede Straf kun skulde være anvendelig naar Tilskyndelsen gik ud paa med Magt

at fremtvinge en Forandring i Statens Regjeringsform. Denne Indskrænkning fandtes nemlig i et Lovudkast, som var udarbejdet af en i 1797 nedsat Commission (hvilket Udcast vil blive nærmere berørt i det Følgende); men i sin over dette Udcast afgivne Betænkning, der havde til Følge, at det aldeles blev lagt tilside, yttrede Colbjørnsen sig meget skarpt imod det, der saaledes var foreslaaet. Hvad der i den paapegede senere Tid dog gav hiin Mening Indgang, var tildeels det Frastødende, som det vistnok, uagtet den Visshed, der havde sig om Formildelse ad Naadens Bei, vilde have, i et saadant Tilfælde at dømme til Livsstraf, men fremfor alt den Omstændighed, at Christian den 8de ved sin Thronbestigelse med Naade og Belvillie modtog adskillige Adresser, hvori man udtalte sig for en Forandring i Rigets Grundlov, og at en Tidlang heller ikke noget blev foretaget i Anledning af Bladartikler, der meddeelte slike Adresser, eller paa anden Naade trængte paa en Forandring i Forfatningen. Det var nemlig almindeligt, deri at finde en stiltiende Indrømmelse, og det er i Gjerningen ikke usandsynligt, at Kongen i Begyndelsen Intet havde imod, at den offentlige Mening derom udtalte sig. Men da denne formeente Indrømmelse med større og større Dristighed blev benyttet, fandt Kongen det fornødent at gjøre en Standsning deri, saa at Enkelte omsider bleve tiltalte, og da maatte Domstolene krympe sig ved at dømme en Forfatter tilbøde for det, som en Tidlang upaataalt var udøvet af Andre. Efter mine Tanker vilde det og efter det Standpunkt, hvorpaa Sagen var kommen, have været nok saa uheldigt, om Domstolene havde anvendt bemeldte §, som det var, at de frifandt Baa-gjældende. Da et Udcast til en ny Trykkesfrihedsforordning skulde forelægges Stænderne, var der naturligviis ikke Tanke om at gjøre den oprindelige Betydning af Forordningen 27 Septbr. 1799 § 1 gjeldende i dens hele Strengthed; men det antoges dog, at den ikke burde være ustraffet, der ved Trykken søgte at fremkalde Bestræbelser for at fremvirke en Forandring i Forfatningen, uden just at antyde noget om at iværksætte den ved Hjælp af Vold. Det forelagte Udcast § 27 satte der-

for dette ved Siden af at laste og forhaane Forfatningen (Wib. St. Tid. S. 232). Denne Parallel syntes aldeles besøiet, da al Opfordring til Forandring i Forfatningen enten maa være forbunden med en positiv Fremstilling af dens Ubesqvemhed til at værne om Borgernes Ret og Velfærd, eller dog indeholde en bestemt Forudsætning herom. Stænderne bragte imidlertid en saadan Forandring i Sen i Forslag, hvorved den her omhandlede Deel af samme vilde tabe al Betydning. De antog nemlig, at der, forat begrunde Sens Straf, skulde med de foransførte Bestræbelser være forbunden Lasten og Forhaanen, menende, at Sen ellers vilde træde hæmmende i Veien for Undersøgelser over de forskjellige Statsformers Værd. Men, efter hvad der var udviklet, og hvorpaa Stænderne ikke havde indladt sig, maa det dog uden Tvivl antages, at Bønner og Forestillinger til den høieste Magt om Forandring i Forfatningen, naar de kundgjøres ved Trykken, og altsaa gaae ud paa ved Folkets Medvirkning at bevæge Souverainen til en saadan Forandring i Forfatningen, intet andet Formaal kunne have end at bringe denne i den Nødvendighed, at indrømme Forandringen, og at dette ikke i Almindelighed kunde være tilladeligt. Det skjønnes heller ikke, hvorledes Forbud herimod kunde træde i Veien for en frimodig Undersøgelse over de forskjellige Statsforfatningers Værd; thi af den Dom, at Landets Forfatning er mindre fuldkommen, følger ingenlunde, at den skal forandres *). Iøvrigt kan der til en Tid være en Gjæring i Gemytterne, der turde gjøre det raadeligt at lade flige Dnsker frit og aabent udtale sig; og det er vist, at en nok saa levende Forhandling angaaende denne Gjenstand igjennem Pressen har mindre Betænkeligt ved sig og frembyder et bedre Middel for Regjeringen til at komme efter, hvad der er Folkets Dnske og Larv, og til at berigtige falske Forestillinger herom, end naar Mængden bearbejdes gjennem ombaarne Petitioner og i Forsamlinger, hvori det er let at faae et stormende Bifald af en stor Mæsse, medens de til Sagens Bedømmelse

*) Gfr. mit Skrift om Trykkefriheden, S. 194.

langt Dygtigere enten blive borte eller forholde sig taus. Da jeg 1845 afgav min Betænkning med Hensyn til den Behandling, Sagen havde faaet i de Roeskildske Stænder, og siden i Begyndelsen af 1847 atter angaaende det da ogsaa ved den Viborger Stænderforsamling endeligt behandlede Lovudkast, var det og min Mening, at det efter de særegne Forhold, hvori Landet befandt sig, var tilraadeligt, at lade den omhandlede Deel af § 27, hvori Stænderne, som meldt, havde foreslaaet en Forandring, som vilde betage den hele dens Betydning, udgaae, dog at det ved Meddelelsen af Motiverne tydeligt tilkjendegaves, at det ikke skete, fordi man nærede nogen Tvivl om Rigtigheden af den Grundsætning, hvorfra den var gaaet ud. Heraf vilde blandt andet følge, at Regjeringen beholdt det i sin Magt, hvis Omstændighederne gjorde det fornødent, da at skride ind mod Rædets Behandling i Folketsforsamlinger. Senere har Spørgsmaalets Behandling ad begge Veie været hyppigt, men man har dog et Exempel paa, at en Forfatter er bleven tiltalt og straffet, der havde tilraadet Indførelsen af en Republik, og da Dommen, der er affagt af Criminal- og Politie-Retten i Kjøbenhavn, ikke gik ud paa Straf efter Forordningens § 1, der dog ikke var forandret ved den provisoriske Forordning 24de Marts 1848, er det antageligt at han blev dømt med Hensyn til § 2, hvis Straf i hiin provisoriske Forordnings § 2 er nedsat til Fængsel i en efter Rettens Skjøn passende Tid. Derimod forekommer det mig meget tvivlsomt, om ikke den nye Grundlov hjemler en uindskrænket Frihed til at bringe enhver Forfatnings Forandring i Bevægelse, naar det skeer i den Stikfelse, at Forandringen kun skal indføres efter at den paa den i Grundloven § 100 fastsatte Maade er bleven vedtaget. Da det nemlig efter denne er enhver Rigsdagsmand tilladt at bringe alle Slags Forfatningsforandringer i Forslag, synes det og at maatte staae enhver Borger frit ved Pressen eller i større eller mindre Forsamlinger af alle Kræfter at forberede saadanne Forslag. Det var og blandt andet af dette Hensyn, at jeg som Rigsdagsmand ansaae en Be-

grændsning i hiin Forslagsret for nødvendig *). Dette har imidlertid ikke fundet Bifald, og det turde derfor synes antageligt, at hiin Frihed virkelig er en Følge af bemeldte §. Den nylig paaberaabte Dom synes imidlertid ikke at have erkjendt en saadan Følge; thi, skjøndt det paatalte Forhold var ældre end Grundloven, vilde denne dog vel, efter almindelig antagne Grundfætninger, maatte have havt Tilbagevirkning til Fordeel for den Tiltalte, hvis saadant Forhold nu ikke længere var lovstridigt. Men hvorledes det end hermed forholder sig, saa tvivler jeg dog ikke paa, at det, om ikke strax, saa dog i Tiden, vil findes nødvendigt at sætte Grændse for de Bestræbelser, som maatte anvendes for at bearbejde Folket for at fremkalde Forandringer i vor nye Forsatning, og at netop de, som have kjæmpet for en ubunden Frihed med Hensyn til vor ældre Forsatning, ville være ligesaa ivrige imod at den tilstødes med Hensyn til den nye. Hertil turde imidlertid ikke blot en ny Lov være fornøden, men det vil, hvis denne ubegrændsede Frihed virkelig ansees hjemlet i Grundloven, endog være nødvendigt, at dette skeer under de besværligere og langsommere Former, som en Grundlovs Forandring kræver.

Hvad de øvrige i bemeldte Skrift omhandlede §§ i Fbdg. 27de Septbr. 1799 angaaer, saa har der ikke ved forefaldende Leilighed været noget synderligt Spørgsmaal om disse eller om min derover fremsatte Fortolkning. Jeg skal derfor ikke opholde mig herved. Derimod troer jeg ikke her at burde lade ubemærket, at jeg i den indledende Deel af Skriftet blandt andet har yttret mig over Censuren med en Udførlighed, som ikke vilde have fundet Sted, hvis ikke strax efter Forordningens Udgivelse den Mening havde reist sig, at Skribenten heller maatte være Censur underkastet end en saa stræng og med saa mange andre indskrænkende Bestemmelser omgjærdet Ansvarlighed, som den, Forordningen indeholdt. Tidligere vilde jeg have fundet denne Sag saa afgjort, at jeg ikke vilde have reist noget Spørgsmaal derom. Men som Stemningen da var blevet,

*) See min Prøvelse S. 450—452.

fandt jeg, at jeg burde gaae ind paa de Grunde, der talte for, at Censur fortjente Fortrin for en Ansvar og Straffelov —, Grunde, som og nylig med stor Styrke vare blevne udtalte af to anseete tydske Forfattere, den ene en philosophisk Forfatter af første Rang (Fichte), den anden en høit anseet indsigtfuld Skribent over Statsvidenskaberne (v. Sonnenfels). Jeg troer fuldstændigen at have gjendrevet deres Grunde, og netop i den Omstændighed, der fra Skribentens Standpunkt synes at anbefale forekommende Forholdsregler, deres Lempe- lighed, fundet en afgjørende Grund til fra selve Trykkefrihedens og Folkeudviklingens Standpunkt at forkaste dem, idet den naturlige Følge maatte blive, at Censur ikke gjorde sig den Betænkelse ved at stryge det, hvori der kunde findes noget Stødende, som en Dommer vilde have ved derfor at drage Forfatterne til Ansvar. Hermed vil jeg ingenlunde have nægtet, at der kunde være Omstændigheder, hvorunder Staten til sin Frelse maatte for en Tid eller med Hensyn til visse Skrifter (navnlig Smaablade) gribe til Censur og andre forebyggende Forholdsregler. Jeg har tværtimod fundet det urigtigt, at vor nye Grundlov skulde indeholde Forbud mod Censurs Indførelse. Det er imidlertid skeet ved dens § 91 *). Men jeg er overbevist om, at man i Tidens Længde vil finde sig meget ilde ved de mange Regler, hvorved man i Grundlovsarbeidet har fundet for godt at tvinge den tilkommende Lovgivning til at hæbde de offentlige Friheder, netop saaledes som den i 1848 og 1849 sammenkaldte Rigsforsamling meente, at de burde være ordnede. Isærdeleshed kan det let hændes, at man vil finde den borgerlige Orden og Sikkerhed udsat ved at Grundloven har fraskrevet ikke blot Regjeringen, men endog Lovgivningen al Ret til i noget Tilfælde at bruge enten Censur eller noget andet Slags forebyggende Middel til at sikke Samfundet mod en lidenskabelig Presses Angreb; og det er mærkeligt, at de forargelige Exempler, som man har seet i andre Lande, hvor man ved at erklære Stæder, Distrikter

*) See min Prøvelse S. 409—410.

o. s. v. i Beleiringsstand, har maattet bane sig Vej til at raade Bod paa de Farer, som Samfundet blev underkastet ved den Trykkefrihed, Forsamlingsfrihed o. s. v., som Grundloven fort forhen uden Indskrænkning havde hjemlet, ikke have kunnet tjene til Advarsel mod slige Bestemmelser. Der er isvrigt i vor Grundlov end ikke givet Anviisning paa nogen saadan Udvei til at omgaae Bestemmelser af foransførte Slags; men naar en øiensynlig Nødvendighed byder det, vil man imidlertid vel sætte sig ud over Grundloven; og man har da end ikke den mislige Undskyldning, at uforudseelige Tilfælde ere indtraadte.

I Anledning af fornævnte Strift har man gjort mig den Bebreidelse, at det, om det end gaaer ud paa at hævde en nogenlunde antagelig Trykkefrihed, dog ikke vidner om den rette Begeistring for dette store Gode. Jeg kan for det Første hertil svare, at jeg aldrig har lagt mig efter at give de Undersøgelser, som jeg forelagde Almeenheten, et saadant Præg, men derimod søgt, ved fleersidig rolig Overveielse af hvad der taler for og imod en Sag, at sætte mig selv og mine Læsere paa det rette Ligevægtpunkt. Med Hensyn til Trykkefriheden var min Overbeviisning allerede dengang den, som jeg stedse har vedligeholdt, og ved enhver Leilighed efter bedste Evne søgt at gjøre gjeldende, at den nemlig vel er af stor Bigtighed for den menneskelige og borgerlige Udvikling, og at den derhos havde flaaet saa dybe Rødder i det danske Folks Bevidsthed, at der endog paa Grund deraf ei kunde være Spørgsmaal om dens Ophævelse; men at man dog maa oversee haandgribelig historisk Sandhed, og derhos som Modsætning af Trykkefrihed tænke sig noget ganske andet end det, der navnlig i vor Tid og i protestantiske Lande finder Sted eller kan finde Sted, naar man mener at alt Lys er kommet til Verden og der holdes vedlige ved Hjælp af Trykkefrihed, ligesom man og maa lufte Vinene for ikke at erkjende, at Friheden ogsaa paa den anden Side giver Anledning til saa fordærlige og forargelige Misbrug, at den i Virkeligheden er langt fra at være et ublandt Gode. Saafernt man blot gjorde sin Regning efter de hellige og uheldige Virkninger, der træde frem, turde det endog

være meget tvivlsomt, hvilke der have Overhaand. Men jeg har og altid tænkt mig, at denne Friheds Værd ingenlunde alene bestaaer i det synlige Gode den stifter, men at det Onde, som den forhindrer og som ikke lader sig beregne, turde være af end større Bigtighed. Naar jeg siden i min Egenkab som Medlem af Cancelliet har fundet mig opfordret til, saavidt det stod til mig at værges imod Indførelsen af Censur eller Forholdsregler, der lignede Censur, har jeg og søgt at udvikle, hvorledes disse fra flere Sider havde langt mere imod sig i Danmark end i de Stater, hvori de anvendtes, og som dog ikke stode paa et lavere Trin af Dplysning. Saaledes viste jeg, hvorledes det i det mindste lod sig tænke, at slige Forholdsregler i en liden Stat med en særegen Litteratur efterhaanden kunde blive ganske anderledes undertrykkende end i et Land, der har Litteratur tilføjles med flere under en anden Statsmagt hørende Lande. Det mangler iøvrigt ingenlunde i mit Skrift paa bestemte og varme Udtalelser af Trykkefrihedens Bigtighed og Uundværlighed for Menneket og Borgeren (See t. Ex. S. 109—113). Men allerede Skriftets Anledning og den Hensigt, jeg derved havde foresat mig, fordrede, at jeg maatte lade Skyggesiden træde frem. Dette svarede og aldeles til min ved Dpmærksomhed paa Litteraturens Tilstand og Frembringelser i den nærmest forudgaaende Tid vundne Overbeviisning om den Skyld, hvorved Pressen havde paadraget sig de Indskrænkninger, som den var bleven underkastet. Da det fra flere Sider turde have Interesse, skal jeg noget udsørligt udbrede mig over disse Forhold og det Indtryk, de havde gjort paa mig. Jeg fulgte den Tid Pressens Frembringelser med færdeles Dpmærksomhed, og vidste saa god Beskeed dermed som vist kun saa, men derved kom der mig daglig Exempler imøde paa Stræben efter at nedbryde paa Stat, Religion og Sæder, paa letfindige og overfladiske Domme over de vigtigste Anliggender, paa Overmod, uskyldt Haan mod Landets meest fortjente Mænd, og, hvad der af alt meest forargede mig, paa idelige Gresangreb, som forstodes af det hele Publicum, men som krybe frem under et saadant Skjul, at man ikke gav dem,

som man vilde stille ved gode Navn og Rygte, Leilighed til at træde op som Angrebne. Ligesom jeg alt flere Gange paa min korte Forfatterbane havde grebet Pennen mod flige Utilbørligheder, saaledes var der netop meget deraf, som laae den nye Trykkesfrihedsforordning nær.

I nogle af de umiddelbar foregaaende Aar var den Skif, der senere havde gjentaget sig skjønt paa en noget forandret Maade, bleven almindelig, at man, medens man i fuldt Maal benyttede Trykkesfriheden til at nedrive den monarkiske Forfatning saavel som den christelige Religion og Landets Regjering, daglig sukkede over de Lænker, der hvilede paa Trykkesfriheden. Denne Anse var nærmest bleven fremkaldt ved de enkelte Tilfælde, hvori Regjeringen havde fundet sig opfordret til at paa-tale Pressemisbrug, som den fandt for grove. Men især blev den lydelig, efterat Birkner i 1797 havde udgivet sit Skrift om Trykkesfriheden og dens Love, hvilket tildrog sig en udstrakt og vedholdende Opmærksomhed, og fandt en saadan Anerkjendelse, at der ikke kan nævnes mange danske Skrifter, der have gjort en lignende Virkning. Forfatteren fandt, at Trykkesfriheden i det uindskrænkede Monarchie var et aldeles nødvendigt, og derhos, naar det var fuldstændigt og uroffeligt befæstet, saaledes at det fik en Grundlovs Kraft, et tilstrækkeligt Værn om Borgernes Ret og Frihed, men at den, forat være det, ingen anden Grændse maatte have, end at man ei bestemt og udtrykkeligt maatte opfordre Folket til Opstand, ei heller angribe privat Mandes Ære. Endvidere søgte han at godtgjøre, at vore Love ikke i Sandhed hjemlede noget, der fortjente at kaldes Trykkesfrihed, men at den eneste sikre Slutning, man kunde ulede af Res. 14 Septbr. 1770 og 7 Octbr. 1771, eller af Res. 3 Decbr. 1790, var, at Censuren var affkaffet, hvorimod disse Love iøvrigt vare saa uklare og hinanden modsigende, at man idetmindste ikke kunde være sikker paa, om ikke, foruden de almindelige Straffelove, ogsaa de Indskrænkninger i Uttringsfriheden, som indeholdtes i L. 2 B. 21 C. og senere Bestemmelser, som sluttede sig til dette Lovens Capitel, endnu kunde gøres gjeldende, saa at Forandringen kun bestod i, at man

gjennem Domstolene straffede, hvad der under den forrige Tingenæs Orden af Censuren vilde være blevet undertrykt. Han yttrede, at Røge- og Sylte-Bøger maaskee vare det eneste man med Sikkerhed kunde lade trykke. Dog tilstod han, at vi de facto havde en større Trykkesfrihed end de fleste andre Stater, men tilføiede, at denne var for vaflende til at Frihedens velgjørende Diemed kunde opnaaes, og at det desuden ingen berømmelig Tingenæs Orden var, at Friheden ikke skyldtes Loven, men Mangel i dens Overholdelse. Den allerede forhen høit agtede Forfatter havde med stor Beltalenhed og Skarpsindighed understøttet sine Paastande; hans Skrift indtog derhos ved den Sandhedskjærlighed og Charakteers Reenhed, hvoraf det bar Præg. Der fremstod vel snart en ikke ubetydelig Modstander i Schlegel, der i sine i Alstræa 1 B. 4 H. indførte og derhos særligt aftrykte Grindringer mod Birkners Skrift havde med stor Iver forsvaret den gjeldende Trykkesfriheds-Lovgivning ved at bestride saavel den Fortolkning, Birkner havde givet samme, som de Grundsatninger denne havde antaget med Hensyn til det Omfang, som Trykkesfriheden efter Fornuftens og Retsfærdighedens Love burde have. Men uagtet hans Skrift indeholdt adskilligt Smukt og Velgrundet, saa var der dog i intet af de Hovedpunkter, hvorpaa det kom an, en ret bindende Beviisførelse, og han maatte ligesaa meget have overtruffet Birkner i logisk Styrke som denne virkelig overgik ham, dersom han skulde have fundet Indgang for sine paa den almindelige Mening brydende Grindringer. Skriftet gjorde derfor, som allerede ovenfor S. 48 bemærket, ingen anden Virkning, end at paadrage Forfatteren jevnlige Uartigheder. Birkners Lære blev understøttet og i flere Dele ført til større Overligheder ved en Bedømmelse, som Hof- og Stadsrets-Rædsfor Collet meddeelte i lærde Efterretninger, og ligeledes lod særlig aftrykke. Med Hensyn til Birkners Fortolkning af vore Trykkesfrihedslove antog han vel, at den modsatte havde overveiende Grunde for sig. Dog indrømmede han, at disse Love lede af den Uklarhed og Ubestemthed, Birkner havde bebrejdet dem, ligesom han og med den største Iver udtalte sig

imod enhver Myndighed, som maatte tillægges Dommerne, eller som disse maatte tilegne sig selv, til andet end ligefrem at følge Lovens Bogstav. Men med Hensyn til Spørgsmaalet om det Omfang, en fornuftig Trykkesfrihed burde have, gif han endog videre end Birkner; han meente saaledes, at en Forfatter ikke burde tiltales eller straffes, der endog ligefrem raadede til Oprøds, hvorved han forstod en af det hele Folk eller dets Majoritet udøvet Modsættelse mod den høieste Magt, men vel den, der raadede til Oprør, som han forklarede ved Minoritetens eller enkelte Indvaaneres Modstand mod de constitutionelle Magter (en Forskjel, som vistnok, bestemt til Anvendelse i Lovgivningen, indeholdt den haandgribeligste Urimelighed). Desuden var hans Udvikling fuld af andre synderlige Paradoxer, og vidnede om en meget skarp Stemning med Hensyn til vor hele Retstilstand. Men ikke blot gav dette Collets Skrift nye Styrke for den herskende Mening om Trangen til en videre og fastere Trykkesfrihed end den, Danmark nød.. Hvad der egentlig gav det en betydende Virkning paa Stemningen, var det Stridt, hvortil det foranledigede Regjeringen. Under 30 Septbr. 1797 blev nemlig Forfatteren uden videre affædiget fra sit Embede. Denne Resolution henviste til flere af de Læresætninger, der indeholdtes i fornævnte hans Skrift, hvoriblandt udpegedes som de værste den Paastand, at Embedsmændenes Trossabseed ikke kunde være dem til Hinder i at udtale Grundsæininger, som vare i Strid med dem, hvorpaa vor Forfatning var bygget, og den „at den dydige Atheist realiserer i sin Person det høieste Ideal af moralsk Fuldkommenhed og Kraft“. Resolutionen udsagde derhos, at Kongen, „efterat denne Mand saaledes havde kundgjort sin Tænkemaade, ikke kunde betroe ham at være Dommer iblandt sit Folk, hvis Sikkerhed var Hans Majestæt for kjær, til at han kunde taale at see Domstolene beklædte af en Person, der anseer Eedsbrud som en god Handling, og Guds Fornægtelse som den største Hæder“. Denne Resolution vakte almindelig Forbauselse. Vel var Sympathien for Collet meget deelt, og der var endog blandt de meest Frisindede

Mange, som fandt hans Sætninger anstødelige, og det især for en Embedsmand i en ikke ubetydelig Stilling. Men det var dog siden Struensees Tid noget uhørt, at en Embedsmand, og det en Dommer, fik Afskedd uden Lov og Dom, og uden at erholde Pension. Jeg deelte selv den levende Hjælpelse, som denne Begivenhed opvakte. Skjøndt hine Yttringer af Collet forekom mig ligesaa skjæve som stødende, saa holdt jeg dog for, at det egentlig kun var Lyft til at sige noget stærkt, der havde fremkaldt hans Paradorer, uden at der var Anledning til at kaste Mistanke paa Manden, der ellers var anseet for en fuldkommen rebelig Mand; og i al Fald fandt jeg det for Følgernes Skyld meget beklageligt, at der saaledes blev gjort Undtagelse fra en Grundsætning, der, udenfor en vis kort Periode, ubrødelig var overholdt af vore souveraine Konger. At Collet, efter hvad der var bekjendt, og i de Dage idelig blev omtalt, kort forhen havde i en Klub med Jær yttret sig for at Regjeringen maatte uden videre kunne afskedige enhver Embedsmand, til hvem den ei længere havde Tillid, kunde heller ikke komme i nogen Betragtning. Denne Begivenhed frembød naturligviis nyt Stof til Klage, og gav de forrige Klager forøget Bitterhed. Disse vendte sig for en stor Deel personlig mod Generalprokurøren, Colbjørnsen, deels som Forfatter til den forhen velsignede, men nu saa haardt angrebne Lov af 1790, deels som den formeentlige Hovedbaarsag saavel til de Trykkefrihedsactioner, der havde fundet Sted, som og nu til Collets Afskedigelse. Men det var ikke blot hans politiske Tænkemaade, der nu blev gjort til Gjenstand for idelige Angreb saa meget desto skarpere, som det var et Trafald fra tidligere liberale Grundsætninger, man havde at bebreide ham. Men da omsider P. A. Heiberg, den skarpeste og meest anseete af den Tids Oppositionsmænd, noget efter blev sat under Generalskifalens Tiltale, blandt andet for et i Tidsskriftet for Sandhed indført Stykke „Sproggranskningen“ faldet, blev det af ham i hans Forsvarsindlæg, der arkviis blev kundgjort i et Blad, kaldet Læsning for Publicum, antydet, at denne Tiltale ikke saa meget var fremkaldt ved de i Ac-

tionensordren ubhævede Steder som ved en hemmelig Bevæggrund. Der indeholdtes nemlig i bemeldte paatalte Stykke under Rubrum „Privilegier“ et Sted, hvori Colbjørnsen havde fundet en Henpegning til hans Forhold mod en Kromand i Nærum, som han skulde have skilt ved hans Privilegium, og det skulde være for herover at tage Hævn, at Generalfiskalen var bleven sat i Bevægelse. Dette blev idelig og idelig gjentaget i hiint Blad i den Form, at C. C. ved Nedrigbed og Underfundighed havde skilt J. J. (Kromandens Navn var Jochum Jensen) ved hans Privilegium *). Bemeldte Arkeskrift blev slugt med den største Begierlighed, og Bagvaskelsen blev saavel i som udenfor Pressen hyppigt gjentaget, i Pressen naturligtviis under hiin Betegnelse eller under anden Forklædning. Slige forklædte Uresangreb have altid ihvæste Maade oprørt mit Inderside. Selv naar jeg havde nogen Troe til, at de antydede Beskyldninger ikke vare usande; fandt jeg en saadan Maade fordømmelig, fordi den nedværdigede Literaturen, og gav enhver god Mand's Ure til Priis for letfindig eller ondskabsfuld Bagvaskelse. Da derhos denne Udfærd blev vist imod en Mand, der havde de meest afgjorte Fortjenester af Frihedens Udvikling og Befæstelse i Fædrelandet, og jeg ansaae det for utvivlsomt, at den hele Sigelse kun var et Værk af en mistænkelig og fjendtlig stemt Phantasi, vakte den ret min Harm. Denne vilde dog ikke have været saa dyb og levende, hvis hiin lidenskabelig ophidsede Forsatters Angreb ikke havde faaet Betydning ved den Gjenklang den fandt i Dagpressen, der hverken bekymrede sig om, hvorvidt der var Sandhed i samme eller tog Anstød af den Form, hvorunder den kom frem, men gottede

*) Stedet lyder saaledes: „Privilegier: et Ord, der er sammensat af de to Ord privantia legibus. Man finder allerede Spor dertil i det gamle Testamente. Naboth havde et Privilegium paa at holde Kro i Samaria; Achab fik Lyst til dette Privilegium, og den skammelige Maade, hvorpaa han, som en mægtig Mand, erhvervede sig det, kan læses i første Kongernes Bog. Af denne Historie er der, efter Sigende, skrevet en Tragedie, der skal være spilt paa et Theater nær ved Kjøbenhavn.

sig over den sindrige Maade at angribe paa, og meente, at der dog maatte ligge nogen Sandhed til Grund. Det bidrog ikke heller lidet til den bittere Stemning, hvormed man modtog Forordningen af 27 Septbr. 1799, at Colbjørnsen, utvivlsomt dens Forfatter, antages at have været ledet af Lyft til at hævne sig paa Heiberg og Flere, der til den Tid havde brugt Pressen imod ham. Den Uretfærdighed, som den almindelige Mening saaledes udøvede mod en Mand, den nogle Aar tidligere havde løftet til Skyerne, havde ikke liden Deel i min Beslutning, medens det dog fornemmelig laae mig paa Hjerte, at ikke den Trykkefrihed, som Forordningen havde levet, skulde gaae tabt ved dens Benneres hildede Blik og deres Modløshed. Om iøvrigt Harme over det Forhold, Pressen havde viist mod Forordningens Concipient, virkelig har havt nogen Deel i selve Forordningen, er noget, som jeg hverken tør bekræfte eller benægte. Upaatvilelig har hiin Udfærd opvaft en levende Uvillie hos Colbjørnsen. Han var sig bevidst, at han af sit fulde Hjerte og af al sin Kraft havde taget Deel i den store Reform, hvorved Landbostanden var blevet hjulpen ud af sin fortrykte Tilstand, og at han ogsaa paa mange andre Maader havde virket for Nationens Frihed og dens Fremgang til en lykkelig og forædlet Tilstand. Blandt det han havde udrettet var den ved Resolution 3 Dec. 1790 (kundgjort ved Plakat 4 s. N.) forbedrede Trykkefrihedstilstand noget af det han fatte høi Priis paa. Det tør vel være, at han overvurderede den Fortjeneste, han ved denne Leilighed havde erhvervet. Den bestod fornemmelig i ved Ophævelsen af Rscr. 20 Oct. 1773 at sætte de tvende under Struensees Ministerium udgivne Rescripter 14 Septbr. 1770 og 7 Oct. 1771 paa nye i Kraft, og saaledes undergive alle Trykkefrihedssager de ordinære Domstoles Kjendelse. Men dette var dog heller ikke af liden Betydning, thi efter hiint Rscr. 1773 og den Udvidelse, som det havde faaet ved Cancelliekrivelse 27 Nov. næstefter, hvis forbindende Kraft den Tid ikke blev sat i Tvivl, kunde Politimesteren, ved en inappellabel Kjendelse paalægge Forfatterne Bøder indtil 150 Rbd., saagodtsom for alt, hvad han fandt

upassende *). Heller ikke var det uden Bigtighed, at den Myndighed at anlægge Sag for Pressesforbrydelser udelukkende blev forbeholdt Cancelliet, da de locale Dyrigheder om end nok saa liberalstindede, dog let, af Usikkerhed om deres Dom og Frygt for Frettesættelse, vilde være tilbøielige til at paatale Meget, som det øverste Justitscollegium ei fandt Betænelighed ved at overse. Denne Anordnings hele Aand styrkede og den Formodning, der allerede fra den Tid Frederik den 6te tog Statsrøret til sig, havde udbredt sig, at Regjeringen i den frie Presse saae et Hjælpe middel for de Reformer den ønskede gennemført, og hvorpaa der allerede 1790 var lagt kraftig Haand. Anordningen fremkaldte derfor og en almindelig Jubel. Heiberg, der kort forhen var af Politimesteren dømt efter de der ved ophævede Bestemmelser, sang nu :

*) Foruden den Magt, der saaledes var tillagt Politimesteren, blev der og til hiin Tid i enkelte Tilfælde brugt overordentlige Forholdsregler til at kue hvad man ansaae for Pressens Misbrug. To høist mærkelige Exempler have især længe vedligeholdt sig i Erindringerne, Cancellie-Skrivelse af 19 Sept. 1776, hvorved en anmeldt Oversættelse af „Leiden des jungen Werthers“ blev undertrykt som et Skrift, „der bespøtter Religionen (!!!), besmykker Kasten og kan fordærve gode Sæder“; og Cabinetts-Ordre 16 Dec. 1783, der uden videre satte Forfatteren af „Mine Fritimer“ (Th. Ch. Bruun) i en Muld af 100 Rbd., confiskerede Skriftet, og derhos paabød, at der skulde sørges for, at Forfatteren, der formodedes at være aldeles ukyndig i Religionen, fik den fornødne Underviisning. (See Hovedregisteret til Rescriptsamlingen 1 B. S. 269 og S. 270 og udførligere i Luxdorphiana). Cancellie-Skrivelsen af 19 Sept. 1776 foranledigede endnu i 1832 en Forespørgsel angaaende, hvorvidt det nu kunde være tilladt at oversætte hiin verdensberømte Roman, hvilket naturligtvis blev bekræftet (Canc. Skr. 18 Sept. 1832). Denne Forespørgsel gav mig Anledning til at gjennemlæse den Betænkning fra det theologiske Facultet, der laae tilgrund for hiint ældre Forbud; og jeg kunde ikke andet end forundre mig over den grundforkeerte Opfatning, hvorefter den viduede; og dog var den skrevet med den som meget frifindet Theolog bekjendte C. F. Hornemanns Haand.

Men Gud fsee Lov, at Skribentertruppen
Er fra Geniets Gehenna sluppen
Paa Sammeltoiv.

Men det var ikke blot i Danmark hiin Lov fandt saa stor Anerkjendelse. Ligesom Voltaire havde i sin Tid bragt Christian den 7de en varm Hylдинг for den Trykkefrihed, som i 1790 igjen blev fuldstændig tilbagegivet, saaledes erklærede Schlöser, hvis publicistiske Virksomhed i Tydskland var bleven en Magt, som Fyrster og Stænder frygtede, Kser. af 3 Dec. 1790 for den eneste Trykkefrihedslov i Europa*). Colbjørnsen havde fremdeles (hvad der for Resten ikke just var Publikum bekjendt) i mange Aar af alle Kræfter hævdet denne Trykkefrihed mod de Andragender, der ikke sjældent indkom tildeels fra meget betydende Steder, om, paa Grund af dens Misbrug, at indskrænke den. Han var og meget omfindtlig ved et Forsøg, som i 1798 blev gjort paa at tilveiebringe en anden Trykkefrihedsanordning. Det skyldtes sikkert alene hans skarpe Kritik, at det paragraphrige Udkast, som en da nedsat Commission havde udarbejdet, ikke blev mere end et Udkast, hvilket upaatviveligt, uagtet den Bestræbelse for at være liberal, som gik igjennem samme, var til Bedste for Friheden. Det var saaledes vist nok Colbjørnsen yderst harmeligt, at man om hiin Anordning, hvorved han troede at have grundfæstet en saa stor Frihed, som fornuftigviis kunde ønskes, sagde og atter sagde, at den blot lagde Snarer i Veien for den redelige Fædrelandsven, og at man vilde besyrlbe ham, som maaskee mere end nogen anden havde hævdet denne Frihed, hvor den behøvede formaaende Talsmænd, for at være bleven dens Forsølgere. Men endnu bitterere Indtryk maatte det gjøre paa den høihjertede Mand, at man vilde

*) Da der nu vist er Mange, der lidet eller intet kjende til den i Tydskland mageløse Indsydelse, som ovenmeldte Journalist i hiin Tid udøvede, skal jeg henvise til Rottke's og Welckers Staatslexikon 13 B. S. 303—318. Som et karakteristisk Træk skal jeg blot nævne, at Maria Theresia engang nægtede sit Samtykke til en i hendes Statsraad bifaldet Beslutning, med de Ord: „Nei det gaaer ikke an. Hvad vilde Schlöser sige dertil?“

gjøre ham mistænkt for Egennytte, og at denne Sigtelse idelig og idelig blev fremsført offentligt, saaledes at hver Mand forstod den, men dog under en saadan Forklædning, at han ikke kunde staae frem og fralægge sig det. Vel traadte omsider, efterat dette Uvæsen havde været drevn i flere Maaneder, en Hædersmand frem, Kammeradvocat J. M. Schönheyder, der havde Mod til offentligen at fremdrage, hvad der vitterligt skjulte sig under hiin Forklædning, og derhos at oplyse den paapegede Sags Beskaffenhed, saaledes at det for Enhver, der vilde see, blev klart, at der ikke var Sandhed i den Beskyldning, som ad denne Wei blev udbredt. Men foruden at han maatte høre ilde, fordi han gjorde Indgrib i Skribenternes Frihed til under en saadan Forklædning at sige, hvad de ikke vovede udtryffeligt at udtale, viste det sig og, at det Partie, der med saa megen Lettroenhed havde grebet den hadefulde Beskyldning, var noget trevemt til at give den aabne og klare Gjendrivelse Indgang. Man søgte saaledes selv i det, der af Schönheyder blev meddeelt, at finde nogen Støtte for Beskyldningen, men denne stod paa nye frem og blottede saaledes det Urimelige heri, at der fra hiin Tid nogenlunde blev en Ende paa Bagvaskelsen. Imidlertid er den siden bleven opfugt for en Generation, som ikke veed Besked med hvad der til hiin Tid tildrog sig. I et Skrift kaldet Erindringer om min Wandel i Frankrig har Heiberg nemlig, under udtryffeligt Bedkjendelse af sin Mening med hiin apokryphiske Beskyldning, yttret, at Colbjørnsen af personlig Sevngjerrighed havde foranlediget den Presesag, der endte med hans Landsforviisning. Dermed forenede han en Deel Fortællinger om Mysterier, der staa under hans Domsfældelse, hvoraf det meest Paafaldende var, at jeg, som han satte blandt sine Dommere, fra først af havde stemt for en Pengemulkt, men siden var gaaet over til de Tilforordnedes Botum, som stemte for Landsforviisning, og at jeg derved havde paadraget ham dette Onde, men banet Wei for mig selv til glimrende Befordring. Dette maatte han vel, da han imidlertid var bleven oplyst om det Uchronologiske deri, i en Efterkrift til Bogen tilbagekalde, men han vedblev dog, at det kun

var en Feiltagelse af Navnet, og, at Fortællingen selv, mutato nomine, var fuldkommen sand. I 1841 fremstod derefter en Forfatter i Fædrelandet (Nr. 535), som vel ikke vilde antage, at Colbjørnsen af personlig Hevngjerrighed havde foranlediget hiin Tiltale, men som dog ikke kunde finde det troeligt, at han var uskyldig i Historien med Kromanden i Nærum, som C. C. ved Underfundighed og Nedbrægtighed skulde have skilt ved hans Privilegium. Derhos tog denne Forfatter og, hvad Heiberg havde fortalt om Hæmmeligheder ved hans Domsældelse, for gode Vare, dog med ovennævnte af Heiberg selv gjorde Rettelse, og med nogen videre Berigtigelse af Navne, hvortil han maatte være kommen ved Afgang til Rettens Voteringsprotokol. Det var indlysende, at denne Forfatter slet ikke havde gjort sig bekendt med hvad der til hiin Tid havde tildraget sig, men blot havde skjenket Heiberg en Tillid, der var saa meget mere uforklarlig, som baade den ovennævnte Rettelse og adskilligt Andet i Bogen vidnede om den udlevede Oldings svækkede Hukommelse, for ikke at tale om hans Bitterhed og Partisthed*). Da jeg ikke kunde gjøre Regning paa, at nogen Anden vilde paatale denne saa vel for en afdød Hædersmand, som for vore Domstoles Selvstændighed og Retfindighed saa nærgaaende Artikel, eller engang havde levende Grindring om de Forhold, hvorom den dreiede sig, saa bevægede dette mig til i den Berl. polit. og Avert. Tid. f. 1841 Nr. 26 og 27 udførlig at oplyse den fuldkomne Grundløshed af alt hvad der i bemeldte Artikel kunde kaste Skygge enten paa Colbjørnsen eller de Mænd, der havde taget Deel i at paa- skjende den mod Heiberg anlagte Generalfiskalsag. Artikelen var uden Navn, men det var ikke, fordi jeg enten ønskede eller ventede at være skjult. Forfatteren i Fædrelandet blev nu bragt til at gjøre sig noget bekendt med det, der i hiin Tid var udkommet om denne Sag, og leverede derpaa en ny Artikel i bemeldte Blad, hvori han indrømmede, at han forhen med Hensyn til det Væsentlige havde taget Feil. Imidlertid havde

*) Forskellig Usandhed tiltroer jeg ham ingenlunde.

han dog endnu saa lidet sat sig ind i Sagens sande Stilling, at han vedblev at raisonnere som om Beskyldningen mod Colbjørnsen var traadt aabent frem, og derhos meente han, at det dog ikke ved de af Schønheyder meddeelte Oplysninger var tilstrækkelig beviist, at Colbjørnsen ikke havde gjort sig skyldig i Uretfærdighed mod Kromanden. Saa gjorde han og adskillige Bemærkninger, der gik ud paa at kaste Skygge paa Behandlingen saavel af den i sin Tid mod Kromanden anlagte Sag som af Generalstiftsalsagen mod Heiberg. Han meente derhos, at han havde havt Anledning til at tiltroe Colbjørnsen et uværdigt Forhold mod Kromanden, og at jeg havde forsynet mig imod den liberale PresSES Forrettigheder ved at bebreide ham dette, noget, som jeg iøvrigt dog havde gjort paa den lempeligste Maade. Denne Artikel foranledigede mig til nogle yderligere Bemærkninger i den Berl. Tid. Nr. 141 og 142, hvori det Usande og tildeels Urimelige i hiin Artikel blev lagt for Dagen*).

*) En factisk, men aldeles intetfigende Feil var der indløben for mig, idet jeg antog, at der i Heibergs Fortælling om de forskjellige Vota i hans Sag, dog var een Sandhed, nemlig at Morgenstjerne havde voteret for hans Friindelse. Da Forfatteren i „Fædrelandet“ senere erklærede dette for en Urigtighed, og hans Artikel vidnede om, at han, synderligt nok, havde havt Afgang til Voteringsprotokollen, medens jeg hjalp mig med min Grindring fra den Tid jeg forst efter min Indtrædelse i Retten i 1801, paa given Anledning af en Collega, havde efterseet samme, maa jeg, der iøvrigt havde fundet hans Referat angaaende de forskjellige Vota overeensstemmende med min Grindring, antage, at han i fornævnte Henseende havde Ret. Ved at rage op i min Sukommelse har jeg og faaet Forklaring af min Feiltagelse, idet jeg har erindret mig, at Mogenstjerne vel havde frevet et Votum for Friindelse, hvilket han, efterat vi vare komne sammen i Retten, havde ladet mig læse, men at han, efterat have erfaret hans ældre Collegers Mening, var bleven foranlediget til at ovgive hiint Votum, og slutte sig til det af deres, der var mildest. Grindringen om hiint første Votum, der blev frasaldet inden Vota bleve indførte i Voteringsprotokollen, havde gjort, at jeg troede, at Sei-

Om end den Udfærd, Pressen ved den ovenpaapegede Leilighed havde viist, havde bidraget til at stemme Colbjørnsen for en skarper Trykkesfrihedslov, saa vilde man dog paa ingen Maade være berettiget til deri at see Hævnelyst eller andet egoistisk Hensyn. Hiin Udfærd vilde viist have oprørt ham, om det end havde været hans Fjende, imod hvem den var øvet, og den var ikke lidet skiftet til at oppvække Tvivl om den udstrakte Trykkesfriheds Værd og Gavnlighed. Det ligger imidlertid nærmere, at de daglige Klager Pressen førte over de gjeldende Presselove, som modsigende, uklare og besnærende for den frimodige Tanketrykning, omsider havde fremkaldt den Beslutning hos Regjeringen at give en nye Presselov. Som bemærket oven S. 71 var dette allerede 1 à 2 Aar tidligere i Værk, men blev da netop forhindret af Colbjørnsen, der den Tid som forhen fandt, at den af ham i 1790 conciperede Anordning fuldkomment svarede til sit Formaal. Jeg finder det endog sandsynligt, at han, selv da han udarbejdede den nye Forordning, heller havde holdt paa sin ældre, men at hiint Arbejde var bleven ham paalagt og som det synes til hurtig Udførelse. Herom var der og i hiin Tid en Tradition, der

bergs Fortælling dog i dette Punkt var sand, ligesom og den store Bøgt denne lagde paa det Bevist Mogensstjerne havde givet paa Mob og Upartiskhed, syntes at vidne om, at han dermed vidste Besked. I af Fald var der ingen Fornærmelse mod Mogen i denne Forudsætning. Jeg tør isvrigt tilføie, at det sikkert ikke var af noget uværdigt Motiv Mogensstjerne havde forandret sin oprindelige Mening, hvilket og var uden Indflydelse paa Sagens endelige Udfald, men at det stete af Overbeviisning. Det er mig endnu sandsynligt, at det er en Tradition herom, som Heiberg siden i sin svækkede Sukommelse har forarbejdet til en Fortælling om en anden Meningsforandring, der skulde været foregaaet, hvilken dog ikke blot med Hensyn til Personen, men og i Sagen selv var af en ganske anden Bestaenhed. Da de Enkeltes Botum i hiin Sag var bragt til offentlig Kundskab, men urigtigt og til Fornærmelse for hæderlige Mands Estermæle, havde jeg ingen Betænkelse fundet ved deri at gjøre den Berigtigelse, hvortil min Sukommelse satte mig istand.

dog i al Falb neppe i sin Heelhed var rigtig*). I Cancelliet har jeg Intet fundet om hele Forordningen, uden Colbjørnsens Concept til samme, ledsaget af nogle faa Sidebemærkninger, hvorved enkelte Bestemmelser og Udtryk kortelig forklæres, men ingen udførlig Betænkning eller Forestilling.

I ethvert Tilfælde er det netop i den senere Tid bleven erkjendt, at Forordningen har hjemlet en ganske passende Trykkesfrihed, og navnlig har man i ingen af begge Kongerigets Stænderforsamlinger gjort Bevægelse om i den nye Trykkesfrihedslov, der har været under deres Dverveielse, at faae Grændserne for hvad der lovlig maatte trykkes, satte videre end det var skeet i bemeldte Anordning. Denne havde heller ikke optaget Andet, end hvad der forhen deels ifølge udtryffeligt Lov, deels efter de i Theorie og Praxis erkjendte Grundsætninger blev anset for utilladelig Brug af Friheden. En Deel af de i Forordningen bestemte Straffe vil man vel nu finde uforholdsmæssige, ligesom jeg i min Bedømmelse allerede har ytret mig i denne Retning (See oven S. 50). Dgsaa ere der enkelte af dens formelle Bestemmelser, som vistnok, uden at være fornødne til Værn mod Misbrug eller engang dertil

*) Denne Tradition findes paapeget i Rahbeks Grindringer af mit Liv 5 B. S. 377—382, hvor dog den Anledning som det der nævnte Selskabs Stiftelse skal have givet til den nye Lov, hverken bekræftes eller nægtes. Jeg var selv blandt dem, der vare indbudne til Deeltagelse i dette Selskab og antog denne Indbydelse som en aldeles uskyldig Sag, uden isøvrigt for det første at bekymre mig om samme; men senere kom jeg deels af Rygter, deels ved et Circulære, der kort efterat Forordningen var udkommen, gik om til de antegnede Medlemmer om Selskabets Ophævelse, til Kundskab om, at ikke Alle havde betragtet Sagen med saa megen Eieghedslyst, og først derefter blev jeg opmærksom paa, at den høitværende Indbydelse, der kan læses i Lærde Efterretninger s. 1799 S. 336 ff. maaskee dog kunde have opvakt en Tanke om, at det havde et vibtgaaende Formaal. Jeg troer for Resten ikke endnu, at der skal noget Særdeles under de store Ord, og har historisk Anledning til, med Rahbek, at antage, at det egentlige Formaal var, at sætte en fattig Mand i Levebrød som Klubvært.

tjenlige, kunde træde i Veien for den samvittighedsfulde Mand, der ønskede at bruge Friheden i Sandhedens og Retsfærdighedens Tjeneste. Hertil henfører jeg fornemmelig den i Frdg. S 16 og 19 (hvilke SS, især den sidste, dog aldrig have været ret overholdte) befalede Forfatter nævnelse. Men det var den Tid og har endog senere været mange retsfindige Mænds Mening, at en saadan Forpligtelse var det sikreste Middel til at hæmme nedrige Misbrug, ligesom det og har noget Tiltalende for den moralske Følelse, at enhver offentlig bør vedkjende sig, hvad han offentlig yttre. Mig har det imidlertid altid været solesart, at et slikt Lovbud var ildebetænkt, og dette var navnlig en af de Punkter, Birker havde bragt aldeles i det Rene. Det gaaer ud paa, at Noget, som Ure og Retsfæfkenhed under visse Betingelser byder, skal ophæves til en borgerlig Lov, der ikke underkastes eller kan underkastes disse Betingelser, og desuden er af den særlige Natur, at den ei kan overholdes der, hvor der kunde være et billigt Dnske for at kunne gjøre den gjeldende, men derimod er i Veien for den samvittighedsfulde Mand, der kan have meget gode Grunde til ikke at ville nævne sig, og som ikke vil tillade sig at omgaae Loven *). Det kan iøvrigt bemærkes, at det tidtomtalte Angreb paa Colbjørnsen, der desuden ikke var Gjenstand for nogen Retsfag, ingenlunde havde den Anonymitet, Forordningen forbyder, men vel en anden og i Sandhed forkastelig, nemlig at den Angrebne ikke var nævnt. Hvad hine altfor strænge Straffe angaaer, da vare de dog størstedels mildere end de forhen anordnede, ligesom ogsaa Straffelovgivningen da i det Hele var strengere end den nu er, i hvilken Henseende det især er af Bigtighed, at Straffen af simpelt Fængsel var saa godt som ukjendt, og man derfor saa let greb til Forbedringshuusstraf. Kun Straf-

*) See det Stænderne forelagte Udkast angaaende Trykkesfriheden S 6. cfr. Bib. St. Tid. f. 1844, S. 56. Noef. St. Tid. f. A., S. 251. Hvorledes jeg allerede det første Aar, hvori jeg havde Sæde i Cancelliet, alvorlig har arbejdet paa at faae hiint Forbud hævet, vil blive oplyst i det Følgeude.

fene for grove Privatinjurier bleve, skjøndt de allerede i sig selv vare haarde, dog skjærpede ved Forordningen. Men ligesom denne Strengthed har sin Grund i hvad Golbhjørnsen allerede havde yttret i sin i Begyndelsen af 1798 afgivne Betænkning over det fornævnte Commissionsforslag, saa er det ikke egentlig i den Tillægsstraf, som Forordningen under særdeles skjærpende Omstændigheder sviede til den lovbestemte, at Haardheden ligger; thi under de her forudsatte Betingelser vilde den ikke være uforksyldt; disse ere desuden saaledes bestemte, at denne Deel af Forordningen ingeninde er kommen til Anvendelse. Det er selve de Straffe L. 6—21—2, 3 og 7 have paabudt, der ere haarde, og, efter min Mening, endog urimelige. Det vilde vel, naar Ureløshed som en særskilt Straf i sig kunde være antagelig, ikke endda have saa meget imod sig, at den ondskabssfulde Bagvaster, der ved løgnagtige Beskyldninger havde søgt at undergrave en Medborgers gode Navn og Rygte, saaledes blev straffet. Men Lovens Forudsætning er kun, at Beskyldningen ikke kan bevise, hvilket ikke udelukker Muligheden af, at den kan være sand, endnu mindre at den Paagjældende derfor har anseet den *). Man har iøvrigt til hiin Tid stundom yttret den Formodning, at Forordningen havde taget Hensyn til det tidnævnte forklædte Angreb ved i § 13 at fastsætte, at naar det strafværdige eller fornærmelige Indhold var indklæbt i Ironie eller Allegorie, men Meningen og den onde Hensigt var umiskjendelig, skulde Forfatteren dømmes til samme Straf som om han havde udtrykt sig ligefrem og uden Forstillelse m. v. Men foruden at dette Lovbud i intet Tilfælde kunde faae Indflydelse paa foransførte Angreb, der aldeles ikke var gjort til

*) Det tidnævnte Ständerne forelagte Lovudkast §§ 34—38. (cfr. Vib. St. Tid. f. 1844, S. 584—585, og Roesk. St. Tid. f. f. A., S. 374—276) har og givet mildere og til de forskjellige Tilfældes Beskaffenhed mere svarende Straffebestemmelser, hvilke og fandt Stændernes udeelte Bifald, ligesom de og i det Væsentlige bleve optagne i det Udcast til en Præselov, der i 1850 blev Rigsdagen forelagt.

Gjenstand for nogen Paatale, saa var Principet allerede forud erkjendt, navnlig ved Høiesterets Dom 16 Jan. 1799 *). Begge Rigets Stænderforsamlinger have og ubetinget erkjendt Rigtigheden af den i det dem i 1844 forelagte Lovudkast § 45 udtalte Grundsætning, der indbefattede Indholdet af for nævnte § 13.

Af hvad jeg saaledes har anført, er der vel Meget, der ikke staaer i nogen egentlig Forbindelse med mit Skrift om Trykkesfriheden. Men foruden at de litterære Bevægelser, som jeg derved er kommen til at berøre, ikke have været uden Indflydelse paa den Tone, jeg i dette Skrift har indslaaet, turde det Meddeelte have nogen Bigtighed for Opfatningen af hiin Tids Tilstande, hvorom kun saa af de Levende have en tro Grindring, og de Fleste gjøre sig en ganske skjæv Forestilling. Det har ogsaa ligget mig paa Hjerte at frede om en Mands Eftermæle, som Fædrelandet, altsaa ogsaa jeg som dets Søn, skylder dyb Taknemlighed, og hvis Historie derhos er kommen i et vist Forhold til min. Iøvrigt har jeg ved denne Leilighed været gennemtrængt af det Ønske, at mine Landsmænd ville tage sig iagt for, ved partiske Fremstillinger at lade sig forlede til Uretfærdighed mod Levende og Døde. Om noget Hensyn til mig selv har blandet sig deri, tør jeg ikke sige, men det

*) See Coll. Lib. S. 39, cfr. s. Lib. for 1798, S. 494—495 og S. 459—461. Af samme Blad for 1799, S. 511—512 sees det og, at Hof- og Stadsrettens Dom i en anden Trykkesfrihedsag blev af Cancelliet foranstaltet indskævnet til Høiesteret, paa Grund af, at den Tilstalte var frifundet med Hensyn til nogle Klagepunkter, der netop angik allegoriske Angreb paa Regjeringen, og det uagtet han i en anden Sagens Deel var anseet med en saadan Straf, at Collegiet ikke fandt Anledning til at paastaae en strengere Dom, hvorimod Det fandt det rigtigt at erfare, om de Grundsætninger, hvorpaa Dommen med Hensyn til hine Klagepunkter var bygget, kunde bestaae for Høiesteret. Udsaldet blev og, at Høiesteret fandt ham straffskyldig med Hensyn til de Skrifter, som Hof- og Stadsretten havde fundet ikke at kunne tilregnes ham til Straf.

veed jeg, at denne Følelse har været ikke mindre levende hos mig til Tid, hvor Intet var længere fra mig end Frygt for selv at komme til at lide under sliq Partisthed.

Bed at omhandle dette hele Anliggende, falder følgende Ddtring mig i Sinde, som jeg i 1815 har tilladt mig: „De Grundsætninger, Trykkesfriheden angaaende, jeg som ungt Menneske, der i intet særdeles Forhold stod til Staten eller nogen af dem, der toge Deel i dens Styrelse, havde erklæret mig for i mit i 1801 udfomne lovfortolkende og kritiske Forsøg over Frdg. 27 Septbr. 1799, tildeels allerede i ældre Udarbejdelser, ere uforandret de samme, som jeg siden i en modnere Alder og i forskjellige ikke uvigtige Embedsstillinger har vedligeholdt baade i Theorie og Praxis, og jeg tør troe, at den upartistiske Prøver vil finde, at Frihedsind og Interesse for borgerlig Orden holde hinanden Ligevægt“ *). Dette tør jeg nu med samme fulde Forvisning gjentage, efterat Fastheden i mine Grundsætninger har i de mellemliggende 35 Aar været ganske anderledes paa Prøve end den Tid.

V.

Saa meget Rum jeg end har anvendt paa et Omne, der kun staaer i fjern Berørelse med mit Skrift om Trykkesfrihedsanordningen, finder jeg dog endnu, tildeels i det ovenbeteegnede Hensyn, at burde tilføie noget angaaende det foranævnte af en Commission udarbejdede, men tilbagetrængte Udkast. Paa det Sted (S. 71), hvor jeg forhen har omtalt dette Udkast, vilde det have medført en forstyrrende Afbrydelse, om jeg havde indladt mig videre paa samme. Derimod turde det her have en nogenlunde passende Plads.

Colbjørnsens over bemeldte Udkast afgivne Betænkning, og i Forbindelse dermed Udkastet, blev fort efter hans Død tilligemed nogle flere Papirer af hans for ikke længe siden i høi Alder afsøede Enke mig overladt, med Bemyndi-

*) Nyt juridisk Arkiv 10 B. S. 73.

gelse til at lade offentliggjøre deraf, hvad jeg hertil maatte finde egnet. Men jeg kunde til den Tid saa meget mindre finde det passende saaledes at benytte hine Aetstykker, som to af Commissionens Medlemmer endnu vare i Live *), og jeg var overbeviist om at disse Mænd, til hvilke jeg stod i venstabeligt Forhold, hvist ugjerne vilde see deres Arbeide, hvis Ufuldkommenhed de uden Tvivl forlængst havde indseet, trykt i Forbindelse med en skarp Kritik, saa at jeg end ikke fandt det passende at spørge dem om, hvorvidt de deri vilde samtykke, og endnu mindre vilde jeg uden deres Samtykke lade det ssee. Men om end saadant Hensyn ikke længere er gjældende, saa kan jeg, efter Udkastets Bessaffenhed, ikke finde, at dets Offentliggjørelse nu kunde have Interesse nok. Men Get er der dog deri, som netop for Tiden kunde fortjene nogen Opmærksomhed, det nemlig, at det gaaer ud paa et Slags Jury=Indretning til Behandling af de i samme omhandlede Sager, hvilket isvrigt ikke udelukkende var Trykkefrihedsfager, idet Lovudkastet skulde angaae alle „Fornærmelser eller Forbrydelser i Drd“. Den saaledes anbefalede Rettergangsmaade var det meest fremstikkende Partie i Udkastet, og det har forhen, skjøndt aldeles løselig, været omtalt saavel i den Tids Litteratur som senere i Rahbeks Grindringer (5 B. S. 200 o. fl. St.). Uagtet det, der her i Landet kjendtes til Jury=Indretningen, den Tid endog var mindre end nu, saa blev den dog allerede da stundom anbefalet som det sikreste Værn for Retfærdigheden og det navnlig i Trykkefrihedsfager. Denne Forestillingsmaade har nu faaet en forøget Betydning ved den Beobdelse om en saadan, som vor nye Grundlov indeholder **). Det

*) Malling og Gold; de to andre Medlemmer, hvoraf Commissionen bestod, Mørregaard og M. Fridsch, vare bøde for Golbjørnsen.

***) See derved min Prøvelse af de Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og en Valglov, S. 286—353. Det maa isvrigt bemærkes, at dette Partie i nærværende Skrift er udarbejdet inden Rigsforsamlingen blev sammenkaldt og Grundlovsudkastet fore-

kunde derfor let falde Udskillige ind, at Danmark vilde have været videre i Udvikling og Frihed, saafremt den Trykkefrihedsslov, som det i Slutningen af forrige Aarhundrede fik, var bleven bygget paa bemeldte Commissions Udkaft. Men der turde neppe være Mange, som vilde beklage dette Henslæggelse, naar de erfare, hvorledes Jury-Indreringen var bleven opfattet i bemeldte Udkaft. Allerede det var en mærkelig Egenhed, at det beroede paa Dommeren, om han fandt det fornødent at tilkalde Skjønsmænd (under dette Navn var det at Juryen skulde tilkaldes) *) eller ikke. Det skulde nemlig kun stee, naar han, der i alle Tilfælde ene havde at dømme om de paatalte Ords factiske Virkelighed, ikke selv kunde komme paa det Rene med Hensyn til de Spørgsmaal, om disse Ord, efter almindelig Mening og Talebrug, tilkjendegave eller opvakte Foragt, og om der virkelig var sigtet til den Person eller Gjenstand, af hvem eller paa hvis Vegne Sagen var anlagt (sic). Dersom Dommeren selv kunde bringe det til fornøden Visshed angaaende disse Punkter, havde han uden videre at paafjende Sagen. Dog stod han Fare for at vedkommende Overdomstol, hvis den ikke kunde komme til samme Klarhed, hjemviste Sagen, og det paa hans Befordring. En anden Mærkelighed var det, at Dommeren selv skulde udnævne disse Skjønsmænd, hvorved han havde et saa godt som ubundet Valg mellem alle Mænd, der vare over 25 Aars Alderen, og i eet Aar havde havt hjemme i Jurisdic-

lagt, men at jeg, ved efter hiin Forsamlings Tilendebringelse igjen at tage fat paa samme, har gjort enkelte Tilføininger.

- *) Dette Navn er dog mere passende end det af Rævninger, der er valgt i den ovennævnte Artikel i Grundloven. Iøvrigt vilde jeg ikke finde det i den Grad paafaldende, om man i sin Tid, naar man fik Indretningen, døbte den med dette Navn, som at den tilkommende Indretning, uden mindste Forklaring af dens Væsen, er bebudet under et Navn, som Folket aldeles ikke kjender, og hvortil heller ikke de, hvilke Navnet af dets ældre Betydning er bekendt, kunde knytte det Begreb, som man nu har fundet for godt dermed at forene.

tionen, naar der kun ikke var noget, som særlig ubeluffede dem fra at henregnes til gode, forstandige og uvillige Mænd. Dog indrømmedes der den Sagsøgte eller Tiltalte Ret til af 12 Mænd, som Dommeren opgav, at udskytte de 4, hvorhos ikke mere end 6 af de tilbageblevne skulde deeltage i Skjønforretningen, men af de ikke Udskudte de to, der vare de sidste paa Udnævnelseslisten, ansees for Suppleanter. Skjønsmændene skulde hverken høre eller læse den Paagjeldendes eller Vidernes Forklaringer, ei heller nogen Procedure i Sagen, men blot underrettes om dennes Sammenhæng og Omstændigheder af en kort og ophjsende Fremstilling, som Dommeren havde at forfatte, dog at, naar den paatalte Fornærmelse indeholdtes i et trykt eller utrykt Skrift (det maa erindres, at Anordningen ogsaa skulde være anvendelig paa mundtlige Udlæelser), dette, tilligemed Dommerens Fremstilling, skulde overleveres dem. Deres Mening skulde de da afgive som Svar med Ja eller Nei paa Dommerens dem forelagte Spørgsmaal angaaende de ovennævnte Punkter, dog efter foregaaende indbyrdes Overlæg, men uden at de maatte skilles ad, førend de vare komne til et Resultat. Skjønsmændenes Mening skulde iøvrigt kun være bindende for Dommeren, for saavidt i det mindste de to tredie Dele vare enige angaaende det Spørgsmaal, om de paatalte Ord tilkjendegave eller gif ud paa at opvække Foragt. Og hvad Spørgsmaalet angaaer, hvorvidt en vis Person eller Gjenstand var tilstigtet, skulde deres Mening, om de endog alle vare enige, blot være veiledende for Dommeren.

Det er aabenbart, at alt hvad Juryindretningen skulde yde til Betyggelse for et retfærdigt Udfald af en Rets sag, maatte gaae til Grunde, naar det overlodes til Dommeren efter Godtbefindende at bruge den eller dømme uden dens Medvirkning, samt i al Fald, saa godt som efter Behag, at kunne vælge Mændene. En lidet samvittighedsfuld Dommer vilde endog deri finde en særdeles god Leilighed ei blot til at vælte det Ansvar eller den Uvillie fra den ene eller den anden Side, han maaskee maatte frygte, bort fra sig, men end-

og til igjennem de udnævnte Mænd at faae det sat igjennem, som han ikke dristede sig til paa eget Ansvar at kjende for Ret. Disse Mænd, hos hvilke der ikke kunde gjøres Regning paa den Indsigt og modne Dømmekraft, som Sagens rigtige Bedømmelse maatte fordrer, og som kun fik liden Leilighed til at sætte sig ind i Sagen, vilde vistnok ordentligviis finde sig meget forlegne ved, just fordi Sagen ikke var Dommeren klar, at blive kaldte til at kjende i samme. Der skulde ikke hos dem kræves de personlige Egenffaber, som der ere foreffrevne i de Lande, hvor Gedsvorneretten er indfført, og da de maastee kun eengang i deres Liv kaldtes til at sidde Dom, vilde de ikke have den Dpffordring til at danne sig for denne Gjerning, som de Gedsvorner i hine Lande. Der vilde saaledes Intet være som kunde give endog en svag Formodning om at de vilde finde det Rette. Men og fra andre Sider vilde de være i en langt misligere Stilling end de Gedsvorner, hvis Bestemmelse det ingenlunde er at hjælpe paa Dommerens Raadvilffhed, og som ligesaa lidet ere indffrænkede til at afgive Svar paa de Spørgsmaal, disse i deres Usikkerhed forelægge dem, men som personlig høre alle Vidners saavelsom de Paagjeldendes Udsagn og Advocaternes Procedure, og have Adgang til at forlange yderligere Spørgsmaale fremsatte, og som derpaa afgive en fast Dom angaaende det hele Spørgsmaal, om den Tiltalte er skyldig. Skjønsmændene havde al Anledning til, i den Omstændighed, at de vare kaldte, at see Beviis for, at Dommeren ikke fandt den til Domffælbelse fornødne Visshed tilffede. De vilde alffaa ikke let kunne gjøre andet end frifinde, og dertil vilde de faa godt som altid gribe, naar ikke nogen særdeles Interesse eller de Partieindvirkninger, som vist jevnlig vilde indffinde sig, dreve dem til at gjøre en modsat Mening gjeldende. Men naar Sagens Dvergivelse til Skjønsmænd saaledes maatte betragtes som et Beviis paa, at Dommeren ikke fandt den Paagjeldendes Skyld klar, og alffaa deres Forretning ordentligviis kun vilde bestaae i at udtale den Frifindelse, der laae skjult i den Dommerhandling, hvorved de

bleve tilkaldte, saa vilde det jo baade være naturligere og mere betryggende, at Dommeren selv frifandt, hvilket baade vilde medføre Ansvar og i al Fald tilstede Rettelse af Overdomstolene, end at Dommeren kunde sætte nogle Rægmænd i et Slags Nødvendighed til at beslutte en Frifindelse, der da blev uforanderlig, uden at det dog blev dem umuligt, naar de vare stemte derfor, at udtale en ligeledes uforanderlig Domsfældelse. Hvor ufuldstændigt Udcastet var med Hensyn til de Punkter, der skulde forelægges Skjønsmændene, falder i Dinene; det hele høist vigtige Spørgsmaal om, hvorvidt den Paagjeldende har havt lovlig Hjemmel til de Ytringer, hvorved Foragt skulde være tilkjendegivet, er endog ganske forbigaaet. Udenbar unaturlig er den antagne Adskillelse af Spørgsmaalet, om visse Ytringer tilkjendegav eller gif ud paa at opvække Foragt, fra det, om en vis Person eller Gjenstand var meent derved. Det ene Spørgsmaal lader sig ikke let afgjøre uden i Forbindelse med det andet, og i al Fald har Afgjørelsen i denne Afsondring ingen Betydning. Endnu mere uforklarligt var det, at Skjønsmændenes Svar kun hvad det ene af disse Spørgsmaal angaaer blev bindende for Dommeren. Det er endog saa godt som en Modsigelse, at denne, efterat have erklæret, at han ikke selv har kunnet bringe det til nogen fast Overbeviisning, og derfor overladt Sagen til Skjønsmændene, dog, efterat have hørt disse Mening, skulde kunne dømme tvertimod. Det indlyser og, at de udnævnte Mænds almindelige Skjøn, at der i de paatalte trykte, skriftlige eller mundtlige Ord indeholdtes en Foragtyttring mod en vis Person eller Gjenstand, ingenlunde tilfulde vilde udtrykke deres Mening om, hvorvidt han er skyldig eller ikke; thi ikke at tale om, at det, som ovennævnt, i Almindelighed maatte komme an paa, hvorvidt han havde havt besvøiet Aarsag til at ytre Foragt, maatte og saavel det mere eller mindre fornærmende Indhold, som den mere eller mindre bestemte Hensigt at fornærme, være af stor Vigtighed. I de Lande, hvor Eedsvorne paakjende det Slags Sager, er deres Verdict ingenlunde et faadant ubestemt, intetsigende Bæsen; det afgjør derimod, saa-

ledes som Indretningen nu for længe siden har uddannet sig, aldeles det Spørgsmaal, om den Paagjeldende er skyldig i den nærmere betegnede Forbrydelse, hvorom der er Spørgsmaal, og hvorvidt visse bestemte, paa Straffen indflydende, Omstændigheder ere tilstede; kort sagt, de afgjøre i det Væsentlige hele Sagen *).

Vel skulde der i den Omstændighed, at Overdomstolene kunde hjemvise en Sag, hvori de fandt, at Skjønsmænd burde have været tilkaldte, være en Betryggelse for, at dette ikke vilde blive forsømt. Men der vilde være noget næsten Comisk i en saadan Hjemviisning. Underdommerens Feil skulde nemlig ene og alene bestaae i at han havde fundet det klart, hvad der var Ret i Sagen, men at Overretten eller Højesteret ikke kunde komme til saadan klar Overbeviisning, og derfor ikke dristede sig til at kjende til eller fra, førend de havde forelagt nogle maaskee i al streng Lærkning uøvede Mænd, hvilke Underdommeren derhos selv havde at udvalge, det Spørgsmaal, om denne havde truffet Sandheden. Disse Skjønsmænd, der ulykkeligvis kun paa en høist usuldkommen Maade bleve fatte ind i Sagen, havde det derefter i deres Magt igjen at skyde Sagen over paa Domstolene, ved at dele sig saaledes, at der ei blev en for denne bindende Pluralitet. Med Hensyn til det ene Spørgsmaal, vilde det endog altid gaae tilbage til Domstolene, uden at Skjønsmændenes Mening nogensinde blev afgjørende. Det vilde saaledes neppe i noget Tilfælde falde en Overdomstol ind at spille en saadan Comedie, der desuden maatte begynde med at erklære sig selv fallit, og lade Underdommeren undgjelde, fordi han havde seet klart, hvor den selv ei kunde komme til Klarhed. Naturligvis vilde den, naar den antog, at Underdommeren havde feilet i sit Resultat, kunne rette det; og navnlig kunde den, naar den ikke med Underdommeren fandt den Paagjeldende skyldig, fritjende ham, uden at gjøre det Forsøg, om man maaskee kunde træffe paa 4 af 6 Lægmand, som vilde holde med Underdommeren, og derved

*) See det oftnævnte Skrift: „Prøvelse“ o. s. v., S. 302—303. Note.

bevirke, at hans Dom, skjøndt den ei havde Overrettens Bifald, blev ved Magt. Som Følge af alt dette vilde neppe heller nogen Dommer frygte for at faae en Sag hjemviist, fordi han ikke havde fundet nogen Trang til at henskyde den til Skjønsmænd. Saafremt det imidlertid, mod al Rimelighed, skulde vise sig, at Overdomstolene virkelig benyttede sig af deres Afgang til at hjemvise en Sag til Paakjendelse af Skjønsmænd, vilde Resultatet uden Tvivl blive, at Underdommeren faa godt som altid skjød Sager af dette Slags hen paa Skjønsmænd. Herved vilde han være ganske sikker, medens han endog stod Fare for at dømmes i Omkostninger, hvor han havde tiltroet sig Evne til selv at afgjøre Sagen, men Overdomstolene fandt Trang til at høre Skjønsmænds Mening. Hvad der oven er anført om den gjensidige Tilbøielighed hos Dommeren og Skjønsmændene til at skyde Sagens Afgjørelse fra sig, der kunde vise sig under det omhandlede System, bestyrkes og ved en bekjendt Analogie. Efter den under Keiserregjeringen for Frankrig udfomne Code d'instruction criminelle Art. 351, skulde nemlig, naar de Gedsvorne med Hensyn til Hovedspørgsmaalet deelte sig saaledes, at 7 stemte for Domfældelse, men 5 for Frifindelse, Rettens Medlemmer (den Tid 5 i Tallet) træde til, for i Forening med de Gedsvorne ved Pluralitet af det samlede Tal (17) at afgjøre den Anklagedes Skyld eller Uskyld. Heraf dannede der sig nu, hvad der blandt andet under Kammerforhandlingerne i 1820 og 1821 blev udtalt som en bekjendt Sag, den Skik, at de Gedsvorne i tvivlsomme Tilfælde søgte at skyde Ansvarret over paa Domstolen, ved at forene sig om at fordele Stemmerne saaledes, at dens Pluralitet kom til at gjøre Udslag *). Denne Indretning, saa stridende den end var mod Juryindretningens Bæsen, var især rigt dog ingenlunde saa unaturlig som det ovenberørte System, men den nævnes kun, forsaavidt begge havde det tilfæl-

*) See herom jur. Tidsskr. 13 B. 2 S. S. 129—135, og min ovennævnte Prøvelse af Grundlovs- og Valglovs-Udfastene, S. 327—328.

les, at maatte indbyde dem, der vare fatte til at paakfende Sagen, til at skyde Bliqten og Ansvaeret over paa Andre. Af alle foransførte Grunde tør jeg antage, at selv de, der ikke allene med mig erkjende det Sande i den Grundtanke, hvorfra Juriyndretningen gaaer ud, men endog tage det let med Betingselserne for en nogenlunde tilfredsstillende Gjennemførelse af samme, dog maae finde hiint Forsøg aldeles forkasteligt. Iøvrigt var den Kritik, Gølbjørnsen underkastede samme, vel i visse Maader meget skarp, men den vidner dog om, at han selv kun havde et løst og uklart Begreb om Juriyndretningens sande Væsen.

VI.

Efter disse Dplysninger og Bemærkninger, der ikke turde være uden Bigtighed for vor Trykkesfrihedshistorie, vender jeg tilbage til ovennævnte mit Skrift, og navnlig til en Deel af samme, der tildeels ligger udenfor dets Hovedæmne, men som jeg dog her ikke bør forbigaae, da det betegner et vigtigt Trin i min videnskabelige Betragtningssmaade.

Jeg har allerede bemærket, hvorledes jeg fra min i mit Præissskrift udviklede Mening angaaende Naturrettens Begreb og Forhold til Sædelæren var gaaet over til det Fichteste System, og at jeg allerede i mine Forelæsninger for den juridiske Adjunctur i 1799 havde udtalt dette. Den Forudsætning, at der skulde gives en selvstændig, fra Sædelæren uafhængig, paa rene Fornuftbegreber hvilende Naturret, havde lige fra mit Studiums Begyndelse rodfæstet sig saaledes hos mig, at det faldt mig vanskeligt at opgive samme. Paa den anden Side havde jeg overbevist mig om, at de mange i hiin Tid gjorde Forsøg paa at finde et ægte Grundlag for en saadan Videnskab ikke kunde holde Prøve, noget, som jeg med Hensyn til de fleste af disse ogsaa udførlig havde bevist i hiint Skrift, medens det Forhold mellem Retsvidensskaben og Sædelæren, hvorfor jeg der havde erklæret mig, var saa svævende og ubestemt, at jeg heller ikke længe kunde hvile derved. Det fore-

fom mig saaledes, at alene den dristige Bei, som Fichte var gaaet, kunde føre til Maalet, og jeg antager endnu, at de Grunde, hvorved jeg søgte at hævde den i Modsætning til den Tids øvrige Systemer, forsaavidt vare tilstrækkelige.

Vel var der meget i hans System, som jeg havde ondt ved at komme tilrette med. Saaledes var det mig paafaldende, at det var gennem de meest indgribende Tvangslove og det skarpeste Politietilsyn, at Staten skulde sikke Enhver en forholdsmæssig Grad af Frihed. Heller ikke kunde jeg indsee, hvorledes det endda ved Hjælp af disse uhyggelige Midler blev muligt at give Retsordenen en saadan fast Beskyttelse, som Fichte forkyndte; i det mindste maatte jeg dog finde de Udtryk overdrevne, hvori han beskrev de Tvangsforanstaltninger, hvormed Enhvers Ret skulde omhegnes, som useilbare. Men saa længe jeg ikke kunde rive mig løs fra hiin Forudsætning om en selvstændig Naturet, kunde jeg ikke finde noget andet Holdpunkt. Den Kjæthed, Conseqventis og store moraliske Kraft, som gif igjennem denne Philosophs Værker, havde ogsaa grebet mig saaledes, at jeg var tilbøielig til at troe, at hvad der ikke strax kunde gaae ind i mine Forestillinger, dog ved fortsat Overtænkning vilde vise sig som velbegrundet. Saa fremt jeg iøvrigt ikke ved de oven forklarede udvortes Omstændigheder havde været bragt til under hiin Gjæring i mine Forestillinger at skulle paa nye yttre mig over Retslærens første Grunde, vilde jeg maaskee have udsat dette noget, og da vilde jeg nok i det mindste ikke have udtalt mig saa stærkt for det Fichteste System.

I Aaret 1800 udkom et nyt Skrift af Fichte, hvori han ret satte det paa Spidsen med Systemets Conseqventer: „Der geschlossene Handelsstaat, ein philosophischer Versuch als Anfang zur Rechtslehre und Probe einer künftigen zu liefernden Politik.“ Af den Grundsætning, at der efter Retsfærdighedens Krav skal skaffes Alle et Stof for deres Frihed, der i det mindste sikker deres Livsforvødenheder, udleder han, at Enhver i Retsstaten bør finde en for dette Formaal tilstrækkelig Eiendom, hvilket iøvrigt just ei behøver at være en Måske af

materielle Ting, men kan bestaae i en ved Lov og Dyrigheds-
 magt omgjærdet Ret til en vis Virksomhed, der giver ham et
 sikkert Udkomme. For at nu dette kan opnaaes, har Staten,
 mener han, at fastsætte Tallet paa dem, der drive saavel
 Naturalproductioner som Industrie og Handel i Sammes for-
 skjellige Grene, og derhos at sikke Enhver en bestemt Affæ-
 tning, ordne Priisforholdene ved faste Love o. s. v. Denne
 Lære, der indeholder en Art af Communisme, er næsten even-
 tyrlig, men den havde dog et imponerende Præg af Conseqvent
 og Skarpsindighed og havde derhos i al dens Haardhed sin
 Rod i dyb Følelse af den Omsorg, Menneffene skyldte hver-
 andre. Den greb mig derfor saaledes, at jeg, skjøndt jeg ikke
 kunde gjøre den til min, dog havde ondt ved at sige mig løs
 fra samme, eller fra det Naturretssystem, hvorfra den hidled-
 tes. Det varede imidlertid ikke længe, inden det gik klart op
 for mig, at dette System, der gjennem Fordringen om en fast
 sikkert Ordning af Friheden førte til Frihedens Tilintet-
 gjørelse, ikke kunde være sandt; og under Udarbejdelsen af oven-
 nævnte mit Skrift, kom jeg fuldstændig tilbage fra hiin Ret-
 ning. Jeg fandt mig derfor anlediget til deri at meddele en
 kort Udvikling af Retslærens første Grunde, hvori jeg hverken
 holdt mig til Fichtes eller til noget andet System. Dog var
 det blot paa en stiltiende Maade at jeg forlod hiin Philo-
 soph, hvorimod jeg først senere har indladt mig paa en ud-
 trykkelig Gjendrivelse. Med Forbigaaelse af alle Stridspunkterne
 i de philosophiske Skoler og af disses Terminologie har jeg i
 bemeldte mit Skrift søgt Grundlaget for Retordenen i den
 Erkjendelse, at det for Menneftet baade som fornuftigt og sand-
 seligt Bæsen er nødvendigt, at Enhvers Frihed indenfor en vis
 Grændse sikkes saaledes, at den ikke blot beroer paa Andres
 gode Villie, og viist at denne Sikkerhed alene kan opnaaes
 ved Hjælp af Love og Indretninger, som omgjarde de Pligter,
 uden hvis Overholdelse den sællede Frihed ei kan bestaae (Rets-
 pligter), med en Kraft, der maa fremvirke Lydighed mod disse
 Pligter hos dem, for hvilke Pligterkjendelsen selv ikke er en saadan
 Kraft. Dgsaa godtgjøres det, at de almindelige Fornuftlove

ei ere tilstrækkelige til at afgrændse den Andeel af den fornuftløse Verden, der er fornøden for Enhver, som Stof for hans Virksomhed, men at dette kun kan tilveiebringes og sikkes ved Love og Samfundsindretninger. Ligesom jeg her ikke gik ud fra saadanne for sig bestaaende fra Menneftenes moralske Formaal og deres Tarv affondrede absolute Love for Ordningen af de indbyrdes Retsforhold, som de til hiin Tid gjældende Retsystemer, om just ikke stedsse med Fasthed og Conseqventz, søgte at hævde, saaledes viser allerede hvad oven S. 54—55 er anført om den i hiint Skrit udviklede Lære om Opstand, at jeg ei kunde tillægge den Samfundsindretning, hvorved de indbyrdes Rettigheder ordnes og beskyttes, en ubetinget af dens Forhold til denne Ordningss moralske Formaal aldeles uafhængig Gyldighed. Men derhos havde jeg i en følgende Undersøgelse, hvortil de om Trykkesfrihedslovgivningen herskende Begreber førte mig, viist, at alle de Midler, hvorved Retsordenen skal beskyttes, i deres Virksomhed ere afhængige af den sædelige Tilstand. Man gik den Tid navnlig i de Domme, der fældtes over Trykkesfrihedsloven og dens Anvendelse, og i de Fordringer man gjorde til en retfærdig og klar Presselov, ud fra den Forudsætning, at det var Lovgiverens Blygt, saaledes at aspæle det, han under Straf forbyd, fra det Tilladelige, at Domstolene ei beholdt anden Virksomhed end at modtage det i Loven med alle de Mærker, hvorved det i de forekommende Tilfælde skal vise sig for Sandserne, bestemte Beviis for Tilstedeværelsen af det med lige Nøiagtighed i Loven beskrevne Factum og derpaa med dette forbinde den Retsvirkning, som Loven engang for alle har erklæret, at der skal forbindes med et saadant Factum. Det Bildfarende i denne Forestillingsmaade er, om jeg ikke feiler, tilfulde godtgjort i det tidnævnte Skrift. Det er blandt andet viist, at det rene Factum, saaledes som det viser sig for Sandserne, ikke umiddelbart lader sig henføre under et Begreb, hvortil Loven kan knytte en Straf eller anden Retsvirkning, men at Domstolene først ved en paa alle Forholdenes Overveielse grundet Akt af Dømme-

Kraften maa erkjende, at det givne Factum har den retlige Egenſkab, ſom Lovbudet forudsætter. Ligeledes er det opløst, hvorledes det, ſelv naar Loven har ved almindelige Regler opſtillet Betingelſer for hvad der ſkal anſees for viſt, maa overlades Domstolene gjennem Reflexioner og Fornuſtſlutninger at bedømme de førte Beviſers Værd. Det er og iſærdeleſhed udført, hvorledes dette i fortrinlig Grad finder Steb, forſaa- vibt ikke blot et udfortes Factum kommer under Spørgſmaal, men der og ſkal dømmes om dets Sammenhæng med en viſ indtraadt Følge, der hører med til Forbrydſens Væſen, eller om Gjerningsmandens Forſæt og Henſigt, Handlingens Tilregnelighed m. m. *). Denne hele Lære har jeg ofte ſenere havt Leilighed til hyderligere at udvikle og anvende, men den turde allerede med behørig Styrke være udtalt og beviſt i be- meldte Skrift. Ligeſom dette vidner om, at jeg allerede i 1801 havde for en væſentlig Deel opgivet de Begreber om Ethik og Naturret og diſſes indbyrdes Forhold, der gif igjen- nem mine ældre Arbejder, ſaaledes tør jeg og mene, at dette Skrift danner et Vendepunkt i min Fremſtillingsmaade, der nu havde frigjort ſig for den Tilbøielighed til Brugen af den herſkende Philoſophies Kunſtord og Wendinger, der allfor fjendeligt viſte ſig i hine ældre Arbejder.

VII.

Kort efterat jeg havde udgivet hiint Skrift, traadte jeg ind i et Embede, der, i Forbindelſe med den private Under-

*) See S. 212—246. Iøvrigt havde jeg allerede i min ovenbemeldte i 1799 over Strafferetten holdte Prøveforelæſning, ſom jeg troer, tilſtrækkelig udviklet den i Almindelighed overſeete Sandhed, at Afgjørelſen ſaavel af Spørgſmaalet om Tilſtedevarelsen af de reen factiſke Data, der høre til en Forbrydſe, ſom af det Spørgſ- maal, om diſſe ſvare til det almindelige Begreb, hvortil Loven maa knytte ſine Beſtemmelſer, ei kan vindes ved almindelige nøiagtig afmaalte Regler, men at meget deri maa overlades til Dommerens ſunde og ſamvittighedsfulde Etjøn.

viisning i de juridiske Videnskaber, hvorpaa jeg daglig maatte anvende flere Timer, betog mig Tid til at fortsætte mine philosophiske Studier i det forrige Omfang og derhos hendrog min Tænkning til Omner, der laae den Virksomhed nærmere, hvortil nu Pligten kaldte mig. Fra nu af tog derfor mit videnskabelige Liv bestemt den forandrede Retning, der allerede turde have viist sig i mit sidst omtalte Skrift. Forinden jeg nærmere gaaer ind paa den Virksomhed, hvortil jeg nu fornemmelig hengav mig, har jeg dog Afskilligt at meddele, der deels vil tjene til at udbrede Lys over Forholdet mellem hine to Afsnit i mit Liv, deels indeholde Bidrag til vor indre Historie, der turde have nogen Bigtighed. Først skal jeg forklare mig over Aarsagen til, at jeg ikke fortsatte bemeldte Skrift over Trykkesfrihedslovgivningen. Dette var fornemmelig fordi der ikke længere viste sig nogen Interesse for denne hele Sag hos mine Medborgere. De heftige Angreb, hvorpaa jeg havde været belavet, udeblev aldeles, og med Undtagelse af den oven S. 45 nævnte Recension, der i alt Væsentligt bifaldt mine Fortolkninger og mine Domme over Forordningen, fandt mit Skrift intetsteds nogen Dmtale, som i mindste Maade gik ind paa Sagen. Den overordentlige Spænding, som denne Forordning havde opvaft, lagde sig besynderlig snart. Mange ville maaffee troe, at det kun var den Stræk, som den, ved Maaden hvorpaa den blev opfattet, havde indgydet Skribenterne, der gjorde, at Oppositionen gik istaae. Men den vilde dog ei alene være bleven ved, saaledes som det ffete i Begyndelsen, at give et eller andet Tegnet fra sig, men endog, efterat den første Stræk var forvunden, have reist sig med nogen Kraft, dersom den havde havt ret Rod, og selv uden det vilde den neppe saa hurtig og saa aldeles være traadt tilbage, dersom ikke en stor europæisk Begivenhed, som umiddelbar derefter foregik, havde bevirket en indgribende Forandring i vore Liberallisters Stemning. Disse vare, trods alle de Rædsler og Beberstyggheder, hvormed den franske Revolution havde besmittet sig, vedblevne at sværme for samme. Vel blev nu Navnet Republik og nogle svage Lovninger af republikanske Former

bevarede endnu nogen Tid efter den 18de Brumaire, men dog forsvandt baade Trykkesfriheden og andre offentlige Friheder aldeles under den vældige Herster, hvis Grundsætning var, at vel Alt skulde skee for Folket, men Intet ved Folket; og i det øvrige Europa havde disse Friheder intet Hjem udenfor England, hvormed vor Presse ikke havde mindste Sympathie. Den Indskrænkning, Trykkesfriheden blev underkastet ved Frdg. 27 Septbr. 1799, stod iøvrigt ikke i Forbindelse med noget andet, som kunde henføres til Reaction; men ligesom Regjeringen i det Hele vedligeholdt den samme Charakter af Mildhed og Retsfærdighed som forhen, saaledes bleve og de Lovgivningsreformer, der vare begyndte, fortsatte ganske i samme Aand, med samme gjennemtænkte Omsorg for Alles Ret og Belfærd som forhen, saaat der ikke sporedes noget Afbræk i Folkets Frihed eller i dets Belvære*). Det fjendtlige Anfald, der allerede det følgende Aar truede Danmark, og som i 1801 kom til Udførelse, fremkaldte og en saadan Samstemning mellem Regjeringen og Folket, og bidrog isærdeleshed til at forstærke detses Kjerlighed og Tillid til den Fyrste, der stod i Spidsen for det Heles Styrelse, at den i sig ikke dybtgaaende eller meget udbredte Misnøie, som forhen syntes at have været tilstede, aldeles tabte sig. Flere af den ældre Opposition bleve nu endog ivrige Royalister, ligesom og Andre fortsatte deres Demokratisme, i Skikkelse af Bonapartisme. Man hørte nu og saare lidet til de Suk over den forsvundne Trykkesfrihed, som i Begyndelsen

*) Det Mødsatte er vel saa ofte sagt og efter sagt, at det af Mange ansees som en afgjort historisk Sandhed, men det forholder sig dog aldeles som oven anført, hvilket i et følgende Afsnit skal blive udførlig lagt for Dagen. For at forebygge Misforstaaelse, skal jeg her blot foreløbig bemærke, at det ingenlunde er min Mening, at Lovgivningen og Statsstyrelsen i en lang Rækkevekkelse at gaae samme heldige Vej, som i den der laae nærmest forud; men idet jeg skal udvikle de Feilgreb, der ved Siden af Ulykker bidrog til uheldige Skjebner for Danmark, vil det uden Tvivl vise sig, at den forrige Trykkesfrihed, om den var bleven usorandret, ikke vilde have frelst os derfor.

ikke saa sjældent gav sig Luft, deels paa Brent, deels i større eller mindre Samfund*). Men ogsaa fra en anden Side foregik der et Omsving i Forestillingsmaaderne, hvorved den nylig tilbagelagte Trykkesfriheds Periode og al dens Stræben deels gik aldeles i Glemme, deels blev ringe anseet i Særdeleshed i den yngre Verden. Det er her ikke Stedet at gaae ind paa den store aandelige Bevægelse, hvortil det første mærkelige Stød blev givet af *Henrich Steffens*. Jeg har kun troet ikke ganske at burde forbigaae hiint ikke ubetydelige Leed i Rækken af de *Marfager*, der gjorde at man i de første Aar af det nittende Aarhundrede var saa ligegyldig ved den Trykkesfrihed, hvis formeente Tab man saa bitterlig begræd i Slutningen af det attende. For Resten vil jeg i det Følgende faae Anledning til yderligere at udlade mig over hiin aandelige Bevægelse, saavel i dens oprindelige Fremtræden som i de mangfoldige senere dermed beslagtede Retninger, hvori den har virket.

Efter alt det Foransførte vil det let forklares, at jeg ei kunde finde mig synderlig opfordret til at anvende den lidne Tid, der fra mine øvrige Syssler var mig levnet, til at fortsætte det ovenmeldte Værk. Jeg havde iøvrigt allerede afhandlet den Deel af Trykkesfrihedsagen, for hvilken jeg dog snarest kunde have ventet nogen Opmærksomhed, nemlig foruden den hele politiske Green af denne Frihed ogsaa de fleste Spørgsmaal, som vedkom den almindelige Deel af Trykkesfri-

*) Til nogen Oplysning for de Mange, der ikke have oplevet hiint Omkæftning, skal jeg henvise til et Skrift, som jeg netop har vedhaanden: „*De Kæsendes Aarbøger*“ af *R. H. Seidelin*, for 1799, 1800 og 1801. I den første af disse Aargange finder man adskillige syndige Dittrenger med Hensyn til Frdg. 27 Septbr. 1799; i den anden er der og noget Saadant, dog langt mindre, men i den tredie Intet. Denne Forfatter var endda den eneste af den forrige Opposition, der holdt noget ved, ligesom han var den Æneste, der stundom, skjøndt vel for det meste imod sin Villie, kom i Sammenstød med Trykkesfrihedsforordningen, hvorom uspørlig i det Følgende.

hedsloven. Af disse var vel kun Materien om Censur udsærlig behandlet i den første Deel af bemeldte Skrift, men om de fleste andre havde jeg allerede, om end kortelig, saa dog bestemt udtalt mig i den ovenmeldte, strax efter at Forordningen var udkommen, leverede Recension i Lærde Efterr. for 1799. Saaledes havde jeg S. 650—651 erklæret mig imod den i Frdgs §§ 16—19 befalede Navngivelse af Udgiverne og Forfatterne, og det endog af hver enkelt Bladartikel, hvorover jeg dog saa meget mindre fandt det fornødent, udsærlig at udbrede mig, som Anonymitetspørgsmaalet, saaledes som alt bemærket oven, S. 77, paa en saa klar og udtømmende Maade var behandlet af Birkner, at jeg intet Væsentligt kunde have at tilføie. S. 651—654 havde jeg forsvaret Frdgs § 13, hvorefter Indklædning i Allegorie eller Ironie ikke kan fritage Forfatterne for Straf, naar Meningen og den onde Hensigt er umiskjendelig, og udviflet Urigtigheden af de Begreber om Forholdet mellem den lovgivende og den dømmende Magts Birkfreds, hvorfra de gaae ud, der ikke ville erkjende denne Forudsætnings Mulighed. Fremdeles havde jeg S. 654—655 udtalt mig over det alt for vidtgaende Ansvar, som § 17 lagde paa Forlæggeren og Bogtrykkeren. Ogsaa havde jeg S. 704 havt Leilighed til at yttre mig over den Opfatning af Frdgs §§ 26 og 27, der allerede da havde viist sig, at det nemlig ikke var nok, at et Exemplar af ethvert Skrift, der ei var større end 24 Ark, inden nogen Uddeling af samme foretoges, blev afgivet til vedkommende Politimester, men at man og skulde oppebie hans Samtykke. Dette fandt jeg aldeles uhjemlet, bemærkende at Forordningen kun havde udvidet den Pligt, som Pl. 4 Dec. 1790 havde paalagt Bogtrykkeren med Hensyn til anonyme Skrifter, og hvis Formaal kun var at give Regjeringens Organer Leilighed til at paasee, hvad der efter Trykkesfrihedsloven egner sig til offentlig Baatale.

VIII.

Men viste der sig til hiin Tid en fuldkommen Mangel paa Deeltagelse i Trykkesfrihedsagen hos Almeenheten, saa

har Trykkesfriheden siden, dog først efter mange Mars Forløb, fremkaldt den meest levende Bevægelse. Men i denne Mellemtid var der i den ved Frdg. 27 Septbr. 1799 begrundede Trykkesfrihedstilstand foregaaet en meget væsentlig Forandring, og det blev fornemmelig den, der frembød Stof for de mange bitre Klager over Forfølgelser og Tryk, som nu lode sig høre, medens den i Gjerningen netop svækkede det Værn, Forordningen havde villet opreise mod Frihedens Misbrug. Det turde for en ikke ringe Deel hidrøre fra disse to Marsager i deres Forening, at Pressen fik den Magt til at undergrave den forrige Statsbygning, der i 1848 fuldstændig viste sig. Da der om denne hele Sags rette Bestaafenhed har udbredt sig en Mængde vildfarende Forestillinger, hvilke og isærdeleshed sætte mit Forhold til Landets Trykkesfrihed i et aldeles urigtigt Lys, saa turde de Døphsninger, som jeg maafee fremfor nogen anden er istand til at give, have deres Plads i dette historiske Skrift. Vel høre de ikke til det Affnit af mit Liv eller min Tid, hvormed jeg paa dette Sted nærmest havde at befatte mig, men jeg har ved denne som ved flere Leiligheder troet at kunne tage noget forlods af mit tilkommende Liv, naar det med Hensyn til Gjenstanden staaer i Forbindelse med den Deel deraf, som ligger for. Jeg har saa meget mere hertil fundet mig opfordret, som jeg, efter min Alder, maa finde det meget uvist, om jeg nogeninde vil naae det Affnit i dette mit Værk, hvori denne Gjenstand vilde have sit egentlige Sted.

Jeg har forhen S. 96 bemærket, hvorledes der allerede strax, efterat Forordningen var udkommen, viste sig en saadan Døpfatning af det i dens §§ 26 og 27 befalede Tilsyn, at Bogtrykkerens Forpligtelse ei var fyldestgjort blot ved inden Skriftets Uddeling at have afgivet et Exemplar til Politimesteren, og at jeg ogsaa allerede da fik Leilighed til derover at yttre mig, men at jeg havde behandlet det som en aabenbar Feiltagelse, som jeg ingenlunde kunde antage for en af vedkommende offentlige Myndigheder bekræftet Mening, men kun for enkelte Privates Misforstaaelse, ligesom jeg heller ikke havde nogen Tanke om, at man havde nogen Fortolkningsgrund at støtte

den paa. Skjøndt jeg efterhaanden mærkede, at en saadan Forholdsregel var temmelig almindelig, saa var dette dog ikke nok for at bevise, at den hidrørte fra en af Politiet gjort Forbring, og endnu mindre, at en saadan vilde finde Medhold i Cancelliet. Jeg troede snarere, at det var en af Bedkommende selv til deres egen Sikkerhed, navnlig i de Tilfælde, hvori de havde været bange for at være komne Forordningen for nær, indslaaet Bei, som især fandt Sted med Hensyn til Tidssblade, hvilke det blev almindeligt, at Politimesteren, paa Bedkommendes Duffe, gjennemlæste i Correctur. Jeg fandt det endog umuligt, at hiin Forholdsregel kunde være paanødt de Bedkommende; thi naar en Bogtrykker, i det Dieblif han havde leveret det befalede Exemplar til Politiet, havde uddeelt det, og det endog i Mængde, saa vilde han dog i intet Tilfælde være udsat for nogen Tiltale efter Frdg. 27 Septbr. 1799 §§ 26 og 27. Det er saa meget mere forklarligt, at Sagen i den Række af Aar, hvori der slet ingen Tilbøielighed var til at sætte Trykkesfriheden paa Prøve, ikke blev bragt til Klarhed for Almeenheten, som det Hele var et Mellemværende mellem Bogtrykkeren og Politiet, hvorom en Udgiiver eller Forfatter ikke havde Anledning til at bekymre sig, undtagen i det da sjældne Tilfælde, at han frygtede for at see det standsat af Politietilsynet, som han heller vilde paa sit Ansvar have bragt for Almeenheten.

Det skulde hændes sig, at Spørgsmaalet herom først kom under afgjørende Behandling omtrent et Aar efterat jeg havde faaet Sæde i Cancelliet. Umiddelbart efter at Danmark, som Følge af Fredsslutningerne med England og Sverrig af 14 Jan. 1814, havde erklæret Frankrigs Keiser Krig, begyndte Baggeseen i et Blad, som han da udgav, „Søndagen“ eller maastee „den lille Søndag“ (hvilket af disse to samtidige Blade det var, erinder jeg ikke) at offentliggjøre nogle af de heftige Artikler mod Napoleon, som han i mange Aar havde ført om med sig i sin Portefeuille. Dette vakte paa mange Steder stor Forargelse, og i Cancelliet blev der strax gjort Bevægelse om at foretage Skridt i den Anledning. Det blev yttret, at Politimesteren, ider efter Rescr. 27 Apr. 1813 tillige var

bleven Justitiarius i Politiretten, til hvis Embede Tilfynet med trykte Skrifter ved Pl. 4 Apr. 1809 § 10 var henlagt, havde gjort Uret i at lade en saadan Artikel hengaae, og at Cancelliet ikke burde taale dens Fortsættelse. Da den franske Keiser, efterat Danmarks Konge havde erklæret ham Krig, ei kunde henregnes til de i Venstribet med denne værende Magter, indsaaes det, at Tiltale efter Frdgs § 8 ei med Virkning kunde anlægges, men ved den Leilighed traadte den Mening frem, at det offentlige Tilfyns Myndighed til at standse et Skrift ikke nødvendig var bunden til dets Forfølgning ved Domstolene. Derfor søgte man Beviis deri, at Frdgs § 26 nævnte ikke blot et strafværdigt, men og ved Siden deraf et utilbørligt Indhold af et Skrift, som Hjemmel for dets Standning og Indsendelse til Cancelliet, og at den derhos i almindelige Udtryk bemyndigede dette Collegium til i de Tilfælde, hvori det ei fandt Anledning til at hæve Beslaget, at foranstalte det videre Fornødne. Jeg bestrebed af alle Kræfter denne Fortolkning. Intet forekom mig unaturligere, end at Forordningen i en af sine sidste Bestemmelser, der kun havde Udseende af at skulle tjene til at sikke Overholdelsen af de alvorlige Straffebestemmelser, hvori den, efter dens Præmisses, vilde søge Bærnet mod de med saa levende Farver skildrede Pressemisbrug, skulde, om ikke ganske have tilintetgjort disse omhyggelige Forfrister, der træde frem som Forordningens egentlige Bæsen, saa dog gjort dem saa godt som overflødige. I hiint Middel kunde jeg heller ikke andet end see en særdeles byrdefuld Form af den Censur, hvoraf Lovgiveren ikke vilde benytte sig, og Pressen vilde saaledes paa eengang være underkastet baade dette forhadte Forebyggelsesmiddel, og tillige en streng Straffelovgivning. Afskilligt andet af Forordningens Indhold syntes mig derhos at indeholde særlige og afgjørende Grunde mod den Fortolkning, man nu vilde give dens § 26. Hertil hørte det oven S. 96 berørte Forhold til Pl. 4 Dec. 1790, saa og Forordningens § 21, der baade udtryffeligt forudsætter det som noget sædvanligt, at et Skrift, i det Dieblisk Paatale mod Forfatteren beslattes, allerede er i Forhandlernes

Hænder, og derhos ligesaa udtryffeligt indeholder, at det be-
 slaglagte og paatalte Skrift igjen maa tilstilles Vedkommende,
 naar Forfatteren frifindes. Af de paaberaabte Udtryk i § 26
 kunde jeg paa ingen Maade ulede nogen Berettigelse for en
 Myndighed til at undertrykke Skrifter, der ei egnede sig til
 Forsølgning ved Domstolene. Det vilde dog have været alt-
 for løst, om denne saa mærkelige Myndighed, der, navnlig
 efter det Forhold, hvori samme vilde staae til det, der i For-
 ordningen havde Skikkelse af Hovedindholdet, maatte behøve
 den klareste Hjemmel, skulde være henkastet i det i § 26 an-
 bragte Ord utilbørligt. Dette kunde man derhos saa meget
 mindre tillægge saa stor Betydning som den Pleonasmé, man
 derved vilde undgaae, dog findes flere Steder i Forordningen,
 saasom i § 13. De almindelige Udtryk „foranstalte det videre
 Fornødne“, kunde, efter mit Begreb, ikke frembyde det mindste
 Skin af Hjemmel for en saadan Myndighed, men maatte blot
 betragtes som en Henviisning til § 21, der viser, hvad Cancelliet
 havde at iværksætte, naar det ikke fandt sig bespiet til
 at ophæve det af Politiet lagte Beslag. Forordningens § 27,
 der indeholder, hvorledes de i den foregaaende § med Hensyn
 til Hovedstaden givne Regler skulde anvendes paa andre Ste-
 der, bruger desuden Udtrykket „naar de (vedkommende Politie-
 mestere) ansee noget Skrift at være lovstridigt“, for at be-
 tegne, hvad § 26 havde betegnet med hiin Dobbeltthed, hvilket
 yderligere modsiger den Betydning, man vilde tillægge denne.

Jeg bør bemærke, at jeg ved denne og flere lignende Lei-
 ligheder fornemmelig har maattet ty til min Hufommelse. Jeg
 er kun i enkelte Tilfælde i Besiddelse af mine Bota eller an-
 det Manuscript til Oplysning om de af mig i Cancelliet be-
 handlede Sager; og jeg har vel for nogle Aar siden, da jeg
 saa haardelig blev angreben for Plakaten 13 Mai 1814, øns-
 ket at gjennemlæse mine Ytringer i fornævnte Sag, uden
 at jeg dog i mine daværende Forhold kunde tænke paa at
 gjøre nogen udførlig Meddelelse desangaaende, men disse vare
 den Tid ikke at finde. Jeg troer mig imidlertid sikker paa, at
 hvad jeg har meddeelt i alt væsentligt, navnlig og med Hen-

fyn til de Grunde og Modgrunde, der gjorde sig gjældende, stemmer med hvad der foregik. Udsaldet blev iøvrigt, at jeg stod ene med min Mening, uagtet der ikke fremkom noget, hvori jeg kunde finde en Gjendrivelse af mine Grunde. Som Følge heraf blev den omhandlede Artikels Fortsættelse forbudt ved Cancelliets Resolution, og det blev tilkjendegivet Politimesteren, at han ei burde have tilladt samme. Strax efter blev denne Embedsmand (Statsraad N. L. Bagger) forsat til Borgermester i Kjøbenhavn, og da der fra hans Eftermand, der fik Navn af Politiedirecteur, og tillige blev, ligesom hans Formand i de sidste Aar havde været, Justitiarius i Politiretten, indkom et Forslag angaaende nogle Bestemmelser om Tilsynet med trykte Skrifter, gav dette Anledning til Gjenta-gelse af hiin Meningsulighed, der nu blev Kongen forelagt. Det var herved at den Kongelige Resolution 23 Apr. 1814, som blev kundgjort ved Canc. Pl. 13 Mai næstefter, blev for-anlediget. Denne Anordning, der siden har spillet en saa stor Rolle i den danske Trykkefrihedshistorie, tiltrak sig til hiin Tid aldeles ingen Opmærksomhed, og jeg turde have været den Eneste, som den gik til Hjerte*). Det var allerede blevet en saa indgroet Mening, at Præssetilsynet havde den Myndighed, hvorom der var Tale, at de Fleste neppe fandt andet i Plakaten end en Beskyttelse for Bogtrykkerne og andre Bedkom-mende mod Politietilsynet, hvis det i enkelte Tilfælde maatte ville utilbørlig opholde dem, noget som dog ikke hidtil havde viist sig i Erfaring. Jeg for min Deel kunde iøvrigt ikke an-tage, at Kongen havde forkastet min Mening. Jeg holdt

*) Det med den Baggesenske Artikel Baserede gjorde og saare liben Dypst. Den politiske Stemning hidrog uden Tvivl og til, at man fandt det i sin Orden, at det begyndte bittere Angreb paa Napoleon var standset. Dog indkom Baggesen i Sommerens Løb med en Besværing til Kongen, der, efter indhentet Betænkning fra Cancelliet, ikke fandt sig anlediget til at forandre dette's Resolu-tion; men jeg var den Tid fraværende paa en Vabereise, og kom saaledes ikke til at høre mig over denne Afsæ.

tværtimod for, at han havde bifaldet den som Fortolkning, men derimod fundet, at der burde gives Politiet en forsøgt Leilighed til at standse lovstridige Skrifter, dog uden at ville give dette Tilsyn eller det samme foresatte Collegium nogen endelig afgjørende Myndighed over hvad der kunde kundgøres ved Trykken, noget der i alt Fald vilde have fordret en klarere Udtalelse, end der fandtes i den Kongelige Resolution. Der reiste sig iøvrigt i adskillige Aar intet Spørgsmaal om dens Forstaaelse. Man vedblev at kalde Politietilsynet Censur, og at erkjende dets Myndighed til at udslutte hvad det ei fandt tilbørligt. Vel skete det enkelte Gange, at en Forfatter eller Bladudgiver henvendte sig til Cancelliet i Anledning af et Skrift, en Bladartikel eller et Udtryk, som Politietilsynet ei vilde tilstede, men det var i Almindelighed ikke for at besvære sig over at Samme urettelig skulde have tilegnet sig sliq Myndighed, men kun for at bevirke Forandring i den Anvendelse heraf, som var gjort i det givne Tilfælde, hvortil der meentes ikke at have været tilstrækkelig Grund. Andragender af det Slags vare dog i hine Tider sjeldne; det var da hyppigere at man, skjøndt just ikke ofte paa Tryk, maatte høre ilde fordi man ikke viste Kraft nok i Benyttelsen af de Midler, som det Offentlige formeentlig havde til at afværge fornærmelig og forargelig Brug af Pressen *). For mit Vedkommende fandt jeg

*) I den ubi Reskriptsamlingen anbragte Note til en Cancellie-Skrivelse af 7de April 1825 til Directionen for Universitetet og de lærde Skoler, og især i en anden Skrivelse til bemeldte Direction af 27 Sept. 1831, kan der sees Exempler paa, at der til hiin Tid stundom endog fra de Sider, hvorfra ellers Ordet pleier at søres mod enhver Indskrænkning i Friheden, gjordes Fordringer paa forhindrende Forholdsregler, som Cancelliet ikke fandt lovlig hjemmel til at gaae ind paa. Dette ansøres her ikke for at gjøre de Vedkommende nogen Bebreidelse; i de paapegede Tilfælde havde der virkelig fundet en Afsærd Sted, hvorimod det billig kunde ønskes at de Vedkommende kunde nyde en kraftigere og mindre besværlig Beskyttelse end den, der var at faae gennem Domstolene; men de tillagde dog en i sig selv berettiget Side af Sagen en

det paa den Tid, Plakaten blev udgivet, aldeles utilraadeligt at opfaste et almindeligt Spørgsmaal om dens Forstaaelse og trænge paa sammes Besvarelse. Men efter adskillige Aar, hvori flere Forandringer vare foregaaede i Cancelliets Personale, havde min Fortolkning fundet Collegiets Bifald. Da havde der og viist sig en Retning i det offentlige Liv, som gjorde, at Sagen ikke kunde vedblive at henstaae uafgjort. Ved flere Retsdomme, navnlig ved Lands-Over- samt Hof- og Stadsrets Dom af 19 Jan. 1830 i en mod Magister Lindberg anlagt Generalfiskalsag, der blev stadfæstet ved Højesterets Dom af 30 Juli s. A., antoges det og, at Plakaten ikke havde undraget Domstolene den endelige Afgjørelse af hvad der lovlig kan kundgjøres, og efterhaanden gik dette over i den almindelige Bevidsthed, skjøndt der netop blandt dem, der talte Ordet for Friheden, vare Mange, som havde ondt ved at komme ud af den gamle Fordom, at Politiet, under Cancelliets Overbestyrelse, havde en Censurs Myndighed.

Der var neppe noget, der saa meget bidrog til at berigtige Meningen om hiint Tilfyns sande Betydning, som en Række af Artikler i Dagen for 1834, hvori nuværende General-Procureur U s i n g paa en klar og eftertrykkelig Maade ophyste, at der, med Undtagelse af politiske Blade og forhen domfældte Forfatteres Arbejder, ikke tilkom Politiet nogen Myndighed til at undertrykke noget Skrift eller Blad videre end til dets Lovlighed kunde blive Domstolenes Afgjørelse underkastet, og at det kun var de Paagjeldendes Uvidenhed eller Svaghed, der fandt sig i Forandringer eller Udsettelse, uagtet de vidste med sig selv intet andet at have skrevet, end hvad de kunde troste sig til at forsvare for Retten. Disse Artikler bleve vel i Begyndelsen tagne Forfatteren meget ilde op af dem, der regnedes til de Liberale. Man antydede endog, at det var til Behag for Regjeringen, at han saaledes havde fordreiet Loven

Bøgt, som ikke kunde tilkomme den i Forbindelse med de andre Siber, der og maatte tages under Overveielse ved det, der af Regjeringen kunde foranstalles. See isvrigt dog den senere Instrux 25 April 1833.

og deraf udbragt det Resultat, at de danske Borgere i det Hele havde en Frihed til at ytre sig over offentlige Anliggender, der kun var tilstaaet i faa andre af Europas Stater, og at Stribenternes egen utilgivelige Svagthed burde bære Skylden for, at den ikke havde baaret større Frugt for den statsborgerlige Udvikling. Hiin Antydning var ligesaa latterlig som uretfærdig; thi dersom Loven ikke virkelig gav og Regjeringen var findet at beskytte den Frihed, som denne Forfatter forkyndte, saa vilde han ikke kunne have gjort Regjeringen en slettere Tjeneste, end ved at udbrede den Mening, at en saadan Frihed var berettiget. Dog, man kom snart tilbage fra hiin Bildfarelse og benyttede sig nu idelig af den Frihed, hvoraf man fra først af ikke vilde vide at sige. Allerede nogle Aar forud var der vaagnet en i mange Aar ukjendt Trang til frimodig Udtalelse over offentlige Anliggender. Dette skete derhos stundom med en Skarphed, som endnu vel ikke lettelig gif udenfor de lovhjemlede Grændser, men dog videre end man i den nærmest foregaaende Tid havde vovet *). Den vakte Deeltagelse for det offentlige Liv, der forhøiedes ved Provindsialstændernes Indførelse, men dog allerede havde viist sig nogle Aar tidligere, virkede i Forbindelse med det forandrede Begreb om Politietilsynets Myndighed og med de Erfaringer, der gjordes om Maaden, hvorpaa Domstolene fortolkede og anvendte Loven om Trykkefrihedens Grændser, til at styrke Forfatternes Drift og Mod til frie Yttringer over Statsbestyrelsen, der nogle Aar senere og udvidede sig til Statens Forfatning. Heraf opstod en Mængde Trykkefrihedsager, som

*) Et af de første Exempler fra hiin Tid paa en saadan skarp Kritik over Regjeringsforanstaltninger, var den, der i daværende Cæpitain Bloms i 1831 udgivne Skrift om Land- og Sømagten indeholdtes over vort Søværns System, og som sødte adskillige temmelig stærke Stridskrifter af sig. Det blev af den Mand, som da havde Politietilsynet, standset og indsendt til Cancelliet; men dette Collegium hørvede strax Beslaget. Der foresalbt til hiin Tid flere Tilfælde, hvori Cancelliet var imod Trykkefrihedsager, som da vare under Svørgsmaal.

man ikke vilde have havt, saafremt det var blevet ved det Begreb om Politietilsynets Myndighed, der forhen havde gjort sig gjeldende, men det var kun fordi man da heller ikke vilde have havt nogen Trykkefrihed. Det var vistnok en meget uklar og fra mange Sider mislig Trykkefrihedstilstand, som traadte i Steedet for denne Tingenes Orden; men det blev dog opnaaet, at, paa de to nævnte Undtagelser nær, kunde intet hindres i at komme ud, som ikke af Domstolene fandtes lovstridigt*); og det er desuden en Kjendsgjerning, at en Regjeringen fjendelig Presse netop under denne Trykkefrihedstilstand har faaet Leilighed til at udøve en udstrakt Indflydelse. Det er endog min Mening, at denne Green af Pressen, just ved de Baand, hvori den blev holdt, fik en Betydning, som den ellers ikke vilde have faaet.

Det havde noget Paasaldende, at en Forfatter skulde staae til Strafansvar for sit Arbejde, uagtet der var sat en Embedsmand, uden hvis Samtykke det ei kunde komme ud, førend Domstolene havde erkjendt dets Lovlighed. Dette var imidlertid en nødvendig Følge af at Politietilsynets Bedømmelse ei var en Censur, som Forfatteren var pligtig at underkaste sig, og den Fare, som den Enkelte løb, var et Offer, der maatte bringes, for at skaffe den frimodige Uttring Afgang. Det er just den Omstændighed, at alt hvad en Censur finder anstødeligt, i al Mag og uden videre Ulempe for de Paagjældende kan tilbageholdes, der gjør, at han maa undertrykke Meget, som en Domstoel, der ellers maatte anvende Straf, vilde finde udflydligt. Der vilde uden Tvivl heller ikke have været Tale om videre Forfølgning, naar de Vedkommende vare villige til at tilbageholde eller rette hvad Politietilsynet fandt nødvendigt, (cfr. Canc. Skr. 13 Jan. 1807 og den ved Circulære 10 Juni

*) Om de ganske enkelte Tilfælde, hvori Frederik den Sjette ved umiddelbar Resolution forbyd en Artikels Optagelse eller Fortsættelse, eller endog en Materies Behandling i de offentlige Blade, er her ikke Tale. I intet af disse blev isvrigt Cancelliets Betænkning indhentet, ei heller fandt noget af dem Sted i de sidste Aar af den forevigebe Konges Regjering.

1834 kundgjorte Kgl. Resol. 6 s. M., Bl. 3 Jun. 1846 § 3). Men hertil vilde hiin Tids Forfattere ikke beqvemme sig, ligesom og Provindsstaaenderne, med rigtig Opfatning af Tingenes Væsen, yttrede Frygt for, at en Bestemmelse af det Slags vilde føre til en factisk Censur *). Skjøndt nu hiint Strafansvar ikke kunde være ophævet ved Bl. 13 Mai 1814, naar ellers ikke hele Trykkesfriheden ved samme skulde være ophævet med Hensyn til alle Skrifter, der ei vare over 24 Ark, saa fremstillede Forfatterens Forhold sig dog som mindre tilregneligt, end om han havde havt den forrige Frihed til aldeles paa egen Haand at kundgjøre sine Tanker. Hvis nemlig Skriftet eller Bladet var standset af Politietilsynet, saa var ingen Offentliggjørelse af dets Indhold fuldbyrdet, og det kunde derhos med Føie siges, at Forfatteren, stolende paa det Formynderskab, han i saa Henseende var undergivet, ikke havde iagttaget den Barsomhed, hvortil han havde været opfordret, dersom han selv havde været raadig over sin Meddelelse, havde Tilsynet derimod ladet Skriftet gaae, saa kunde man sige, at den af Staten satte Embedsmands Ligegyldighed eller urigtige Bedømmelse nærmest havde Skylden, om noget Lovstridigt kom ud i Verden. Det var derfor naturligt, om Domstolene i at anvende Lovene viste langt mindre Strengthed end de vilde have vist, hvis det var blevet ved det rene Ansvarsystem, som de fra 1770 gjeldende Trykkesfrihedslove havde hjemlet. Dette maatte vise sig ikke blot hvor der spurgtes om Straffens Grad, men og forsaavidt selve den paatalte Artikels Strafbarhed skulde bedømmes. Saaledes turde den Kraft, som Ansvarsystemet i sin Reenhed vilde kunne have havt, være svækket ved den fremmede Bestanddeel, der i 1814 blev indlemmet deri, og til samme Tid fik dog Pressen et Stof til Suk over Undertrykkelse, der vist kom Mange vel tilpas, og ikke fandt liden Indgang.

*) Roeskilde St. L. for 1844 S. XXIX, Viborger St. L. for 1846, S. LXVII.

Den daværende Trykkesfrihedstilstand satte og fra flere Sider Regjeringen i en skjæv og fortrædelig Stilling. Naar nemlig et Skrift eller Blad af vedkommende Politieembedsmand var anholdt og Cancelliet tilstillet, saa kunde dette ikke lade Sagen falde uden paa en bestemt Maade at erkjende dets Tilladelighed. Dette blev da jevnlige i en seierrig Tone forkyndt af Forfatteren, og saavel af ham som af Andre benyttet som en Maalestof for hvad man kunde tillade sig, og hvoraf man naturligtvis var tilbøielig til at gjøre en udvidet Brug. Hermed blev der og idelig forbundet Haan mod vedkommende Embedsmand, hvis vanskelige og fortrædelige Stilling derved blev vanskeligere og fortrædeligere, ja endelig saa utaalelig, at man hartad maatte undre sig over at Noget vilde paatage sig samme. Dette burde naturligtvis ikke afholde Cancelliet fra at hæve et af Politietilsynet gjort Beslag, naar der ikke havde været god Grund til samme; det var en Tidlang heller ikke saa ganske sjældent, at dette skete. Men hvor der virkelig var Spor af lovstridig Hensigt, maatte Cancelliet, som det saa eftertryffeligt og gjentagne Gange var indskærpet med Kraft at holde over Trykkesfrihedsloven, finde sig opfordret til at foranstalte Tiltale, om det end fandt det tvivlsomt, om der vilde udrettes noget, og det derfor heller havde ladet Sagen stiltiende henfalde, saafremt denne Vej ikke havde været tilstoppet. Det ligger iøvrigt i Trykkesfrihedsfagers Natur og bekræftes af andre Landes Erfaring, at Anklagemagten idelig vil komme i det Tilfælde at paatale Noget, som Domstolene, efter at den Tiltaltes Forsvar er hørt, ikke vil finde Grund til at fordømme; ligesom der og, hvor disse Sager gaae igjennem forskellige Instanser, jevnlige møder Utlighed i det Udfald, Sagen faaer ved disse. Det er Mangel paa ret Begreb saavel om den særegne Natur af dette Slags Sager, som om det hele Forhold mellem den anklagende og dømmende Magts Opgaver, naar man troer, at den første lider et Nederlag ved at den Forfatter frifindes, som den har sat under Anklage. Imidlertid blev dog Antallet af de Trykkesfrihedsfager, der endte med Frifindelse, benyttet til Beviis paa en Tilbøielighed til at

fortrædige Pressen, og det var uheldigt, at dette Stof til Klager blev forøget ud over det, som Forholdets Natur ellers vilde have ført med sig. Det vil og let indsees, at, naar det allerede efter det Slags Sagers Bestaaffenhed er vanskeligt at iagttage Eenhed i de Beslutninger, som desangaaende fattes, saa blev dette dobbelt vanskeligt ved deres Afgjørelse i et Collegium, hvori just ikke alle Enkelte havde samme Retning.

Jeg skal ikke gaae videre i at udvikle det hele uhyggelige Væsen, som Anvendelsen af Pl. 13 Mai 1814 førte med sig, men endnu større Ulempe havde man af det særdeles Baand, som Pl. 2 Oct. 1810 havde lagt paa den politiske Bladlitteratur. Det kan neppe feile, at denne Plakat er givet i Forsætning af den Maade, hvorpaa Frdg. 27 Sept. 1799, §§ 26 og 27, den Tid blev anvendt. Saalænge det blev herved, havde det ingen synderlig Vanskelighed med dens Overholdelse. Men saasnart den rigtige Mening havde gjort sig gjeldende om Betydningen af det Polititilsyn, hvoraf Pl. 1814 havde givet nærmere Bestemmelse, opstod der de fortrædeligste Forviklinger. Cancelliet kom til det Resultat, at det var ved det offentlige Tilsyn at politiske Artiklers Optagelse i de dertil ikke privilegerede Blade skulde forebygges, uden at det af samme gjorde Forbud kunde blive Gjenstand for Domstolenes Paaskjendelse. Pl. 2 Oct. 1810 indeholdt nemlig ingen Straffebestemmelse, ligesom det og, med Hensyn til det saare Ubestemte i Begrebet om Politif, vilde have været misligt og for den periodiske Presse ødelæggende, om slikt Forbud havde været omhæftet med Straf, hvilket ikke kunde indskrænkes til det, som var skadeligt, medens hiin administrative Myndighed kunde anvendes og blev anvendt med denne Indskrænkning. Hvad der gjaldt om selve Plakaten, maatte og gjælde om den udviklende Forklaring, samme havde faaet ved det Kongelige Rescr. 10 Apr. 1836. Da den politiske Dagspresse, ved den af Cancelliet fulgte Fortolkning, blev undtagen fra den almindelige Trykkesfrihed, saa var det intet Under, at der reiste sig mange Stemmer derimod; i 1844 blev endog en Besværing herover indbragt for de jydskke Stænder og af denne vedtaget.

Men ligesom jeg tør troe, at jeg som Kongelig Commissarius har under Forhandlingerne i disse Stænder beviist, at Cancelliet havde tilstrækkelig Hjemmel for sin Fremgangsmaade, maa dette og ansees erkjendt af de Roeskilde Stænder, ligesom det og fandt Kongens Bisald.*) Jeg skal derfor ikke længer opholde mig ved denne fortrædelige Sag. Kun skal jeg for mit Vedkommende gjøre to Bemærkninger. Den første er, at jeg aldeles ingen Deel har havt i Nsc. 10. Apr. 1836, der uden foregaaende Forestilling fra Cancelliet blev givet af Kongen samme Dag som de jydskke Provindsialstænder første Gang bleve aabnede af mig som Kgl. Commissarius, og til min Overraskelse først blev mig bekjendt i Viborg. Jeg havde ventet, at Stænderne strax vilde have gjort en Modforestilling, men det skete ikke, ligesom man ei heller under nogen af de næstfølgende tre Stænderforsamlinger i at berøre Rescriptet yttrede noget om at Stænderforordningen derved var tilfidsesat. Hvad jeg dernæst har at bemærke er, at den første Afgjørelse af det Spørgsmaal, om det Beslag, der blev lagt paa et Blad fordi det havde optaget en Artikel af politisk Indhold, kunde gjøres til Gjenstand for Domstolenes Prøvelse, ogsaa blev taget under mit Ophold ved de jydskke Stænder, men at jeg derfor ingenlunde vil fralægge mig den deri antagne Lovfortolkning. Jeg havde nemlig vel hidtil ved enhver Leilighed søgt at undvige samme, idet jeg indsaae, at Hovedgrundfætningen i Trykkefrihedsloven derved fik en Rift, som let kunde gjøres større, og at det vilde fremfalde megen Klage. Men jeg kan dog ikke skjønne, at man, naar det kom til Afgjørelse, kunde faae noget andet Resultat, skjøndt jeg kunde have ønsket at en noget anden Form var bleven brugt, men hvorved jeg nu ikke skal opholde mig.

Jeg har, som foransført, vel fundet, at det blandede System, der blev uledt af Bl. 13. Mai 1814, i Frihedens Interesse var at foretrække det, der ved samme blev fortrængt, og jeg har derfor af alle Kræfter talt for sammes Bedligholdelse, hvor

*) See om Sagen i det Hele Nye Coll. Tid. f. 1846 S. 401—408.

der har været Spørgsmaal om at gaae tilbage til det sidste. Men i og for sig har jeg dog fundet det saare uheldigt, og derfor ligeledes ved enhver Leilighed, der frembød sig, paa det eftertryffeligeste tilraadet at man aldeles gif tilbage til Frdg. 27. Spt. 1799 §§ 26 og 27, i disse Lovsteders rette Forstaaelse. Navnlig har jeg saavel under Forhandlingerne over Provindsstændernes i 1840 indgivne Petition angaaende Ophævelsen af nogle paa Trykkesfriheden lagte Baaend, som i det Lovudkast til en ny Presselov, som det i 1844 blev mig paalagt at udarbejde, og i alle de Forhandlinger, som i Anledning af denne har fundet Sted, saavel i Cancelliet som i Statsraadet, baade førend dette Udcast kom til Stænderne, og efterat det var kommen tilbage i 1844 fra de Roesfildske og i 1846 fra de Biborgske Stænder, med Barme taget Ordet for Ophævelsen af Blakaten af 1814. Herved har jeg fremfor alt holdt mig til den Betragtning, der for mig er aldeles klar, og som jeg desuden snarest maatte vente at kunne gjøre gjeldende, at den havde udhulet og maatte udhule det Bærn mod Trykkesfrihedens Misbrug, som Strafansvaret skulde give. Men uagtet ogsaa Cancelliets Fleerhed deri var eenig, fandt det saaledes foreslagte Udcast ikke i denne Henseende allerhøieste Bifald, ligesom jeg heller ikke kunde formaae Kongen til at tilbageholde det hele Lovudkast, hvilket jeg maatte ansee for det raadeligste, naar en saa almindelig attraaet, i sig selv saa velgrundet Afændring i den gjeldende Trykkesfrihedstilstand ei kunde tilstaaes. Blandt andet, der laae mig tungt paa Hjerte, da jeg i 1844 atter havde at møde i Stænderne, var den Skjebne, bemeldte Lovudkast havde faaet, ikke det ringeste. Det var min fulde Overbeviisning, at det, naar det i det Væsentlige var blevet, som jeg med Bifald af Cancelliets Pluralitet havde foreslaaet det, vilde have fundet en god Optagelse i Stænderne, og at man da navnlig uden Vanskelighed vilde kunne have gennemført det i Udcastet bestemte nye i sig selv velbegrundede Middel til Betryggelse mod den periodiske Presse (Cautionssystemet), der i det mindste vilde have betrygget mere end enten Pl. 13. Mai 1814 eller Pl. 2. Oct. 1810, hvilken sidste Blakats Ophæ-

velse Kongen havde bifaldet.*) Erfaring bekræftede og fuldkomment, hvad jeg saaledes havde forudsat. Vel var jeg langt fra at haabe, at en ny Presselov vilde være nok til at fordrive de Uveirskyer, der alt da hang truende over Fædrelandet. Men ved Siden af andre velbetænkte Foranstaltninger turde dog en til de fornuftige og billige Ønster svarende Presselov have kunnet bidrage til at forsøge og styrke det liberal-conservative Partie, som den Tid viste sig baade i og udenfor Stænderne. Herved vilde navnlig en Marsag være blevet ryddet af Veien, der syntes at holde mange oplyste og retsindige Mænd tilbage, der ellers fandt sig tilskyndede til at træde frem mod Dagspressens Fordreielser og andre Utilbørligheder. Der var og saa meget mindre Betænelighed ved at forsøge, hvorvidt Pressen herved vilde kunne forbedres, som det dog var klart, at der i alt Fald Intet vilde være tabt ved at forlade den hidtil med saa liden Lykke indflaede Wei.

I Mellemtiden mellem Sagens Behandling i de Roeskilder og i de Viborger Stænder havde Kongen ved den midlertidige Plakat 3. Juni 1846 § 2 gjort en ikke ubetydelig Lempning i Pl. 13. Mai 1814, ligesom denne samme Plakat og indeholdt en foreløbig Lempning i Pl. 2. Oct. 1810, der vel efter Udkastet selv skulde aldeles ophæves, men som det dog fandtes betæneligt aldeles at give Slip paa, førend til den Tid, da det i Udkastet foreslaaede Cautionsystem kunde indføres. Uden

*) Som ovenfor bemærket havde jeg i Anledning af Stændernes Andragender i 1840 bestemt udtalt mig for Ophævelse af Pl. 13. Mai 1814, men jeg anbefalede den Tid ikke Stændernes lignende Andragende med Hensyn til Pl. 2. Oct. 1810. Det var mig aldeles klart, at det vilde være uden Nytte, blandt andet fordi det var utvivlsomt, at den daværende Minister for de udenlandske Anliggender af alle Kræfter vilde modsætte sig en almindelig Tillæggelse for Bladavgivere til at behandle politiske Emner; det var mig heller ikke tvivlsomt, at denne Frihed jo vilde blive benyttet paa en Maade, som vilde foraarsage heftige Besværginger fra nogle af de Stater, hvis Venkab var os vigtigt. (cfr. hvad jeg har bemærket Roesk. St. Tid. s. 1840 S. 3151—3152.)

Bivul vilde begge Blafater omfider være blevne ophævede ved Sagens endelige Afgjørelse, hvis Christian den 8. havde oplevet samme. Men ligesom den endnu henstod uafgjort i 1848, da Døden tog denne Konge bort fra os, saaledes vilde det i intet Tilfælde have gjort det gode Indtryk, naar han omfiddet havde givet efter for Stændernes indtrængende Forestillinger, som om han var kommet dem imøde med et Lovudkast, der paa den Tid, da intet Andragende forelaae i den Retning, havde indrømmet den Frihed, der billig kunde ønskes. Slige Indrømmelser, der gøres efterhaanden draabevis og med tilsyneladende Uvillie, faae let Udseende af at være Regjeringen halvt afsnødte, de finde derfor kun liden Raaffjønneelse og ere ikke uden Skade for Regjeringens Anseelse.*)

Naar man har villet tilskrive mig den forqvælede Tilstand, hvori vor Trykkefrihed var kommet, saa er denne Klage ligesaa uforskyldt som saa meget andet, som man, tværtimod det der virkelig har tildraget sig, har paasagt mig. Medens jeg saaledes kan være ganske rolig ved denne Bebreidelse, er det derimod ofte faldet mig ind, om jeg ikke har gjort mit Fædreland en flet Tjeneste ved at fortrænge den Fortolkning og Anvendelse af Frdg. 27. Sptb. 1799 § 26, som forhen var igang, og ved senere at tage Ordet imod samme, naar der var Tale om paanye at gjøre den gjeldende. Men foruden at jeg kun har gjort, hvad jeg med klar Overbeviisning erkjendte for Pligt,

*) Man har i vore Stænders Historie flere Exempler paa, at det af disse Begjærte først efter gjentagne Andragender lidt efter lidt er blevet tilstaaet, uagtet det forekom mig saa vel begrundet, at det burde have været indrømmet inden nogen Begjærling derom indkom, eller dog paa det første Andragende, og da vilde have gjort en bedre Virkning. Som Exempler skal jeg blot nævne Pl. 21. Apr. 1840 og 6. Mai 1842 angaaende Postforsendelsen af Tidender og Tidsskrifter, og den længe tilbageholdte Erkjendelse af den Provindzialstænderne for Hertugdsømmerne ved Loven af 28. Mai 1831 § 6 indrømmede Deelagtighed i Communalanliggenders Behandling, der omfider blev givet ved Patent 5. Mai 1844 (hvorved isvrigt Bib. St. Tid. 1844 S. 660—662 maatte efterlæses).

kan jeg ikke forestille mig, at en saa slet begrundet Fortolkning kunde have holdt sig under det Dpstring, som Deeltagelsen i de almeene Anliggender fik i de sidste tyve Aar. Da jeg i 1814 traadte frem mod hiin Fortolkning, kunde det heller ikke falde mig ind, at en saadan Bestemmelse som den, der blev givet ved Pl. 13. Mai, vilde komme i Stedet, og ligesaa lidet er det min Skyld, at den uhyggelige, ja man kan gjerne sige, utaalelige Tilstand, der efterhaaanden udviklede sig deraf, ikke betydelig blev afhjulpen.

Bed denne Leilighed skal jeg endnu bemærke, hvorledes jeg ogsaa i det første Aar, hvori jeg havde Sæde i Cancelliet, og endnu førend jeg fik Anledning til at betjæmpe den Fortolkning, der gjorde Polititilsynet til en Censur, havde søgt at løbne et andet paa Trykfrigheden hvilende Baand, den oven S. 77 og S. 114 S. 118 omhandlede ubetingede Forpligtelse til Forfatternes Navngivelse. En Mand, der vilde udgive et landøkonomisk Tidsskrift (Kammeraad Drewsen), havde nemlig ansøgt om Tilladelse til deri at maatte optage anonyme Bidrag. Dette foranledigede mig til i en udsørlig Betænkning til Cancelliet at udvikle det Unyttige og Skadelige i den tvungne Forfatternævne og opfordre Collegiet til at andrage paa Dphævelse heraf, naturligtviis under saadanne Betingelser, at saavel Staten som enhver privat Paagjeldende stedse kunde finde en lovgift Mand at holde sig til. Men forsaavidt dette ei kunde opnaaes, foreslog jeg, at der maatte blive tillagt Cancelliet Bemyndigelse til at tilstaae enkelte Udgivere af periodiske Skrifter Undtagelse fra Forpligtelsen til i selve Skriftet eller Bladet at navngive hver enkelt Forfatter. Min Hovedindstilling fik vel ikke Kongens Bifald, uagtet den havde fundet større Understøttelse i Cancelliet end jeg havde ventet, men Kongen indrømmede dog ved Refol. 4. Marts 1814 Cancelliet den in subsidium foreslaarde Bemyndigelse, skjøndt under indskrænkende Bestemmelser, der vidnebe om, at han vilde have den anvendt med særdeles Barsomhed. En saadan Bemyndigelse havde vel noget imod sig, forsaavidt den førte til en Undtagelse for Enkelte fra det almindelige Lovbud, men der opnaaedes dog derved det Gode, at der dannede sig

nogle enkelte agtbare Tidsskrifter, hvori Mænd, der vare for samvittighedsfulde til at omgaae Loven, kunde med lovlig Anonymitet, meddele deres Tanker over Anliggender, hvorved de, af maaskee meget gode Grunde, ikke vilde træde frem under Navn. Jeg skal blot anføre Maanedsskrift og siden Tidsskrift for Litteratur og Schouwvs „Danst Ugeskrift“, der indeholdt en Mængde værdifulde Arbejder, hvoraf vistnok adskillige ikke vilde være komne frem, saafremt ikke hiin Udvei havde været aabnet. Resolutionen blev efterhaanden mindre vigtig, da det blev mere og mere almindeligt, at Redacteurerne satte sig ud over Anordningens Bud, uden at belymre sig om Dispensation, hvilket og det Offentlige overfaae. Denne uheldige Tilstand, at Loven byder noget, men at det uden al Skye offentlig tilfidesættes, finder endnu Sted, da det ved den provisoriske Forordning 24. Marts 1848 blev forsømt at forandre Frdg. 27. Sept. 1799 §§ 16 og 19. I det Stænderne forelagte Udkast til en ny Trykkefrihedslov § 6 var derimod denne Sag uden Tvivl hensigtsmæssig ordnet.

Det er iøvrigt bekjendt, at den franske Republik i sin nylig udgivne Presselov har med Hensyn til Journalartikler af et vist Indhold paalagt Forfatternes Navngivelse, og det under ganske egne meget uleiliggende Bestemmelser. Saaledes have meget indsigtsfulde Mænd i en sliq Forpligtelse meent at finde et Middel til at raade Bod paa den Presseudaad, som de øvrige meget skarpe Lovbestemmelser ei formaae at betvinge, og dette er blevet erkjendt selv af Flerheden i de af almindeligt Folkevalg udgaaede Repræsenter. Men jeg kan dog ikke troe, at hint Bud lader sig overholde; til blot nogenlunde at holde det i Kraft vil der i al Fald udfordres en skarp inquisitorisk Overvaagen, hvorpaa der neppe vilde være at tænke her i Landet; og om endda derved vilde udrettes noget for det endelige Formaal, turde være meget uvisst.

IX.

Endnu skal jeg inden jeg gaaer over til den Deel af min Livsbane, der fornemmelig har været offret til Statsjenseten,

noget udførligt gjøre Rede for enkelte af mine Arbejder, der, skjøndt de først ere komne frem i denne Tid, dog ligge i Række med de tidligere og kunne betragtes som en Fortsættelse af disse. De indeholde derhos Grundanskuelser om Rets- og Statsvæsenet, der have havt en betydnende, skjøndt sjældent umiddelbar fremtrædende, Indflydelse paa min hele Virken baade som Forfatter og som Statstjener. Til min Meddelelse angaaende ethvert af disse Arbejder, skal jeg isøvrigt knytte nogle Bemærkninger.

Den første af bemeldte Arbejder er en Afhandling angaaende Regjeringens Ret til at ophæve eller forandre Stiftelser, som private Mænd have oprettet, oplæst i Selskabet for Sandhed i Maret 1801 og indført i Sammes Skrifter, hvorfra den siden er gaaet over i den Samling af Afhandlinger, som jeg under Navn af „*Eunomia*“ har udgivet i Aarene 1815—1822, see 1ste Bind, Side 1—39. Det, der meest giver denne Afhandling nogen Betydning, er en udførlig Prøvelse, som jeg har forudsøkket af de første Grunde, hvorpaa Eiendomsretten hviler. Herunder har jeg, som jeg troer, med afgjørende Grunde, gjendrevet de sædvanlige Naturretstheorier, der antage en absolut Raadighed, som de Enkelte skulde have erhvervet ved en eensidig Handling, hvad enten denne nu sættes i den blotte ueblifikkelige Bemægtigelse af det, hvortil Alle af Naturen havde en lige god Ret, eller man kræver Tingenes Bearbejdelse og Dannelse. Derimod har jeg søgt den rettlige Begrundelse af Eiendomsretten i den Betragtning, at den fornuftløse Verden ikke engang vilde kunne forskaffe de samlevende Mennesker den fornødne Underholdning, endnu mindre forsyne dem med Midler selv til en ringe Grad af Lykke og aandelig Udvikling, naar der ikke gaves den Enkelte et eget Stof, hvorpaa han kunde regne som Gjenstand for sin frie Virksomhed og som Middell til at opnaae sine fornuftige Hensigter, og at saaledes Eiendom er en nødvendig Betingelse for et retligt Samliv. *) Den i Samfundet, under Beskyttelse af

*) Af mine Grundbegreber om Eiendomsretten har jeg atter givet

dets Love og Indretninger, indførte Eiendomsfordeling maa det, hvis ikke den hele Retsorden skal kuldkaftes, være Pligt for Enhver at agte, uden at man kan gjøre den Fordring, hvis Opfyldelse vilde være umulig, at et af Alle givet Samtykke skal oplyses. Imidlertid kan man gjerne benytte Tanken om et Forbund, hvorved Eiendomsretten skulde være indført, paa samme Maade som man gjør Brug af de ogsaa kun tænkte men ikke i Virkeligheden tilstedeværende Forbund, hvorved Stats-samfundet skal være stiftet og ordnet, saaledes nemlig, at Eiendomsrettens Grændser bestemmes ved hvad der fornuftigviis kunde være vedtaget i Eiendomsforbundet, saafremt Overgangen fra det oprindelige Fælledsskab til Eiendom kunde være skeet ved fri Fordeling. Det vides, at der i Overensstemmelse hermed ikke kan være Tale om en saadan absolut Eiendomsret, som de Retslærere forkynde, der forkaste den saakaldte uskyldige eller bedre uskadelige Nyttens Ret (*ius innoxiae utilitatis*) ja endog Røddrugsretten, paaftaaende, at Agtelsen for en Andens Eiendomsret som en ubetinget Pligt maa foretrækkes for Livets Vedligeholdelse, der kun er en betinget. I Følge den Retsgrund, hvorpaa Eiendomsretten, som foransøgt, hviler, kan den ikke gaae ud paa at formene Andre det, hvorved Eieren's Benyttelse ikke lider, endnu mindre kan den gjøres gjeldende i Strid imod et Menneskeliv. En saadan Udstrækning af Eiendomsretten kunde fornuftigviis ikke være vedtaget i den tænkte Overenskomst om den fornuftløse Verdens Fordeling, men den ubelukkende Eiendomsret maa træde tilbage, naar den i et givet Tilfælde ei kan forenes med et Menneskelivs Frelse. Ogsaa følger det af de Grunde, hvorfra Eiendomsretten maa hidledes, at den maa være de Indskrænkninger undergivet, som Samfundet, gennem dets Love, maatte finde fornødne for at Sammes Formaal kan opnaaes. Heraf indsees det ligeledes, at der ei kan indrømmes Eieren en ubegrændset Ret til at anordne, hvorledes der efter hans Død skal forholdes

en sammentrængt Udbilling i den forannævnte Prøvelse af Grundlovsudkastet m. v. Side 26. ff.

med den Formue, som han efterlader sig. Vel bør Loven tilstaae ham Ret til uden for Livets Grændser gaaende Bestemmelser over hans Formue, fordi dette udvider Nydelsen af Eiendomsretten og i Forbindelse dermed ogsaa den Virksomhed og Lyst til at holde sammen, uden hvilken en fremskridende Tilstand i Samsundet ei vilde kunne finde Sted. Men allerede Valget af de Personer, til hvem han vil at hans Formue efter hans Død skal gaae over, kan dog underkastes Indskrænkninger til Fordeel for dem, der efter naturlige og i Samsundet erkjendte Forhold maatte kunne gjøre Regning paa at faae idetmindste en Deel af hans Efterladenskaber. Og paa ingen Maade kan det tilstedes ham at foreskrive saadanne bindende Regler for hans Eiendoms fremtidige Behandling, at det efterlevende Samsunds Ret til at føre sig disse til Nytte derved vilde ophæves. Heraf følger, at de Forfrister, som han finder for godt at give, stedsse maae behøve Hjælp fra Statsmagtens Side, og at selv dennes Stadfæstelse ikke ubetinget kan betrygge de engang fastsatte Regler uforanderlig Gyldighed gjennem alle Slægtfølger. Smidlertid maa der iagttages en høi Grad af Vaersomhed i den Statsmagten saaledes tilkommende Myndighed til i de engang, i Medhold af en almindelig Lov eller af en særlig given Stadfæstelse, tage Bestemmelser at gjøre de Forandringer, som under Forestillingernes og Forholdenes Omkiftning maatte findes ønskelige. Saa vel for at Eieren kan nyde den meest sikrede Frihed i Benyttelsen af sin Eiendom og derved opmuntres til en for Fremtid og Samtid nyttig Virksomhed, som for ikke at affrække Borgerne fra at hengive deres Formue eller en anseelig Deel deraf til gavnlig Benyttelse for Mange, bør ingen Forandring skee i sliche Bestemmelser, naar ikke sær vigtige Hensyn fordre dette. Kun naar Skadeligheden eller Unyttigheden af den trufne Bestemmelse er indlysende, kan den forandres, og Forandringen bør dog være saa indskrænket som muligt; i Særdeleshed bør, om end de af Stifteren valgte Midler kræve Forandring, dog Niemedet opretholdes, hvis ikke allerede det maatte være i Veien for væsentlige Samsundsformaal. Som Exempel anføres, at det vel, da Flerheden af

Landets Indvaanere forlod den catholiske Kirke, blev nødvendigt at anvise det Meget, der var givet til denne og de med samme forbundne Indretninger, en forandret Bestemmelse, men at Formuen dog burde anvendes til Brug, der kom Givernes oprindelige Niemed saa nær som muligt.

Forfaavidt Nogen maatte paaanke, at der ikke i Afhandlingen var trukket en bestemt Grænse for Eiendomsraadigheden hverken med Hensyn til Testationsfriheden eller i andre Henseender, bemærkedes, at man kun behøvede grundig at undersøge hvilketomhelst Forhold i den moralske Verden, for at overbevise sig om, at almindelige Grundsætninger ikke ere nok til at ordne det, naar man ikke ved Anvendelsen understøttes af en sund praktisk Takt, forenet med en redelig Villie.

Jeg havde til hiin Tid Leilighed til at erfare, at min Afhandling havde gjort et ugunstigt Indtryk paa nogle alvorlige tildeels hoitstaende Mænd. Men jeg tør troe, at disse kun lidet havde gjort sig bekendte med Afhandlingen selv, hvorimod de uidentvilt ved Overskriften og et flygtigt Indblik i Indholdet eller en løs Fortælling om hvad jeg havde lært, vare bragte til at antage, at jeg havde talt Ordet for letfindig Behandling af den Formue, som Nogen havde hengivet til offentlig Brug. Jeg er i al Fald vis paa, at saa meget de end stode paa testamentariske Anordningers Ubrødelighed, vilde de dog, naar det kom til Anvendelsen, ikke misbillige enhver saadan Forandring. De kunde ikke andet end finde det i sin Orden, at, saaledes som allerede berørt, ved Reformationens Indførelse, de til den Kirke, der nu ikke længere var Folkets, gjorde Gaver enten gif over til den nye Kirke, eller, da denne ei selv behøvede alle den ældre Kirkes Skatte, bestemtes til saadanne almeennyttige Formaal, hvorfor og den catholiske Kirke virkede ved Hjælp af sine Midler, navnlig Underviisning, Syges og Trængendes Forsørgelse og Pleie. Ei heller ville de kunne misbillige at Frdgn. 23. April 1781 § 27 havde erklæret alle Villiestilfjendegivelser for ugyldige, der kunde være i Veien for Landets Belfærdsfag, Jordfælledeskabets Ophævelse. Det har ligeledes uden Tvivl i det Hele fundet Billigelse, at

Regjeringen har fremmet Aflysningen af Naturaltiender, ogsaa forsaavidt disse ved testamentariske Anordninger vare overdragne en eller anden Stiftelse, saa og at (hvad der isvrigt var nogen mere Tviivl undergivet) Jorder, der vare skjænkede Kirker, Embeder eller andre Stiftelser, ere blevne afstaaede deels mod Capital deels mod fast aarlig Afgift, forsaavidt dette er skeet under saadanne Betingelser, at Stiftelsernes Laro er behørig blevet iagttaget og sikket. Men naar man ved alle slige Leiligheder eller dog ved nogle af disse ikke kan andet end anerkjende Regjeringens Berettigelse til at gribe ind i det, der var fastsat ved testamentariske Anordninger, saa maa det endog være tilfredsstillende, at de Retsgrunde, der hjemle slig Indgriben, udvikles og derved tillige Grændserne erkjendes. At disse ikke ere saa nøie afpælede, at Misgreb blive umulige, er sandt nok, men da nu engang de menneskelige Vilkaar ikke tilsteede en saadan nøie Afpæling, (hvilket ogsaa viser sig med Hensyn til andre ligesaa vigtige Forhold), saa kan denne Klage ikke komme i videre Betragtning. Isvrigt har der vist nok af og til været givet Tilladelse til Afvigelse fra Familieanordninger, som ikke fortjente Billigelse, men saadan Afvigelse finder heller ikke Medhold i den af mig udviklede Lære, der ingenlunde kunde hjemle den Eftergivenhed for Enkeltes Ønsker og Interesser, som ikke sjeldent er blevet udviist. Jeg vilde dog uden Tviivl tildeels have kunnet forebygge den Misfyndning, min Afhandling i sin Tid fandt, hvis jeg skarper havde udtalt mig om de Grændser, inden hvilke Statsmagten ved foransførte Leiligheder burde holde sig. Men dette laae ikke i min Hensigt, som nærmest var at hævde selve Berettigelsen mod de Indvendinger, der til den Tid jevnlig traadte frem, ligesom jeg da ikke var bekendt med de mange enkelte Forhold, hvori slige Anordninger vare blevne forandrede, eller dette dog var kommet under Spørgsmaal. Imidlertid havde jeg allerede i 1801 klart nok udtalt Grændserne i deres Almindelighed, og i den nye Bearbejdelse, som jeg foretog i 1815, er dette yderligere skeet, dog uden at jeg vilde omarbejde Afhandlingen saaledes, at den

tabte sit oprindelige Præg. Adskilligt, der kan veilede ved de almindelige Reglers Anvendelse, har jeg andetsfæds udviklet. *)

I en senere Tid var Stemningen mere blevet for at tage det let med Forandringer af det somhandlede Slags end for derved at gjøre sig overdreven Betænelighed, og jeg er derved blevet opfordret til stærkere at udhæve Begrænsningen. I de jydske Stænder for 1840 blev min Lære paaberaabt for at begrunde et Andragende om en almindelig Tilladelse for Besiddere af Lehn og Stamhuse til at sælge det dertil hørende Bøndergods, og jeg tog, som Kongelig Commissarius, deraf Anledning til at vise, at denne ikke kunde føre til en saadan Tilladelse i den Almindelighed, hvori den var bragt i Forslag. **) Dette var dog, som og mit Foredrag viste, ingenlunde fordi jeg ubetinget var imod saadan Afhændelse, men jeg fandt det da fremkomne Andragende i den Stikkelse, hvori det var fremkommet og de Motiver, som derfor vare anførte, uantageligt, og kunde i min Stilling, ikke indlade mig paa at forklare, under hvilke nærmere Betingelser det efter min Overbeviisning kunde fortjene Bifald, idet jeg ingenlunde var sikker paa, at Regjeringen, selv under slige Betingelser, vilde være gaaet ind derpaa. Senere har jeg i min Embedsstilling i Cancelliet og som Statsminister taget Ordet saavel for enkelte ansøgte Tilladelser til slig Afhændelse, under Betingelser, hvorved der blev sørget for alle Bedkommendes Lary, som og for at der, saaledes som det skete ved Kongl. Resolution af 9de Juli 1846 ***) , gaves en almindelig Udsigt til slig Tilladelse, og det saaledes, at Afhændelsen blev fuldkomnere end den, der i de enkelte Tilfælde hidtil var bleven hjemlet; jeg vilde endog have været villig til at gaae noget videre end bemeldte Resolution,

*) See Haanbbog over den danske og norske Lovhndighed, 3. B. S. 544—548; 551—553.

**) See Viborg Stændertidende for 1840, Side 2693—2695, 2801, 2807—2809.

***) See nye Collegialtidende for 1846 Side 548 og 591—592.

der dog gjorde det Beste og Vigtigste af hvad der retfærdigt kunde gøres. Derimod har jeg paa ingen Maade kunnet givet min Stemme til de Forslag, der paa den den 29. Juni sidstleden sluttede Rigsdag bleve gjorte om en Tilladelse for Lehnss- og Fideicommissbesiddere til at foretage slikt Salg, uden at der blev sørget for at Efterkommerne fik tilbørligt Bederlag. Dette Bederlag maatte isøvrigt, efter hvad jeg gjentagne Gange udtalte, begrændses ved den paa Bøndergodset hvilende Fæstetvang, og vilde saaledes ikke være til Hinder for at Fæsterne kunde erholde Eiendom over deres Steder til en Priis, der stod langt under den Værd, disse som frie Eiendomme, vilde erholde. Jeg fandt endog at Forslaget, saaledes som det blev vedtaget i Landstinget, indeholdt en ubillig Tilfidsættelse af disse Lær, og lettelig kunde af en Lehnss- eller Fideicommissbesidder benyttes saavel til Fæsternes som til de tilkommende Lehnss- eller Fideicommissbesidderes store Skade. Jeg vilde derfor, hvis et Tredie ikke havde været muligt, heller have stemt med Folkestinget, der vilde, at dog Fæsternes Lær herved skulde tages i Betragtning, men dersom ikke Sagen for Tiden var bortfaldet derved, at Thingene ei kunde komme til Enighed, vilde jeg dog ikke i nogen af dens Skikkelser have givet den min Stemme. Søvrigt antager jeg, at Aarsagen hvorfor saa mange af Landstingets Medlemmer, med hvem jeg ellers mere sympathiserer, end med dem, der vare paa den anden Side, fandtes saa uvillige til at indskrænke den omhandlede Afhændelse til Fæsterne, laae deri, at de i en saadan Indskrænkning faae en Erkjendelse af Fæsternes Ret til at erholde Eiendom over deres Gaarde for en nedsat Priis. Intet kunde vistnok være længere borte fra mig, end at indrømme noget Saadant, eller nægte den, der med Eiendomsret besidder Bøndergods, Ret til ogsaa at afhænde det til andre, naar det er fæsteledigt, eller, dersom Noget vil kjøbe det, uagtet han først efter Fæstets Udløb kan faae Raadighed over samme. Dette vilde nemlig være at frænke en uimodsigelig Eiendomsret, men da Lehnss- og Stamhuusbesiddere ingen Ret have til at sælge, skeer der dem ingen Uret ved at dette kun tilstedes, naar det kan skee uden Afbræk

for den Afgang, som de bestaaende Forhold dog give Fæsterne til frem for Andre at erhverve de Gaarde, som de have i Fæste, ligesom der heller ikke var Tale om at nogen Lehn- eller Stamgods-Besidder skulde stilles ved disse uden imod det Be- derlag, hvormed han selv fandt sig tilfreds. Hertil kan endnu føies, at Leiligheden til at misbruge den omhandlede Tilla- delse til de uebliffelige Lehn- og Fideicommissbesidderes For- deel paa Efterkommernes Beføstning vilde forøges og det i høi Grad ved et Forslag, der tilstedede, at Godset endog en masse kunde sælges til hvem det skulde være. Det bemærkes endnu, at ligesom de forhen-givne særlige Tilladelser ikke tillod de bortfæstede Gaardes Afhændelse til andre end Fæsterne, saaledes gjorde Resolutionen 9 Juli 1846 det blandt andet til Betingelse, at Afhændelsen var til Bondestandens Gavn *).

Det er og blevet mig forekastet, at Eiendomsretten i det Hele, efter mine Begreber om dens Oprindelse og Natur, ikke fik den Fasthed, som man kunde ønske. En anseet Retslærer har meent, at den Overieendomsret jeg havde tillagt Stats- magten kunde let føre til den private Eiendoms Tilintetgjø- relse; men jeg har forlængst særlig svaret denne Forsatter **). Iøvrigt kan jeg meget vel begribe, hvorledes man fra en vis Side kunde ønske, at Eiendomsretten havde en saa absolut Cha- racter, som den, der vilde flyde af visse Theorier om dens naturlige Begrundelse. I Særdeleshed kunde man for nær- værende Tid være tilbøielig til at skjærpe Eiendomsbegrebet, for saa meget desto bedre at kunne holde igjen imod de Farer, hvormed det trues af de overfladiske Forestillinger om Sam- fundsforholdene, der i den senere Tid have faaet saa stor Magt

*) Jeg har vel her benyttet mig af Leiligheden til at udtale mig over den Deel af Spørgsmaalet om Lehn- og Fideicommissers Op- retholdelse, som maaskee kan ventes snart at komme under Be- handling. Men jeg har saa meget mindre her villet indlade mig paa alle Sagens Sider, som min Prøvelse over Grundlovudkastet S. 436—446 allerede indeholder mine Tanker over de vigtigste af disse.

***) See Haandbog 3 B. Side 18 ff.

til at indvirke paa deres Ordning. Men man vilde dog forfælle Maalet, hvis man vilde søge de Vaaben, hvormed man vilde gjøre denne farlige Retning Modstand, i hine Eiendoms-theorier. Foruden at de i deres Begrundelse ikke kunne taale en alvorlig Prøvelse, ville deres Resultater, naar de opfattes i deres Heelhed, findes saa upraktiske og tildeels saa stridende imod den sunde Menneskefølelse, at de paa Grund deraf ei kunde gjøre sig gjeldende. Forsaaavidt de skulle føre til at give Eiendomsretten den Udstrækning, at det endog blev Brøde, hvor et Menneskelivs Frelse krævede det, at tilegne sig, ja selv blot øieblikkelig benytte en Ting, der er i en Andens Eiendom, saa er det dog kun enkelte Naturretslærere, som ere gaaede saa yderlig, og selv disse erkjende, at Statens Love bør mildne denne Naturretens Haardhed. Men hvad der meest fremkalder Ungstelse og Betænelighed, er den Indgriben i privat Eiendom fra Lovgivningens og Statsregjeringens Side, der indbefattes under den lidet heldige Benævnelse „Statens Overeiendomsret“. Jeg er sandelig ikke den, som har mindst Skye for de Misbrug, hvorfor denne Myndighed er udsat, og denne min Følelse har faaet fornyet Styrke i de senere Tider. Men ligesom man dog ikke er istand til vedborlig at begrunde en de Enkelte tilkommende ubetinget af Samfundet uafhængig Raadighed over hvad der er faldet i deres Lod, saaledes vilde denne ubetingede Raadighed, tænkt i sin fulde Udstrækning, være en det hele Samfundsforhold forstyrrende Uting. Maatte en saadan anerkjendes, saa vilde endog det hele indbyrdes Samqvem imellem Statens Borgere beroe paa, om Grundeierne fandt for godt at indrømme Bei over deres Grunde, og da vilde enhver Eier kunne gjøre Bestemmelser, hvorefter hans Eiendom til evige Tider skulde anvendes paa en Maade, som var eller i Tidens Løb kunde gjøre den aldeles unyttig. Ei heller gives der nogen Mulighed i ved almindelige Begreber saaledes at begrænse hiin Statsmagten tilkommende Myndighed, at Faren for Misbrug ophæves. Det er derimod ved en rigtig Opfatning af de forskjellige Forhold, hvori der kan blive Spørgsmaal om den pri-

vate Eiendoms-Raadigheds Begrændsning med Hensyn til det Almindeliges Læve, at man kan træffe det rette Maal. Den hele virkelige Eiendomsstilstand er iøvrigt gennemtrængt af en Mængde Indskrænkninger i Eieren's Raadighed, der deels hidrøre fra skrevne Love, deels fra naturlige Forudsætninger for hans Eiendomsret. Det er i Særdeleshed faste Eiendomme, Jorder, Skove, Bygninger, der deels igjennem Beskatningen, deels i mange andre Maader, ere betydelige Indskrænkninger undergivne, og som ikke sjældent ligefrem fratages Eieren mod en Godtgjørelse, hvormed han, hvis hans Villie var eneraadende, ikke vilde være nøiet. Ligesom meget heraf er grundet i en ubestridelig Nødvendighed, og ligesom en Mængde af hine Indskrænkninger staae i Forbindelse med andre Medlevendes velbegrundede Rettigheder, saaledes skeer der aldeles intet virkeligt Indgreb i Eieren's Ret ved de Baand, som Lovene ellers have lagt paa hans Eiendom forinden han erhvervede samme. Hvad der end kunde indvendes mod de betydelige Indskrænkninger, Lovene have underkastet Skoveiendom, hvis der var Tale om nu at indføre dem, eller mod Forpligtelsen til at bortfaste Bøndergods, naar den ikke allerede havde en fast Begrundelse, saa kan der dog ikke være mindste Krav fra de nuværende Eieren's Side paa at deres Eiendomes Værdie skulde forhøies ved Løsningen af disse Baand. Men saa betænkkelig man end maa være ved at underkaste Raadigheden over de faste Eiendomme nye Indskrænkninger, saa kan dette dog heller ingenlunde ubetinget undgaaes. Ogsaa med Hensyn til den rørlige Formue' finder ikke saa Indskrænkninger Sted. I ingen Stat ere Borgerne aldeles ubundne i Omsætninger og Contracter, og ligesaa lidt kunne de være frie for ogsaa af deres rørlige Formue at udrede Bidrag deels til det almindelige Stats-Samfund, deels til de mindre Samfund, hvori dette er affondret (Commüner). Mange af hine Indskrænkninger hidrøre dog fra en mindre udviklet Samfundstilstand og en skjæv Opfatning af de Love, hvorefter Bevægelserne i de indbyrdes Omsætninger rette sig, og jo mere Samfundet strider frem, jo mere Oplysning og sund Frihedsfølelse udbreder sig,

jo mere kan og bør Staten frigjøre den private Eiendomsraa-
dighed for flige Baand. Da Eiendomsretten er til for at give
Enhvers fri Virksomhed et Stof, hvorpaa han kan regne, som
Middel for sine forstandige Hensigters Opnaaelse, saa maa
det findes urigtigt, naar Borgerne deri hindres ved Indstræk-
ninger, som ikke vigtige offentlige Hensyn gjøre fornødne. Det
har og meget ofte, ved Erfaring og nye Prøvelse, viist sig,
at det Onde, som man ved indstrænkende Love har villet for-
hindre, tvertimod derved fremmes, hvilket t. Ex. er Tilfældet
med Agerlovene med Forbud mod Indførsel, Udførsel og an-
dre Baand paa fri Omsætning, med Priismaxima, og deslige
Foranstaltninger. I denne Retning har jeg blandt andet ud-
talt mig ved adskillige Leiligheder, hvor man, ved at slutte sig
til de Begreber og Grundsætninger, som jeg i oftmeldte Af-
handling havde opstillet, har villet retfærdiggjøre Sætninger,
som, efter min Overbeviisning, vilde forstyrre den frie Nydelse,
som Borgerne i Almindelighed bør have af det de erhverve,
og derhos ofte fra flere Sider træde i Veien for Opnaaelsen
af de Viemed, for hvis Skyld Indstrækninger skulde skee.
Jeg skal i denne Henseende gjøre opmærksom paa Jurid. Tids-
skr. 15 B. S. 200—251, hvor jeg udførlig har gjenneingaaet
en Afhandling i et i Christiania udkommet Tidskrift, hvis
skarpsindige Forfatter havde søgt at godtgjøre, at enhver tosidet
Contract, hvori det af vedkommende Dommer findes, at det
billige Forhold mellem de gjensidige Ydelsler ikke er iagttaget,
bør være uden forbindende Kraft. For at begrunde denne
Sætning havde han paaberaabt sig, at der ikke gives nogen
ubetinget enten ved Bemægtigelse eller Bearbejdelse erhvervet
og fra Mand til Mand overgaaet Eiendomsret, men at Eien-
domsretten maa hente sin Gyldighed fra Menneskehedens sæ-
delige Formaal, der kræver en forholdsmæssig Fordeling af
den udvortes Verden, hvori det sædelige Liv skal yttre sig.
Heraf meente han nemlig, at det var en Følge, at den, som
er i Besiddelse af det, en Anden trænger til, er pligtig, til at
afstaae det til denne, naar det kan skee uden Opoffrelse af an-
det end den tilfældige Leilighed, som der var til at gjøre sig

Fordeel af den andens Trang; at han, hvis han dertil var uvillig, maatte kunne tvinges; og at den, der i sin Forlegenhed har indgaaet en Overenskomst om et ubilligt Vederlag, kunde faae denne som retsstridig ophævet, og den ubillige Medcontrahent straffet m. v.

Med disse Paastande, hvilke Forfatteren ogsaa søgte at fremstille som overensstemmende med den danske og norske Lovs Grundsætninger, forbandt han derhos andre ligesaa betænkelige, der alle gik ud paa, at Alt, hvad der angaaer Borgernes gjensidige Overenskomster om Mit og Dit, bør af Domstolene afgjøres i Overensstemmelse med hvad Grundformaalet for Eiendomsretten tilstiger. Vel maatte jeg inden en vis Grændse dele Forfatterens Stræben efter at frigjøre Retsfærdigheden for de abstracte formelle Begrebers Herredømme, hvori den sande Ret, det moraliske Formaal for den hele Retsorden, faa ofte gaaer til Grunde, og derimod at bringe den levende umiddelbare Anskuelse af det givne Tilfælde i dets Forhold til Retsideen til at herske. Men jeg fandt dog at han drev denne Stræben til en Yderlighed, hvori den vilde være mere fordævelig end den stive Klæben ved det almindelige Begreb, der udgjør den modsatte Yderlighed. Jeg udviklede, at Eiendomsrettens sande Formaal ingenlunde taaler at den gjøres saa løs som hiin Forfatter meente, men at Samme tvertimod fordrer at den Enhver anviste Eiendom, hvor ikke sær vigtige Grunde kræve en Lempning, sikkes ham som et udelukkende Stof for hans frie Raadighed. Ved denne Leilighed har jeg og fremstillet det Upraktiske og Hensigtsstridige i en Mængde af de Skranker, som en Deel Lovbestemmelser have sat for Contractsforholdene *). Ligeledes har jeg der udladt mig over

*) Om en af de betydeligste af hine Indskrænkninger, den, som binder Renterne til en vis Størrelse, har jeg dog ikke der ubetinget ytret at den burde ophæves, idet jeg har fundet, at hvis Forholdene give Udfigt til en høiere Rente end den sædvanlige, kunde den løvbundne Rentens Afstæffelse fremkalde en Mæsse Opfigelser af Capitaler, staaende i faste Eiendomme, hvilket i betydelig Grad kunde

det i Fischtes „der geschlossene Handelsstaat“ fremsatte og oven (S. 89—90) berørte System, hvortil og Norges navnkundige Philosoph Treschow tilbedels havde sluttet sig. Det var iøvrigt, som jeg og der tilkjendegav, just fordi den ovenmeldte Afhandling gik ud fra de samme Grundbegreber om Eiendoms-

nedfætte disses Bærbie. Men jeg har dog tydelig udtalt, at jeg fandt en lovbestemt Rentefod i sig uhenftsmæssig og heller ingenlunde anfaae det for afgjort, at dens Ophævelse vilde i mærkelig Grad medføre hiin skadelige Følge. Det var fornemmelig fordi jeg paa ingen Maade kunde lade hiin Forfatters Slutning gjælde fra foranmeldte i vore og næsten alle andre Love antagne Indskrænkning til en vilkaarlig Grændse for andet Vederlag i contractmæssige Forhold, at jeg maatte vise, hvor stor en Forskjel, der dog var imellem Tilfældene (see l. c. S. 232—238). Hvad jeg senere i de Roeskilde Stænder har yttret i Anledning af et Forslag om Nagerlovens Ophævelse (Et. Tid. for 1838, S. 563—565, 573—574; for 1840, S. 2531—2536, 2620—2626) gik og kun ud paa, at udvikle de Betæneligheder, der fra hiin Side kunde have mod at indføre en fri Rentefod, og skjønt jeg antager, at disse ikke ere uden Bigtighed, saa' var det ikke saa meget for den Vagts Skyld, jeg selv tillagde dem, som fordi jeg vidste, at mange Eiendomsbefiddere, især de mindre, ængste sig for en saadan Lovforandring, som og fordi jeg ikke antog Regjeringen stemt for at gaae ind derpaa, at jeg fandt mig pligtig til at fremstille den Side af Sagen, som kunde opvække Tvivl mod Forslaget, uden dog bestemt at udtale mig mod samme. Det oynaede, som bekjendt, heller ikke Pluralitet i den Roeskilder Stænderforsamling, og der vilde endnu mindre have været Udsigt dertil i den Viborger, hvis Nogen der havde villet bringe det frem. I Norge er man siden gaaet den Mellemvei at tilstede fri Rentefod for al Gjæld efter Haandskrifter, der ei ere forbundne med Sikkerhed i faste Eiendomme, og hvorfor Betalingstiden ei er sat fjernere end 6 Maaneder (Lov 8 Septbr. 1842). Det var og alveles min Mening, at det egentlig er med Hensyn til hypothekearist Gjæld i faste Eiendomme, at der kunde være grundet Tvivl om Ultraadeligheden af at gjøre Rentefoden frie. Men det er dog Spørgsmaal, om Diemedet ikke forfelles, naar man holder Renten bunden for dette Slags Gjæld, medens man isvrigt giver den frie, hvorved Capitalister fristes til at foretrække anden Anvendelse af deres Capitaler.

retten, som jeg, at jeg fandt mig opfordret til at tage Ordet mod de efter min Overbevisning vildfarende Meninger, som en anseet Forfatter deraf havde udledet.

Ogsaa i Stænderne, hvor jeg har havt megen Anledning til at træde frem mod Forslag, der gif Eiendomsretten for nær, har jeg søgt at tilbagevise, hvad der kunde give Skin af, at slike Forslag lode sig begrunde ved min Eiendoms-theorie. Da der saaledes under de Forhandlinger, som i 1844 fandt Sted i Østifternes Stænderforsamling i Anledning af et Forslag, der gif ud paa at de store Eiendomsbesiddere skulde tvinges til at afstaae nogle af deres Eiendomme, mod en vilkårlig bestemt Erstatning, blev til Fordeel herfor anført, at Arbeidsklassen har en Ret til at leve og leve paa en passende Maade, og at Eiendomsretten maa være denne Ret underordnet gif jeg dette imøde med følgende Uttringer (Side 3382—3384):

„Det er vistnok, at Formaalet med Eiendomsrettens Indførelse, dersom man kunde tænke sig, at den var bleven indført ved en fri Beslutning, er, at den udvortes Verden kan blive benyttet og bearbejdet til Underholdning for talrige Slægter, give dem de Livets Behageligheder og Bequemmeligheder, berebe dem de Nydelser og det forædlede Liv, hvortil det borgerlige Samsfund, selv paa dets laveste Trin, frembyder saa mange Midler, som vilde savnes, naar der ikke fandt Eiendomsret Sted, og et borgerligt Samsfund, som beskyttede den. Det er ogsaa vist, at der ingen Eiendomsret gives, som ikke er Samsfundets Raadighed underkastet, at Samsfundet, som beskytter den, maa være berettiget til at kræve de Bidrag, som behøves til Vedligeholdelsen af de Indretninger, uden hvilke det ikke kunde udøve sin beskyttende Magt. Det er ligeledes klart, at Staten maa være besøiet til at gjøre saadanne Indskrænkninger i Eiendomsretten, som ere aabenbart fornødne, for at Eiendommen kan blive benyttet i Overensstemmelse med dens Formaal. Men der gives vistnok i de fleste Stater langt flere herpaa beregnede Indskrænkninger, end der i sig kan ønskes, saa at der snarere bør virkes hen til, at disse Indskrænkninger under Samsfundets Udvikling kunne hæves og en større Raa-

dhighed over Eiendommen indrømmes, end til at betynde denne med nye Baand. Imidlertid staaer i Principet en saadan Myndighed fast, ligesom der ogsaa ofte bliver Spørgsmaal om, deraf at gjøre Brug. Fremdeles maa der med Hensyn til den Ret, som Enhver har til at fordrø nødtørftigt Udkomme mod at arbejde, og til de Farer, som Samsundet vilde være underkastet ved Individuer, som aldeles ikke kunde ernære sig, paaligge den Formuende en Forpligtelse til at afgive Noget til de Fattiges Underholdning.*) Men ganske forskjelligt fra

*) Noget, der synes at stikke dybt i Communismen, have vel fundet det nødvendigt at indskrænke de Uformuendes Krav paa det øvrige Samsund til et Slags Fattigforsørgelse, men paastaet, at der ei blot, saaledes som hidtil antaget, bør sikkes dem nødtørftigt, men, med den ovenpaapegede Standerdeputerede, et passende Udkomme. Forskjellen i disse Udtryk kunde synes mindre væsentlig; thi selv Begrebet om Nødtørft kan og skal dog ikke tages i en aldeles absolut Betydning, og under Samsundets større Udvikling og stigende Velvære bør uden Tvivl den Hjælp, der ydes den Trængende, faae en noget større Udstrækning end forhen, især naar Forholdene ikke give Anledning til at frygte for, at en forðærvelig Forsørgelse af de Almisseføgendes Tal vilde fremkalde ved den større Kundhed. Erfaring vidner og om, at Fattigunderstøttelse i mere velhavende Egne og til mere velhavende Lister er blevet noget rigeligere end i de fattigere; ligesom og Almisselemmernes Tal i de forskjellige Communer ytrer nogen Indflydelse paa Fattighjælpen. Men man vilde vistnok berede Samsundet ikke ringe Farer ved hiin Forandring i Udtrykket, thi den vilde i en høist betænkelig Grad forhøje de Lødes og Uforsynliges ofte trodsige Forbringinger, saavel som den Understøttelse disse kunde vente af dem, der udgive sig for den offentlige Menings rette Talsmænd. Man vilde under hiin Benævnelse søge at give Enhver, som kun tarvelig er blevet aflagt af Lykken, Afgang til at fordrø en Deel af det Mere, der er faldet i deres lykkeligere Medborgeres Lod. Mange oversee uden Tvivl en Omstændighed, som aldrig bør tabes af Sigte, naar ikke Fattigforsørgelsen skal blive Bindfælibelighedens, Sparommelighedens og Velstandens Grav, nemlig at Enhver, der vil nyde Understøttelse af Fattigvæsnet, bør staae under Fattigbestyrelsens Tilsyn og Disciplin. En rettænkende Fattigbestyrelse maa gjøre den samme

saadanne Betingelser for Eiendomsretten vilde det være, om man skulde være besværet til at tage en Mand's velerhvervede Eiendom fra ham, og give den til en Anden, som ikke derpaa havde noget retligt Krav, blot fordi man troede, at denne kunde trænge mere dertil, end den Første, og det er netop dette, som man vil gjøre, naar man mener, at det vilde være forsvarligt at tvinge Godseieren til at afgive sit Fæstegods til de nærværende Besiddere, eller hvem man ellers maatte finde for godt at unde samme, imod et vilkaarligen bestemt Besærlag, som skulde fastsættes paa en saadan Maade, at det maa blive langt under Eiendommens sande Værdi, og mod en saadan Sikkerhed, som de dertil udnævnte Mænd maatte finde passende og som let kunde blive aldeles utilstrækkelig."*)

„Dersom man kunde tænke sig, at Godseieren skulde være denne Vilkaarlighed undergiven, fordi han er en riig Mand, saa maatte man, om man end ganske vilde lade denne Forudsætning gjælde, ogsaa betænke, at da den, der eier en god Bondegaard, er en riig Mand, sammenlignet med den, der eier Mindre eller Intet, saa vilde med samme Ret Huusmanden kunne forlange at Gaardmanden skulde afstaae endeel af sin Gaards Jorder, og den, der Intet besidder, med ligesaa megen

tillkommende Myndighed saa lidet trykkende som muligt, og ikke lade de stikkelige Fattige føle samme. Men den kan ikke undværes for deres Skyld, som tyer til Fattigvæsenet fordi de ikke ville underkaste sig Skaberens Bud, at den, der vil æbe, og skal arbejde. Detses Tal vilde faae en voldsom Tilvæxt, hvis Fattigvæsenet vilde yde sin Hjælp uden videre Undersøgelse og Tilsyn, og det nogenlunde rigelig. Man kan iøvrigt ogsaa ved denne Leilighed eftersee min Prøvelse o. s. v. S. 404—408.

*) Dgsaa i min oftnævnte Prøvelse S. 396—398 har jeg udviklet det Betænkelige ved den Bestemmelse i vor Grundlov (§ 87, cfr. Udkastet § 68), der let kan give Anledning til at udstrække Statens Ret til Grundafstaaelse over dens rette Grændser. Over de flere Spor hertil, som allerede have viist sig, skal jeg ikke ved denne Leilighed udbrede mig.

Frøie kunne paaftaae, at Den, der dog besidder noget, skulde dele med ham."

Medens det, efter det Foranførte, stedse har været mig om at gjøre at bekjæmpe Alt hvad der kunde give Anledning til i min Lære om Eiendomsrettens første Grunde at finde Støtte for Noget, som kunde betage Eiendomsretten den Fasthed, der tilkommer samme, har jeg dog ingenlunde kunnet frasfalde hvad jeg havde fremført mod en absolut Eiendomsret. Der mangler al gyldig Retsgrund for den Paaftand, at det enkelte Menneske, ved først at gribe til, i den saakaldte Naturstand, har erhvervet et uindskrænket Herredømme over det, der oprindeligt var Alles, og bragt dette med sig til Statssamfundet, som blot havde deri at beskjærme ham. En saadan Theorie vilde og være fordærlig, idet den vilde træde i Veien for den Lempning i de engang indførte Eiendomsforhold, som Samfundets Lary stundom uomgængelig fordrer. Man har og ofte under Forudsætning af en absolut Eiendomsret udtalt Daddel over de for Landets Opkomst saa velgjørende Reformere i Landbosforholdene, som udgik fra den i 1786 nedsatte Landboskommission, og skjøndt det især var i Begyndelsen, medens man befrygtede Ulemper, der siden ikke viste sig, at den dadlende Stemme lod sig høre, saa har den dog fundet Gjenlyd endnu i de jydskke Stænder. *) Samfundet er ligesaa lidet tjent med

*) Efr. til Exempel Viborg Stænder Lib. for 1836 2den Række, S. 1652—1653, jfr. S. 1637—1638. Paa det sidste Sted har jeg med Styrke udtalt den lovgivende Magts Ret til at gribe ind i den fra gammel Tid bestaaende og ved Loven stadfæstede Tilstand, der findes uoverensstemmende med det, der er virkelig ret. Jeg har derhos bemærket, hvorledes det var saa langt fra, at Historien skulde, saaledes som der paastrødes, vibne om, at enhver Forandring i Eiendomsforholdene undergraver Retsfikkerheden og Kjærligheden til Regjeringen, at man tvertimod havde klare Beviser for, at slike Reformere, udførte med Kraft og Visdom, havde befordret Statens Flor, og, om ikke i Dieblicket, saa dog omsider, vundet almindelig Tilfredshed, og at netop de Reformere, der vare foregaaede i vor Landbolovgivning hørte til dette Slags. Jeg var vel med Hensyn

en overdreven Stivhed, som med Løshed i Begrebet om Egen-
domsrettens Betydning, men det er i detes Interesse, at det
rigtige Begreb gjør sig gjældende. Det er iøvrigt allerede til-
fåaet, at saa klar end den almindelige Grundsætning i sig er,
saa tvivlsomt kan det dog i Anvendelsen være, hvorvidt en eller
anden Omordning af Eiendomsforholdene eller Begrændsning
i Borgernes frie Raadighed over det, der er kommet i deres
lovlige Besiddelse, rettelig bør skee. I saa Henseende kommer
det an paa den rigtige Opfatning af de givne Forhold, hvor-
ved heller ikke Hensyn til de Meninger, der bevæge sig i Folket,
bør forglemmes. Der er ikke let Noget, der bedre kan veilede
til den rette Bedømmelse af Grændserne for denne Myndigheds
Brug, end at sætte sig ind i den Anvendelse af samme, der
foregik i den nylig paapegede Reformperiode. Her seer man
overalt den alvorlige kraftige Billie til at forandre hvad der i
de daværende Landboforhold var i Veien for, at den da fortrøf-
te vigtige Deel af Samfundet kunde komme til at nyde en tilbørlig
Retsstilstand, men tillige den samvittighedsfulde Omhu for
ikke at komme nogen erhvervet Rettighed nærmere end det for
hiint Nlemmed var fornødent; og dermed forenet det til det
retfærdige Formaaals retfærdige Gjennemførelse aldeles fornødne
omfattende dybt indtrængende Bekjendtskab med alle hine For-
hold, saavel i deres almindelige Natur som i alle deres mang-
foldige Enkeltheder. Med denne Erkjendelse har jeg været ung,

til Resultatet for den da foreliggende Sag enig med de Medlem-
mer, hvorfra de Uttringer kom, der gave mig Anledning til hin
Udtalelse, men det var mig vigtigt, at man ikke deri skulde finde
en Erkjendelse af deres Grundsætninger. Iøvrigt bør jeg ikke lade
ubemærket, at hiin Anledning ikke tydelig foreligger, i det, Ständer-
tidenden har meddeelt af hiin Talers Uttringer. Ständer-Proto-
collerne og Ständertidenden bleve i første Session ikke affattede med
den Udførlighed som senere, fornemmelig efterat lønne de Proto-
kolførere vare antagne, og det beroede for en stor Deel paa hvad
vedkommende Talere selv fandt for godt at meddele; kun paasaaes
det, at deri ikke indeholdtes noget Urigtigt, eller Noget, som væ-
sentlig forandrede Foredragets Charakter.

og med den er jeg blevet gammel. Men i de senere Aar er jeg ofte kommet tilbage til paa nye at overveie, hvad jeg i min Ungdom ansaae for en afsluttet Sag, og jeg er derved blevet dybere og dybere grebet af ærefrygtfuld Taknemmelighed mod de hedengangne Dyperlige, der med saa megen Wiisdom, med saa høi Rettsindighed, udførte hiin store Reform, saaledes at den blev til Held og Betsignelse for det Hele og ikke til Forurettelse for Noget. Sammenligningen med de senere Bevægelser, der gjerne ville anses som en Fortsættelse og Fuldbærelse af det, som da kun skulde være blevet gjort halvt, har vist ogsaa virket til at give hiin Erkjendelse og Følelse forhøiet Styrke. Jeg vil meget gjerne troe, at de, der have stillet sig i Spidsen for disse Bevægelser, for en stor Deel have været drevne af menneskekjærlig Omhu for Medborgere, der, skjøndt i kjendelig Fremskriden til fuld Nydelse af de Goder, hvortil hiin Reform banede Veien, syntes dem for langsomt at gaae dette Maal imøde. Men de have alt for hurtigt, alt for umiddelbart, med Overspringen af alt det Meget, som var at tage i Betragtning, sat Noget som det ene Fornødne, for hvilket alt andet skulde offers. De have i deres urolige Stræben end ikke ret overveiet, om det de vilde føre igjennem, vilde i sin Gjennemførelse være til virkelig Gavn for dem, for hvis Bedste Andres Ret skulde bringes til Offer, eller om det ikke tvertimod kunde blive til deres Fordærvelse. De have endog stødt alle Undersøgelser over den sande Betskaffenhed af de Forhold, som de endelig vilde have forandrede, tilbage med Foragt, som smaa-lige Hensyn, der kun vilde opholde det, der endelig og uden Tab af noget Dieblik skulde gøres. Ei heller have de villet vide af nogen Undersøgelse at sige, der gik ud paa det Spørgsmaal: om der ikke var Udset til, at de Goder, som de med Stormskridt vilde erobre, sikkrere vare at opnaae ad den Veie, hvortil den gjeldende Ret i Forbindelse med den glædelige Udvikling, hvori Forholdene alt befandt sig, anviste. Det er ikke her Stedet til at udvikle den uhyre Forskjel mellem den Aand, der gik igjennem den oftmeldte Landboe-Reform, og den, som i de senere Aar har villet gjøre sig gjeldende. Dog kan jeg ikke

tilbageholde den Bemærkning, at det allerede ved det der, i den Retning er sat igjennem, turde være lagt for Dagen, at det netop vil blive til Skade for dem, hvis Lary man i sin hensynsløse Jver har villet fermme. Det turde nu være almindelig erkjendt, ogsaa af dem, der træde frem som Huusmandsclassens Talsmænd, at Frdg. 27. Mai 1848, næst efter den provisoriske Frdg. 5. Mai 1848, den første af de Love, der have givet efter for hiin Mening, — kun har gjort denne Klasse en slet Tjeneste, naar den i § 5 har forbudt Eieren af Huusleiligheder paa Landet med eller uden Jord at bortfæste eller paa længere Tid end 1 Aar bortleie disse imod Vederlag af Arbeide, medens det dog er og ikke kunde andet end være tilladt at indgaae Foreninger af dette Slags for eet Aar. Og det vil vist nok snart blive erkjendt, at en Lov, hvorefter det endog kan paatvinges en Gaardfæster at afløse det ham paaliggende Arbeide med en aarlig Pengeafgift, efter dertil udnævnte Mænds Skøn, vil kunne blive til Vdelæggelse for Mange, dersom ikke, hvad der dog er at haabe, de Bedkommendes egen rigtige Indsigt vil bringe dem til, i Stedet for at benytte det paa begge Sider farlige Middel, som nu er blevet dem anvist, at see Sagen afgjort ved billig Overenskomst, den Wei der hidtil især i de senere Aar saa heldig havde ført til at faae den største Deel af Hoveriet ophævet, og sandsynligviis vilde have bragt Sagen endnu videre, hvis ikke de vakte Udfigter til paa anden Maade endnu lettere at blive Hoveriet qvit havde hæmmet dens Fremgang. Saafremt det bliver Lov, at Tiendens Afløsning ogsaa kan paanødes den Tiendepligtige, vil man vist nok ogsaa snart komme til klarere at erkjende den Viisdom og Retfærdighed, der havde bevæget Lovgiveren til uden for visse Undtagelsestilfælde — der vare ligesaa vel betænkte som selve Reglen — kun at indrømme den Tiendepligtige Ret til at fordrø Afløsning; et Middel, der og, fornemmelig i de Aar hvori de Omstændigheder, der i lang Tid gjorde Fremgangen langsom, havde forandret sig, har viist en saadan Virksomhed, at der synes at mangle al Anledning til at paasthynde den gode Sag ved et saa misligt Middel.

Men ogsaa i andre Henseender vil en upartist Fremtid give den danske Regjering under vore ulndstrænkede Konger det Bidnesbyrd, at den, uden ængstelig Frygt for at gribe ind i private Eiendomsforhold hvor berettigede Samsundsformaal krævede saadan Indgriben, dog i Almindelighed derved har iagttaget den største Varsomhed, det omhyggeligste Hensyn til Enhvers Ret. Vel kan man nævne enkelte Retninger og enkelte Tider, hvori der med Grund kan klages over, at Man er gaaet Eiendomsretten for nær. Men det er ikke skeet i den Tanke, at Regjeringen i Følge sin ubundne Magt ikke behøvede at agte Undersaatternes Eiendomsret, men det har hidrørt fra urigtige Forholdsregler, der ingenlunde havde den almindelige Mening mod sig, men som dog, i sig mislige, have under Medvirkning af uheldige Begivenheder faaet en Udstrækning, hvorved der fremkom uhyre Forvirring i Eiendomsforholdene. Fra den Tid af at Omstændighederne tillode at gaae tilbage fra denne Afvei, søgte Regjeringen af alle Kræfter saavidt muligt at bringe Orden og Retfærdighed tilbage i de forstyrrede Forhold og ganske at affpærre hiin forværvelige Bei, ligesom den ogsaa fra den Tid af med den strengeste Nøiagtighed, under de besværligste Omstændigheder, og uagtet de heftige Ønsker, som derom lode sig høre, stod fast imod nye Indstrækninger i de da ordnede Forpligtelser. Men det synes, at der ere Mange, som hiin Bei endnu loffer, og som gjerne vilde bortrainsonnere eller paa anden Maade kuldaste den Bom, der blev sat for samme, ja finde det uforstammet, at de, som det eengang under høitidelig eedelig Forpligtelse er betroet at holde denne Bom fast, ikke paa det første Bink vilde luffe den vidt op. Heri, som i saa meget andet, seer man den Absolutisme, hvori det Partie, der tiltroer sig at have været Absolutismens Banemænd, selv stikker saa dybt. Det er, som jeg ved en anden Leilighed har udviklet,*) en Sprogmissbrug naar man ved dette Udtryk vil betegne en Statsforfatning.

*) Maanedsskrift for Literatur og Kritik 7. B. S. 360—364.

Flig andre „ismer“ tilkjendegiver det derimod en vis Retning i Tænkningen og Villien; Absolutismen viser sig naar den, der i et eller andet Forhold raader, vil sætte sine egne Tilbøieligheder, sine paa Lykke og Fromme antagne Meninger, igjennem, uden at agte velerhvervede Rettigheder, uden at underkaste de Meninger, som man vil gjøre til Lov, en alvorlig samvittighedsfuld Prøvelse. Ligesom den kan vise sig i mange huuslige og privat-borgerlige Forhold, saaledes kan den og i Staten træde frem under alle dennes Former. Der maa i enhver Stat gives en absolut Magt, en Magt for hvis Afgjørelse Enhver maa bøie sig, uden at den kan underkastes nogen høiere Dom. Den findes ikke mindre hos den høieste Magt i en constitutionel Stat end hos den uindskrænkede Konge, og naar det engelske Parlament tilegner sig Omnipotents, saa er dette endog et nok saa stærkt Udtryk for den absolute Myndighed som noget af dem, Kongeloven har brugt. En saadan Myndighed findes end ikke blot paa det høieste Sted i Staten, men overalt, hvor et Anliggende skal komme til endelig Afgjørelse, er der en absolut Magt, saaledes navnlig hos de Retter, der dømme i sidste Instants. Men Absolutisme er der kun der, hvor man gjør en absolut Brug af den absolute Magt, naar man sætter sig ud over de Love, til hvis Hævdelse Magten var Et betroet. Paa saadan Udskielse har man ligesaa stærke Exempler under republikanske eller constitutionelle Former som i de rene monarkiske Stater, og skjøndt en god og efter Folkets Tilstand vel afpasset Constitution vist nok kan være et kraftigt Værn derimod, saa er dog Absolutisme i denne Ordets rette Forstand ingenlunde den rene monarkiske Stats Særkjende. Mindst kan man paastaae, at det danske Folk levede under Absolutismens Nag og først i 1848 derfra blev forløst.

Dog jeg tør ikke her fordybe mig mere i disse Betragtninger; i det Følgende vil jeg uden Tvivl finde Leilighed til nærmere Udvikling af det her Anførte, hvis der fremkommer Noget som maatte gjøre det fornødent.

X.

Et andet af mine Arbejder, som jeg, endskiøndt det i Tid den hører til et Afsnit i mit Liv, hvortil jeg først senere kommer, dog, i Genhold til det Side 115 Bemærkede, allerede nu skal omhandle, er en Afhandling om Forholdet mellem Religionen og Staten, som jeg i 1807 oplæste i det skandinaviske Literatur-Selskab, i hvis Skrifter den findes, og siden blev indført i „*Eunomia*“ (1 B. S. 39—93.)

Jeg har allerede bemærket, hvorledes mit Skrift om Trykkesfriheden vidner om, at jeg ikke længere hængte ved de Grundbegreber om Ret og Stat, som jeg under Indvirkning af den Kantiske Philosophie og siden af Fichtes havde udviklet i mine tidligere Arbejder. Senere havde jeg ved flere Leiligheder paa en mere udtryffeligg Maade erklæret, at jeg nu havde forladt mine ældre Forestillingsmaader. *) Men først i ovennævnte Afhandling har jeg indladt mig paa en udførligg Udvikling af de Grunde, der havde bestemt mig til at opgive den fra den Bearbejdelse af Naturretten efter Kantiske Grundsætninger, som i saa mange Aar havde beskæftiget de Philosopherende, udgaaned, og siden af Kant selv, dog i en anden Skikkelse, vedkjendte, men af Fichte ret i sine Yderligheder gjennemførte Tanke om; en affondret Videnskab, der a priori og det uafhængigg af Moral og Politik skulde give npiagtigg bestemte Regler for et Evangelsystem, hvorved den udvortes Retsorden mellem samlevende Mennesker skulde opretholdes. Saavidt jeg endnu skjønner, har jeg i bemeldte Afhandling tilstrækkellig viist, at det ikke blot er vilkaarligg, naar man indskrænker Retsordenen og dens Organ, Staten, til Betryggelse for ethvert Enkeltvæsens Frihed, opfattet blot fra den negative Side, men at Retslærerne og i deres nærmere Udvikling heraf forfalde til mange Modsigelser og Inconseqventser. I Modsetning deraf yttrede jeg, at Alt, hvad der hører til at begrunde et værdigg og lykkelig indbyrdes

*) See til Gr. Jur. Arkiv Nr. 3 (1804) S. 176, confr. Lærde Efterretninger f. 1807 S. 150.

Samliv, bør optages i Retsordenens Virksomhed, forsaavidt det er gjørligt at sørge derfor ved en af en almindelig ordnende Kraft ledet Samsundsvirksomhed. Saaledes bør hverken det, der udenfor Sikkerheden hører til fælleds Lyksalighed, og heller ikke Menneskets høiere Diemed, altsaa ikke Sædelighed og Religion, (hvis uadskillige Forbindelse udvikles) derfra udelukkes. Men fremfor Alt har Afhandlingen opholdt sig ved udførligen at godtgjøre, at selv det Formaal, hvortil hine Lærebygninger indskrænke Retsordenen, ingenlunde lader sig gennemføre ved det Mittel, der skulde være det eneste hvorved det skulde gjøres gjeldende, physisk eller psychologisk Evang. I den Henseende har jeg især udbredt mig over den Fichteske Forestilling, hvorefter Staten ved hensigtsmæssige Straffe og et aarvaagent (han omtaler det som om det var alvidende og allestedsnærværende) Politieopsyn skulde kunne give dens Love en saa useilbar Virksomhed at ingen kunde overskride de derved for hans Frihed satte Grændser uden at skade sig selv. *)

Efterat have udhævet, hvor uhyggelig en Tilstand det vilde være, hvis Enhver endog nød den fuldkomneste Sikkerhed, men denne ene hvilede paa Frygt og Evang, medens Rettskæfthed, Kjærlighed, Tillid og Gressfølelse vare jagede i Landflygtighed, har jeg fremdeles viist, at det endda er aldeles umuligt, endog kun tilnærmelsesviis, at naae hiint Formaal uden netop ved Hjælp af de Kræfter man troer at kunne forsmaae.

*) Tilbeels har jeg ved at fremstille den psykologiske Mechanisme, hvorpaa Retsikkerheden i hiint System skulde hvile, betjent mig af Wendinger, som ikke findes umiddelbar hos Fichte. Navnlig har jeg taget nogle saadanne fra den nu neppe synderlig erindrede skarpsindige Retelærde v. Almenbragen, der vel aldrig, saavidt vides, traadte frem som en Tilhænger af Fichte, men derimod var en ivrig Kjæmper for det Feuerbachske Criminalretssystem, som han berigede med adskillige Paradoxer. Men dog er det kjendeligt, at han har været enig med Fichte i en Retsbygning, der blot ved Egennyttens kunstige Styrelse, skulde formaae at holde Enhver til at agte Andres Ret. Hans Udvikling væser idetmindste aldeles i i Fichtes System, cfr. *Gnomia* 2. B. S. IX—X.

Staten er nemlig paa ingen Maade istand til at omhegne sine Love ved Motiver, som altid ville være tilstrækkelige til at overvinde den Drift, der frister til Uret, og endnu mindre har den det i sin Magt, at fremstaffe fuld Sikkerhed for, at enhver Uret vil blive opdaget, og finde den Modvægt, der maatte gøres fornøden, for at disse Motiver skulde faae den useilbare Virksomhed, som man vilde tillægge samme. Men fornemmelig har jeg omhyggelig søgt at lægge for Dagen, at selve de Evangsmidler, hvorved der skal fredes om Retsordenen, aldeles ikke kunne have denne Virkning, men tværtimod ligesaavel kunde tjene til Beskyttelse for Bold og Uret, hvis de ikke bleve understøttede af Drivefjedre, der havde deres Rod i Moralitet og Religiositet. Dette er udviklet deels med Hensyn til den Visshed, der, inden Loven kan anvendes, maa have angaaende Tilværelsen af det deri forudsatte Factum, og som i sidste Instants beroer paa Troværdigheden af de afgivne Vidnesbyrd (hvortil og Retsprotokoller, der indeholde saavel de egentlige Vidnesforklaringer, som Tilstaaelser og de oplyste Indicier, og desuden selv bestaae i Vidnesbyrd af Dommerne og de ellers til Rettens Betjening forordnede Mænd, maae regnes, saa at enhver Kilde til juridisk Visshed opløser sig i Vidnesbyrd); deels med Hensyn til Domstolene, der have at afgjøre de tilveiebragte Oplysningers Beviiskraft, og derefter at bedømme, hvorvidt Factum, saaledes som det findes oplyst, henhører under det Begreb, hvortil Loven knytter sin Bestemmelse. Det vises derunder, hvor lidet en blot logisk Prøve kan give fuld Sikkerhed for Vidnesbyrdenes Træværdighed, ligesom det og udvikles, hvorledes den bestemteste Erkjendelse heraf indeholdes i den Ged, eller anden paa Morallovens Virksomhed beregnet Forsikring, hvormed det i enhver Stat fordres, at Vidnesbyrd maa bekræftes, for at tages for fuldt. Ogsaa vises det, at der i den dømmende Virksomhed, saavel forsaavidt der spørges om Bevisernes Tilstrækkelighed, som naar det skal afgjøres, om det oplyste Factum svarer til det Begreb, der udgjør Betingelsen for Anvendeligheden af Lovens Forskrift, er Meget, der ikke kan bestemmes ved saadanne almindelige Regler, at Resultatet

skulde give sig af sig selv, men at det kommer an paa den funde Dømmekraft og den rebelige Villie, hvormed det anvendes. Dette samme oplyses og med Hensyn til den nærmere Bestemmelse, som der idelig maa gives af den Retsvirkning, Loven knytter til hiint Begreb.

Da det saaledes paa flere Maader er viist, at det Tvangssystem, hvormed Retsordenen skal omgjerdes, ikke kan hvile paa sig selv, men kun kan udrette Noget for sit Formaal under den Forudsætning, at Religion og Moral har Magt over dem, der skulle medvirke til at gjøre det gjeldende, saa maa det, om endog alle høiere Hensyn lægges tilside, ansees for afgjort, at Staten har en aldeles væsentlig Interesse i sine Borgeres Moralitet og Religiositet. Medens den arbejder paa at fuldkommengjøre sine Straffelove og andre Tvangsindretninger, som om disse vare de eneste Kræfter, hvorved Retsordenen skulde beskyttes, bør den tillige uddanne alle de Indretninger, der kunne tjene til at qvæle den indvortes Drift til Uret, og nære det retfjære Sindelag, og det med samme Iver, som om den ingen Bistand kunde have af de Love, der true Uretsfærdighed med physiske Lidelser; kun ved viis og kraftig Stræben i begge Retninger, der og indbyrdes understøtte hinanden, kan den nærme sig Diemedet, Retfærdighedens uindfrænkede Herredømme.

Jeg har fremdeles, men kun i Korthed, behandlet de Spørgsmaal, som opstaae, angaaende hvorvidt det er physisst og moralsst muligt for Staten at sørge for Moralitet og Religion. Jeg har naturligiis indrømmet, at Staten ligesaa lidt kan tvinge sine Borgere til at være sædelige og religiøse, som til at være lykkelige, og at en derpaa rettet Bestræbelse kun vilde have en fordærvelig Virkning. Men derimod sættes den tilbørlige Virken for hiint Diemed deri, at den træffer Foranstaltninger, der kunne tjene til at opvække og grundfæste den sædelige og religiøse Sands paa lige Maade, som den kan gjøre Indretninger, ved hvis Hjælp Borgerne kunne faae de Diemed fremmede, hvori de sætte deres Lyksalighed. Heraf uledes den Følge, at Staten efter visse billige Forhold

maa kunne affordre Borgerne de til flige Foranstaltninger fornødne Bidrag, ligesom det maa være Enhver formeent at lægge Hindringer i Veien for disse Foranstaltningers Virksomhed. Det er saaledes ubesøiet, naar man paastaar, at hine Diemed ei kunne indbefattes under det, der udgjør den egentlige Statsvirksomhed, fordi denne skal indskrænke sig til det, hvortil man kan tvinges. Det udvikles iøvrigt, hvorledes Ingen bør tvinges til at indtræde i nogen Kirke, og at ethvert Religionsfamfund bør have Afgang til fri Religionsøvelse, naar dets Grundartikler Intet indeholde, der kan undergrave Sædelighed og Religion.

Uagtet den Modsetning, hvori de i fornævnte Afhandling udviklede Forestillingsmaader stode til den Rets Theorie, som indtil den Tid havde været herskende, syntes de at have fundet almindelig Anerkjendelse ogsaa blandt de Retskyndige. Ligeledes fandt den iøvrigt en god Modtagelse. Blandt andet bleve Theologerne tildeels overraskede ved at en Retsforsker tillagde Religionen en højere Betydning i Statslivet end som en Politieforanstaltning; navnlig har Grundtvig i sit i 1812 udkomne „Kort Begreb om Verdens Krønike“, efterat have omtalt min i juridisk Archiv indførte Indledning til Forelæsninger over Kirkeretten, yttret: at Luther vilde ryste Theologerne, naar han der og i et Par Afhandlinger i det skandinaviske Selskabs Skrifter saae den Lovlærde gjøre de Skriftkloge til Stamme (S. 410). Senere har den Rets Theorie, som jeg i fornævnte Afhandling har bestridt, overalt og langt udenfor den Kreds, hvori denne har naaet, tabt sin Anseelse; men jeg veed dog ikke, om dens Urigtighed andetseds er saanøiagtig beviist, som det forekommer mig der at være skeet.

Som Grundlag for den Hovedsætning, der skal bevises, har Afhandlingen gennemgaaet adskillige af de for Retsordensens Dyretholdelse vigtigste Forhold, og i saa Henseende fremfat en Række af Overveielser, som Enhver med Lethed kan følge, og neppe Noget med et andet Resultat end det her antagne. Den hele Fortjeneste, hvis der er nogen, vil altsaa bestaae i, at jeg har havt Mod til at afstaa et længe her-

fkende Systems Evang, og ved en fleersidig Overveelse af de virkelige Forhold samlet hine i sig selv simple Bemærkninger, og nøiagtigen udviklet deres Betydning for det omhandlede Spørgsmaal. Hvad jeg heri anseer for det Vigtigste er, at det er blevet klart, at selv den Retstvang, der skulde fiktte Alles Ret mod de fredsforskyrende Tilbøieligheder, der kunde udsætte samme for Krænkelse, dog selv omstøder maa støtte sig til en moralsk religiøs Grundvold, hvis den ikke skal staae Fare for at blive et Redskab i Volds og Uretfærdigheds Tjeneste. Ogsaa indeholdes der i de Betragtninger, hvorved jeg har søgt at bevise dette, en yderligere Udvikling af hvad jeg allerede i mit Skrift om Trykkesfrihedsloven har fremsat for at godtgjøre, at det ikke ved abstracte Regler kan afgjøres, hvad der udfordres til Visshed om det Factum, som Lovenes Anvendelse forudsætter, men at dette væsentlig maa overlades til de Dømmendes Retssindighed og Skjønksomhed, disse være nu stadige Dommere, Eedsvorne, Skjønsmænd, Dørligheder, eller hvo der ellers har den afgjørende Bedømmelse over det Factum, hvorpaa Loven skal anvendes, eller over en enkelt Deel af samme. Paa lige Maade er det der yderligere udviklet, at Lovene heller ikke kunne betegne de Tilfælde, hvorpaa deres Bud skulle anvendes, med de Mærker, hvormed de umiddelbart vise sig i Virkeligheden, og saaledes som de kunne være Gjenstande for umiddelbar Erfaring af dem, hvis Forklaringer skulle tjene til Beviis i Retsager, men at de maae slutte sig til et almindeligt Begreb, og at det er ved en fri Act af Dømmekraften at det oplyste Factum maa henføres under hiint almindelige Begreb:

Disse Sandheder, der have den meest indgribende Indflydelse paa den hele Lovgivning og Retspleie, har jeg siden ved andre Leiligheder paa ny udtalt og anvendt paa vigtige Ommer. Jeg maa i saa Henseende isærdeleshed nævne en Afhandling om juridisk Vissheds Natur og Væsen, som jeg i 1807 har meddeelt i juridisk Archiv Nr. 13, S. 180, til Enden og siden i Archiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 6te B. S. 211—232. Det syntes den Tid at være en blandt danske

saavel som den største Deel af tydske Jurister almindelig antagen Mening, at det var Lovens Sag nøiagtigt at fastsætte Betingelserne for juridisk Visshed. De talte om denne, som om den udgjorde en eiendommelig fra den moralske aldeles forskjellig Art af Visshed, den de endog ofte stillede ved Siden af den mathematiske, og de antog, at intet Beviis, der ei saaledes var ordnet ved Lov, af Domstolene, burde kunne tages for fyldest. Denne Lære havde uden Tvivl hjemme i Tydskland, og havde for en stor Deel sin Grund i Carl d. 5tes peinliche Gerichtsordnung Art. 22, og den hele i denne vidt-gjeldende Lov foreskrevne Behandling af Criminalsager. Imidlertid vare der dog enkelte af Tydsklands anseete Retslærere, som holdt paa det saakaldte Indiciebeviis (circumstantielle, kunstige Beviis) *). Men i vor Litteratur havde Sagen aldeles ikke været underkastet nogen egen Undersøgelse; hvorimod vore Jurister syntes at gaae ud fra den axiomatiske Forudsætning, at ethvert i Rettergang gjeldende Beviis skulde være ordnet ved saa nøiagtig bestemmende og begrændsende Love, at Dommeren kun havde at sammenholde disse med de i det givne Tilfælde fremkomne Dplysninger. Fremfor alt blev i de mange Skrifter om Trykkesfriheden, der udkom i de Aar, der gik nærmest forud for Frdg. 27 Septbr. 1799, hiin Fordring til Lovgivningen drevet til det Yderste.

I den ovennævnte Afhandling har jeg derimod viist, at juridisk Visshed kun er en Art af den historiske, der ikke kan være apodiktisk og end ikke kan naae den yderste Spidse af historisk Visshed, samt at den ei blot maa kunne tilveiebringes ved de i Loven særlig hjemlede Beviser, ved hvis Prøvelse der

*) Ogsaa var det allerede den Tid erkjendt i den Østerrigiske Straffelov. Men denne var mig da ikke bekjendt; Lovbøger kom ordentligviis ikke i Boghandelen, og det var først nogle Aar efter at hiin Lov var udkommet, at jeg, som af flere criminalistiske Afhandlinger var blevet gjort opmærksom paa dens Værd, fik den foreskrevet. Det var nærmest de Stater, hvor Juryindretningen var indført, jeg havde for Die, naar jeg allerede da beraabte mig paa Lovgivnings Autoriteter.

desuden bliver en viid Mark for Dommerens retfindige Skjøn, men og ved saadanne Omstændigheder, der i deres Forening og Sammenpaaening ingen fornuftig Tvivl efterlade. I at retfærdiggjøre denne Sætning, der da var et Slags Paradox, støttede jeg mig fornemmelig til hine i Afhandlingen om Forholdet mellem Religion og Stat udviklede Anskuelser. Deri indeholdes egentlig allerede sammes fuldstændige Begrundelse, forsaavidt Sagen skulde bedømmes uafhængig af vore skrevne Love, men nu viste jeg, at ogsaa disse førte til samme Resultat. Ligesom den ældre Lære, for en stor Deel under Medvirkning af det næiere Bekjendtskab og større Interesse for Jurystandningen, efterhaanden er opgivet i Tydskland, saavel af Retsforskere, som i mange nye Love, saaledes skete det og her. Der fremstod end ikke Nogen, der forsøgte at tage hiin Lære i Forsvar mod de Grunde, hvormed jeg havde angrebet den. Men det varede og paa den anden Side længe inden nogen anden Forfatter udtalte sig i samme Retning, og skjøndt man fik nogle enkelte Exempler paa, at vore Domstole ikke aldeles indskrænkede sig til de udtryffeligt lovhjemlede Beviser, saa sees det dog af adskillige indtrufne Tilfælde, at de vare saa ængstelige i at gaae udenfor disse, at Indiciebevissets Anerkjendelse savnede fuld praktisk Betydning. I den senere Tid blev der og af og til i Anledning af slike Tilfælde i de offentlige Blade yttret Beklagelse over det Afbræk, Rets sikkerheden leed ved denne vidtrevne Ængstelighed, og i 1836 udtalte den Køeskildske Stændersamling sig over det Unaturlige og for Rets sikkerheden Skadelige i at „Man, om man end ei aldeles nægter det almindelige Indiciebevisses Gyldighed, dog saa sjældent ved Retten tillægger det fuld Virkning, at dets Anvendelighed er at regne for saa godt som Intet“ *); og siden fik denne Beviis maades Tilstrækkelighed udtryffeligt Anerkjendelse ved Frdg. 8 Septbr. 1841 **), skjøndt Anvendelsen dog hidtil er blevet meget indskrænket ***).

*) See Stænd. Tid. S. 501.

***) See Ny Collegialtidende for 1841 Nr. 47.

***) Sevnør Prøvelse af Grundlovsudkastet m. v. S. 298—299.

Endnu bemærkes, at jeg i fornævnte Afhandling om Forholdet mellem Religion og Stat isærdeleshed har udviklet, at det saa vigtige Spørgsmaal, om en Misgjerning er bleven foretagen med Forsæt eller ikke, aldeles ikke kan være Gjenstand for et factist Beviis, men at Domstolenes umiddelbare Opfatning af Handlingen og alle med samme forbundne Omstændigheder derved maa gjøre Udslaget. I Forbindelse hermed har jeg og paa en, som jeg troer, afgjørende Maade gjendrevet den da af de meest anseete Criminalretslærere forfægtede Sætning, at der, naar den i Straffeloven forbudne Handling er givet, er en Retsformodning for det lovstridige Forsæt (præsuntio doli), en Sætning i sig saa urimelig, at den kun kan forklares af den Trang, man fandt til ved en saadan opstillet Lovsformodning at afværge den Fare, som Borger sikkerheden ellers vilde være underkastet, fordi man, efter de herskende Forestillinger, ellers maatte fordre et umiddelbart factist Beviis. Foransførte min Mening, som jeg og paa andre Steder, saavel i den tydste som i den danske Litteratur, har havt yderligere Leilighed til at reitfærdiggjøre, er i den nyere Tid bleven almindelig erkjendt saavel af Retslærerne som i Straffelovene. Dog er er det langt fra mig at antage, at denne Omstiftning i Mening skulde skyldes mig; Sandheden ligger i Grunden saa nær, at den ved den yderligere Drøftelse, hvortil de mange nyere Lovarbejder have opfordret, ikke kunde forfeiles. Imidlertid troer jeg ikke, at hiin Lære om præsuntio doli endnu i 1807 andetsteds havde fundet sin Gjendrivelse; i alt Fald fik den endnu i 1813 udtrykkelig Hjemmel i den af Tydsklands første Criminalist udarbejdede Bayerste Straffelov (1ster Theil, Art. 43).

Naar jeg, i Overensstemmelse med hvad jeg i tidmelbte Afhandling har udviklet, maa opgive Naturretten eller den naturlige Retslære eller Retsphilosophie, i den Skikkelse, hvori den i omtrent to Aarhundreder har været Gjenstand for saa mange Bearbejdelser, og isærdeleshed i den, som den havde antaget fra den Tid, den Kantiske Bevægelse yttrede sig i hiin Videnskabs Behandling, saa vil man dog herfor kunne finde

rigelig Erstatning i en Retsphilosophie, der vil være mere tiltrækkende og frugtbarere, saavel for den Retslærde, som for den tænkende Statsborger i Almindelighed. En saadan Retsphilosophie, som jeg tænker mig, skulde behandle alle de vigtigste Retsforhold saaledes, som de fornuftigviis bør ordnes saavel med Hensyn til at sikke alle Individens Frihed og Personlighed, som til Befordring af Samfundets fremstribende Velbefindende, og det ikke blot sandselig taget, men og forsaavidt det bestaaer i de høiere Livsgoder. Den havde ikke blot at befatte sig med det, der ved Lov bliver at anordne med Hensyn til det indbyrdes Forhold imellem de Enkelte, men den skulde og fremstille den rette Ordning af de Indretninger, hvorved Samfundet skal forskaffe Enhver en tilbørlig og sikket Retsstilstand. Den skulde saaledes afhandle baade selve Statsforfatningen og de mange andre i ethvert Statsamfund fornødne offentlige Indretninger, som t. Ex. Retsorganisationen saavelsom Rettergangsmaaden, Kirke- og Underviisningsvæsenet, Fattigvæsenet, med meget mere. Ved enhver Materies Behandling burde det Almeengyldige udhæves, og det saaledes, at det gaaer foran det, som med Hensyn til de forskjellige Tilstande og Forholde kan blive at bestemme paa forskjellig Maade. Men til det Almeengyldige vilde ikke blot høre det Lidet, som kan siges at være nyie bestemt ved en reen Fornuftsnødvendighed, men ogsaa Alt, hvad der under den Civilisationsgrad, der hersker i alle nogenlunde udviklede Stater, maa gjælde overalt (jus, quod naturalis ratio inter omnes homines constituit). Iøvrigt vilde dette Almeengyldige tillige være at fremstille i de vigtigste nærmere Bestemmelser, som det maatte modtage efter de forskjellige Trin af Statsudvikling og under de meget forskjellige Forhold, som vise sig i Staterne. Der maatte ogsaa gives det Hele større Liv og Anvendelighed ved Overblik over den Ordning, som de omhandlede Forhold i Virkeligheden havde faaet i flere oplyste Stater. Jo mere man trængte ret ind i de forskjellige Staters Love og Tilstande, jo mere vilde man kunne have en velgrundet Dom om den rette Ordning af Samfundsforholdene. Men ogsaa ere der flere Videnska-

ber, som ere uundværlige for Udbannelsen af en saadan Retsphilosophie, saasom Statsoeconomien, der skal veilede med Hensyn til Ordningen af Eiendoms-, Omsætnings-, Nærings- og Skatteforholdene. En Retsphilosophie, som den, jeg tænker mig, vilde i en nogenlunde grundig Behandling vistnok paa en ganske anden Maade føre ind i de virkelige Retsforhold og danne til fund og frugtbar Eftertanke over disses Befæstelse og Forædling, end den sædvanlige Naturret. Hvor fattig er denne ikke, naar den indskrænkes til det, der med noget Slags Skik kan ved Analyse udbringes af det opstillede øverste Retsprincip. Man tænke sig, at Naturretten skulde give det tilbage, som den har laant af den romerske Ret og de Systemer, der af denne have dannet sig. I de for det meste vidtløstig afhandlede Afsnit om Eiendoms- og Contracts-Forholdene er saaledes det Allermeste taget af Romerretten; endog adskilligt af det meest vilkaarlige i dens Indhold har man givet Plads i hiin Videnskab. Endvidere er det ofte Betragtninger over hvad Samfundets moralske og sociale Lærv fordrer, hvormed Naturretslærerne udfylde de ledige Pladser, efterat de først udførlig have viist, at den egentlige Naturret Intet lærer angaaende visse dog høist vigtige Forhold (saaledes navnlig i Afsnittene om Ægtefælle og det faderlige Selskab, ligesom og Læren om Arv og Testamente samt om Hævd her kan erindres). Man betænke derhos, hvor lidet man i den Videnskab, som man har dyrket under hiint Navn, har bragt det til nogen Fasthed, Sikkerhed og Enighed, hvorledes den ved de talrige Bearbejdelser af tildeels meget skarpsindige Mænd, som den har fundet, stedse har omskiftet Stikfælle, og at næsten enhver ny Naturretslærer af nogen Betydenhed har skilt sig fra sine Forfædre, og det fornemmelig dog kun i Maaden, hvorpaa det, man nogenlunde eenstemmig erkjender, skal bevise. Man erindre derhos, hvor meget Kunstlerie der findes i de talrige Deductioner, der ere forsøgte, af det, som dog i sig selv er klar Sandhed. Og jeg skulde holde for, at Enhver, der vil sætte sig ind i alt dette, vil finde, at der Intet gaaer tabt, naar denne Videnskab afløses ved en Retsphilosophie, indrettet

saaledes som jeg løselig har betegnet. Jeg skulde ikke troe, at man vilde frakjende den dette Navn eller endog Characteren af Videnskab, fordi den vilde lade sig nøie med en Lænkning, der gik ud paa de i Erfaringen givne Forhold, og for en stor Deel benytte sig af det Lys Erfaringen udbredte, medens den iøvrigt heller ikke vilde skyde noget bort, der kunde retfærdiggjøre sig som reen a priori begrundet Rets sandhed, men kun antager, at det, naar det skulde staae ene, blev et alt for fattigt Indhold. Man er nuomstunder ikke saa streng i kun at værdige den Videnskab, som Intet vil øse af Erfaring, Navn af Philosophie. Man vil dog ikke derfra udelukke Psychologien eller Pædagogiken, hvorom man dog maa tilstaae, at den største Deel af deres Indhold maa hidledes af Erfaring. Erkjender man ikke ogsaa en Historiens Philosophie? og vil man ei betragte Æsthetiken som en philosophisk Videnskab, uagtet den maatte spille Bankerot, naar den indskrænkede sig til de faa Sætninger, som nogenlunde kunde henføres til en apriorisk Videnskab? Paa Navnet kunde det iøvrigt ikke komme an, og hiin Videnskab vilde vist ikke finde sig nedværdiget ved at regnes til Politiken, mindst naar man holdt sig de Gamles Begreb for Die.

Maaskee vilde Noget hellere tilstede hiin Videnskab at kalde sig Philosophie over den positive Ret. Men denne Betegnelse vilde neppe være træffende. Vor Videnskab skulde for det Første ikke indskrænke sig til at anstille Betragtninger over den i de forskjellige Stater gjældende Ret, men gaae ud paa at vise, hvad der, efter Fornuft og Erfaring, burde gjøres gjældende enten i Almindelighed eller under visse Forudsætninger. Den Ret, som findes i de virkelige Stater, skulde kun være et Hjælpemiddel deels for Granskningen, deels for Fremstillingen. Men desuden indeholder „positiv Ret“ ikke en fuldgjældig Betegnelse for den i en given Stat gjældende Ret. Denne bestaaer ingenlunde blot af udtryffelige Lovforskrifter, men for en stor Deel ogsaa af Regler, som den almindelige Folkebevidsthed har anerkjendt som grundede i Samsundets Lære, saaledes som samme, under Medvirkning af Folkets

Characteer, Sæder, religiøse Forestillinger, historiske Begivenheder og andre Forhold, er bleven opfattet. Disse Retsregler have for en stor Deel dannet sig inden skrevne Love bleve til; ei heller har nogen Lovgiver gjort Forsøg paa at optegne alle saadanne Regler, men derimod forudsat dem som givne, samt dertil idelig knyttet enkelte Bestemmelser, hvorved deres Tilværelse og Gyldighed har faaet en bestemt Erkjendelse. Alt dette, der endog udgjør det vigtigste Grundlag for den i de virkelige Stater gjældende Ret, kan ingenlunde siges selv at være positiv (sat) Ret, men maa i Ordets rette Forstand siges at være naturlig Ret. Men i intet Tilfælde maatte det, som den især som lærd og aandrig Forsker i den romerske Ret berømte Hugo i Slutningen af forrige Aarhundrede gav under Navn af Philosophie over den positive Ret, være Maalestokken for den oven paa pegede Videnskab. Hans Arbejde har vistnok ikke ringe Værd, og jeg maae tilstaae, at det har været mig til langt mere Belærelse end den store Sværm af Naturretter, hvormed den tydske Literatur i den nærmest foranliggende Tid aarlig blev beriget. Men det var dog fra et temmelig lavt Standpunkt han opfattede den Videnskab, han foredrog under hiint Navn. Deels af Uvillie over den Gensidighed, hvormed Naturretslærerne opstillede Meget som grundet i en absolut Nødvendighed, skjøndt de blot havde hentet det fra de givne Retstilstande, og det uden at være trængt ind i deres Væsen, men ogsaa af Mangel paa en dyb og alvorlig Sands for Menneskehedens høiere Formaal, blev han bragt til næsten at indrømme enhver Retsindretning eller Retstilstand, som i en eller anden noget betydende Stat havde vundet Fasthed, lige Berettigelse. Saaledes lærte han, at Slaverie og Polygamie nok saa godt lode sig forsvare som privat Eiendom og monogamisk Egteskab, hvorved vel og hans Forkjærlighed for den ældre Verdens Tilstande kan have medvirket.

Jøvrigt gives der mange skønne Forarbejder for den paa tænkte Videnskab, saasom Montesquieus, Filangieris og Bentham's berømte Værker over Lovgivningen i Almindelighed; den store Mængde tildeels ypperlige Arbejder over Straffelovgiv-

ningen, som flere Landes Literaturer indeholde, af hvilke de, der blot handle om dens almindelige Grundfætning, neppe vilde give saa godt Udbytte, som de, der gaae ind paa sammes Anvendelse, deels med Hensyn til de forskjellige Strafbarheden og dens Grader bestemmende Omstændigheder, der ved alle Forbrydelse blive at overveie, deels til de forskjellige Classer af Forbrydelse; fremdeles Skrifter over Statsforfatningsvæsenet, over Statsoeconomien deels i det Hele, deels over enkelte under dens Gebeet hørende vigtige Materier, saasom Handels-, Nærings-, Omsætnings-Forholdene, Stattevæsenet, Pengevæsenet, Creditvæsenet m. m. Ogsaa over en Mængde andre Emner for Lovgivningen og Statsorganisationen, der burde behandle i den omspurgte Videnskab, have vigtige Arbeider, blandt andet over mange Retspleien vedkommende Spørgsmaal, saasom angaaende Jury-Indretningen. Endvidere vil der i de Skrifter, der afhandle vort Fædrelands eller andre Staters Ret, findes mange Undersøgelser og Bemærkninger, som vilde have deres Plads i en saadan Lovgivningsphilosophie, navnlig turde mine Arbeider indeholde endeel saadant Stof. Men ogsaa uden Hensyn til de deri indstrøede Udviklinger, der umiddelbar berøre den almindelige Ret, vil Studiet af vor egen og andre Staters gjældende Ret give et betydeligt Udbytte for hiin Videnskab. Et stort Stof findes og i de Fragmenter af de romerske Juristers Skrifter, som ere bevarede i Pandekterne. I min høie Alder tør jeg ikke tænke paa at lægge Haanden paa Gjennemførelsen efter de her paapegede Træk; men i dette Bærk haaber jeg dog at levere adskillige Bidrag dertil.

XI.

Ligesom den Afhandling, hvorved jeg nu saa længe har dvælet, indeholdt en Prøvelse af den da herskende Grundforestilling om Retslæren, saaledes har jeg i et andet Arbeide nogle Aar senere anstillet en nøiagtig Prøvelse af Grundlaget for Ethiken, hvilken har givet et eensartet, men dog ingen-

lunde lige Resultat som hiin. Herved sigter jeg til en Afhandling om Forholdet mellem Theorie og Praxis i Sædelæren, som i 1811 er forelæst i det Scandinaviske Litteraturselskab, og derefter indført i sammes Skrifter og siden optaget i *Eunomia* 1 B. S. 94—145. Ogsaa denne Afhandling staaer i et saadant Forhold til mine Arbejder i den Periode, hvorfra jeg nu skal vende mig, at jeg ligeledes skal lade det, jeg i den Anledning har at meddele, gaae foran det Afsnit i mit Liv, der herefter skal beffæstige mig. De Betragtninger, som denne Afhandling indeholder, staae i nøie Slægtskab med dem, som indeholdes i den foregaaende Afhandling, saa at de indbyrdes styrke hinanden.

Dens Hovedgjenstand er, at Ethiken ikke, saaledes som dens ypperste Lærer syntes at antage, er istand til at trække en saa skarp Grændselinie imellem det Befalede og Forbudne, at rigtig Indsigt i dens Grundsaetninger i Forbindelse med god Villie er nok for at man aldrig skal kunne forfeile den rette Vej, men at der ogsaa her, mellem det almindelige Begreb, hvortil dens Bud slutter sig, og det virkelige Tilfaelde, der skal behandles efter samme, ligger et Rum, som alene en sund moralsk Dømmekraft kan udfylde. Nærmest blev denne Afhandling foranlediget ved „*Schleiermachers Grundlinien einer Kritik der bisherigen Sittenlehre*“, hvori hiin Fordring til Ethiken er spændt til det Høieste, men Forfatteren ogsaa havde frakjendt næsten Alt, hvad der forhen var arbejdet i Ethiken, alt videnskabeligt Værd, og isærdeleshed ladet gaae en streng Dom over Kant og Fichte, som om disse aldeles ikke havde kunnet sætte dem ret ind i Ethikens Elementarbegreber. Først har jeg udviklet, at det allerede ligger i den menneskelige Kjendsbeevnes Natur, at den individuelle Virkelighed ikke kan gaae reent op i almindelige Begreber. Dernæst vises det, at ethvert Enkeltvæsen ikke blot har et almindeligt for alle fælleds Ideal, hvorefter det skal indrette sit Liv, men og et særligt i dets Eiendommelighed grundet sædeligt Kald, ligesom der og mellem enkelte Maasjer af Individier er et indvortes Slægtskab, der gjør, at de ogsaa indbyrdes tage Deel i et særegent sædeligt

Kald, der ligger imellem det, der er almindeligt for alle Mennesker, og det aldeles individuelle; men at det, der saaledes er grundet paa de Enkeltes Eiendommelighed, ikke aldeles kan gaae op i almindelige Begreber. I Forbigaaende har jeg søgt at vise, at det ikke er med fuld Ret Schleiermacher har forekastet de ældre ethiske Systemer, navnlig dem, som han henfører til de praktiske (deriblandt Stoikernes, Kants og Fichtes) at de aldeles have tabt de af Individualiteten betingede Pligter af Sigte.

Men heller ikke kunne, vises der fremdeles, Lovene for de almindelige Menneskepligter fremstilles gjennem saadanne nøiagtig afmaalte Begreber, at man deraf altid med Tilforlidelighed kan hidlede, hvad man i et givet Tilfælde har at gjøre eller lade. Hvad navnlig de Pligter angaaer, som fordrer en positiv Virksomhed for et vist sædeligt Niemed, da er det med Hensyn til de flere Niemed af det Slags, som Sædelighedsloven har forelagt os, klart, at man ikke i ethvert Dieblif af sin Tilværelse kan offere ethvert af samme sin udeelte Kraft. Men ikke mindre klart er det, at der ikke kan sættes en bestemt Grændse for den Kraft, der bliver at anvende i de forskjellige Fornuftniemedets Tjeneste. Om man end ei i Almindelighed kunde komme til en Rangforordning mellem disse flere Niemed, saa vilde man dog feile meget, hvis man vilde opstille det som en ubetinget Regel, at man skulde anvende al sin Tid og Kraft paa det vigtigere, og ikke, saa længe der var noget at gjøre for samme, maatte befatte sig med de mindre vigtige. Værdien af vor Virksomhed beroer nemlig ikke blot paa Niemedets Betydning, men ogsaa paa det Forhold, hvori hiin Virksomhed staaer til hvad derved kan udrettes for dette Niemed; et kraftigt Bidrag til et i sig mindre Godes Fremme kan have større Værd end en kraftløs Stræben efter et høiere. Desuden staae de forskjellige sædelige Niemed i en saadan Sammenhæng med hverandre, at man, idet man umiddelbar virker for det ene, ogsaa middelbar fremmer det andet, og det maa skee bedre end om man i det givne Dieblif havde gjort det til den umiddelbare Gjenstand for sin Stræben. Endelig maa

det betænkes, at Kraften til en vis Virksomhed fløves ved dens uafbrudte Anvendelse, men styrkes, medens man under andre Kræfters Brug lader den hvile. Det vilde vistnok være en Forkeerthed, om man, fordi den aandelige Udvikling er af større sædeligt Værd end de sandfælige Nydelsler, vilde anfæe ethvert Dieblif for usædeligt anvendt, hvori et Menneffe gjør sig frie for alvorlig Tanke og Syfsel, overladende sig til glad forfriskende Følelse af sin Tilværelse. Det bliver saaledes umuligt, ved almindelige Begreber at bestemme, hvad et Menneffe til enhver given Tid har at gjøre for sine aandelige Kræfters Udvikling, og hvad han har at gjøre for at berede sin Aand en sund, munter og beqvem Bolig, at afpæle Grændserne for den Fordring, Granskning over de sædelige Forhold, og den, som de sædelige Diemeds Udførelse i Udenverdenen har paa hans Tid og Kraft. Ligesom nu Størrelsen af de mangfoldige sædelige Opfordringer, som, under forskjellige Forhold og Omstændigheder møde os, ikke lader sig bringe under Vægt og Maal, saaledes lader heller ikke den bestemte Skikkelse, hvorunder vor pligtmæssige Virken bør træde frem, og som for en stor Deel maa bestemmes ved Enhvers eiendommelige Natur, sig bringe under nøiagtige Regler.

Der gives vel og kun faa Morallarere, som ikke vil lig indrømme en Ubestemthed i den Deel af Ethiken, som opfordrer til positiv Virken. Nævnlig mangler denne Erkjendelse ikke hos Kant, hvis Moraltheorie dog mere end de fleste Andres synes at gjøre Fordring paa en nøiagtig Afgrændsning mellem det Pligtmæssige og det Pligtstridige. Han bygger sin Hovedinddeling af Pligterne paa den Bemærkning, at der gives nogle moralske Bud, der umiddelbar have bestemte Handlinger til Gjenstand, og andre, der blot opfordre os til at virke for et vist Diemed, uden at kunne foreskrive de enkelte Handlinger, som vi til dette Diemeds Gjennemførelse have at fuldbyrde. Sine Pligter kalder han strenge, fuldkomne, ubetingede, disse videre, ufuldkomne, betingede. Han lærer, at der for den første Klasse af Pligter ligger en Maxime til Grund, hvoraf den modsatte end ikke kan tænkes som almin-

delig Lov uden at modsigge sig selv. Derimod er Pligten kun af den sidst omtalte Art, naar den samme modsatte Maxime vel uden Modsigelse kan tænkes som almindelig Lov, men ei villes som saadan. Det vises ved denne Leilighed i fornævnte Afhandling, at netop alle de Pligter, der gaae ud paa en positiv Virken, maae have denne sidste Bessaffenhed; thi da den disse modsatte Maxime bliver reen nægtende, og altsaa intet ved samme bliver sat, saa kan den heller ikke modsigge sig selv, d. e. ophæve, hvad den engang har sat. Dette pleier vel at overses, men det er, fordi man forvevler den Form, hvori en Pligt udtrykkes, med dens Væsen, og saaledes t. Ex. betragter Sanddrubedspligten som en bekræftende Pligt, uagtet den ei paabyder en positiv Meddelelse, men kun forbyder den usande. Vel kan man ved Forbund og andre frie Handlinger paadrage sig en streng Forpligtelse til en positiv Gjoren, men det, Fornuften i saa Henseende byder, er dog kun, at man ei maa foretage en vis Handling, med mindre man tillige vil foretage en anden, uden hvilken hiin første vilde modsigge Fornuften, at man t. Ex. ei maa love noget, uden trolig at holde det.

Det er ingen velgrundet Bebreidelse, Schleiermacher gjør Kant, naar han paastaar, at dennes Begreb om betingede Pligter modsigger sig selv, og det fordi intet er Pligt uden det, som i det givne Tilfælde bør stee; og altsaa ingen Pligt kan taale Indskrænkning eller Undtagelse. Dette er vistnok i sig selv meget rigtigt, men er vel heller ikke overseet af nogen Ethiker, mindst af Kant. Den tilsyneladende Modsigelse opstaaer kun derved, at denne Philosoph, som enhver anden Ethiker, naar han opstiller Pligter, der indeholde en Dpfordring til positiv Virksomhed, kun ved Pligt, saaledes som den kan læres i Ethiken, forstaaer den fornustbudne Handlemaade i Almindelighed, og ikke den virkelige til en givne Tid og et givet Sted moralisk nødvendige Handling. Man burde saa meget mindre paabyrde Kant en saadan Modsigelse, som han endog udtryffeligt har erklæret det for de betingede Pligters Væsen, at de ikke umiddelbart paabyde en Handling, men kun en Maxi-

me, (Williens Retning mod et ved Sædelighedsloven opgivet Diemeed) ligesom denne Erkjendelse og klarlig er udtalt i hans træffende Udtryk, at *Pli g t e r n e* selv aldrig ere i Strid med hinanden, men at Striden kun kan være imellem de forffjellige *F o r p l i g t e l s e s g r u n d e*, af hvilke den svagere i det givne Tilfælde ikke forpligter (*ratio obligandi, non obligans*). Schleiermacher siger vel, at den Forfkrift, som ei formaaer at affstikke den sædelige Grændse for de Diemeed, hvorfor den opfordrer vor Virksomhed, ikke er noget ethisk Bud, da den indeholder Sædeligt og Usædeligt imellem hinanden, saa at disse Bestanddele maae sondres fra hinanden ved en anden Regel, inden man faaer et ægte ethisk Bud. Men dette er at gjøre Videnskabens Lærere en Bebreidelse for den naturlige Ufuldkommenhed, der er i vor ethiske som i vor øvrige Videnskab. Da det er umuligt at angive en nøiagtig Maalestof for Styrken af enhver forffjellig sædelig Opfordring, saa har Ethikeren gjort hvad han bør, naar han, idet han, rettelig og saa bestemt som muligt betegner de Diemeed, der udgjøre Dele af det sædelige Gode, erkjender, at vor Kraft, dog ikke udeelt, skal være et enkelt af disse Diemeed offret, men at det maa skee under Hensyn til de øvrige Diemeed, der ogsaa udgjøre Dele af det almindelige sædelige Formaal.

Kant har saaledes ikke Uret i at erkjende, at der gives sædelige Forfkrifter, hvis Omfang ei lader sig nøiagtig udmaale og afpæle ved Begreber. Derimod turde han snarere have feilet i den skarpe Modsetning hertil, som han finder i de *Pli g t e r* han kalder ubetingede. Vel er det nu saa, at disse sidste, (hvad han imidlertid ei har udhævet), i Følge den foranstaaende Udvikling oprindeligiis ere af negativ Art, altsaa ikke have nogen Størrelse eller Stikkelse, hvorfra den Ubestemthed hidrører, som findes i den hidtil betragtede Klasse af *Pli g t e r*. Men da de Forfkrifter, der angaae hine *Pli g t e r*, skjøndt oprindeligt intet Positivt derved er fordret, dog, som alt bemærket, ofte kræve en positiv Handlen som en uomgængelig Betingelse for Sædeligheden af en anden, der allerede er iværksat, saa ville de ogsaa i deres Anvendelse føre os ind i en Kreds, hvori

der bliver Spørgsmaal om det Mere eller Mindre, og om Udførelsesmaaden, uden at dette nøiagtig kan afmaales og begrændses. Desuden er Indholdet af de Pligtformler, som kun fordrer, at noget lades, afhængigt af Begrebet om de modstaaende positive Handlinger og maae altsaa tage Deel i den Ubestemthed, der findes i de Pligtbud, der kræve en Handlen. I førstnævnte Henseende udvikles det, hvorledes de saakaldte Retspligter (der udgjøre en vigtig Deel af de Pligter, Ethiken behandler som ubetingede, skjøndt denne iøvrigt intet Hensyn tager til deres særegne Natur som Gjenstande for en udvortes tvingende Lovgivning) ikke kunne udtrykkes ved saa sluttede Formler, at jo deres Grændser ofte blive tvivlsomme. Dette oplyses deels med Hensyn til selve Pligten at underkaste sig en Retsorden samt til de Handlinger, hvorved denne bliver at danne og haandhæve gjennem de offentlige Myndigheder (Statsindretninger), deels og med Hensyn til de i Retsordenen hjemlede Pligter for de enkelte Statsmedlemmer. Herved er der iøvrigt for største Delen henviist til det Stof, som indeholdes i den nærmest foran gennemgaaede Afhandling, men dog Et og Andet, som dermed staaer i Forbindelse, yderligere udhævet; i Særdeleshed bemærkes det, hvorledes en nøiagtig Bestemthed af Retspligtens Omfang ei kan finde Sted med Hensyn til de mangfoldige Forhold, der ikke blot have visse enkelte Handlinger til Gjenstand, men omfatte en Række af Handlinger, der ei kunne være særlig benævnte, men kun betegnede ved det almindelige Diemeed. Fremdeles udvikles dette med Hensyn til en Pligt, der har en saa negativ Natur som muligt, og hvori den Kantiske Moralphilosophie fornemmelig følte sin Styrke, Sanddruhedspligten, der vel, uagtet den pleier at henses til de bekræftende Pligter, i sit Væsen kun er et Forbud mod usand Meddelelse, men ikke i Anvendelsen altid beholder sin rene negative og skarpt bestemte Charakter, og det fordi, saaledes som ovenansført, det Positive, som den forbyder, har noget Ubestemt, hvori Forbudet kommer til at tage Deel. Det vises nemlig, at det ikke kommer saa meget an paa, om det, Talen, efter sin strenge Ordbetydning, indeholder, stemmer med Sandheden eller ikke, som paa den

Tanke, Taleren søger at opvække hos dem han meddeler sig til. Saaledes kan den, der Intet har sagt, som jo efter sit bogstavelige Indhold stemmer med hvad han antog for Sandhed, dog være Overtræder af Sandhedsplygten, saafremt han nemlig har forudseet, at hans Tale vilde blive tagen i en anden Betydning end den, hvortil den, ved en rigtig Oplysning af Samme i dens forskjellige Dele, kan fortolkes (hvortil de beryste reservationes mentales blive at hense), medens omvendt den ei kan ansees skyldig i Usandhed, der har udsagt Noget, som i sig selv ikke stemmer med hvad han er sig bevidst som Sandhed, naar det er steet under Omstændigheder, hvorunder man ingen Fordring gjør paa at troes. Dette finder ei blot Anvendelse, hvor en Tale forkynner sig som Svøg eller Digtning, eller hører til de i Selskabet sædvanlige Høfligheds Udtryk, men ogsaa i de alvorlige Livsforhold. Naar saaledes en Anden ubesvøiet vil aftvinge mig en Meddelelse, som jeg ikke skylder ham, ja maaskee ikke uden at bryde Troe og Love kan give, saa kan jeg ikke altid hjælpe mig med en simpel Bægning ved at ville indlade mig paa det begjærte, hvilket i mange Tilfælde vilde være at røbe Hemmeligheden. Jeg maa derfor være besvøiet til at give et urigtigt Svar, ikke for at bringe ham i Bildfarelse, men for at holde ham i den forrige Uvisshed. Hvad der gjør falsk Meddelelse forkastelig, er nemlig, netop efter Kant, at den Maxime, der ligger til Grund for en saadan, vilde ophæve sig selv, naar den var almindeligt gjeldende og almindelig bekjendt. Men med Hensyn til et Tilfælde, hvor man ikke gaaer ud paa at opvække en vis Forestilling, men kun vil fritages for at give en ubesvøiet Spørger en Efterretning, som det netop kunde være pligtstridigt at meddele ham, bliver Følgen af, at det ansees tilladeligt at give et med Sandheden ikke overensstemmende Svar, kun den, at en sliq ubesvøiet Spørger ikke kan stole paa det Svar, han ved sin Baatrængenheit tiltvinger sig, men bliver i sin forrige Uvisshed. Ved at denne Maxime blev almindelig og bekjendt, vilde saaledes dens Hensigt ikke lide noget Afbræk. Da imidlertid en saadan Afvigelse fra Sandheden kun kan være tilladt, naar og forsaar

vidt samme behøves for at undvige en begjært, men ikke pligt-
mæssig Meddelelse, saa kan man ofte være i Uvisshed om,
hvorvidt Betingelsen derfor er tilstede eller ikke, og kan i al
Fald have ondt ved at træffe de rette Grændser, idet man natur-
ligviis ikke maa gaae videre end det behøves til Afvisning,
og ingenlunde bør indblande nogen positiv Hensigt til at stufte.
Ogsaa er der en Grænse for Tilladeligheden af de ikke for
fuldt Alvor gaaende Høflighedsformer, hvilken ikke heller lader
sig trække ved nøiagtig bestemte Regler, ligesom der og ere
mange andre Sider, hvorfra hiin Pligt kan behøve nærmere
Bestemmelser af en mere eller mindre vanskelig Natur.

Da der saaledes endog med Hensyn til de Pligtbud, som
meest have Udseende af Bestemthed, møde Tilfælde, hvori det i
Anvendelsen er uklart, om en vis Handling vilde træde Pligten
for nær eller ikke, saa er den Slutning berettiget, at de Be-
greber og Formler, som Moralt teorien er istand til at levere,
ikke ere tilstrækkelige til at løse alle de Opgaver, som Livets
mangfoldige Forviklinger føre med sig. Desuagtet er det af
høieste Vigtighed at bringe Bevidstheden om Sædelighedens
Grundidee til den størst muelige Klarhed og at udfinde hvad
der i Almindelighed følger af denne Idee i Forening med
hvad Gransknung og Erfaring lærer om de Forhold, hvori den
skal gjennemføres. Men ogsaa er det vigtigt at uddanne sin
Evne til disse Reglers rigtige Anvendelse i forekommende enkelte
Tilfælde. Hertil udtræves en ufortrøden og uforsængelig Stræ-
ben efter at kjende os selv og vor særdeles Fornuftbestemmelse,
saavel som de Forhold, hvori vi have at anvende vor sædelige
Kraft. Isærdeles bør vi skjærpe vort aandelige Diemaal,
øve vor Sands for Opsyttningen af de virkelige Forhold og
sammes rigtige Hensøren til Sædelighedsideen. Livets sædelige
Førelse er saaledes ikke blot Videnskab men ogsaa Kunst.

Imidlertid ville vi selv med den grundigste ethiske Widen,
den meest levende og uddannede Takt og de bedste Indsigter i
Naturen af de Livsforhold, hvis Behandling falder i vor Virke-
kreds, ofte være i Uvisshed om hvad der bør vælges. I denne
Uvisshed have vi at handle efter den bedst mulige Indsigt,

som vi vide at forskaffe os, og vi maae berolige os ved Bevidstheden om vor redelige Stræben. Til en absolut Sikkerhed kunne vi i den relative Sphære, hvori vi have at bevæge os, ikke komme. Dertil vilde fordres en absolut Sikkerhed i vor hele Biden om Gud, Menneskene og Verden, af hvilken Videns Tilforladelighed Nigtigheden af vort Valg i mange Maader er betinget. Vel have nogle Sandhedsforskere, fremfor alle Kant og Fichte, antaget, at der gives en ubedragelig, al Tvivl og Bakken saavel som al Bildfarelse udelukkende Takt, der i ethvert Tilfælde skulde sige os, om vor Dom over hvad vi have at gjøre er rigtig eller ikke. De have derfor fordømt al Probabilisme i sædelige Anliggender som absolut Samvittighedsløshed. Men naar de troe sig beføiede til at antage (postulere) en ufeilbar Samvittighed som en nødvendig Betingelse for Livets sædelige Førelse, saa forudsætte de, at en fuldkommen sædelig Handling er Mennesket mulig. Saasnart man antager, at en evig Stræben efter at finde Sandheden og at handle i Sandheden er det Høieste, hvortil vi kunne bringe det, saa kan det hermed meget vel bestaae, at vi ofte med den redeligste Stræben forseile det Rette. Hine Ethikere have heller ingenlunde viist os en Vei, der er fri for Usikkerhed og Bildfarelse, men ville affinde os med det bekjendte Raad, at udsætte vort Valg, indtil vi have opnaaet fuldkommen Overbeviisning om den Handling's Forsvarlighed, hvorom der er Spørgsmaal (*conscientia dubia non est agendum*). Hermed er man dog langt fra ikke hjulpen; thi Sædelighedsloven tilfredsstilles ikke ved en blot Iffehandlen, den fordrer, at der skal virkes for det sædelige Formaal, saa at en paa uopløst Tvivl grundet evig Uvirkosomhed netop vilde være en fuldkommen Tilfidesættelse af dens Bud. Desuden bliver ethvert Dieblik, hvori det, Loven fordrer, ikke skeer, udfyldt med en anden Handling, der, om ikke i sig selv, saa dog med Hensyn til det sædelig Nødvendige, som derved bliver forsvømt, strider mod Sædelighedsloven, og saaledes ligger der, strængt taget, i enhver Efterladelse af det sædelig Fordrede ogsaa en positiv Handling, som Sædelighedsloven forkaster. Naar Fichte, foruden at fremstille en ubedragelig sædelig Førelse

som en nødvendig Betingelse for den rette sædelige Handlen, som Loven ubetinget fordrer af os, ogsaa forklarer Muligheden af en saadan Følelse saaledes, at den indtræder med en fuldkommen Bevidsthed om Overensstemmelse mellem det virkelige og det rene Jeg, der er Dommer over al anden Overbeviisning, saa vilde dette, hvis man iøvrigt vilde lade det gjælde, dog kun være anvendeligt paa Spørgsmaal angaaende de almindelige sædelige Begreber og Grundsætninger. Men, hvor det, for at fyldestgjøre en i det virkelige Liv indtrædende sædelig Opfordring, kommer an paa at forviise sig om Tildragelser og Tilstande, som man ei med egne Sandser har kunnet erfare, at opfatte og rettelig forbinde forviklede Livsforhold, at beregne Fremtiden og forudsæe Følgerne af det, der gjøres eller lades, da er det umuligt at sætte sin Dom om, hvad der i det givne Tilfælde bør skee, i Forbindelse med de Sandheder, der medføre en absolut Nødvendighed og Klarhed.

Baade Kant og Fichte have iøvrigt, for at oplyse, at ingen Pligtovertredelse kan undskyldes med en vildfarende Samvittighed, anført et Exempel, som kan synes slaaende, men dog ved nærmere Overveelse ikke kan beholde nogen Betydning. De stille sig paa en Kjætterdommers Standpunkt og opfaste det Spørgsmaal, om en saadan, naar han er en samvittighedsfuld Mand, kan domme en formeentlig Kjætter til Døden, og dette benægte de, paaberaabende sig, at den Pligt, der i Almindelighed forbyder at stille et Menneffe ved Livet, er klar, men det historiske Troesystem, der skulde berettigge til at bringe den formeentlige Kjætter paa Baalet, aldrig kan have den indvortes Nødvendighed, der udelukker Muligheden af al Vildfarelse, saa at Ingen kan Andet end indsee det Uretfærdige i en saadan Dødsdom. Dette vilde, yttres der end videre, blive selv den ivrigste Tilhænger af et givet Troesystem indlysende, naar man forelagde ham det Spørgsmaal, om han turde vove at bekræfte denne Troes Rigtighed under evigt Tab af alt, hvad der var ham kjært og dyrebart. — Men medens det paa den ene Side vel kunde være tvivlsomt, om de, der til de Lidet, hvor man brændte Kjættene, deeltog i saadanne Domme, vit-

kelig vilde have traadt tilbage for hiint Spørgsmaal, saa vilde den rolige og sindige Mand neppe indlade sig paa det stræffelge Vilkaar, naar der ved andre Leiligheder blev Spørgsmaal om de factiske Forudsætninger, han maa lægge til Grund for sine Beslutninger. Man udvide kun hiin Fordring til den hele Retshaandhævelse. Det vilde vistnok ganske opløse denne, dersom det var en berettiget Fordring til Dommerne, at de skulde sætte deres evige Salighed paa, at den, som de fælde, virkelig har begaaet den Handling, som tillægges ham, og at den er ham tilregnelig i den Grad, som Dommen antager. Hvilken sindig Mand vilde vel paa Rigtigheden af sin Mening om en vis Tildragelse, (for ikke at tale om de Spørgsmaale, der opstaae med Hensyn paa Tilregneligheden), og det en saa affondret og i det Skjulte foregaaet Tildragelse, som den ordentligviis er, der falder under de criminelle Domstoles Kjendelse, underkaste sig evig Udelukkelse fra Samsund med Gud? At det, han erklærer for sandt, er hans virkelige fulde Overbeviisning, bør han vistnok kunne besværges, men en Eed paa at denne Overbeviisning ogsaa er rigtig, vilde være en Ubesindighed. Er nu imidlertid en Straffelovgivnings Tilværelse og Haandhævelse en nødvendig Betingelse for Samsundets Fred, saa kan Sædelighedsloven ikke andet end tilståede, at Domstolene i at paatjende Misgjerningsager lade sig nøie med en saadan Grad af Bished, som efter disses Natur er mulig.

Bor sædelige Taft er altsaa heller ikke under alle Omstændigheder tilstrækkelig til at afhjælpe Ufuldstændigheder i vor ethiske Viden, og det er os saaledes ikke muligt at befrie os fra al Uvisshed og Bilsfarelse i sædelige Anliggender. Af hiin Ufuldkommenhed reiser sig og det meget, der i Livet forekommer os som ligegyldigt og som vi foretage uden Tanke paa Sædelighedsloven. Der gives i sig selv ingen ligegyldig Handling, men det er os ikke givet at overskue enhver Handling i dens uendelig mange Forhold; vi maae for en stor Deel endog opgive al Stræben derefter, fordi det vilde optage den Tid der alt er fordret af andre vigtigere og frugtbarere sædelige Bestræbelser.

Afhandlingen ender med den Bemærkning, at, naar vi paa den ene Side finde en i vor fornuftige Natur grundet Trang til at aflede alt det Mangfoldige i Livet saavel som i Naturen af en høieste Eenhed og derfor ugjerne erkjende vor Uformuenhed hertil, saa kan det paa den anden Side ikke nægtes, at der ogsaa gives et ligesaa nudsløtteligt Træk i vor Natur, der affhyer at indknibe det hele Mennekeliv og dets Bevægelser under staaende al eiendommelig og fri Behandling af de os mødende Forhold udelukkende Formler, og at disse stridige Drifter ret vel passe sammen hos et Væsen, hvis Bestemmelse er en evig fremskridende Udvikling, ikke en fast Bestidelse.

Saa udførlig end det Udtog er, som jeg har meddeelt af foransførte Afhandling, hvis Indhold jeg endnu den Dag i Dag aldeles maa vedkjende mig, ligesom jeg ikke finder Fremstillingen væsentlig forfeilet, skal jeg dog tilsvie nogle enkelte Bemærkninger til yderligere Stadfæstelse af hvad jeg med Hensyn til de vigtige Anliggender, der udgjøre dens Gjenstand, finder at være det Sande. Jeg skal begynde med hvad jeg i Afhandlingens Slutning har anført i Anledning af Kants og Fichtes Lære om en useilbar Samvittighed og navnlig det Exempel, hvormed de havde understøttet samme. Det kunde maaskee ved første Biekast synes, at den Fordring, de havde opstillet til Rjætterdommerne, gjerne kunde taale Udvidelse til Dødsdomme i Almindelighed, da Følgen kun vilde blive, at Dødsstraf aldrig retfærdig kunde anvendes. Men uden her at gaae ind paa selve Spørgsmaalet om Dødsstraffe, og uden at holde mig til, at hine to Philosopher ingenlunde havde forkastet disse, *) saa

*) Fichte har vel i Grundlage des Naturrechts bestridt egentlige Dødsstraffe, men dog antaget, at Staten i visse Tilfælde er bespiet til at stille grove Forbrydere ved Livet. Dette er med Hensyn til det, hvorom her spørges, det samme; hvad der fra andre Sider maa dømmes om denne hans særegne Lære er her ikke Tale om. Kant anseer endog Dødsstrafs Anvendelse paa Mordere for en ueftergivelig Retsspligt.

Det varede ikke længe førend jeg havde bragt det til med megen Hurtighed at gjennemgaae en Sags Acter, opfatte dens Spørgsmaal og danne mig en bestemt Mening om hvorledes den blev at paafjende. I Forening med en lykkelig Hukommelse, kom den Omstændighed mig herved meget tilgode, at mit Die med en mere end sædvanlig Hurtighed gjennemløb Acterne uden at oversee Noget af det, hvorpaa det kunde komme an. Jeg blev ved disse to Fordele sat istand til at kunne tilendebringe de fleste Sager uden deraf at gjøre mindste Extract, og i de særdeles vidtløftige blev det mig nok at optegne nogle enkelte Ord med vedføjede Citater af de Steder, som jeg i fornødent Fald kunde have paa ny at eftersee. Ogsaa lattede det mig Arbejdet, at jeg for det meste havde de Lovsteder og Anordninger, hvorom der var Spørgsmaal, i levende Erindring, og i Almindelighed var paa det Rene med disses Fortolkning, eller at dog Fortolkningsgrundene strax vare mig nærværende, saa at den egentlig juridiske Deel af Sagen kun i enkelte Tilfælde kostede mig nogen betydelig Tid. Disse Fordele har jeg og været lykkelig nok at vedligeholde i min hele lange Embedstid; thi om end Hukommelsen i den seneste Tid noget var aftaget, saa blev dette dog erstattet ved det forøgede Forraad af vundne faste Overbeviisninger og af Tilfnytningspunkter til Gæmmer, som jeg tidligere havde behandlet. Jeg troer derfor ikke, at der selv i min sidste Embedstid skulde være sporet nogen kjendelig Formindskelse i den Hurtighed, hvormed jeg behandlede Sagerne. Iøvrigt har jeg stedse følt en saa stærk Drift til at fuldende ethvert mig paaliggende Arbejde, at ogsaa dette har havt en Deel i den hurtige Behandling, enhver Sag har fundet hos mig. Just naaar man har meget at gjøre, er det af Bigtighed ikke at lade nogen Sag henhvile. Jeg har desuden altid været mindre skiftet til overordentlige Anstrængelser i en kort Tid end til en stadig Flid; navnlig har jeg i ingen Deel af mit Liv taget Natten med til Arbejde, men sjældent fortsat det længere end til Kl. 9 om Aftenen, da jeg, naar jeg ikke skulde savne den sædvanlige gode Søvn, maatte inden jeg gik til Sengs have nogen Tid, hvori jeg

gjorde mig fri for enhver Tanke om Forretninger. I de senere Aar er jeg kommet i Bane med at begynde Arbejdet temmelig tidlig om Morgenen, men dette var i mine yngre Aar just ikke min Sag.

Min Virksomhed for Retten indskrænkede sig førstebelen til den saakaldte dømmende Ret, hvori de Domsager, der ikke henligge til en særegen Afdeling (Gjæsteretten eller Gjældscommissjonen) behandles, ligesom ogsaa de Sager, der vare Gjenstand for Erklæringer eller Brevverling, forsaavidt de krævede nogen Forhandling, bleve foretagne for den saaledes samlede Ret efter Referat af Justitssecretairen og i Almindelighed strax afgjorte. Imidlertid var jeg nogle Aar tillige Dommer i den saakaldte lille Gjældscommissjon, der den Tid kun behandlede Gjældsager, som ei angik mere end 10 Rbd. *) Disſes Tal var dog stort og udgjorde vel aarlig ikke langt fra 2000 Nummere. Men deriblandt var der en Mængde, som strax bleve hævede, snart fordi Debitor allerede ved Indkaldelsen var bleven bragt til at afgjøre Sagen, eller fordi Klageren, naar den Indklagede udeblev, heller vilde stævne paa ny end strax fremme Sagen, stundom og fordi Klageren udeblev, i hvilket Tilfælde det var sjældent, at den Indklagede traadte frem med Paaſtand om Kost og Tæring. Naturligviis fik enhver saadan Sag, naar den paany blev indstevnet sit nye Nummer. **) Af de øvrige Sager blev den største Deel afgjort ved Forlig, og af dem, der gik til Doms, vare de allerfleste saadanne, hvori den Indklagede var udebleven, men Klageren mødt med Paaſtand om dem efter Stævningen. De Sager, der virkelig bleve procederede, vare saaledes faa og ordentligviis af lidet Omfang. Dette Departement medtog

*) Senere er, som bekjendt, dens Virkeſtrede udvidet ved Bl. af 13de Mai 1817, men især ved Fbdgn. af 6te August 1824.

**) De ovenanførte Omſtændigheder have og Indflydelse paa de Tal, som man finder opførte i de aarlige Beretninger fra Forligelsescommissjonerne eller de til Forligsmægling forpligtede Retter, ſaa at man ikke lidet overvurderer Indretningens gavnlige Virksomhed, naar man dømmer blot efter diſſe Tal.

følgelig ikke stort videre Tid end Torsdag Formiddag, der hengik til Sagernes Forhandling. Jeg indførte den Forandring i den forhen brugte Fremgangsmaade, at Sagerne ved Tilfigelsen bleve berammede til forskjellige Klokkeslet. *) Dette forarsagede vel noget Tab af Tid for Dommeren og Skriveren, da det stundom skete, at de til et vist Klokkeslet berammede Sager, navnlig fordi der i mange af disse ikke blev givet Nøde, ei udfyldte Tiden, men det var mig altfor meget imod, at Parterne maatte vente i flere Timer, førend den Sag, hvori de vare kaldede, kunde komme for, og det kunde heller ikke feile at de, naar de vilde forkorte Ventetiden, ved at gaae nogen Tid bort, ofte siden kom forsilbig, hvilket ei sjældent gav Anledning til nye Indstævninger, og hvad der var værre, til at stundom en Part tabte sine maaffee grundede Indsigelser mod en Forbring. Det var ene og alene det Indtryk, som Bemærkningen af disse Ulemper gjorde paa mig, der bevægede mig til kort efterat Gjældscommissionen var bleven mig betroet at træffe denne Foranstaltning. Naturligviis kunde den iøvrigt ikke forhindre, at Parterne jo endda kom til at vente længe nok, thi jeg indrettede det dog saaledes, at Dommeren ordenligviis ei var udsat for at sidde længe for at vente paa den Tid, hvortil der atter vilde indfinde sig Parter. I de øvrige Departementer under Retten, f. Ex. Criminalkammeret og Vidnefamrene, var det kun enkelte Gange, at jeg i en Collegas Forfald forrettede Dommerembedet.

Da jeg saaledes kun lidet var bebyrdet med de øvrige under Retten hørende Forretninger, maatte min Deeltagelse i den dømmende Ret være meget udstrakt. I de første Aar, da den kun var Domstol for Kjøbenhavn, voterede jeg, paa ganske enkelte tilfældige Undtagelser nær, i alle Sager, og var i de fleste den, som først fik Acterne hjem og udarbejdede Botum, der fulgte Acterne. Der var i den Tid sjældent mere end een Assessor, hvis Deeltagelse i den dømmende Rets Arbejder ikke var indskrænket ved andre ham paahvilende Forretninger. As-

*) Confr. Cancelli-Skrivelse af 13de November 1828.

sesforernes Tal var nemlig mindre, end det havde været nogle Aar tidligere, da der vare saa mange surnumeraire og ligeledes mindre end det senere efterhaanden blev, indtil Rettens Virkefreds ved Frdgn. 28de Februar 1845 blev indskrænket. Det maa herved erindres, at der, foruden de mange andre, der, paa Grund af deres særlige Departement, enten ganske eller dog størstebeels vare fritagne for videre Arbeide, den Tid var en Assessor, som formedelst en ellers ikke i nogen Forbindelse med Retten staaende, men ikke lidet besværlig Virksomhed (som Medlem af Directionen for Fattigvæsenet og Justitiarius i dens Politiret efter den under 1ste Juli 1799 kundgjorte approberede Plan § 152, forandret ved Resolution af 3die Septbr. 1813, der indeholdes i Cancellie-Placat af 7de s. M.) kun tog saare liden Deel i Rettens Arbeide, og at ligeledes den Assessor, der bestyrede Forligelses-Commissionen, som da havde mange flere og længere varende Møder end i de senere Aar, var indtil Hof- og Stadsretten tillige blev Lands-Over-Ret aldeles fri for Deeltagelse i andre Forretninger (see Frdgn. af 10de Juli 1795 § 4.) Det var mig ingenlunde besværligt at skrive det første Botum i Sagerne; thi baade jeg og de fleste af mine Colleger fandt sig pligtige til at gennemgaae Acterne med lige Nøiagtighed, uagtet de først havde været læste af een eller flere andre, og det kunde ofte være nok saa besværligt og i alt Fald ubehageligere at foreslaae Forandringer i en Andens Botum, naar man ei derved fandt sig tilfredsstillet, især naar det mere var Fremstillingen end Resultatet, hvori man ei var enig. Efterat Retten tillige var bleven Lands-Overret, kom jeg just ei til at votere i alle Domsager, men det var dog ikke mange, hvori jeg ikke deltog, ligesom jeg og var den først Voterende i en meget betydelig Deel af Landsoverrets-Sagerne. Der var, saavidt jeg erindrer, den Tid ingenstinde noget, der nærmede sig en Strid mellem Rettens Medlemmer om Sagernes Fordeling; i det mindste har jeg aldrig talt et Ord for at blive fri for et Arbeide, som mine Medarbeidere ønskede mig tildeelt.

Hvad der fornemmelig gav mig Styrke til, under min længe særdeles mislige Sundhedstilstand at overkomme alt det

Arbejde, som mit Embede, i Forbindelse med mine juridiske Manuductioner og mine literaire Syssler medførte, var den Lyst og Kjærlighed jeg havde til min Gjerning. Saasnart jeg var kommet noget ind i den praktiske Virksomhed, fornam jeg hvorledes jeg derved fik et dybere og mere omfattende Blik over Retsforholdene end den blot videnskabelige Betragtning kunde give mig. Der frembød sig idelig Stof til nye Overveielser, der tjente snart til at befæste, snart til at berigtige mine forhen antagne Meninger, snart til at berige Theorien med nye Undersøgelser, som forhen havde været den fremmede; og dette Stof blev saa meget desto betydeligere, som de enkelte Bemærkninger, hvortil de foreliggende Tilfælde umiddelbart gave Anledning, stadig bragte mig til at henvende Tanken paa de almindelige Grundsætninger, hvormed de stode i Forbindelse. Ogsaa havde jeg nu et langt større Udbytte end forhen, naar jeg gjorde yderligere Bekjendtskab med visse Dele af den romerske Ret eller med nyere Staters Lov og Ret, thi som Følge af det mere levende Begreb om vore egne Retsforhold vidste jeg bedre at sætte mig ind i de fremmede og gjøre den Anvendelse af samme i vor egen Ret, hvortil Gjenstandens Natur kunde føre. Saafremt jeg har udrettet noget for Retsstudiets Udvikling i mit Fædreland, saa er det fornemmelig skeet derved, at jeg stedse har befrugtet Eftertænkningen ved den Erfaring mit Embedsliv gav mig. Paa den anden Side turde den Omstændighed, at jeg stedse ved Behandlingen af de enkelte Retsfager havde de almindelige videnskabelige Opgaver for Die, som dermed kom i en stundom endog fiern Berørelse, have givet mig nogen Leilighed til at faae en gavnlig Indflydelse paa Retsudøvelsen og navnlig bringe Udskilligt, af hvad rigtig Sands allerede tildeels havde indført i Rettergang, til en almindelig og klar bevidst Erkjendelse. Det var mig en stor Tilfredsstillelse at erfare, deels hvorledes jeg snart vandt en ikke liden Sikkerhed i Behandlingen af Retsfager, og ved Siden deraf mine Embedsbrødres saavel som Almeenhedens Tillid, deels hvorledes jeg efterhaanden blev istand til at udvikle en ikke ubetydelig Virksomhed for Retsvidenskabens Fremme,

hvilken ogsaa snart fandt en Anerkjendelse, der langt oversteg mine Forventninger og som vist — det jeg altid dybt har følt — var langt over min Fortjeneste.

Foruden mine talrige juridiske Skrifter, ligger et ikke lidet Antal af Domme, hvori jeg har taget Deel, saavel som meget af min senere Virksomhed, i de mig betroede Embeder for mine Medborgere, og heri vil man uden Tvivl finde Beviser paa hiin Samvirkning imellem et flittigt Studium og en virksom Deeltagelse i dets praktiske Anvendelse. For de endnu ikke ganske Faa, som med Opmærksomhed have fulgt mig paa min videnskabelige og praktiske Bane og som heller ikke ere fremmede for Retsvidenskabens og Retsanvendelsens tidligere Tilstand, vilde det maaskee ikke være nødvendigt at fremhæve noget enkelt af hiint Stof. Men disse, der stedse blive færre, ville dog maaskee ikke uden Deeltagelse — thi de have i Almindelighed et venligt Sindelag imod mig — gjentagde det i deres Erindring, som jeg, skjøndt fornemmelig for de øvrige Læsers Skyld, skal fremføre. Iøvrigt vil Man let indsee min Forlegenhed ved Balget af det saa omfattende Stof; og jeg haaber at det vil finde Undskyldning, at jeg end ikke har kunnet besvemme mig til en nøjagtig Gjennemlæselse eller Gjennemløben af de talrige Bind, der indeholde dette Stof, men for det meste kun har holdt mig til det, der af sig selv er kommet mig i Sinde.

XIII.

Det var allerede, inden jeg indtraadte paa Embedsbanen, min Overbeviisning, at jeg som Dommer vilde have at underordne mine egne Meninger under det, der ved Landets øverste Domstol var erkjendt som en fast Rets sandhed. Dette har og i Gjærningen altid været antaget, men vore Lovfyndige pleiede kun at fremstille det som et Klogskabsraad for de underordnede Dommere, og understøttede Samme med den Bemærkning, at disse derved ville betrygge sig for Ansvar. Dette kunde nu paa ingen Maade tilfredsstille mig; saafremt ikke

andre og bedre Grunde havde talt herfor, vilde jeg have fundet det stridende mod Eed og Pligt, for min egen Sikkerheds Skyld at rette mig efter hvad der var antaget ved Høiesteret, naar min Retsgrandforskning førte mig andensteds hen. Men det var mig klart, at det vilde være høist fordærveligt og stride mod alle fornuftige Grundsætninger for Retspleien, om de uderordnede Dommere ei vilde erkjende de i Høiesteret antagne Retsfætninger, og at dette derfor vilde være uoverensstemmende med den sande Betydning af det Bud: at Ingen maa dømmes mod den Lov, som Kongen giver, og af den Eed, Dommeren aflægger paa at ville dømme retfærdigen efter Lov og Ret. Jeg har gjentagne Gange retfærdiggjort denne min Forestillingsmaade, og, som jeg troer, fuldstændigen gjendrevet enhver Indvending, som derimod er blevet fremsat *). Om end Grundene paa den Tid, jeg tiltraadte Dommer=Embedet, ikke have staaet for mig i samme Klarhed og Skarphed, som de senere have vundet, navnlig derved, at jeg fik den Opgave, at gjendrive en indsigtsfuld Jurists for den modsatte Mening anførte Grunde, saa har det dog i det Væsentlige været det Samme, der allerede den Tid bestemte min Overbeviisning. Men uagtet jeg saaledes var paa det Rene med mig selv, om at jeg tilfredsstillede min Dommerpligt ved at lægge den af Landets øverste Domstol vitterlig antagne Lovfortolkning til Grund, saa var det mig dog altid en uhyggelig Følelse, naar jeg ikke kunde forene den med min egen videnskabelige Overbeviisning. Det var mig derfor behageligt, at jeg for det Næste, ved den nyere Eftertanke, som denne Følelse fremkaldte, kom til den Indsigt, at den i Praxis antagne Mening, som Theoretikerne pleiede at forkaste, dog var den rette.

For at nævne en i den hele civile Retspleie indgribende Lære, hvormed dette var Tilfældet, saa gif vore Lovkyndiges Mening angaaende Fortolkningen af D. L. 1. B. 4. Cap. 30. Artikel

*) See min Haandbog om dansk og norsk Lovkyndighed 1 B. S. 118—122, samt Nyt jur. Archiv 12 B. S. 234—241; 17 B. S. 227, 239—240. Efr. Suppl. til Nørregaards System 1. S. 35—36.

(Morffe Lovs 1 — 4 — 32) ud paa, at den Indstævnte, naar han ikke mødte, burde antages at benægte de Omstændigheder, hvorpaa Søgsmålet var grundet, (efter Kunftsproget *contestatio litis negativa*), og som Følge deraf, saafremt Sagsøgeren ikke havde beviitelliggjort disse, frifindes enten ligefrem, eller imod ved Gød at fralægge sig Søgsmålet. Ved Siden heraf lærte de, at Praxis var for den modsatte Mening, (at der skulde antages en *litis contestatio affirmativa*) og at det, skjøndt det, Praktikerne ansøgte til Fordeel herfor, uden Vanskelighed lod sig gjendrive, dog var rettest at følge Praxis, der og, tilstod Man, førte til de billigste Resultater. Jeg antog, da jeg traadte ind i Retten, at Theoretikernes Mening var den bedst begrundede, og det forekom mig derhos, at den da for faa Aar siden udkomne Forordning 3die Juni 1796 § 2 i høi Grad havde bestyrket samme. Men medens jeg dog ikke desto mindre ugentlig tog Deel i at afsiige Domme, der vare grundede paa Praktikerne's Mening, og fandt det klart, at en Forandring deri vilde være til stort Afbræk for den virkelige Retfærdighed, kom jeg snart til den Overbeviisning, at den ogsaa havde rigtig Lovfortolkning for sig. Kun maatte man gaae ind paa en nøiagtig Analyse af hiin Artikel i Loven samt af § 2 i Frdgn. 3die Juni 1796, og ikke binde sig til den Betydning, Ordet: „Indsigelse“ har i Systemerne, men tage Hensyn til de forskjellige Betydninger det har i selve Loven, og derhos ikke forglemme de Lovsteder, der bestemt hylde den Grundfætning, at hvad der ei er benægtet, maa ansees for tilstaaet. Dog fandt jeg derhos, at den Sætning, der fremstilles som Praktikerne's Lære, behøvede et nøiagtigere, den sande Mening betegnende Udtryk. I jur. Ark. Nr. 3, S. 28—45 fremsatte jeg denne min Lovfortolkning, og siden har jeg indlemmet denne Afhandlings Indhold i en, den hele Materie om Tilstaaelse (den stiltiende saavel som den udtrykkelige) omfattende Afhandling i *Enomia* 3 B. S. 526—545. Og da Hurtiqkarl vedblev Theoretikernes tidligere Lære, som han med særdeles Hensyn til min Afhandling i jur. Ark. søgte at understøtte ved en yderligere Begrundelse, saa har jeg

i jur. Tidsskr. (2 B. 1 Hefte, S. 249—257) ført et yderligere Forsvar for den af Praktikerne antagne Mening. Fremdeles har jeg med Hensyn til den store Interesse, Sagen har, ogsaa fra Lovgivningens Standpunkt, i det paafølgende Hefte S. 54—84 meddeelt en kritisk Oversigt over nogle da nye fremmede Rettergangsloves og Lovudkasts Bestemmelser om Virkningen af Udeblivelse i civile Sager. Herved turde denne vigtige Sag være bragt i det Rene, og navnlig have nuværende *Domaine-Directeur Bang* og *Profesfor Larsen* i deres systematiske Fremstilling af den danske Procesmaade § 39 sluttet sig til min Lære.

Hvad der ogsaa med Hensyn til Grundprinciperne for den civile Proces strax fik en høj Grad af Interesse for mig, var Materien om *Beviisbyrden*. Denne vigtige Gjenstand havde hidtil kun faaet den løseste Behandling i Systemerne, der ei gave andet end nogle halv sande eller dog ikke nøie nok bestemte eller tilstrækkelig begrundede *Almeensætninger*, som det for en Deel ei engang var logisk muligt at anvende i det virkelige Liv. Der forekom imidlertid idelig *Retsager*, hvis Udfald aldeles beroede paa, hvem af Parterne det havde paaliggende at oplyse en eller anden faktisk *Omstændighed*, hvorom et afgjørende *Beviis* ei var tilveiebragt. Jeg fandt, at Retten næsten altid kom til det rigtige Resultat, men almindelige *Grundsætninger* bleve ikke udtalte ved de enkelte Afgjørelser, tildeels fordi det var en i Retten antagen og vist i det Hele velgrundet *Forholdsregel*, ikke uden *Rødvendighed* at udtale almindelige *Grundsætninger*, der i senere forekommende *Sager*, hvori maaskee andre *Medlemmer* havde at votere, kunde blive hindrende for disses frie *Bedømmelse*, eller føre til at der fremtraadte afvigende *Grundsætninger* ved lige Tilfældes *Paafjendelse*. Vigtigt var det imidlertid baade for *Theorien* og for *Praxis* at bringe de ledende *Grundsætninger* til klar *Bevidsthed*; og naar dette skete i en *Afhandling*, kunde det, om end denne ved *Benyttelsen* af en *Mængde Præjudikater* søgte at bekræfte og levendegjøre hine *Grundsætninger*, ikke have den *Uleilighed* til *Følge*, som man kunde befrygte af *Domme*,

der erklærede sig for samme. Jeg havde og kun yderst sjældent i nogen af de mange Sager, paa hvis Udfald Spørgsmaalet om Beviisbyrden var afgjørende, tilladt mig i mit Votum at bringe de almindelige Grundsætninger under Omhandling, hvilket uden Tvivl stundom vilde have foraarsaget Betænkkeligheder blandt de Voterende, medens Alle vare enige i det for det enkelte Tilfælde antagne Resultat. I Overensstemmelse med det Foransførte leverede jeg i jur. Arkiv Nr. 4, S. 94—122 „critiske Bemærkninger over Theorien om onus probandi, især med Hensyn til den saakaldte exceptio rei non sic sed alias gestæ“. Her viste jeg det Utilfredsstillende i de af vore theoretiske Jurister hidtil fremsatte Regler, og udbredte mig over nogle fortrinlige Afhandlinger angaaende dette Spørgsmaal, som den tydske Literatur da havde leveret, og hvortil jeg havde fundet megen Veiledning til Spørgsmaalets rigtige Opløsning, uden at jeg dog skjønne, at Sagen i nogen af disse var bragt fuldkommen i det Rene. Iøvrigt udtalte jeg de almindelige Grundsætninger, hvortil jeg fandt, at Alt kunde henføres, og ledsagede disse med Henvisninger til adskillige i hiin Tid affagte Domme, der viste, at Retten erkjendte og troelig overholdt hine Grundsætninger, uden at have udtalt dem i deres Almindelighed. Siden har jeg i den ovennævnte Afhandling i *Conomia* 3 B. S. 562—604 i en §, som angaaer den saakaldte kvalificerede Tilstaaelse, givet en ny Udvikling, der er i fuld Samklang med den ældre, men hvortil dog Adskilligt er skarpere fremstillet, og derhos en Mængde flere Retstilfælde vedføiede, der, saavidt jeg skjønner, udbrede et yderligere Lys over Theorien. Denne har uden Tvivl vundet almindelig Erkjendelse, og vore ovennævnte udmærkede Processualister have lagt den til Grund ved deres Behandling af Materierne om Beviisbyrden og om kvalificeret Tilstaaelse *).

Tildeels beslægtet med de her omhandlede Emner er det

*) See l. c. §§ 47—50.

Spørgsmaal, om hvorvidt en Benægtelse, for at komme en Part tilgode i en civil Sag, behøver at være speciel. Der var intet sædvanligere, end i Hof- og Stadsrettens Domme fra den Tid at see et og andet Factum antaget fordi det et speciel var modsagt. Jeg hørte af og til, at man opholdt sig herover og meente, at det endog var en mod Logiken stridende Fordring, at der med den almindelige Benægtelse af et Søgmaal nødvendigviis skulde forbindes Benægtelse af de enkelte Omstændigheder, der skulde begrunde samme. Jeg fandt ogsaa, at Sætningen ikke i den almindelige Form, hvori den blev fremsat, eller i enhver Anvendelse, der blev gjort af samme, var velgrundet, men maatte dog erkjende; at det Resultat, som man hidledte deraf, i de fleste Tilfælde var det rette. Det var mig derfor vigtigt at udfinde den sande Grænse for dens Gyldighed, og jeg tør antage, at saavel den ovennævnte Afhandling i jur. Ark. Nr. 3 (S. 43—44) som og nogle i Arkivet indførte Domme (see t. Er. Nr. 6, S. 125—128, og Nr. 15, S. 165—169) vidne om en rigtig Opfatning af den Betydning, hvori Fordringen til Benægtelsernes Specialitet var berettiget. En udførlig Udvikling heraf findes senere i *Conomia* 3 B. S. 511—515, hvor dette iøvrigt er sat i Forbindelse med adskilligt andet, der angaaer de Egenskaber, en Benægtelse bør have, for at Modparten skal behøve at føre Beviser for det benægtede Factum. At jeg ogsaa har været heldig nok til i foransførte Henseende at træffe det Rette, tør jeg saa meget mere antage, som de ovenmeldte Retslærere ogsaa heri have været aldeles enige med mig.

Endnu skal jeg her udhæve et af de Arbejder, Retspleien betræffende, der nærmest blev foranlediget ved de Erfaringer, som jeg under min Stilling i bemeldte Ret gjorde. Jeg mener hermed en Afhandling om Processens Omkostningers Tilkjendelse og Ophævelse, saavel i civile som i criminelle Sager, der findes i jur. Ark. Nr. 13, S. 1—45. Herved bemærkes, at, skjøndt den tillige angaaer Processens Omkostninger i cri-

minelle Sager, saa er det dog især med Hensyn til de civile, at Spørgsmaalet er blevet behandlet, hvorfor jeg har troet det rettest, at omtale den paa dette Sted. Spørgsmaalet angaaende Processens Omkostninger spiller vel en underordnet Rolle i de enkelte Retsfager og bliver der gjerne fort og godt afgjort uden nogen særlig Begrundelse. Imidlertid er den rigtige Oplosning af dette Spørgsmaal af den meest indgribende Vigtighed for den hele Retsbestyttelse. Og just fordi det i Almindelighed behandles saa løseligt, kunde det fortjene en nøagtigere Dverveielse. En skarpsindig tydsk Retslærd, Weber, var allerede i 1788 traadt frem mod den forhen i den almindelige tydske Proces herskende Forudsætning, at den Forpligtelse, at erstatte sin Modpart Processens Omkostninger, maatte begrundes ved Erættelærhed, og at saaledes Enhver selv maatte bære de med Retsforfølgningen forbundne Omkostninger, der falde i hans Lod, naar Modparten ei ved Erættelærhed havde paadraget sig en Forpligtelse til at godtgjøre ham samme. Derimod lærte han, at denne Forpligtelse umiddelbar blev begrundet derved, at Nogen enten vægrer sig ved at erkjende en Andens lovlige Ret eller uden tilstrækkelig Grund forfølger Nogen med et Søgmaal. Denne Lære fandt vel i Begyndelsen stærk Modsigelse, men vandt dog efterhaanden Bifald blandt de tydske Retslærere, og har siden jeg skrev hiin Afhandling stedse faaet forøget Indflydelse paa Lovene i de tydske Stater, af hvilke dog den i Joseph den 2dens Tid udfomne Retsgangsorden for de Østerrigske Lande allerede tidligere havde forladt den ældre Grundsætning. I bemeldte Afhandling antog jeg, at Webers Mening var velbegrundet, forsaavidt den gik ud paa, at de Civil, der kunde reises angaaende en almindelig Retsætning, der kom til at gjøre Udslag i Sagen, ikke burde stille den af Parterne, som ved den endelige Dom dog fandtes at have Ret, ved Erstatning for de Omkostninger, som han havde maattet udrede, fordi Modparten ei mindelig havde erkjendt denne Ret. Men jeg fandt derhos, at denne Lære ei kunde anvendes ved vore Domstole, da den stred mod vore Love og navnlig Frdg. af 23 Decbr. 1735,

hvilken aabenbar havde sin Rod i den Lære, der i ældre Tider havde hersket i den romersk-tydske Proces. Med Hensyn til det hyppigen forekommende Tilfælde, at Sagens Udfald kom til at beroe paa faktiske Forudsætninger, der havde været Tvivl underkastede, fandt jeg derimod, at Weber vel tildeels havde Ret, men og for en Deel Uret. Ret, forsaavidt han lærte, at den, som havde fragaaet et Factum, der ved endelig Dom fandtes beviist, hvilke Tvivl der end vare reiste om dette Bevises Tilstrækkelighed, ikke kunde fritages for at erstatte Modparten de ved hans Fragaaelse denne paaførte Omkostninger, undtagen i de enkelte Tilfælde, hvor det omtviste Factum var af en saadan særdeles Bessaffenhed, at han kunde have været uvidende om dets Sandhed, f. Ex. naar han som Arving havde været søgt til at betale en af Arveladeren gjort Gjæld, der først ophlystes under Sagens Drift; men Uret havde Weber, efter min Mening, forsaavidt han vilde, at den, der tabte, fordi han ei fuldstændig kunde føre det Beviis, hvoraf hans Ret var betinget, altid skulde erstatte Omkostningerne. Jeg har derhos viist, hvorledes og andre Omstændigheder kunde komme i Betragtning til at lempe det Resultat, som Hovedreglen vilde medføre, men ved Siden deraf gennemgaaet adskillige Grunde, som de Lovkyndige urigtig havde tillagt Indflydelse derpaa. De af mig antagne Sætninger ledsagede jeg for en stor Deel med Henviisning til Højesterets- eller Overrets-Domme; og godtgjorte saaledes, at vore Domstole ingenlunde ubetinget hylde den Lære, hvorefter Processens Omkostninger skulde ophæves i de Tilfælde, hvori Sagen fandtes tvivlsom med Hensyn til de faktiske Forudsætninger.

Senere bragte jeg, som Medlem af Cancelliet, en Lov i Forslag, der blandt andet gif ud paa, at Frdgn. 23de December 1735 for Fremtiden saaledes skulde forstaaes, at Mulct for unødigt Trætte ikke skulde paalægges en Part i alle Tilfælde, hvor han efter Retfærdighedens Grundsætninger dømtes til at erstatte sin Modpart Processens Omkostninger, men kun, hvor andre nærmere betegnede Omstændigheder fremstillede ham som

irættefjær, eller som den, der ikke var i fuld god Troe. Angaaende dette Forslag, der bifaldtes i Collegiet, bleve Høiesterets Tilforordnede hørte og disse vare ligeledes uden Indskrænkning enige i samme. Efterat derpaa Lovudkastet behørig havde været Kongen igjennem Statsraadet foredraget, og fundet allerhøieste Bifald, udkom under 11te Aug. 1819 en dermed stemmende Forordning. Skjøndt denne, idet den indskrænkede Anvendelsen af bemeldte Mulct, tillige havde for Sie at bortrydde den Hindring, som Forbindelsen mellem Mulct og Tilsvær af Processens Omkostninger, i Tilfælde som ikke begrundede en Undtagelse, lagde i Veien for at forhjælpe den Bindende til Erstatning for de ham paaførte Omkostninger, saa udtalte den det dog ikke som en ubetinget Regel, at ingen Retsvildfarelse skulde kunne fritage den Tabende for at erstatte Modparten Processens Omkostninger, men det overlodes til Domstolene i ethvert enkelt Tilfælde at afgjøre Spørgsmaalet i Overensstemmelse med de i Landsloven forekommende Regler, der efter den skete Forandring i Forordn. 23de Decbr. 1735 igjen traadte i fuld Virksomhed. *) Det faldt mig end ikke ind at gjøre noget Forsøg paa ved denne Leilighed at skaffe de i ovennævnte Afhandling udviklede særlige Regler Stadfæstelse ved den lovgivende Myndighed, idet jeg følte Banke- ligheden i at begrænde dem saaledes, at de ikke i Anvendelsen vilde kunne føre til ubillige Resultater, en Betænelighed der ikke svækkedes ved Exemplet af de fremmede Love, som derpaa havde indladt sig. Efterat Forordn. var traadt i Kraft viste der sig en større Stærghed i hiint Spørgsmaals Afgjørelse end forhen. Men efter nogen Tid syntes denne Stærghed igjen at være trængt tilbage, og det er efterhaanden endog blevet det Sædvanlige, at Processens Omkostninger for Høiesteret ophæves.

Dette gav mig Anledning til at underkaste denne Materie en ny Undersøgelse, der førte til en Samarbejdelse af bemeldte Afhandling, der findes i Ark. for Retsvidensk. og dens Anvend. 5 D. S. 355—430. Deri har jeg nærmere bestemt

*) See Coll. Lib. for 1819, S. 571—573.

min tidligere Lære, forsaavidt jeg med Weber havde antaget, at det Tvivlsomme i Sagens Retsspørgsmaal ikke efter almindelige Grundsætninger kunde frembyde nogen skjellig Aarsag til at ophæve Processens Omkostninger, medens jeg dog indrømmede, at det efter vore Love forholdt sig anderledes. Jeg erkjendte nu, at der ogsaa i Forholdenes egen Natur vare vigtige Grunde, der talte for en saadan nærmere Bestemmelse (S. 377—380); men udviklede derhos yderligere, at hiin Streng-
 hed i alt Fald ikke kunde bestaae med de Forfrifter som findes i Christian den Femtes Lov, og navnlig i 1 B. 6 C. 13 Art. — I det denne Artikel særlig paalægger den at erstatte Processens Omkostninger, der indanker en Dom til høiere Ret, naar den der i alle Maader bliver stadfæstet, har den nemlig indirecte tilkjendegivet, at det samme ikke som almindelig Regel kan finde Sted, naar den, der har tabt i den foregaaende Instants, vinder i Appellations-Instansen, navnlig fordi Retsspørgsmaalet i Sagen der finder en anden Oplosning. Jeg har imidlertid godtgjort, at det dog ingenlunde heraf er en Følge, at Processens Omkostninger ubetinget skulle ophæves, naar den indankede Dom forandres, men at der gives adskillige Tilfælde, hvori dette vilde stride mod al Retfærdighed, ligesom der og, selv fra den Tid da Frdgn. 23 Decbr. 1735 var i sin fulde Kraft, have flere Hviesteretsdomme, som have tilkjendt den Bindende Processens Omkostninger, uagtet de foregaaende Retters Domme vare gaaede ham imod (S. 381, 389—394.) Derhos har jeg udviklet, at der og stundom kunde være antagelige Retsgrunde til at gjøre en Undtagelse fra den Regel, der udgjør ovenmeldte Lovsteds umiddelbare Indhold, men at Sagens tvivlsomme Beskaffenhed ikke kan være nok for at hjemle en saadan Undtagelse. (S. 404—407.) Søvrigt gjentog jeg Alt, hvad jeg i den ældre Afhandling havde lært, hvilket jeg tildeels yderligere begrundede. I et Tillæg (l. c. S. 431—474) viste jeg derhos hvorledes en Mængde fremmede Love og officielle Lovudkast have antaget strengere og med den Weberske Theorie mere overensstemmende Regler end de, hvorfor jeg har erklæret mig,

hvilket, foruden i flere tydske Lande, er Tilfældet med den franske Code de procedure civile, og med det svenske Forslag til Almeen=Civillag (udkommen i Stokholm 1826.) Da derimod vor Retspraxis er langt mere skaanende mod den Tabende end de af mig fremstillede Grundsætninger vilde tilstede, saa turde der være saa Lande, hvori man har vedligeholdt saa Meget af den gamle Theorie som her, hvor den dog aabenbart er laant fra den romersk=tydske Proces, og afvigende fra de sunde Grundsætninger, der vise sig i danske Lovs Bestemmelser. Ja det forekommer mig endog at vore Domstole nu gaae videre i denne Skaansel, end de gjorde inden den ovennævnte Frdg. af 1819, der havde en ganske anden Hensigt, blev givet. Jeg kan heller ikke andet end finde, at min Theorie, saaledes som jeg i den nyeste Omsarbejdelse har lempt den, er, i at tilstede Billighedshensyn, der anbefale en vis Skaansel mod den Tabende, gaaet saa vidt som det kan bestaae med Loven og det Hensyn, der selv fra Billighedens Side bør tages til at den, der findes at have Ret, ikke alt for meget skal bebyrdes med Omkostninger, som ofte gjøre, at han heller maatte ladet sin Ret falde; og jeg skulde troe, at det, jeg har indrømmet hiint Billigheds Hensyn, er det i min Afhandling, som snarest lod sig bestride. Kong og Larsen have i deres systematiske Fremstilling af den danske Procesmaade §§ 170—171 i det Væsentlige antaget de af mig i den sidstnævnte Afhandling opstillede Regler. Kun synes det, at de ikke lægge den Vægt paa L. 1—6—13, som det forekommer mig, at der tilkommer dette Lovsted, og som jeg udførlig har udviklet og søgt tilbørlig at begrænde.

De heransførte Exempler ere meget langt fra at omfatte det hele Udbytte, som jeg af min Stilling i Hof= og Stadsretten havde vundet for Civilprocessen. Selv nogle af de Arbejder, som jeg mange Aar efter min Udtrædelse af denne Ret har leveret, grunde sig for en stor Deel paa de Erfaringer, jeg der havde erhvervet. Dette gjælder t. Ex. om den udførlige Fremstilling af Læren om Vidnebeviset efter de danske

og norske Love sammenholdt saavel med flere fremmede Love, som med almindelige Grundsætninger, der findes i *Conomia* 4 B. S. 165 til Enden, og som turde være en af mine vigtigste Afhandlinger. Men jeg skal her ikke opholde mig ved denne, saa meget mindre, som jeg i det Følgende vil faae Anledning til nærmere at omtale den, fornemmelig forsaavidt jeg deri er gaaet ind paa Grundforskjellen imellem den danske og tydske Proces.

XIV.

Ogsaa hvad den criminelle Retspleie angaaer, gav min Virksomhed i bemeldte Ret mig megen Leilighed til at trænge dybere ind i dens Grundsætninger, og at virke for disses almindelige Erkjendelse. Ligesom vor juridiske Literatur den Tid i det Hele var meget fattig, saaledes var isærdeleshed det, den havde leveret angaaende Criminalretspleien, ikke at regne for noget. Derimod vare Lovgivningens Grundsætninger tydelig nok udtalte i flere Anordninger fornemmelig i Frdgn 21 Mai 1751, 3 Juni 1796 Cap. 9 og 8 Martz 1799; og det behøver vel ikke at siges, at Hof- og Stads-Retten havde sat sig ind i disse Grundsætninger. Imidlertid vare de dog ikke endnu saaledes gennemførte og udviklede, at der jo stundom i de forekommende Sager viste sig Tvivl og Meningsulighed om deres Anvendelse. Saaledes vare ikke Alle i det Rene, om hvorvidt den Tiltaltes Indrømmelse af en eller anden enkelt Omstændighed, hvorom han dog ingen personlig Kundskab kunde have, skulde have en Tilstaaelses Virkning eller ikke. Dette Spørgsmaal forekom t. Ex. under en i 1801 paakjendt Sag, hvori Dommen findes i *Jur. Maanedsskr.* for 1802, 1 S. S. 23—28. En Person, der var tiltalt for at have stjaalet nogle Ting, i hvis Besiddelse han var fundet, havde nægtet dette Tyveri, paaستااعnde, at han havde kjøbt disse til 20 Rbd. vurderede Ting af en Person, som han ei kunde opgive. Imidlertid havde han ikke benægtet dens Eiendomsret, der tilegnede sig de omspurgte

Ting, men derimod samtykket i at de udleveredes denne, uagtet han ei havde kunnet søre det i Lovens 6 B. 17 C. 10 Art. forefrevne Eiendomsbeviis. Defensor havde end ikke troet sig beføiet til at paastaae den Tiltalte frifunden men indskrænket sig til at indstille ham til den mildeste Tyvsstraf, i hvilken Henseende han paaberaabte sig blandt andet, at den Tiltaltes Foregivende om at have kjøbt Tingene, skjøndt ubeviist, dog mulig kunde indeholde Sandhed. Men ved Rettens Dom blev han frifunden for videre Tiltale, hvilken Dom dog kun var fremkommen ved Pluralitet. At Domstolene kunde, til Bedste for den Tiltalte, afvige fra Defensors Paastand var for længst anseet for en afgjort Sag, ligesom og at det ikke var nødvendigt, at mulctere Defensor for hans i saa Henseende begaaede Feil, der kun hidrørte fra en urigtig Opfatning og som aldeles ingen Følger kunde have.

Nu vilde man finde det paafaldende, at der kunde være Spørgsmaal om i en MisgjerningsSag at tillægge en saadan Indrømmelse af Noget, om hvis Rigtighed den Paagjeldende ingen Bevidsthed kunde have, samme Virkning som en Tilstaaelse. Men til hiin Tid var Forskjellen imellem den civile og den criminelle Processens Grundsætninger ikke saaledes udviklede, at det indlyste alle Retskyndige, at hvad der gjælder i den førstnævnte Proces, hvorefter en sliq Bedgaaelse i al Fald som et Samtykke vilde have afgjørende Virkning, ikke ligefrem kunde antages i criminelle Sager, hvor Tilstaaelse dog blot kan komme i Betragtning forsaavidt den fører til Forvisning om hvad der i sig selv er sandt. Der var og i det bogstavelige Indhold af Forordningen 21 Mai 1751 § 5 nogen Anledning til at antage, at det Eiendomsbeviis, der i Forbindelse med den aflagte Tilhjemlingsseed efter 6—17—10 og 11 fordres til at fælde den, der ei kan skaffe Hjemmel, maatte kunne undværes naar Eiendomsretten ei var modsagt. Saa vel den Note, der findes under den affagte Dom (l. c. S. 26—27) *) som hvad der i 6te Hefte, deels S. 549—559, af

*) Denne Note hidrører fra mig, uagtet Heftet havde en anden Udgiver, men som netop i hiin Sag havde været i Minoriteten.

mig, og deels S. 569—571 af Conferentsraad Laasen er anført til yderligere Retfærdiggjørelse af bemeldte Dom, vidner og om, at der vare Mange, som tvivlede om dens Rigtighed; men der turde dog alle Tvivl, navnlig og de, som grundede sig paa Udtrykkene i Frdg. 21. Mai 1751 § 5, være fuldstændig gjendrevne. Den paa de anførte Steder udviklede Mening har siden, og det ikke blot med Hensyn til de umiddelbar lignende Tilfælde, men og i en Anvendelse paa alle andre, der staae under samme Grundsætning, fundet almindelig Anerkjendelse. *) Jeg bør iøvrigt ikke lade ubemærket, at den nyelig nævnte høitagtede Collega ikke har havt mindre Deel i at gjøre denne Grundsætning gjældende, end jeg, og at han, ligesom han bidrog til at frembringe Pluralitet i ovenmeldte Sag, ved en i fornævnte Maanedsskrift for 1802 S. 411—420 og 560—581 indført Afhandling, hvoraf det ovenomtalte Sted er en Deel, har været den allerførste, der i vor Literatur har indladt sig paa en udførlig Udvikling af Forskjellen mellem onus probandi i civile og criminelle Sager. Den større Udvikling, den criminelle Processus Væsen har faaet, skyldes derfor idetmindste ligesaa meget ham som mig.

En Følge af den omtalte Udvikling var det og, at man iøvrigt i de Sager, hvori der var Spørgsmaal om en Domsfældelse, paa Grund af uhjemlet Besiddelse af stjaalne Koster, lod det komme den Paagjældende tilgode, at Omstændighederne opvakte en nogenlunde begrundet Formodning om den paaberaabte Hjemmels Rigtighed, uden at et saa fuldstændigt Beviis, som Bogstaven i L. 6—17—5 forudsætter, var bragt tilveie, ja at der endog blev tillagt den Formodning, som en aldeles aaben Fremgangsmaade fra den Sigtedes Side gav om hans Uskyldighed, en saadan Virkning, uagtet intet Beviis kunde føres om hans Adkomst. Senere er man uden Tvivl gaaet en Deel videre i

*) Dette er uden Tvivl ikke mindre Tilfældet i Norge end her i Riget. See Schweigaards Commentar over den norske Criminnallov 2. B. S. 397.

denne Retning, end man var kommet i den Tid, hvori jeg havde Sæde i Retten. Til den Tid antoges allerede Grundsætningen i sig at være noget voyet, og man var derfor temmelig vaersomt i dens Anvendelse, men det er naturligt, at man, efterhaanden som Grundsætningen havde faaet almindelig Erkjendelse, fandt mindre Betænklighed ved dens Anvendelse, især da man indsaae det Mislige i det Beviis for Tyverie, som indeholdtes i den blotte Omstændighed, at den Tiltalte ikke kunde bevise sin Hjemmel til den omspurgte Ting.*) Nu er det efter Frdg. om Indiciebeviiset af 8de September 1841 § 6 klart, at hiint lov-hjemlede Beviis kan svækkes paa foransførte Maade. Jeg for min Deel havde, da jeg indgav motiveret Forslag til denne Lov, anseet det for afgjort, at der, naar Indiciebeviiset skulde hjemles og ordnes ved Lov, ikke længere burde være Tale om at opretholde det Beviis, der skulde findes i uhjemlet Besiddelse, i anden Kraft, end den, der efter almindelige Grundsætninger kunde tillægges samme. Det blev og, uagtet den betydelige Modsigelse denne Mening havde fundet saavel i Højesteret, hvis Betænkning Cancelliet foreløbig havde indhentet over Lovudkastet, (dog kun af lidet over det halve Antal Tilforordnede), som i Collegiet, af Kongen bifaldet, at det Lovudkast som forelagdes Stænderne, blev indrettet i Overensstemmelse med denne min Mening, dog at der udtrykkelig blev lagt en særdeles Vægt paa uhjemlet Besiddelse som et betydningsfuldt Indicium. Men da Stænderne med stor Pluralitet**) satte sig imod en saavidt

*) See herom min systematiske Udvikling af Begrebet om Tyverie m. v. 1809, S. 319—320. I Norge, hvor den Deel af Lovens 6te B. 17de Cap., der angaaer Tyveribeviser, ikke er hævet ved Loven af 30te Aug. 1842 (see dens 28de Cap. § 12), har ogsaa en lignende Lempelighed i dens Anvendelse gjort sig gjældende (see Schweigaard l. c. S. 402); dog troer jeg ikke, at man der er gaaet saavidt som her.

**) I Viborg dog kun med 32 mod 16 Stemmer, men i Roeskilde med 57 mod 1. Nye Coll. Tid. for 1841, S. 802—807 giver Oplysning om det Væsentlige af hvad der angaaende hiint

gaaende Forandring, blev denne indskrænket saaledes, som Frdg'n viser. Jeg kan endnu ikke være af anden Mening, end at den Modstand, Opgivelsen af huint Beviis fandt, havde sin Grund i en altfor stor Engstselighed ved at afvige fra det, der i lang Tid havde været gjeldende. Herved havde uden Tvivl den Tanke især Bægt, at det paa den ene Side var uvist, om Domstolene, naar Bedømmelsen af det Indicium, som den uhjemlede Besiddelse indeholder, overlodes til Samme, vilde tillægge det den Virkning, som der virkelig tilkommer samme, medens man, paa den anden Side, stode paa, at der ved den Baersomhed, hvormed de allerede anvendte dette Beviis, og hvortil den nye Forordning vilde indeholde en fornyet Opfordring, aldrig kunde blive nogen Fare for, at en Uskyldig kunde blive domfældt paa Grund af den Beviiskraft, der endnu tillagdes uhjemlet Besiddelse. Skjøndt jeg heller ikke troer, at der er nogen Anledning til Frygt i denne Henseende, forekommer det mig dog endnu som den Tid, at det vilde have været langt rigtigere, om Loven havde fordret, at det Indicium, hvis indvortes Utilstrækkelighed dog er indlysende, skulde suppleres ved andre positive Data, naar det skulde tages for fuldt, end at den udtrykker sig som om den nøgne uhjemlede Besiddelse i sig var nok for at udgjøre Beviis, saa at dette maatte svækkes ved positive Data, naar det ei skulde have denne Virkning. Ved en skarp Opsatning kan denne Forffjel ikke blive uden Indskydelse, men man maa tillade sig vilkaarlig Afvigelse fra Lovbudet, naar man, i et Tilfælde, hvor der intet

Sag foregik i Stænderne. Man kan og derom see Stændertidenderne for 1840. — Endnu bemærkes, at den Paagjeldende, efter Stændernes Indstilling saavel som Anordningen, dog ordentligviis bliver dømt som Tyvshæler og ikke som Tyv, naar han fældes paa Grund af uhjemlet Besiddelse. Men dette, der hidrører fra en Fortolkning som Professor Larsen har gjort gjeldende, og som ligeledes synes at være blevet antaget i Norge (see Schweigaard l. c. Side 403—406), var, saa velbegrunder det end ellers er, dog lidet væsentligt med Hensyn til det, hvorom her er Spørgsmaal.

er fremkommet som enten styrker eller svækker den opstillede Lovformodning, vil frikjende den Tiltalte, og at Tilfælde af det Slags ere komne for Domstolene er mig bekendt. Det turde iøvrigt være, at den uhjemlede Besiddelse, naar ikke en særlig Lov tillagde den en i Sagens Natur ubegrundet Virkning, i Gjerningen vilde bidrage mere til at sikre Eiendomsretten end den valgte Lovbestemmelse. Da vilde nemlig Domstolene heller ikke længere have Anledning til at gjøre de strænge Fordringer, som de nu gjøre, til det Eiendomsbeviis, der efter L. 6. B. 17. Cap. 10. Artf. er en væsentlig Bestanddeel af det Beviis, der i Thyvsager skal begrunde Domsældelse, men som ikke er af megen Vigtighed med Hensyn til den virkelige Overbeviisning om den Tiltaltes Skyld. Fordi det blot er i Kraft af et vilkaarligt Lovbud, at det, der i sig selv intet Beviis indeholder, skal gjælde for et saadant, maa det og nøie paasees, at alle lovbestemte Betingelser for dets Beviiskraft ere tilstede, og man kan ved vidtrevne Betæneligheder, navnlig i at udforske og bedømme Kilden til den Vished, Vidnerne mene at have om den Vedkommendes Eiendomsret, let spille ethvert saadant Beviis. Men hvis hltm Besiddelse ingen anden Virkning skulde have end den, der ligger i dens Natur, saa vilde det ikke længere komme an paa hine formelle Betingelser, naar kun Alt var tilstede, som behøves for at frembringe en fornuftig Overbeviisning om den Paagjældendes Skyld. Saaledes vilde til Ex., naar den Anklagede nægtede at have været i Besiddelse af de som stjaalne efterlyste Sager, eller havde kastet dem fra sig, idet han bemærkede Noget at komme efter sig, dette Indicium hvis det fuldelig var oplyst, uden Tvivl betragtes som tilstrækkeligt til at fælde den Anklagede, forudsat at ingen særdeles Omstændighed var fremkommet, som tilstedte at forklare hans Adfærd anderledes end af en bestemt Skyldbevidsthed. Men idet man spørger, om det særegne i 6—17—10 og 11 hjemlede og ved Fdg. 8. Sept. 1841 § 6 bekræftede Beviis er tilstede, ville Domstolene maaskee dog, naar den Andens Eiendomsret ikke nøiagtig er oplyst, have Tvivl om den Tiltalte kan dømmes. Vel er det saa, at fordi de i bemeldte § 6 ud-

trykte Betingelser for det deri hjemlede særegne Beviis ikke vare tilstede, kunde han dog rettelig domfældes, naar der vare Omstændigheder tilstede, hvori Domstolene, i Følge Lovens almindelige Grundsætninger, maatte finde et fyldestgørende Beviis. Men hiin særegne Art af Indiciebeviis, hvorved Lovgiveren har søgt at værne mod Lyveri, og paa hvis Tilveiebringelse Undersøgelsen fornemmelig rettes, turde idetmindste dog gjøre, at man ikke saa let tager til Taffe med et paa anden Maade dannet Indiciebeviis, i Særdeleshed naar dette træder frem som en Bestanddeel af hiint særegne Beviis, som man har søgt at fremstaafe, uden at det fuldstændigen er lykkedes. I al Fald er det vist, at Sagen ved den Stænderne forelagte § vilde være blevet langt klarere*) En i Forbindelse med hiin Forordning Stænderne i Udkaft forelagt Placat, der udkom under 24. September 1841**), syntes og tilstræffeligen at maatte kunne bøde paa det Afbræk, som hiin Forandring vilde kunne gjøre i Gienomsikkerheden, hvis der virkelig var nogen Grund til at frygte for Fare ved at give Slip paa en Beviismaade, som man ikke har fundet fornøden i andre oplyste Stater, hvor man iøvrigt i mange Maader er mindre streng i sine Fordringer til Bevi-

*) I min systemastiske Udvikling af Begrebet om Lyveri o. s. v. S. 308 har jeg vel antaget, at et Forhold som det ovenpaaegebte maatte betage den Tiltalte den Formodning, han som Besidder ellers vilde have havt for sig, og som indeholdt Grunden til, at Gienomsretten mod ham skulde bevises; og, efter hvad der er oplyst, syntes og denne Mening til den Tid at have havt Domstolenes Medhold. Men senere har dette dog ikke viist sig. Schwegel og Gaard mener og l. c. S. 398, at hiin Lære ikke i sit hele Omfang kan forsvares. Jeg erkjender gjerne, at den, forsaavidt den gif ud paa, at det ovenmeldte Forhold skulde træde i Stedet for det i L. 6—17—10 foreskrevne Gienomsbeviis, kan være tvivlsom; men desto vigtigere vilde det have været at kunne gjøre det gjældende som et for sig bestaaende Indiciebeviis, naturligtviis i den sædvanlige Forudsætning, at Sagens øvrige Omstændigheder aldeles pasfede sig til det, som derved skulde bevises.

**) See om denne Nye Coll. Tid. for 1841 Nr. 48.

fet end vor Retspraxis. Jeg kan saaledes ikke andet end ansee det for en overdreven Conservatisme, at saa mange oplyste Mænd modsatte sig den allerede i og for sig meget varfomme Bestemmelse, der i foransførte Henseende blev foreslaaet. Jeg er ofte bleven angreben for conservativ Tænkemaade, hvilken, taget i Ordets rette Forstand, jeg og meget gjerne vedkjender mig, men jeg tør dristig paastaae, at jeg i intet Tilfælde er gaaet saavidt i denne Retning, som her Stænderne gjorde. *)

Et vigtigt Resultat for Criminalretspleien, der blev vundet i den Tid jeg beklædte Retten, var det, som allerede forhen (S. 142—144 er nævnet, nemlig at det saakaldte Indiciebevises Tilstrækkelighed til derpaa at bygge Domsældelse blev erkjendt. I denne Henseende har jeg iøvrigt Intet her at tilføie, uden at nævne en Lands- Dverrets- samt Hof- og Stadsrets- Dom af 13. April 1807, som indeholdes i Jur. Ark. Nr. 13. S. 180 til Enden og Ark. for Retsvidenskab og dens Anvendelse 3. B. S. 419—427, stadfæstet i Højesteret den 29. Mai næstefter, saa og en anden af førstnævnte Ret under 1. Marts 1808 afsagt Dom, indført i jur. Ark. 16. B. S. 127—130, og i Ark. for Retsvidenskaben o. s. v. 4. B. S. 153—156.

Der herffede endnu til hiin Tid nogen Usikkerhed mellem Juristerne om det Omraade, inden hvilket de for den ovenmeldte Rettergangsmaade foreskrevne Regler skulde være gjeldende, idet Nogle indskrænkede dem til Forbrydelser af det mere betydelige Slags, eller dog kun med en vis Tvivlraadighed gav dem en videre Strækning. Man gjorde Forskjel paa Delinquent- og Justitsfager, og meente, at hine Regler, navnlig saaledes som de vare opstillede i Frdg. 3. Juni 1796, kun angik de første. Det synes og, som Lovgiveren ikke ganske havde været paa det Rene med sig selv, om i hvilken Udstrækning hine

*) Inden dette overgives til Trykken, har jeg havt Anledning til, i min Prøvelse af Grundlovsudkastet S. 298—299, at yttre mig over den uheldige Indskydelse, Frdg. 8. September 1841 § 6 maa have paa hele Forestillingen om Indiciebeviset, og derunder har jeg tildeels sagt det samme som oven er anført.

Bud skulde have; navnlig gaaer bemeldte Forordnings § 25, der staaer i Spidsen for samtlige dens Bestemmelser om Misgjerningsfagers Forfølgning, ud fra den bestemte Forudsætning, at den Baagjeldende er fængslet, hvilket og gjentages i § 27. Men det var imidlertid ikke antageligt, at dette som en uundværlig Betingelse skulde gaae igjennem samtlige hine Bestemmelser, hvis Grunde i det Væsentlige passe sig paa alle Sager, der efter offentlig Foranstaltning anlægges i Anledning af Lovens Overtrædelse; ligesom og Udtrykkene i §§ 34—35 og 38, saavel som Capitlets Indledning, taler imod en saadan Indskrænkning. Procesmaaden kan fornuftigviis ikke heller beroe paa den tilfældige Omstændighed, om den Baagjeldende er heftet, hvilket tildeels kommer an paa, om han er vederheftig eller kan stille Sikkerhed eller ikke, ei heller paa Straffens Størrelse, der ikke er givet i det Dieblig Sagen anlægges. Desuden vilde der i de Tilfælde, hvori flere vare indviklede i en Sag, og en enkelt var heftet, men ei de øvrige, eller den Baastand, der kunde bringe Sagen ind under Begrebet om criminelle Sager, var gjort over Een eller Nogle, men ei over Alle, opstaae uopløselige Forviklinger af, at ikke lige Procedure var at iagttage med Hensyn til dem alle. Efterhaanden uddannede sig i Retten den Mening, at hine Bestemmelser i det Hele, om end med nogen Lempelse, maatte være anvendelige i alle Sager, som efter offentlig Foranstaltning anlægges mod Nogen for at bevirke ham dømt i Straf. Denne Mening findes udvirket i en, i jur. Ark. Nr. 26 S. 142—158 og Ark. for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 6. Bind S. 407—422 indført, af Retten afgiven, af mig forfattet, Betænkning; og ved Cancellieskrivelse af 17. Juni 1807, blev der i Anledning af en angaaende dette Spørgsmaal opstaaet Meningsulighed mellem Retten og en Amtmand, resolveret, at der for Fremtiden skulde, med Hensyn til Justitsfagers Indstevning til høiere Ret, forholdes i Overensstemmelse med hvad der ved Frdg. § 33 er paabuden om criminelle Sager. Dette Udtryk, saavel som den i Resolutionen fremsatte Begrundelse, viser dog, at Cancelliet ikke ansaae Forordningens Bestemmelser for umiddelbar anven-

delig paa blotte Justitsfager, hvilke det skiller fra Delinquentfager.

Jøvrigt er det i ovennævnte Betænkning bemærket, at Retten dog ingenlunde antog, at det var uden al Indflydelse paa en Justitsfags Behandling, om Noget derunder er arresteret eller ikke, at den navnlig ei antog, at det i sidste Tilfælde er nødvendigt, strax at bestikke en Defensor, men at dette kunde beroe indtil det erfarede, om den Tiltalte selv vilde besørge sit Forsvar. Heller ikke var der i fornævnte Betænkning Noget, som kunde medføre, at der i de Sager, hvorunder der blot var Spørgsmaal om Bøder, kan bruges de samme Evangsmidler for at skaffe den Baagjeldende tilstede, eller for at bringe ham til at svare paa de forelagte Spørgsmaal, som i de mere betydende Sager. Praxis har i de senere Aar stundom viist en Tilbøielighed til en saadan Anvendelse, men den er, efter min Overbeviisning, ligesaa uhjemlet i de derom givne Bestemmelseres Indhold og i Lovenes Grundsætninger, som den i sig er unaturlig og maa lede til at gjøre Justitsvæsenet forhadet. *)

Som Landsoverretten for Stiftisterne, fik Retten flere Gange Leilighed til at raade Bod paa en eller anden Misforstaaelse af Lovene, som viste sig under Behandlingen ved Underretterne. Saaledes skete det stundom, at Dommeren lod Forhør optage eller andre Retsforhandlinger udføre ved en Fuldmægtig eller Contoirbetjent, som ei dertil havde Dyrighedens Constitution, hvorpaa et Exempel sees i Jur. Ark. Nr. 6. S. 178, og et andet i Nr. 21 S. 102. I lige Maade blev det Evangsmiddel af Fængsel paa Band og Brød, som Rescriptet 23. October 1795 har hjemlet mod Inquisiter, der modvillig unddroge sig den Forpligtelse at svare, af og til anvendt paa dem, hvis Forklaring antoges at være usand. Et Exempel paa, at en Dommer herfor er draget til Ansvar, findes i Jur. Ark. Nr. 11 S. 77—81 (sfr. Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 3. B. S. 270—275,

*) Sfr. Noesf.-Stænd.-Lib. for 1836—1837, S. 328—330.

hvor der tillige er anbragt en Note, der oplyser den store Forskjel, der fra Grundsætningens Side er mellem det, Rescriptet havde hjemlet, og det, som man ved urigtig Opfatning af samme tillod sig). Saa indlysende end Forskjellen er, bliver den dog stundom endnu overseet, dog nu sjeldnere af Dommerne,*) end af dem, der bruge denne Forverling som et Stof til at lægge Lovgivningen for Had.

Hvor en eller anden Oplysning manglede i de ved Underretterne behandlede criminelle Sager, indførte Retten den siden stedse vedligeholdte Forholdsregel, ved en Reassumtionskjendelse at affordre Dommeren en saadan Oplysning, paa lige Maade, som man i de Kjøbenhavnse Sager var vant til ved saadanne Kjendelser at paalægge Actor at tilveiebringe de manglende Oplysninger. Frdg. 25. Januar 1805 § 26 havde vel kun udtrykkelig hjemlet denne Fremgangsmaade med Hensyn til det Tilfælde, at nærmere Forklaring af den Tiltalte fandtes fornøden. De forrige Landsting vides heller ikke at have gjort den foranførte Anvendelse af Pl. 14. Septbr. 1798, som allerede indeholot bemeldte ved Frdgn af 1805 gjentagne Bestemmelse, der atter var hentet fra Frdgn om Stiftsoverretters Indførelse i Norge 11. August 1797 § 26. Men Landsoverretten antog, at samme Form og maatte benyttes med Hensyn til de øvrige Oplysninger, der kunde behøves. Det turde og være saa meget mere indlysende, som det idelig maa være Tilfældet, at baade de Tiltaltes nærmere Forklaringer og andre Oplysninger behøves, ja at de umiddelbar gjøre hinanden fornødne, men det da vist vilde være aldeles hensigtsstridigt, at søge dem ad forskellige Veie. Desuden fandt man, at der i intet Tilfælde kunde være Noget imod, at Retten søgte alle yderligere Oplysninger ved hiint Middel, hvorved Ophold og Beføstning undgiktes, og Underdommerne skaanedes for den Ubehagelighed, som

*) Hvorledes dog endnu Rescriptet i andre Henseender stundom vedblev at have en Anvendelse, der neppe ligger i dets Hensigt, er nylig bemærket.

fulgte med den forhen brugelige Hjemvisning, der endog stete paa hans Beføstning, og efter den da herskende Praxis tillige medførte Mulct for det Ophold, som maatte hibledes fra den Feil, han antoges at have begaaet. Der kunde saa meget mindre i den Omstændighed, at de nævnte Anordninger kun havde omtalt yderligere Forklaringer af den Tiltalte, være nogen Grund til at betvivle Lovligheden af den der foreffrevne Fremgangsmaades Anvendelse for at erhverve andre fornødne Oplysninger, som det af disse Anordningers Indhold (navnlig Sens sidste Passus) sees, at de gik ud paa at affaffe den Fremstilling af de tiltalte og arresterede Personer for Overretten, der forhen synes idetmindste af nogle Overretter at have været anseet for nødvendig; men 1—13—24 og 25, N. L. 25 og 27 ogsaa indeholdt Hjemmel til at kalde selve Vidnerne for Overretten, hvilket vistnok medførte stort Besvær for disse eller ogsaa betydelige Beføstninger for det Offentlige, foruden at give Anledning til langt Ophold. Det kan iøvrigt vel være, at foranførte fra saa mange Sider lempelige Middell til at erhverve nye Oplysninger gjorde, at man allerede fra først af gik noget vidt, og, som det synes, senere er gaaet endnu en heel Deel videre i at æffe saadanne, hvilket altid volder noget Ophold; og, hvor det skeer af aldeles ubetydelige Marsager, opvækker en Uvillie hos Dommerne, som maaskee ikke altid er uden Indflydelse paa Udsaldet af det nye Forhør. *) Men naar Overretten viste sig noget nøiescende i at kræve Oplysninger, som den selv efter sin Synsmaade ikke fandt at ville faae Indflydelse paa Sagens Udsald, saa var det deels af Hensyn til, at Høiesteret mulig kunde være af anden Mening desangaaende, i hvilket Tilfælde man havde udsat sig for en Hjemvisning (thi efter Høiesterets-Procedurens Bestaaffenhed, kan ikke en saadan Omgangsmaade, som den ved Overretten indførte, der

*) I min Prøvelse S. 299—300, er der og handlet om den oven paapegede, som det stundom synes alt for vidtbevne Omhøe for at søge alle mulige Oplysninger.

finde Anvendelse), deels fordi man fandt det gavnligt at henvende Dommerens Opmærksomhed paa, hvad der hørte til Sagens nøiagtige Oplysning, og som i andre Tilfælde maaskee kunde være af Bigtighed, om Efterladelsen i det enkelte Tilfælde end vilde være uskadelig. Iøvrigt opnaaes Maalet sjældent, forsaavidt der forlanges nogen nye Oplysning af den Tiltalte med Hensyn til det, der egentlig er afgjørende for Sagens Udfald, hvorimod der stundom bliver Leilighed for ham til at trække sig tilbage og svække den tidligere Forklaring's Betydning. Dette er især Tilfældet, hvor en eller anden yderligere Forklaring udpeges, som indeholdende en Utydelighed, der ved yderligere Afhøring skal afhjelpes. Vist nok bør enhver Usikkerhed, angaaende Betydningen af en Forklaring, der skal indeholde Tilstaaelse eller andet Beviis, saavidt muligt afhjelpes. Men stundom er det blot en kjendelig Unøiagtighed i Udtryksmaaden, der fremkalder en tilsyneladende Tvetydighed i en Forklaring, om hvis rette Mening der ingen virkelig Tvivl kan være; og da bør man vistnok tage sig vare for at give den Paagjældende Anledning til, under Skin af nærmere Forklaring, at betage hans tidligere Udsagn dets Virkning.

Endnu skal jeg nævne enkelte til den criminelle Retspleie hørende ikke ganske uvigtige processuale Spørgsmaal, hvorom der forhen herskede nogen Usikkerhed, men som i den Tid jeg beklædte Dommer-Embedet synes at være bragte i det Rene. Saaledes var det stundom antaget, at naar Dvirigheden havde sat en Person under offentlig Tiltale for et Forhold, som i sig selv ikke egnede sig til en saadan Forfølgning, vilde Retten dog under den anlagte Sag have at paakjende dette Forhold. I en Afhandling i Jur. Maanedsskrift for 1803, 3die Hefte S. 293 til Enden, har jeg imidlertid godtgjort, at dette var grundet i en Misforstaaelse af Dvirighedens Myndighedens Uafhængighed af Domstolene, og at Retten, ved at afvise en saadan Sag, aldeles vilde holde sig indenfor de rette Grændser mellem dens og Dvirighedens Myndighed. Senere har ogsaa denne Mening efterhaanden gjort sig gjældende, kun at man, istedetfor at bruge Formen at afvise, har frifunden Tiltalte for den

offentlige Sag, hvilket naturligvis ikke betager den Private, der finder sig forurettet ved det paatalte Forhold, Udgang til paa lovlig Maade at forfølge sin Ret. Jeg har derfor og selv ved at affatte Bota i deilige Sager*), bragt denne Form i Forslag. Foruden at den i og for sig var nok saa passende, anbefalede den sig derved, at der da, om den øverste Domstoel maatte blive af anden Mening, dog ei vilde blive Spørgsmaal om Hjemvisning.

Ogsaa var der Tvivl om Virkningen af en ved Dom tagen Forbeholdenhed af Justitiens Ret, navnlig om den, naar en Sag i den Aaledning blev anlagt, maatte betragtes som en Retshandling, der sølgelig kunde suspenderes ved Appel, eller om Sagen skulde ansees som anlagt efter Beslutning af den Øvrighed, der beordrede Actionen anlagt. Det sidste blev antaget ved Dom af 5te August 1805 og ved Kjendelse 17. September s. A. **) I Forbindelse med denne sidste Kjendelse blev og affagt to andre, hvorved et Middel til at standse saadanne Rettens Kjendelser, der forhen af og til var brugt, blev forkastet, idet Retten først afflog en Begjering om at faae hiin Kjendelse formelig beffreven, til Indankning for Høieste-Ret, og derpaa den umiddelbar derefter fremsatte Begjering om at faae den sidste Kjendelse beffreven til Paaankning som en Rettens Fornægtelse ***)

Af nogen Vigtighed til Forebyggelse af Criminalsagers Forhaling og Bekostningernes Forøgelse var og en Dom af 25. Januari 1808, der findes i juridisk Ark. Nr. 16, S. 39—44, hvori Retten misbilligede den Fremgangsmaade, som

*) See Jur. Ark. Nr. 6 S. 156—160 og Nr. 21 S. 128—132; Ark. f. Retsvidensskaben og dens Anvendelse 2. B. S. 70—73 og 5. B. S. 176—180, cfr. min Haanbbog 3. B. S. 21—23.

**) Jur. Ark. Nr. 6 S. 171—178. Ark. f. Retsv. og dens Anvend. 2. B. S. 179.

***) See Jur. Ark. Nr. 7 S. 181—184 cfr. Nyt juridisk Arkiv 3. B. S. 5—6.

især i Fyen havde taget meget Overhaand, at man rundt omkring i Landet hvor den Tiltalte nogensinde havde opholdt sig, lod optage Tingsvidner angaaende hans Liv og Levnet, skjøndt der ingen særlig Anledning var til at formode, at der var forefaldet Noget, som kunde faae Indflydelse paa hans Skjæbne. Retten fandt det isvrigt vel ubilligt at mulctere Actor eller Defensor, fordi de ved denne Fremgangsmaade, der maatte antages at hidrøre fra en Misforstaaelse af Lovgiverens Villie, havde forhalet Sagen, men saavel den Tiltalte som det Offentlige bleve fritagne for at erstatte de med hine Tingsvidner forbundne Omkostninger, hvilke fornemmelig bestode i Diætpenge og Salairer til Actor og Defensor, der forsaavidt bortfaldt. Skjøndt dette vistnok virkede noget til at indskrænke hiin Praxis, saa saaes det dog, at den siden igjen fik temmelig Overhaand, og vakte Bespørginger, navnlig med Hensyn til de ikke ubetydelige deraf flydende Bekostninger. Det laae og i Sagens Natur, at Overdomstolene ikke vare istand til aldeles at raade Bod derpaa, da det dog bliver en temmelig discretionair Sag, hvorvidt hine Oplysninger skulde drives, og det altsaa kun, hvor et særdeles kjendeligt Misgreb forelaae, kunde bestaae med Retfærdighed at lade vedkommende Sagfører, der dog maatte have Formodning for sig at have søgt at opfylde sin Pligt, derfor lide noget. Lovgivningen har senere taget sig af Sagen og ved Frdg. 13. October 1819 temmelig fuldstændig forebygget hine Ulemper*) Denne Anordning blev vel for nogle Aar siden heftig angrebet af en Sagfører, som vilde mene, at Borger sikkerheden havde lidt et stort Afbræk ved den Indskrænkning i Defensorers Virksomhed, som den medførte. Men denne med meget Gstertryk, og ikke uden Kløgt førte Klage, fandt liden Gjenklang og vides aldrig siden at være gjentagen**),

*) See Coll. L. f. 1819, Nr. 51.

**) Dette har isvrigt undret mig meget; thi de Forestillingsmaader, som ellers i den senere Tid gjøre sig gjældende, understøtte aldeles forberørte Klage.

faa at man vistnok allerede deraf kan slutte, at den ikke havde nogen sand Grund. Det kan og bemærkes, at man i Norge, ved Lov af 24. Juli 1827, reent har affkaffet særskilte Actorer og Defensorer, baade ved Under- og ved Overretterne, og istedet derfor sat Referenter, Noget som gif langt videre, end man har havde fundet det raadeligt at gaae.

XV.

Det vilde føre mig for vidt, om jeg paa samme Maade, som det her er skeet med Hensyn til nogle i den civile og criminelle Retspleie indgribende almindelige Forholdsregler, vilde forsøge at gjøre Rede for alle de Grundsætninger, der i de forskjellige Grene af selve den civile og criminelle Ret maatte have fundet enten en Rettelse eller klarere Udvikling eller en fastere Erkjendelse gjennem de Domme, hvori jeg har taget Deel. Kun med Hensyn til enkelte Punkter, der kunde have en særdeles offentlig Interesse, skal jeg tillade mig nogle Bemærkninger om Forholdet mellem den Retning, som i hiin Tid gjorde sig gjældende, i Sammenligning med den, som gif nærmest forud eller senere er traadt frem.

Naar man sammenligner Lands-Over-Rettens Domme i criminelle Sager fra hiin Tid med den senere Tids, vil man finde dem en Deel strengere, medens der paa den anden Side i det Hele herskede noget større Lempelighed end i den næstfølgende. Her kan naturligviis ikke være Tale om de Forskjeligheder, der umiddelbar flyde af de omfattende Forandringer, som Straffelovene have modtaget i den Tid, der er forløbet, siden jeg traadte ud af bemeldte Ret, men kun om dem, som bleve begrundede ved den Aand, hvori Lovene ere blevne anvendte til de forskjellige Tider. Der herskede den Gang ingen særdeles Stemning for en forøget Mildhed i Straffelovene og deres Anvendelse. Hvad der i vor ældre Lovgivning havde Præg af Barbarie, var allerede enten affkaffet ved Lov eller blev dog i al Fald afhjulpet ved benaadende Resolutioner, og den herskende Mening var den Tid, at vort Straffesystem, saaledes

som det ved Hjælp af Benaadningsretten de facto blev lempet, ikke i det Hele var strengere end det til den rettlige Ordens Bestjermelse var fornødent. Der blev heller ikke i den her omhandlede Periode givet nogen Lov, der medførte nogen mærkelig yderligere Formildelse i Straffelovgivningen; tværtimod vare de Straffebestemmelser, som indeholdes i adskillige i den Tid udgivne Love, tildeels meget strenge. I det øvrige Europa havde og den Begeistring for Straffelovgivningens Formildelse tabt sig, hvorved adskillige Forfattere i en noget tilbageliggende Tid havde erhvervet sig et berømt Navn, og som tildeels havde grebet Lovgiverne.*) Baade de Strafferets teorier, som i den senere Tid vare traadte frem, navnlig Kants, Grollmans og Feuerbachs, og de Straffelove, som dengang udkom, fornemmelig den franske, havde mere Præget af alvorlig Strængthed end af Mildhed. Meget af hvad der i Modsætning til ældre barbariske Straffelove var bleven antaget i hiin forudgaaede Tid, vedblev man vel at erkjende for vundne Resultater, der ingenlunde kunde eller burde gaae tilbage. Men forsaavidt det stundom havde seet ud, som om Mildheden skulde være det ene herskende Princip for Straffelovgivningen og dens Anvendelse, saa blev dette nu snarere bespottet som en sad Svølsomhed. Kant tog end ikke i Betænkning fort og godt at erklære Beccarias berømte Lære om Dødsstraffes Uretfærdighed, for Følerie og affecteret Humanitet.***) Der var saaledes den Tid hverken i Lovgivningen eller i den Retning, der herskede i Videnskaben, nogen særdeles Tilskyndelse til en gjennemgribende Lemfældighed i Criminaljustitiens Udøvelse. Endnu mindre kunde en saadan komme fra den offentlige Mening her i Landet. Naar der til den Tid kom nogen offentlig Øttring frem, angaaende vore Straffelove og deres Anvendelse, bestod det snarest i Klage

*) Leopolds tosaatte Love vare de som stærkest bære Præg deraf, Keiserinde Cathrina den anden havde og i sin bekjendte Instruxion til en nye Criminallovs Udarbeidelse stærkt ubtalt sig for hiin Mildhed.

**) Metaphysiske Anfangsgrunde der Rechtslehre S. 232.

over en overdreven Mildhed; hvorpaa jeg i det Følgende vil faae Leilighed til at anføre Exempler, som man vist vil finde paafaldende.

Det Foransførte udelukkede naturligviis ikke mildere Fortolkninger eller mildere Anvendelse af de enkelte Straffelove, hvor man fandt at disse vare blevne misforstaaede, eller at de Forbrydelsers Natur, der vare deres Gjenstande, vare urigtig opfattede. Herpaa vil der heller ikke findes faa Exempler i de trykte Domme fra den Tid. Saaledes havde de Domme, der findes i Juridisk Arkiv Nr. 5 S. 106—110 og Nr. 6, S. 79—84*), i flere Henseender fortolket Lovene om Mord og Drab mildere, end det forhen var sædvanligt. I de Nr. 18 S. 115—118 og Nr. 29 S. 1—6 (Ark. for Retsv. og dens Anvendelse 4. Bind Side 248—250) meddeelte Domme (hvoraf den sidste blev indstævnet for Hviesteret og der stadfæstet, dog med Forhvielse af Straffegraden) blev Lovens 6—5—5, sammenholdt med 6—6—1 og 6—11—1 saaledes fortolket, at Livsstraf ei kunde anvendes paa den, der ved ubefindig Benyttelse af Huustugten havde været saa uheldig imod sin Villie at fikle den Kevsede ved Livet. Herved gaves der allerede et Slags Bekræftelse for en Mening, der, skjøndt efter mit Begreb, klar, ikke forhen havde viist sig, nemlig at Udtrykket „skade“ i L. 6. B. 11 C. 1, Artk., der ved sit Forhold til 6. B. 6 C. 1 Artk, fik en afgjørende Indslydelse paa Anvendelsen af dette vigtige Lovsted, maatte tages i en snevrere Forstand end det, hvori Juristerne hidtil toge det. (See Jur. Ark. Nr. 25 S. 5 Note. Eunomia 3 B. S. 60—61, Ark. f. Retsv. og d. Anvend. 3. B. S. 148—150. See og Jur. Tidsskr. 3 B. 1. H. S. 81—84). Den i Jur. Ark. Nr. 6 Side 164—172 (sfr. Arkiv for Retsvidensskaben o. s. v. 2 B. S. 73—89) meddeelte Dom turde og indeholde større Mildhed, end der i ældre Tider vilde været viist ved Behandlingen af et

*) Sfr. Arkiv for Retsvidensskaben og dens Anvendelse 1 Bind Side 224—425, 2, B. S. 38—41.

Drab, som var ubøvet af en Mand, mod hvem der først var brugt Bøld, men under Omstændigheder, der dog gjorde det meget tvivlsomt, om et sandt Nødværgetilfælde var tilstæde. Ved Hjemtinget var han dømt fra Livet, men Lands-Overretten ansaae ham kun med Bøder efter 6 B. 11 C. 1 Artk., som den, der af Ubetænkksomhed og Zillindethed havde overskredet Nødværges Grændser. Høiesteret, hvortil Lands-Overrettens Dom af Justitien blev indanket, kom imidlertid til et endnu mildere Resultat, i det Samme fandt, at denne Overstridelse, efter Sagens samtlige Omstændigheder, aldeles ikke var ham at tilregne. Juridisk Arkiv Nr. 11 C. 121—128 indeholder og et andet Exempel paa denne øverste Domstols Mildhed i at bedømme Spørgsmaal om Nødværges Grændser. — Hvad der oven C. 201—205 er bemærket angaaende Lempninger, der i ovenmeldte Tid gjorde sig gjeldende med Hensyn til det Beviis, der i u hjemlet Besiddelse af stjaalne Koster skal indeholdes for Tverrie, medførte og Grifindelse for adskillige, der, efter de forhen fulgte Grundsetninger, vilde have været dømte skyldige, men det hører nærmest til Criminalprocessen og er derfor allerede afhandlet i det Foregaaende.

Søvrigt ere der enkelte af de Domme, hvori jeg til hiin Tid har deeltaget, der nu forekomme mig for strenge, men det kan, hvor der er Spørgsmaal om Straffegraders Udmaalning, ikke være anderledes end at Tidens almindelige Retning derpaa maa have en ikke ringe Indflydelse. Ligesom den offentlige Mening den Tid snarere var tilbøielig til at finde Lands-Overretten for mild end for streng, saaledes var det en stor Sjeldenhed, at dens Domme bleve formildede i Høiesteret. Vel har jeg nylig anført et Par Exempler derpaa, men disse ere og nærved at staae ene; og man vil i Jur. Ark. finde et forholdsmæssigt større Antal Tilfælde, hvori Høiesteret har skjærpet Lands-Overrettens Domme. Ellers vare den Tid Appellerne til Høiesteret i crimnelle Sager langt fra ikke saa hyppige som de senere bleve. Dette havde upaatvivelig sin Grund deri, at de Paagjeldende da saare sjældent fandt dem vel ved at bringe Sagen for Høiesteret; thi det var en Erfaring, at

de enkelte Tilfælde, hvori Høiesteret formilbede Hof- og Stadsrettens Domme, strax fremkaldte Appeller, men at disse igjen standsede, naar det i Arresterne blev kundbart, hvor liden Lykke Bedkommende derved havde gjort. Det maa dog herved bemærkes, at Jur. Ark. kun har optaget det ringere Antal af Domme i criminelle Sager; thi en meget stor Deel af disse frembøde intet Retsspørgsmaal, ei heller noget andet der kunde give dem Interesse, og egnede sig saaledes, efter dette Tidsskrifts Hensigt, ikke til Optagelse i samme. Naturligviis maa altsaa flere Appeller have fundet Sted, end man af Jur. Ark. (see i Særdeleshed Nr. 30 S. 193 til Enden) kan see. Saare mange vare de dog ikke, og det turde være, at Høiesteret ikke i noget af de Tilfælde, som ei der findes anførte, har formildet Lands-Over-Rettens Dom. I det mindste vilde Sagen ikke have manglet, hvis der havde været en principiel Forskjel mellem begge Retters Domme.

Et mærkeligt Træk til Oplysning om den forskjellige Retning i Straffelovenes Anvendelse den Tid og nu, er det, at der da saa yderst sjeldent var Spørgsmaal om Fritagelse for Straf paa Grund af den Paagjeldendes Sindsforfatning. Jeg finder kun et eneste Tilfælde i Jur. Ark., hvori Straffefrihed derved blev bevirket, nemlig i Nr. 23, S. 40—46. Den der meddelte Dom indeholder ingen fuldstændig Forklaring om de særlige Omstændigheder ved den derved paafjendte Sag, der angif en under en Fogedforretning udviißt opsætlig og fornærmelig Afsærd mod Fogden, hvorfor den Paagjeldende ved Underretten var dømt til Bøder og Boeslods Forbrydelse. Men uden al Tvivl har den Anledning, der fra Fogdens Side var givet den Tiltalte til den Lidenskab, hvori han forløb sig, bidraget til at give de om hans Sindstilstand afslagte Vidnesbyrd den Vægt, som Overretten tillagde samme. Af større Interesse var en anden i Arkivet*) meddeelt Sag, hvori Resultatet blev Domsældelse. En Person havde stukket en paa Gaden

*) Nr. 6 S. 112—118 (cfr. Ark. f. Retsv. og dens Anvendelse 2 B. S. 64—70.)

staaende Marinesoldat en Kaarbeflinge i det venstre Bryst, uden anden Anledning, end at denne, da den Tiltalte opfordrede ham og flere Soldater, der stode sammen, til at gaae af Veien, samt stødte dem tilside, vægrede sig for at lyde denne Opfordring, yttrende, at der var Plads nok uden om, samt sigende Du til den Tiltalte. Defensor anførte til Dennes Forsvar, at han ikke var ved Fornuftens fulde Brug. Retten fandt det oplyst, at han havde foretaget adskillige Handlinger, der bare Præg af Særhed, Fremfusenhed, Paastaaelighed, overspændte Prætensioner og skjæve Begreber om de Livsforhold, hvori han havde befundet sig, men antog dog ikke, at han havde lidt af nogen saadan Mangel paa Fornuftens fulde Brug, at han ei havde været istand til at indsee det høist Farlige i hans Foretagende. Derhos antog den, at hans Udfærd, saavel under det første Møde og Afhørelse paa Politiekammeret strax efter Gjerningen, som under de siden optagne Retsforhører, vidnede om det Modsatte. Der blev ikke anstillet nogen lægevidenskabelig Undersøgelse om hans Sindstilstand, og vel viser en ved Dommen anbragt Note, at en Chirurg havde været tilstede under Optagelsen af Politierapporten, og at denne, ligesaa vel som den Politiefuldmægtig, der modtog hans første Forklaring, og den Politiebetjent, der overværede Afhørelsen, havde bevidnet, at der ikke viste sig nogen Anledning til at antage, at Fornuftens Brug var ham berøvet, hvilket og var befundet af de Dommere, der havde bestyret de deels ved Politieretten, deels ved det criminelle Kammer optagne Forhører. Men bemeldte Chirurgs Mening blev ei paaberaabt i Dommen og kunde ikke have været paaberaabt som et lægevidenskabeligt Skjøn, hvorimod den kun har været taget i Betragtning lige med de andre Forklaringer, som vare afslagne om den Paagiældendes Sindstilstand. Iøvrigt var den Saarede, skjøndt fra først af ikke uden Livsfare, blevet helbredet, saa at der ei kunde blive Spørgsmaal om Straf efter Lovens 6—6—1, ligesom Tiltalte, da han ikke kunde antages at have havt det bestemte Forsæt at dræbe Marinesoldaten, ei heller kunde straffes efter L. 6—6—22.

Derimod blev han dømt til Tugthuus-Arbejde paa Livstid under sikker Bevogtning, og det saavel paa Grund af det Forhold, hvori Forbrydelsen stod til den i nysnævnte Lovens Artikel omhandlede, som og med særdeles Hensyn til den Fare, hvormed den Tiltalte i fri Tilstand vilde true Alle og Enhver, en Fare, der endog var større end den, hvori en Enkelt blev bragt ved saadan Undsigelse, som L. 1 B. 23 C. 1 Art. omhandler.

Det kan neppe omtvivles, at man i en senere Periode vilde have anset det fornødent i et Tilfælde af dette Slags at indhente Sundhedscollegiets Betænkning, og det vilde maafee da været blevet fundet tvivlsomt, om den Paagældende havde været i en saadan Tilstand, som Tilregnelse til Straf forudsætter. Jeg finder imidlertid ikke Grund til at angre min Deeltagelse i den affagte af mig forfattede Dom; der og blev stadfæstet i Højesteret. Det forekommer mig endnu, hvad den Tid saavel Højesteret som Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten ligefrem maa have forudsat, at hvor den formeente Sindsforstyrrelse ei staaer i Forbindelse med nogen Kjendsgierning af legemlig Sygdom eller Desorganisation, ere Læger i Almindelighed ikke bedre end andre fornuftige og oplyste Mænd istand til at bedømme Spørgsmaalet, at navnlig de Dommere, som optage Forhørerne over den Paagældende, maae kunne afgive et lige saa sikkert Skjøn derover som en Læge, der har langt mindre Leilighed til at lære ham at kjende, og navnlig Sundheds-Collegiet, der kun har Akterne at gaae efter. I det givne Tilfælde vare der derhos to forskjellige Dommere, som havde forhørt den Tiltalte, og som stemte i, at han havde været i Besiddelse af Fornuftens Brug, uden derom at have nogen Tvivl, som de kunde ønske oplyst ved Lægers Skjøn. Under saadanne Forudsætninger maae Domstolene, efter mit Begreb, være berettigede til, uden Lægens Mellemkomst, at afgjøre hiint Spørgsmaal efter samtlige oplyste Omstændigheder og i Overeensstemmelse med de Grundsætninger, som gjelde med Hensyn til andre den subjective Straffskyld vedkommende Spørgsmaal. Dette antages og i de Lande, hvori Misgjernings-

fager behandles af Eedsvorne, at høre under disses Virkefreds, uden at de i saa Henseende ere bundne ved de lægevidenskabelige Betænkninger, der stundom tilveiebringes enten af den offentlige Anklager eller af Defensor; og ligesom det af det Foransførte sees, at vore Domstole forhen ikke have kaldet det i Tvivl, at en saadan Bemyndigelse tilkom dem, saaledes har det og nyelig ved en forefalden Leilighed viist sig, at hverken Lands-Overretten i Kjøbenhavn eller Hviesteret ubetinget fandt sig bundne ved den Mening, hvorfor de Lægkyndige erklærede sig. *)

*) Kant antager, at slige Tilfælde hverken høre under Dommernes egen eller under et medicinsk Facultets Bedømmelse, men at det philosophiske Facultet er det rette Sted, hvor et saadant psykologisk Spørgsmaal skal afgjøres (Anthropologie im pragmatischer Hinsicht, S. 143). Men ved Bedømmelsen heraf ville dog de egentlige philosophiske Studier neppe kunne gjøre nogen Tjeneste, hvortimod den almindelige ved Dplysning og Erfaring modnede Forstand derover maa kunne have en sund og velbegrunnet Dom, og en saadan maa vel med Føle kunne forudsættes hos Dommerpersonalet, naturligviis berunder Eedsvorne indbefattede, der hvor de have at paafjende Misgjerningsfager. Kant har ellers som advarende Exempel imod at overlade slige Spørgsmaals Afgjørelse til selve Domstolene anført, at et Fruentimmer, der, efter at være indbømt i Lugthuset, havde i Fortvivlelse ombragt sit Barn, blev, som den, der ei var ved sin fulde Fornuft, fritaget for Dødsstraf, fordi hun havde ladet sig bestemme ved den falske Betragtning, at Lugthuusstraf medførte en uudstøttelig Banære, der var værre end Døden. Men en saadan Fjæv Slutning kunde ligesaa godt falde en Philosoph af Profession ind, som en Dommer; dennes praktiske Dannelse maa tværtimod bringe ham til at betænke, hvorhen slige Slutningsmaader kunde føre. Iøvrigt ligger det nær, at Dommerne muelig kunde være komne til det Resultat, ei at anvende Dødsstraf, ved den Betragtning, at Forestillingen om Dødsstraf hos et Lugthuuslem, der fandt sin Tilstand skræffeligere end Døden, ikke kunde tjene til Modvægt mod den Bevæggrund, der kunde drive til Forbrydelsen, altsaa at Dommen var bygget paa den Grundfætning, som hos os er anerkjendt i Frdg. 18 December 1767. I saa Fald kunde det være Spørgsmaal, om denne Grundfætning ogsaa havde Hjemmel i den Stats Straffelovgivning, hvori For-

Imidlertid er det vist, at Lægevidenskabens Repræsentanter i en Række af Aar have udøvet en saa godt som afgjørende Indflydelse paa de Sagers Udfald, hvorunder der var Spørgsmaal om den Anklagedes Sindstilstand. Man har Exempler paa, at Personer, der vare befundne i Drab, Brandstiftelse, eller anden slig Forbrydelse, paa Grund af en lægevidenskabelig Betænkning, ved endelig Dom bleve frifundne for Straf, uagtet de i deres Omgivelser aldrig havde været antagne at have Skade paa Forstanden, og ligeledes den undersøgende Dommer og de Andre, med hvem de ved Sagens Behandling eller i deres Fængsler vare komne i Berørelse, uden videre havde antaget dem at være ved Fornuftens Brug. Det har og stundom været Tilfældet, at den Paagjældende, naar han, som Følge af Sagens Udfald, var afgiven til Bevogtning i et Hospital eller andet Bevaringssted, der er fundet saa aldeles ved Fornuftens Brug, at Bestyrelsen strax har andraget paa at blive ham qvit. Ordentligviis har det i saadanne Tilfælde været den paatalte Handlingens Unaturlighed og Mangel af en forstandig Bevæggrund, der har givet Anledning til at sætte det under Spørgsmaal, om han har været sin Fornuft mæg-

brydelsen var foresaldet, eller ikke, og om den under den sidste Forudsætning ikke dog maaskee kunde ansees saaledes hjemlet i Strafs Natur, at den ligesuldt maatte være gjældende (hvilket imidlertid Kant, efter sin Straffeltheorie, paa ingen Maade kunde erkjende). Ogsaa vilde der, naar Grundsætningen endog antoges, kunne reises Tvivl om dens rigtige Anvendelse. Men Sagen kom da dog slet ikke ind under Spørgsmaalet om Afstandighed. Jeg kunde vist nok ikke tiltroe Kant hlin Forverling, men det var mueligt, at det tilsigtede Retstilfælde kun har været ham bekjendt af en eller anden forvanskende Beretning. Det ovenanførte viser iøvrigt, at det ingenlunde er min Mening, at lægevidenskabelige Undersøgelser i intet Tilfælde ere foruopdne for den rette Bedømmelse af den Anklagedes Sindstilstand. Derimod tvivler jeg meget paa, at det nogensinde vilde være rigtigt at indskyde slige Sager under Bedømmelse af et filosofisk Fakultet, der for Resten, naar Kants Grund skulde gjælde, i mere egentlig Forstand maatte svare til sit Navn, end den Afbedling af Universiteterne, der saaledes benævnes.

tig eller ikke, dog at der tillige har været en eller anden Om-
 stændighed, som har bestyrket dette, saasom en nogen Tid in-
 den Gjerningen foregik udstaaet Sygdom, der, efter sin Na-
 tur, kunde have indvirket paa hans Sjælstilstand, enkelte For-
 klaringer om noget Synderligt og Uregelmæssigt i hans tidli-
 gere Adfærd, eller noget deslige, der dog oftest langt fra ikke
 har været af den Betydning, som det, der havde viist sig i
 den ved ovenmeldte Dom af 1805 paakjendte Sag. Hvad
 der heraf har været ubledt, har heller ikke just været, at hans
 Forstandsevne har været saaledes forstyrret, at han ikke kunde
 indsee sin Handlings Farlighed eller dens Utilladelighed, men
 snarere at hans Gemyt har været saaledes ude af den natur-
 lige Rigevægt, at han ei har været Herre over sine sygelige
 Tilbøieligheder. Jeg har forhen, navnlig i juridisk Tidsskrift
 8 B. 1 H. S. 151—154 udtalt det Betænkelige, der, fra
 flere Sider, findes ved den Virkning, man har tillagt en saa-
 dan Betragtning, hvoriblandt den, at den Kraft, som Menne-
 sket har at sætte imod de Følelser og Attraer, som bære hen
 mod en forbryderisk Beslutning, svækkes derved, at de erkjendes
 for uimodstaaelige. I samme Skrifts 2 Hefte S. 205—217
 har vor aandrige og skarpsceende Læge Brandis — ikke blot
 fortroelig med sin egen Videnskab i dens forskjellige Grene,
 men og, som saa Læger, hjemme i den Tænkning, der gaaer
 ud paa at udgrunde Menneskets aandelige Natur — advaret
 imod saadan Udvidelse af Begrebet om Uffindighed; han synes
 endog i større Almindelighed og med større Bestemthed at for-
 kaste den Undskyldning, som hentes af sygelige Følelser, end
 jeg vilde have vovet det.

Det kan imidlertid ikke undgaaes, at der paa dette und-
 grundelige Gebeet idelig vil blive Usikkerhed og Meningsulighed,
 og det er naturligt, at menneskekjærlige Læger og Dommere ere
 ængstelige ved at udtale en Mening, der vilde føre den An-
 klagede paa Stafottet, saalænge der dog er nogen Uklarhed til-
 bage. Man kan neppe vente, at en ubielig Retstrigoriisme
 vil blive istand til at beherske en Retning, der har en saa
 ædel Rod; men Lovene maae hellere lempe sig noget efter den.

Det vilde, efter mine Tanker, være det Rette, at en Lov bemyn- digede Domstolene til at formilde den Dødsstraf, der ellers maatte være fastsat for den begaaede Forbrydelse, til Friheds- straf, naar Omstændighederne gave Grund til at antage, at Gjerningsmanden, skjøndt ikke uden Bevidsthed om den fore- tagne Handlings Strafverdighed, dog ikke havde været i saadan Besiddelse af Fornuftens frie Brug, at han ved dens Kraft var istand til at beherske de Tilbøieligheder, der havde ledet ham til Forbrydelsen. Jeg har, som Medlem af Can- celliet, for mange Aar siden, da jeg var blevet opmærksom paa det Farlige i den Retning, som begyndte at faae Overhaand (hvilken iøvrigt synes at være i Aftagen, ligesom den neppe heller nogensinde var kommet saavidt hos os som i Tydskland eller Frankrig), bragt en Bestemmelse af dette Indhold i For- slag, men Collegiet fandt overveiende Betæneligheder ved at gaae ind derpaa.

En saadan Mellemvei kunde vel synes at have den juri- disse Conseqvents imod sig. Jeg havde selv tidligere meget skarpt udtalt mig mod den da af flere Lovkyndige antagne Lære, som gav den Medhold, og jeg turde vel have nogen Deel i at den er blevet fortrængt baade i Theorie og i Praxis, hvilken tilforn frembød adskillige Exempler paa, at Tilstalte, som uden at kunne hensøres til Afværende, dog ikke fandtes at have Fornuftens Brug i sædvanlig Grad, bleve for Misgjerninger, der ellers vilde medføre Dødsstraf, dømt til taaleligt Tugthuus- arbejde eller anden Frihedsstraf for Livstid. Men skjøndt mine herimod gjorte Indvendinger endnu fra Lovfortolkningens Standpunkt forekomme mig uigjendrivelige, holder jeg dog nu for, at de, hvor der spørges om Forholdets Ordning ad Lovgiv- ningsveien ikke kunne komme i synderlig Betragtning. Vel er det Straffelovens Formaal, ved Forestillingen om de Lidelser, der skulle forbindes med Forbrydelse, at undertvinge de Til- bøieligheder, der kunde føre til samme. Ogsaa kunde det synes rigtigt, at der ikke behøves ringere Kraft til at overvinde saadan Tilbøielighed hos den, hvis svage Sjælskræfter medfører en stumpere Modtagelighed, end hos den, der har disse Kræfter

nogenlunde i det sædvanlige Maal. Men, foruden at dette sidste dog ikke i sin hele Strækning er indlysende, vilde det i al Fald ikke føre til den Slutning, som derved skal begrundes, med mindre man anvender den Sætning, der udtrykker Straffeformaalet, aldeles umiddelbart med Tilfidesættelse af alt hvad der maa tages under Overveielse ved Bedømmelsen af Straffetrubflens Virksomhed. Ligesom man imidlertid ved mange andre Leiligheder vilde fare vildt ved en saadan umiddelbar og hensynsløs Anvendelse af de almindelige ethiske og retlige Begreber, saaledes vilde det og her blive Tilfældet; thi Livsstrafs Anvendelse paa den, hvis Frihed i saa høi Grad er indskrænket, vilde komme i Strid med Følelser, hvis Opretholdelse i andre Henseender er af Bigtighed, og som, om Staten end ikke af en mere umiddelbar Grund burde agte disse Følelser, vilde træde saaledes i Veien for den Lov, der krævede sliq Straf at denne vilde udrette mindre for sit Niemeed, end den, der lod sig nøie med Frihedsstraf. Ved at gaae den sidste Vej gjør Lovgiveren jo heller ikke andet end overlader det til Domstolene, som dog ellers skeer ved Benaadning. Det stemmer derhos ganske overeens med de Grundsætninger, der gjelde med Hensyn til de fleste Straffe. Disse blive nemlig ordentligviis inden for visse Grændser at bestemme ved Domstolenes Skjøn efter alle i det givne Tilfælde tilstedeværende Omstændigheder; og herved kommer den Sindsfvagthed, der ikke er saaledes beskaffen, at den udelukker Tilregnelser, dog i Betragtning til Valget af en lemsældigere Straf.*) Men maatte der end være nogen Inconseqvents i en Lov som den foranførte, saa vilde den dog ikke være af anden Natur end den, hvori Lovgiveren, med fuld Bevidsthed, har indladt sig, da han ved Fredag. 8 Septbr. 1841 § 7, gav Domstolene Magt til at lade Strafarbejde for

*) Feuerbachs Lære, at Gjerningsmandens aandelige Stumpthed snarere indeholder Grund til at sætte stærkere Straffetrubfler i Virksomhed end til at nedsætte dem, turde være tilstrækkelig gjendreven i *Enonomia* 2 Bind S. 316—318, og Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 5 D. S. 50.

Livstid træde i Stedet for den Livsstraf, der ellers staaer for Misgjerningen, naar den Tiltalte sældes paa Grund af det saakaldte Indiciebeviis. Fra de almindelige Begrebers Standpunkt er der vistnok en ikke ringe Inconsequents i denne Bestemmelse; jeg har selv, navnlig i juridisk Tidsskrift, I B. S. 308—310, skarpt udviklet dette i Anledning af to fremmede Love, som indeholdt en lignende Bestemmelse. Men jeg fandt mig dog 20 Aar tidligere foranlediget til at bringe den i Forslag, fordi jeg var kommet til den Overbevisning, at lovgivende Klostak byder her at opoffre den blotte Begrebs Consequents, for ikke at forfeile den her vigtigere praktiske Consequents, den at Midlet er skiftet til at føre til Dømedet; og dette fandt Bifald i Cancelliet, hos Kongen og i Stænderne. Det er for Resten endda ganske uegentlig, naar man tilstaaer, at der er et Slags Inconsequents i, at Lovgiveren saaledes giver slip paa noget af det Middel, der, naar det kunde virke uhindret og uden at forstyrre andre berettigede Hensyn, vilde føre ligest og kraftigst til et vist Lovgivningsformaal, fordi det indsees, at denne Betingelse for den heldigste Virksomhed ikke finder Sted. Dette er noget, som den vise Lovgiver idelig og idelig maa gjøre, og det er kun en Skinconsequents, der hænger fast ved visse Begreber uden for de Grændser, inden for hvilke de have Gyldighed. Lovgiveren gjør heri kun det samme som den Mand, der foretrækker en noget længere Vej, naar den korteste er ufremkommelig eller fuld af Farer og Hindringer.

Under en Lov, som den her paapegede, vil den ovenmeldte Strid mellem Fakulteterne ikke have meget at betyde. Det er den Dødsstraf, som formodes ellers at blive den Paagjeldendes Lod, der gjør Læger saa tilbøielige til at opvække Tvivl om at han har været sin Fornuft mægtig. Det er mig endog bekjendt, at de ved meget mærkelige Leiligheder, hvor deres Betænkninger have havt den Tiltaltes Frifindelse til Følge, ikke have tænkt sig mere, end at Livsstraffen vilde blive forvandlet til Frihedsstraf.

Iøvrigt er der vel endnu en anden Side, hvorfra der kunde være nogen Betænkelighed ved den foransførte Lov, i det man nemlig kunde frygte for, at den Myndighed, som derved vilde blive indrømmet Domstolene, vilde blive benyttet i flere Tilfælde end de, hvori den Tiltalte, under den nuværende Tingenes Orden, vilde blive erklæret affindig. Jeg skal ikke nægte, at dette kunde blive Følgen, men jeg troer ikke, at det vilde være hyppigt, og navnlig ikke strække sig til andre Sager, end de, hvori der nu bliver at gjøre Brug af Benaadningsretten. Men om i al Fald en Enkelt skulde blive fri for Dødsstraf, hvorpaa den retfærdigen kunde have været fuldbyrdet, saa er dette dog ikke det man skal være saa særdeles bange for. Endog med Hensyn til den almindelige Sikkerhed vilde det være et meget lidet Døde ved Siden af de jevnlige Frisindelser, som ville finde Sted, naar denne og Dødsstraf stilles som et uomgængeligt Enten Eller.

Det vilde iøvrigt føre for vidt om jeg her vilde gaae ind paa hvad der endnu kunde være at overveie med Hensyn til en Lov som den, hvorved jeg nu en Tidlang har dvælet. Men jeg veed ikke, om det behøver Undskyldning, at jeg er gaaet saavidt som jeg er. Det ligger aldeles i dette Skrifts Hensigt at udbrede mig over Emner, der staae i Berørelse med det jeg har at meddele om min borgerlige og videnskabelige Virksomhed. Vel bør jeg holde meget tilraade hermed, naar det er et Emne, som kun kan have Interesse for Retskyndige, men det er langt fra ikke i den Grad nødvendigt med Hensyn til det, der interesserer den tænkende Statsborger i Almindelighed. Den her. givne Udvikling turde og allerede indeholde et Bidrag til at stadfæste hvad jeg har yttret om den Indflydelse, som mine oven udførlig meddeelte Grundforestillinger om Forholdet mellem de almindelige ethiske og juridiske Begreber og den Virkelighed, hvori de skulde gennemføres, har havt paa min hele Virken i Videnskabens og i Statens Tjeneste.

er det aabenbart, at hiin Fordring, hvis den ellers var berettiget, ikke kunde indskrænkes til de Tilfælde, hvor der spørges om det Slags Straffe. Den er ikke hentet fra Størrelsen eller den særdeles Bessaffenhed af det Onde, der paaføres den, som erklæres skyldig, men den gaaer ud paa, at en Dommer maa have en fuldkommen, al Mulighed af Feiltagelse udelukkende Bished om det, hvorpaa han grunder sin Dom. Det vil vistnok indlyse, at dersom der ikke, som oven viist, var en sædelig Umulighed i at udsætte sin Handlen indtil man faaer en absolut Bished om de Forudsætninger, der maae lægges til Grund, saa vilde det være uforfvarligt uden en saadan Bished at fratjende Nogen en ham tilkommende Rettighed, og navnlig at fikle ham ved saadanne al Livets Værd betingende Goder, som Frihed og borgerlig Agtelse. Men det er ikke blot Strafferetspleien der vilde tilintetgjøres ved hiin til de menneskelige Forholds Bessaffenhed lidet svarende Fordring. Det samme gjelder om enhver anden noget betydende Virksomhed i det offentlige eller private Liv. Derunder bliver der endog ofte at tage Beslutninger, der baade med Hensyn til de dybt indgribende Følger for Manges aandelige og legemlige Vel, og til de Uviol, som Forudsætningerne kunne fremkalde, endog ere betæneligere end de, der kunne møde ved Udøvelsen af den dømmende Myndighed. Man tænke sig, til Ex., Beslutninger om Krig.

Jeg kan ikke undlade ved denne Leilighed at udhæve en fynderlig Misforstaaelse af den her omhandlede Fichteske Paa-stand, som jeg har fundet hos en af vore aandrigste philosophiske Forfattere, og som har foranlediget ham til at angribe samme i en Retning, der er den ganske modsat, hvori jeg har bestridt den. I Poul Møllers efterladte Skrifter 2. Udg. 3. B. S. 154—157 yttres der, at Fichte, ved at henvise den endelige Afgjørelse af hvad der i ethvert enkelt Tilfælde er Pligt til Individets Bevidsthed, og saaledes sætte den individuelle Følelse og Villie over enhver bindende Regel, havde aabnet Døren for al Vilkaarlighed og Løshed i sædelige Domme. Han søger endog historisk at eftervise, at de meest tølesløse Lærdomme, saa meget de end afvige fra Fichtes kraftige Moral, dog ned-

stamme fra den Fichteske Idealisme. Der anføres vel intet enkelt Sted i Fichtes Skrifter til Hjemmel for, at denne havde gjort den individuelle Følelse til øverste Dommer over hvad der er Ret og Uret; men hvis jeg ikke feiler meget, vil der ikke være noget Sted, der nærmere kunde bære hen derpaa end hans System der Sittenlehre S. 212—231, der indeholder den Deel af hans Lære, som jeg nylig har omhandlet. Og dog har jeg ondt ved at forklare mig, hvorledes en saa skarpsindig Mand deraf har kunnet udbringe et saadant Resultat. Fichte har netop her saavel som ellers overalt drevet det almindelige Begrebs Herredømme til det Øverste. Han lærer vel, at den faste Overbeviisning, som Mennesket i ethvert givet Tilfælde kan og tør have om hvad det har at gjøre eller at lade, omsider forkynder sig ved en Følelse; men denne Følelse er, efter ham, kun den Tilfredsstillelse, der opstaaer ved den fuldendte gjennem Tænkningen erhvervede Erkjendelse af at være i Overeensstemmelse med Grundloven for vort Væsen. Som vi have seet, tillægger han netop Erkjendelsen for meget, naar han forudsætter, at Forholdet mellem denne Grundlov og det i Virkeligheden foreliggende Tilfælde, som derefter skal behandles, stedse gaaer op i klare Begreber; men dette vilde, hvis han ellers deri havde faldkommen Ret, ikke være til Hinder for, at den Overbeviisning, hvortil man kommer, maa give sig tilkjende ved en Følelse. Hvis P. Møller der nævner den over alt ophviiede autonomiske Willie, som baade Kant og Fichte hyldede, herved vil antyde, at det dog er Menneskets individuelle Willie, disse Philosopher sætte som den Lov, hvorefter det har at rette sig, saa er det dog en afgjort Sag, at hverken Kant eller Fichte ved den Willie, som de tillægge Autonomie, forstaaer den Enkeltes tilfældige Willie; men den, som udtrykker den evige selvstændige Fornuft. At denne for den Enkelte kun aabenbarer sig gjennem hans endelige indskrænkede Fornuft, er en Ufuldkommenhed, som ikke lader sig afhjælpe, men som hine Philosopher, fornemmelig Fichte, end ikke ret ville erkjende. Udtrykket Williens Autonomie har vist ikke den Bærdie, som man i sin Tid vilde tillægge samme; Sandheden vil uden Tvivl sees

klarere og faae større Eftertryk, naar man fører Lovens Myn-
dighed tilbage til den høieste Overherre; men dette er heller ikke
i ligefrem Strid med bemeldte to Philosopher, der bestemt
erkjende, at den moralske Bevidsthed viser hen til en guddom-
melig Lovgiver og Hersker. Allermindst har deres Lære om
Billiens Autonomie noget tilfældes med den Antagelse, at den
Enkeltes vilkaarlige Lyst og Stemning er hans høieste Lov,
noget, som Ingen stærkere end de have bekjæmpet. For at
eftervise den Fichteste Morals historiske Slægtskab med Forkyn-
delsen af den yderste Tvileløshed, bemærker Møller, at Frie-
derich Schlegel, Forfatteren af den „ligesaa geniale som
frække Roman, Lucinde“, var en af den Fichteste Videnskabs-
læres meest entusiastiske Beundrere. Men de Udtryk af en saadan
Beundring, der findes hos Friederich Schlegel, kunde dog vel
intet bevise for at han var gennemtrængt af den Fichteste
Philosophie, og mindst at han var det, da han i Slutningen
af det forrige Aarhundrede forkyndte „Kjødets Evangelium“ med
samme aandrige Raadhed som den hvormed det senere er blevet
forkyndt af det unge Frankrig og det unge Tydskland, dog
uden at han dengang fandt den Indgang som dets nyere Apostle
have fundet. Den Moral, der udtalte sig i Lucinde, var i den
størst mulige Modsætning til Fichtes, og skjøndt dens Forfatter
vistnok i andre Stemninger har været grebet ikke blot af Fichtes
stærke og dristige Tankegang, men og af hans høie sædelige
Alvor, saa var dog uden Tvivl det hos Fichte, der meest traf
ham til sig, hans kraftige, og som man maa indrømme noget
eensidige og overdrevne Fremtræden mod det Meste af hvad der
ellers i hans Tid gjaldt i Videnskab og Litteratur. Det stær-
keste Vidnesbyrd man har om den Priis, F. Schlegel satte
paa Fichte, turde findes i en Yttring i Athenæum, der da
gjorde saa megen Opsigt, at den Franske Revolution, Fichtes
Videnskabslære og G o e t h e s Wilhelm Meister vare Tids-
alderens tre største Tendentser. Det er maaffee denne Udtalelse,
som Poul Møller har havt for Øie ved at paaberaabe sig
Schlegels Beundring af Fichte. Men den hidrørte uden Tvivl
for en stor Deel fra Schlegels Lyst til at finde et stærkt Udtryk

for sin erklærede Modfætning til de i den Tid, som da stod i Begreb med at gaae over i en anden, herskende Tendentser i Philosophie og Litteratur. Der gives iøvrigt neppe noget andet Spor til at Friederich Schlegel har givet sig hen til Fichtes Philosophie, hvormed han maaskee heller ikke havde gjort et nøiere Bekjendtskab end det, som hørte til det almindelige litteraire Standpunkt han indtog.

Fornævnte Uttring af vor altfor tidlig hengangne Landsmand turde iøvrigt kun være en flygtig henkastet Tanke, som han, hvis Døden ei saa tidlig havde borttryffet ham, sandsynligviis vilde have undergivet nærmere Prøvelse, og da enten tilbageholdt eller betydelig læmpet; noget, som vel vilde gjelde om det hele lille Arbeide, hvori den har faaet Plads. Rimeligviis opstod der strax Tvivl hos ham i saa Henseende; thi det blev ikke fuldført, og det sees ikke at have havt nogen Indflydelse ved den S. 152 Note nævnte Leilighed, der fremkaldte samme. Kun fordi den Fichteste Moral her er bleven angreben i en Retning, der er den ganske modsat, hvori jeg har havt Indvendinger derimod at gjøre, har jeg ikke troet at burde forbigaae Uttringer, som Forfatterens fortjente Anseelse kunde give en Deel Vægt.

Jeg behøver saaledes ikke at lade mig videre forstyrre i den af mig udviklede Mening, hvorefter Fichte har tillagt de almindelige Begreber altfor stor Magt til at affstikke skarpe nøiagtigt beteguede Grændser mellem Godt og Ondt. Hvad der især bringer mig til at holde saa stærkt paa min Indsigelse mod denne Forestillingsmaade, er, at en herpaa anlagt Ethik fører til Følger, saa støvende for vor inderste Bevidsthed, at man ikke kan ansee dem for ægte moralske. Efter min Overbeviisning vil Ethiken kun tabe i sin Anseelse og Værdighed, saafremt den ikke selv vil erkjende, at der er et Omraade, som den ikke ved sine Formler kan beherske. Jeg skal her bringe i Erindring, hvad der oven er sagt med Hensyn til Sanddrughedspligten. Vel er det vist, at, naar den Sætning, hvorved denne Pligt udtrykkes, maa modtage en saadan Begrændsning og nærmere Bestemmelse, som oven er angivet, saa er man

langt fra ikke saaledes paa det Rene med, hvorledes den i ethvert Tilfælde skal opfyldes, som om man var bunden til den strenge bogstavelige Sandhed. Navnlig kan den, hvis Livsstilling fører det med sig, at Meget er ham betroet, som han idetmindste for en Tid bør holde hemmeligt, ofte være i Forlegenhed, naar Andre søge at afpresse ham denne Hemmelighed. Medens han er udsat for at udføre sin Rolle saa flet, at den ubestødne Spørger dog idetmindste halvt om halvt gjetter ham den Hemmelighed af, som han havde at bevare — noget, som netop let kan hænde den, hvis Natur enhver Forstillelse er imod, — kan han paa den anden Side ved sin omhyggelige Bestræbelse for at bevogte sin Hemmelighed let efterhaanden lide Skibbrud paa sin aabne Charakter. I ethvert Tilfælde er han ikke saa sikker og rolig, som om han havde en skarpt begrændset Regel at gaae efter. Men paa den anden Side kan man dog ikke berolige sig ved den Lære, at den, som en Hemmelighed er betroet, ikke forsynder sig mod sin Tausheds Pligt, naar han under Omstændigheder som de foranførte røber den ved ligefrem at vægre sig for Svar. Men i Særdeleshed oprører det Følelsen, at man paa Efterspørgsel af en Voldsmand, der vil opsoge den, han ønsker at myrde eller mishandle, skal være pligtig til enten at give denne Oplysning og derved udsætte den Efterstræbte for picensynlig Fare, eller reent ud nægte ham Svar, og derved give sig selv til Bris, mulig tillige bringe Voldsmanden paa rette Spor. Fichte, der staaer fast paa, at man ikke i et Tilfælde som det omspurgte maa give Voldsmanden noget Svar, som ei aldeles stemmer med Sandheden, mener vel, at der for den, som ikke har Lyft til at gaae den krogede Wei, dog blive Udveie nok, ad hvilke han kan blive fri for at forraade den Forfulgte. Den Baagjeldende kan nemlig, yttres han, med sin Vægring for at give Voldsmanden den attraaede Besked forbinde kraftige Formaning til denne om at lade sit onde Forsæt fare, og Tilkjendegivelse af, at han i modsat Fald vil af yderste Gyne forsvare den Forfulgte. Imidlertid vil han, yttres der endvidere, af denne eller andre faae Bistand, og, hvis dette

ikke skeer, saa vil det faste Forsæt, ikke at taale Uret, give ham Overlegenhed over den, der er sig et uretfærdigt Foretagende bevidst. I det værste Tilfælde falder den Rettskafne, som hverken vil lyve eller taale Uret; og da har han gjort sin Pligt, og er uden Ansvar, om den tilsigtede Vold bliver fuldbyrdet. Dette lyder vel meget smukt, men holder dog ikke Prøve. Ikke at tale om, at Adskilligt af det, Fichte har anført med Hensyn til de Udveie, der ville staae aabne for den Paagjældende, kun har sin Grund deri, at han har tilspøiet Tilfældet den Betingelse, at den Efterstræbte er skjult i Nærheden, saa indsees det let, at Forholdene i det Hele kunne være saadanne, at de paabe- raabte Udveie slet ikke ville betyde noget. Og det sees ikke, at der er nogen sand moralsk Grund til at ofre sit Liv og maa- ske tillige dens, som Voldsmanden vilde have fat paa, for ikke i den ulovlig afvungne Meddelelse at afvige fra den bog- stavelige Sandhed. Jeg indseer heelt vel, at der er noget misligt i Undtagelser eller hvad der i alt Fald seer ud som Undta- gelse fra de moralske Bud, og det er ikke uden en vis Over- vindelse at jeg har givet mig af med at fremstille disse. Men Ethikens enkelte Læresætninger ville ikke indeholde Sandhed, naar ikke deres rette Grændser ere, skjøndt ikke nøiagtigt afpæ- lede, saa dog i deres Almindelighed erkjendte. De ville altsaa kun tabe i deres Magt over Sindet ved saadanne Overligheder som de oven paapegede, hvilke vistnok have frastødt mangan sund moralsk Natur.*) Jeg har derfor fundet mig opfordret til

*) Jeg erindrer mig herved, at det ovennævnte, da saa ibelig forhandlede Spørgsmaal for mere end 50 Aar siden engang kom paa Bane i en lille Vennekreds, hvori Dehle n s h l ä g e r var tilstede. Denne tilba- gevilde det formeentlig strenge Beviis, som man i den Kantiske Moral fandt for den Pligt, ikke at give Voldsmanden en falsk Besked, med den Bemærkning, at Frugten af en saadan Lære i paakommende Tilfælde kun vilde være, at Man erindrede sig, at den og den § i Moralen lærte saaledes, men at den sande Menneskefølelse dog ei vilde tilstede at rette sig derefter. Jeg kunde den Tid, som god Kantianer (Fichtianer var jeg neppe endnu), vel ikke erkjende det Berettigede heri, men

saavel i den ovennævnte som i flere Retninger at opvise Begrændsningen. Dette er imidlertid, hvad der ligger i det oven Meddeelte, men som jeg her til større Sikkerhed gjentager, paa ingen Maade at bestride Morallovens Absoluthed. Jeg finder endog en haandgribelig Modsigelse i at nægte samme. Kun er min Paastand, at vi ikke ere istand til at udtrykke disse Love i saa skarpt betegnende Formler, at alle de mangfoldige Tilfælde, som kunne frembyde sig i Livet, finde deres rette Bedømmelse ved en simpel Subsumtion under saadanne Formler. Det ere disse, der taale Undtagelse. Lovene selv i deres inderste Væsen, ere ubetingede Regler for den menneskelige Virksomhed. Det koster iøvrigt ikke meget at gjøre de enkelte Pligtformler ubetingede, naar man intet har imod, at de blive tautologiske, og altsaa dog i Anvendelsen maa overlade meget til den frie og sunde Opfatning af det givne Tilfælde. Det er, til Exempel, vistnok en ubetinget Sandhed, at man ei maa krænke Nogens Eiendomsret, naar man i Eiendomsretten optager den Begrændsning, hvormed denne i Følge sin retlige Begrundelse maa forstaaes, men saa beholder man dog ved Anvendelsen alt det tilbage, der kan vække Tvivl om, hvorvidt Eiendomsretten i det givne Tilfælde maatte træde tilbage (See oven S. 116).

Medens jeg saaledes ved flere Leiligheder har søgt at oplyse de Grændser for de enkelte moralske Forskrifters Gyldighed, som fremgaae af Sammenstødet mellem forskjellige moralske Hensyn, har jeg derimod ladet det være mig magtpaaliggende, at de vedligeholdes i al deres Kraft imod de egenyttige eller exalterede Følelser, der ville forvanske dem. Jeg har saaledes eftertryffeligt taget Ordet imod den i den tydske

det slog mig dog, ligesom der og stedse havde været noget i mig, som gjorde Modstand mod slige Yderligheder. Min forklarede Bente tanke sig uden Tvivl ved hine tilfældige Ottninger omtrent det samme som det, Jacob i i dybe og eftertryffelige Ord, som Ingen, der har læst dem, igjen vil glemme, har i sit Brev til Fichte (Hamburg 1799) S. 32 ff. udtalt mod det uindskrænkede Herredømme, som en blot Begrebs-Moral vil tilegne sig.

Criminalret og i adskillige nye tydske Love antagne Lære, at enhver Handling, som Nogen i Nødstilfælde tillader sig til sit Livs Frelse, maa være fri for Straf, om samme end indeholder Brud paa de helligste Forpligtelser. Denne Lære har vel kun Hensyn til den borgerlige Strafbarhed, og gaaer ingenlunde ud fra den Forudsætning, at alt, hvad Selvopholdelsen fordrer, ogsaa er retfærdigt for den moralske Domstol. Den har ogsaa udtrykkeligt Medhold baade af Kant og Fichte, hvilken første endog er den, fra hvem den i den Skikkelse, hvori den har faaet Indgang i den nyere Tids Criminalret hidrører,*) skjøndt det vel fornemmelig var ved Feuerbachs Criminalretssystem, hvori det Kantiske Ræsonnement passede sig saa vel, og meget bedre end i Kants System, at den fik saa megen Udbredelse. Men det maa dog, efter mit Begreb, svække den moralske Kraft, der skal bringe et Menneske til, i Striden mellem Ret og egen Bedligholdelse, at bringe denne til Offer, naar det i Straffelovene erkjendes, at intet Forræderie, Mord eller anden Udaad, der frembyder sig som Middel for egen Frelse, kan paadrage Strafsansvar; og da jeg tillige fandt, at de Begreber om Straffelovens Virksomhed, hvorpaa hiin Lære hviler, ikke ere velbegrundede, og at den derpaa byggede Lovregel i sin Anvendelse fører til mangehaande fordærvelige Følgesætninger, tildeels endog indeholder aabenbare Urimeligheder, saa har jeg fundet mig opfordret til at bekjæmpe den. Uden her at ville gjentage, hvad jeg herunder har udviklet, skal jeg dog, for at forebygge Misforstaaelse, bemærke, at der ikke blot er Tale om saadanne uebliffelig indtrædende Sammenstød mellem to Menneskers Liv, som man pleiede at udhæve i de gamle Skoleexempler paa Røddret; endnu mindre indskrænker hiin Lære sig til de for et Menneskelivs Frelse fornødne Indgreb i Eiendomsretten eller Overtrædelse af vilkaarlige Love, der, efter deres Bestemmelse, maae vige, naar de ville træde i Veien for et Menneskelivs Bedligholdelse; men man har givet hiin Lære en

*) See Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre 2. Ausg. Einl. S. XLI—XLII.

saadan Almindelighed, at den ved Trusler eller paa anden Maade fremkaldte Dødsfrygt maa kunne hjemle Ansvarsløshed for enhver med fuld Bevidsthed og Overlæg udført Misgjerning, endog af det skammeligste Slags *).

Skjøndt jeg ikke har kunnet antage den i Slutningen af ovennævnte Afhandling omhandlede Lære af Kant og Fichte, hvorefter al Undskyldning med en vildfarende Samvittighed forkastes, saa har dog den dybe sædelige Alvor, hvormed hine to Philosopher saa kjæft ere traadte op imod en almindelig Sløvhed i de moralske Domme, dybt grebet mig. Jeg har og ved andre Leiligheder viist, at jeg tager det strengere end de fleste Andre i at lade en foregIVEN Overbeviisning gjelde til Undskyldning for uforsvarlige Handlinger. Jeg kan paa ingen Maade anfæe den løse Meneu, som Noget, i Overensstemmelse med sin Tilbøielighed, optager, for en Overbeviisning, men kun erkjende en saadan, hvor en rebelig og alvorlig Prøvelse er gaaet forud. Og en saadan Prøvelse er vistnok Pligt, naar der spørges om Handlinger af sædelig Betydning, hvortil og Dtringer over vigtige Anliggender henhøre. Jeg har og derfor idelig opløstet min Stemme mod den overdrevne Estergivenhed, hvormed man ofte bedømmer Brud paa uomtvistelige guddommelige og menneskelige Love, naar saadaane Brud hidrørte fra politisk eller religiøs Sværmerie eller fra anden Overspændthed i Følelsen. I foransførte Aand har jeg

*) See især Jur. Tidsskr., 6 B. S. 91—98, cfr. f. Estr. 11 B. 2 S. S. 63—65, og Arkiv for Rettsvidenssaben og dens Anvendelse, 3 B. S. 100—107. Den norske Lov af 1842 om Forbrydelser har i Cap. 7 § 5 indskrænket den omspurgte Virkning af egen Fare til Gienboms Vorttagelse eller Vestabigelse. Skjøndt denne Regel er noget vel snever, er det dog med god Grund at man har afveget fra det, der ellers er bleven herskende Grundsætning i de nyere Criminallove (cfr. Schwegers Commentar over den norske Criminalret, 1 B. S. 349). Det i 1832 for Sverrig udkomne Lovudkast, Cap. 7 § 4 (cfr. Motiver S. 31) er overensstemmende med hiin norske Lov, ligesom det og forsaavidt har lagt det allerede tidligere for samme udarbejdede Lovudkast til Grund.

til Exempel ved en høitidelig Leilighed, hvor det gjaldt om at sætte Liv i min og de øvrige Deeltagendes samvittighedsfulde Erkjendelse af et os betroet Kalds strenge Fordringer, yttret mig saaledes: „Dersom Mennesket kun havde at svare for det, der laae i Williens forsættlige og bevidste Retning, ja da vilde hiin Tanke om Ansvar vist ikke tynde paa nogen af Dem saalidt som paa mig. Men der er neppe Nogen af os, der bliver staaende ved et saa indskrænket Begreb om den Trofskab i Kald og Pligt, som Samvittigheden fordrer. Det er ikke nok, at man vil det, der er Ret og Godt; men denne Willie maa have en saadan Magt over os at den behersker vort hele Sind, alle vore Jdrætter; den maa være fyrig, stærk og fast nok for altid at holde Sjælens Die vaagent, alle vore Kræfter virksomme i Pligtens Tjeneste, den maa formaae at underkue enhver lønlig Indvirkning af Selvfjerligheden, der saa let forvansker det ægte Pligtbegreb og daarer Mennesket med et Blændværk af selvgjorte Pligter og Dyder. Den, som overveier alt dette i dets fulde Betydning, vil vist ikke finde det let i saa stort og vigtigt Kald, som det, der er os betroet, altid at holde sig paa den rette Linie, saaledes at den indvortes Dommer i ham, naar denue i sin Tid skuer tilbage paa, hvad han har foretaget, og hvad han har efterladt, Intet vil finde at bebreide ham“ o. s. v. *).

Jeg har iøvrigt saavel i den anførte Afhandling som andetsteds søgt at have den bekjendte Kantiske Formel for Moralprincippet, at man skal indrette sine Handlinger efter saadanne Maximer, der egne sig til at optages som almindelige Love, i den Bærd og Betydning, som den virkelig har, og forsvaret den mod Indvendinger, som jeg fandt ugrundede **). Men foruden at jeg, som foransført, tillige har godtgjort, at

*) See Noestilbe Stænder-Libende for 1835—1836, S. 6—7.

***) Kant har, som bekjendt, opstillet flere Formler, hvorved den højeste Sædelighedslov lod sig udtrykke; men den ovenanførte er vistnok den, hvorpaa man snarest maatte troe at kunne bygge et ethisk System.

den dog ingenlunde, selv med Hensyn til de Capitler af Ethiken, hvorfor den meest synes indrettet, har den nøiagtige Bestemthed, som den paastaar sig at have, kan jeg ikke erkjende, at den i alle Dele af Ethiken er en brugbar Veileder. Det er fornemmelig Forpligtelsen til Sanddrøhed og Ordholdenhed, til Agtelse for Andres Eiendom og for den bestaaende borgerlige Orden, som med Klarhed og Lethed lader sig ulede af hiint Moralprincip; ligesom den Pligt at sørge ogsaa for Andres Vel, paa en ret fyldestgjørende Maade deraf kan uledes. Men der gives andre Pligter, ved hvis Begrundelse hiin Formel ingen Tjeneste gjør, idet man kun, naar Pligten først er hidledt af andre Grunde, kan paa en vis tvungen Maade knytte den dertil. Saaledes er den Beviisførelse, Kant i sin „Grundlegung zur Methaphysik der Sitten“ har ved Hjælp af bemeldte Princip forsøgt for Selvmords Uilladelighed *), lidet klar og tilfredsstillende, ligesom han i sine „Metaphysische Anfangsgründe der Tugendlehre“ stiltiende har forladt samme, og det blot holdt sig til den i sig selv gode, men af hiin Formel uafhængige Grund, at Selvmord tilintetgjør det Organ, der er Mennesket givet for hans sædelige Virksomhed **). I Forbigaaende være det her bemærket, at det Moralbud, der forbyder Selvmord, ligesaa lidt som de øvrige omhandlede, kan udtrykkes ved en Sætning, der slet ingen Tvivl efterlader om dens Anvendelse i de givne Tilfælde. Der vil dog Ingen nægte, at det ikke blot er tilladt, men endog Pligt at opoffre Livet, naar man ikke kan frelse det, uden at foretage sig noget, der strider imod den moralske Verdensorden, uden at svigte Troe og Love, eller tilfidesætte, hvad man skylder Sandhed og Ret, Fædrelandets Ære og Selvstændighed. Denne Livets Hengivelse for et høiere moralsk Formaal har i sit egentlige

*) S. 53—54.

***) S. 73. Det er i dette Værk endog sædvanligt, at Kant ikke tager sin Tilflugt til forannævnte eller nogen af de andre Formler, som han i det nylig anførte Skrift har opstillet for det øverste Moralprincip.

Bæfen intet tilfældes med Selvmord; thi her viser der sig ikke Mangel paa Lyft og Mod til at opfylde Livets Pligter og bære dets Byrder, men netop en kraftig Villie til at gjøre det, som Livets Bestemmelse fordrer. Den rette Grændse, inden hvilken det saaledes bliver Pligt at hengive Livet, lader sig imidlertid ikke afspele ved en nøyagtig Regel, og saaledes bliver her ogsaa en viid Mark for den det givne Forhold i sin Eiendommelighed opfattende Dømmekraft. Nogle mene vel, at For skjellen mellem ligefrem at paaføre sig selv Døden og blot at sætte Livet i Fare, danner en skarp Grændse; men det er ikke mindre en Selvmorder, der, for at faae Ende paa Livet, afholder sig fra at tage Næringsmidler til sig, eller, uden at det behøves for at fyldestgjøre et moralsk Formaal, kaster sig i en døensynlig uafværgelig Dødsfare, end om han selv foretager sig den Handling, der har hans Død til umiddelbar Følge. Det, der skjelner Selvmord fra hiin ædle Opoffrelse, ligger saaledes ikke i den blotte udvortes Form, men i Sindelaget og i det Indbegreb af Forhold og Omstændigheder, som i deres Heelhed afgjøre, om der er en sand moralsk Opfordring til at hengive Livet *).

Hvad der gjelder med Hensyn til Selvmord, finder og Anvendelse ved Selvlemlestelse, som Kant kalder et partielt Selvmord, saa og paa de Handlinger, hvorved man svækker sine Evner til sædelig Virksomhed, ligesom Pligten til at bevare Liv og Sundhed, at uddanne sine Evner og give dem en Retning, der fremfyrer og letter enhver Pligtopfyldelse, heller ikke uden Tvang kan hidledes af hiin Formel, men finder en klarere og sikrere Begrundelse som umiddelbar Følge af den almindelige Erkjendelse, at alt, hvad der er Mennesket givet, er ham givet som Redskab og Stof for en paa moralske Formaal rettet Virksomhed, eller med andre Ord, til Fuldbyrrelse af den guddommelige Villie. Ogsaa vil man blive nødt til at lægge foransførte Princip tilside, naar man skal udvikle Ægteskabets sædelige Betydning, eller Forholdet mellem For-

*) Efr. Sur. Eidsff., 15 B. 1 S., S. 129—130.

ældre og Børn og det Meget af stor ethisk Bigtighed, som dermed staaer i Forbindelse.

Det er saaledes kun med Hensyn til enkelte Capitler af Ethiken, at hiin Formel nogenlunde kunde forhjælpe os til den Indsigt, som skulde hentes fra et Moralprincip efter det Begreb, som man gjorde sig derom paa den Tid, da der om et saadant var saa megen Bevægelse i den philosophiske Verden. Men det fremgaaer af alt det Foranførte, at der aldeles ikke er at tænke paa at finde nogen enkelt Sætning, der kunde give os en saadan Belærelse. Vil man imidlertid stille en saadan Sætning i Spidsen af Videnskaben, saa maa man opgive den Fordring, deraf at ulede Ethikens hele Indhold, hvorimod den kun maatte tjene som et Baand, der skulde forene alt, hvad der, under en rigtig Opfatning af de forskellige Livsforhold, findes at være den til vor moralske Natur svarende Behandling af disse. Vil man have et Udtryk for et Moralprincip med denne Bestemmelse, saa kunde det neppe være et andet end det, som jeg og i ovennævnte Afhandling har fremsat, at vi bør gjøre vort hele Liv til et Aftryk af den evige Fornuft, som aabenbarer sig i os. Denne Sætning har det Fortrin, at dens forpligtende Kraft indlyser af sig selv, medens hiin Kantiske Formel fremkalder det Spørgsmaal, hvorfor man skal handle saaledes, som deri fordres, hvilket iøvrigt let løses derved, at Fornuften ikke, uden at modsigte sig selv, kunde befale eller tilstede det, der, saaledes som Løgn og Troløshed, blot kan lykkes under den Forudsætning, at det Modsatte erkjendes som Lov. Derimod er det vist, at bemeldte Kantiske Formel gjør bedre Tjeneste ved Bedømmelsen af hvad der i adskillige Livsforhold bør gøres og lades (*principium cognoscendi*); og dersom dette strakte sig til alle Opgaver af Ethiken, vilde der ingen Tvivl være om, at den for samme var af langt større Brugbarhed, end hiin ovenanførte Sætning. Men det er vist, at den med Hensyn til flere af disse Opgaver forlader os, og at den altsaa ikke kan tjene til et fuldstændigt Kundskabsprincip for Ethiken. Da den derhos kan uledes af den Grundlov, at man skal gjøre sit Liv til et Aftryk af For-

nuften, saa kan Videnskaben, naar den sætter denne Lov i Spidsen, optage hiin Kantiske Formel og denne deri gjøre al den Tjeneste, som den formaaer. Man maa iøvrigt ingenlunde troe, at man ved en saadan Sætning vilde udrette noget Betydeligt under Udviklingen af de ethiske Sandheder. Den kunde blot bruges som et almindeligt Tilknætningspunkt, men Hovedsagen vilde være, rettelig at sætte sig ind i de forskjellige Livsforhold; og det kan vel være, at man, uden noget Savn, kunde aldeles undvære en saadan dog lidet indholdsrig almindelig Sætning. Den kunde forresten udtrykkes paa andre Maader. Navnlig kan man opstille Lydighed mod den guddommelige Villie som den øverste Grundlov for Ethiken. Men ogsaa herpaa tyder den ovennævnte Sætning, der henviser til den evige Fornuft som den, hvorfra Loven har sit Indhold og sin Myndighed, og tillige til den menneskelige Fornuft som den, hvorigjennem den guddommelige Villie aabenbarer sig. Saaledes har jeg og ved andre Leiligheder udviklet Sagen t. Ex. i Jur. Tidsskr. 8 B. 1 H. S. 157, og 10 B. 1 H. S. 37—39. Hvad jeg 1798 fra den rene Kantiske Standpunkt har erindret imod at lægge Erkjendelsen af Gud og den guddommelige Villie til Grund for Moralen, bortfalder aldeles efter de forandrede Forestillingsmaader, som jeg senere har vedkjendt mig.

Naar jeg har opholdt mig saalænge ved de ovenmeldte tre Afhandlinger, saa er det tildeels fordi jeg deri har udviklet min endelige Mening angaaende Behandlingen af de to Videnskaber, Ethiken og Retsphilosophien, der i den Periode, som jeg nu staaer i Begreb med at forlade, har udgjort Hovedgjenstanden for min videnskabelige Virksomhed. De Grundfætninger og Forestillingsmaader, som bleve Udbyttet af denne min Forfken, have og været af ikke ringe Betydning for min hele paafølgende Virksomhed saavel i den videnskabelige som borgerlige Verden. Iøvrigt har jeg i den lange Periode, hvori mit Liv fornemmelig har tilhørt min Embedsvirksomhed, ikke havt Leilighed til saaledes at følge Bevægelserne i Philosophien, og navnlig i hiin Green af samme, at jeg er istand til

at prøve min tidligere Udvikling af disses Grundsætninger med Hensyn til det Standpunkt, hine Videnskaber, nu indtage. Jeg har heller ikke der, hvor jeg meest havde troet at kunne faae Lys derom, fundet noget, som kunde bevæge mig til at anstrænge mig for at sætte mig ind i de nyere Bearbejdelser af hine Videnskaber, af hvilke det ikke synes at nogen har vundet nogen udstrakt eller vedvarende Anerkjendelse. Det er isvrigt meget rimeligt, at min Alder og den lange Tid, hvori jeg lidet har befattet mig med den speculative Philosophie, har betaget mig Evne og Lyst til at sætte mig ind i den Udvikling, den imidlertid har gennemgaaet, og det kan vel være, at denne Mangel er Aarsag til at jeg endnu saa ganske er bleven ved de i bemeldte Afhandlinger udviklede Forestillingsmaader. Imidlertid har jeg dog nogen Tillid til, at de Overbeviisninger jeg har dannet mig ad en Vej, der ikke var speculativ, men dog ikke lod upaaagiet, hvad Speculationen paa dens daværende Standpunkt havde ydet, ikke har forfeilet Sandheden selv. Og om end denne kan modtage en for de Philosopherende mere fyldestgjørende Begrundelse, saa turde dog den, der ligger det virkelige Liv nærmere, snarere være stiftet til at gjøre den gjældende hos Fleerheden af de Læsere, hvorpaa jeg kan gjøre Regning.

XII.

Under 29de Mai 1801 blev jeg udnævnt til furnumerair Assessor i Hof- og Stadsretten, og ifølge min Bestalling rykede jeg allerede i Aarets Slutning, da Vacancer indtraf, op til virkelig Assessor. I denne Embedsstilling, med den Forandring, som fulgte af at bemeldte Ret i 1805 tillige blev Overret for de tre Distrikter (dog Bornholm, der indtil 1813 beholdt sit Landssting, derunder ikke endnu indbefattet), forblev jeg indtil 21de Decbr. 1810, da jeg forfremmedes til Assessor i Højesteret.

Da jeg ved min Ansættelse i Hof- og Stadsretten kun var nogle Maanedes over 22 Aar, turde maaffee Tanken hos

Noget falde paa, at det var mit Forsvar for Frdgn. af 27de Septbr. 1799, som jeg skyldte denne tidlige Befordring. Det turde og være en saadan Forudsætning, blandet med adskillige Hufkommelsens Irringer, hvoraf P. A. Heiberg havde dannet den oven (Side 71—72) omtalte Fortælling om den Rolle, som jeg skulde have spillet ved hans Domsfældelse, der dog var foregaaet i Slutningen af 1799. Saameget endog min nærvæd 50aarige Embedsførelse maatte stille mig over Alt hvad en eller anden Partiemand kunde troe eller finde for godt at antyde i foransførte Henseende, skal jeg dog meddele Noget, som maaskee kunde endog overbevise en Saadan om det Grundløse i sliq Formodning.

Det var den Tid ikke sjældent, at ganske unge Mænd bleve ansatte som surnumeraire Assessorer i Hof- og Stads-Retten. Faa Aar forhen havde der paa eengang været fire om ikke fem saadanne Assessorer, og disse, der vare ulønnede, havde størstedelen ved deres Ansættelse været omtrent i hiin Alder, eller dog kun ganske faa Aar ældre. Denne Mængde af surnumeraire Assessorer var dog nu ophørt, og det blev i 1800 besluttet, at der kun skulde være een Saadan, og at han skulde nyde den vistnok meget ringe Gage af 200 Rdlr. Denne Post blev første Gang besat med daværende Cand. jur. nu Conferentsraad og Høiestretsassessor Laasen. Jeg kunde naturligviis ikke andet end finde det billigt, at denne udmærkede Mand, der henved to Aar tidligere havde taget juridist Examen, og rigelig var ligesaa meget ældre af Aar, blev foretrukket til denne Post, men jeg stod ham dog saa nær, at det heller ikke kunde have noget Paasælbende, om jeg nu, da han oprykkede til virkelig Assessor, traadte i hans Sted. Dette blev endda ikke ligefrem Tilfældet, thi der var indtraadt to Vacancer paa eengang, og den ene, en virkelig Assessor-Post, blev besat med daværende Secretair i Høiestret Jens Kragh Høst, der saaledes kom imellem Laasen og mig. At ved Siden af den academiske Priis, jeg havde vundet, det sjældne Udfald af min Examen, min Concurrence for den juridiske Adjunctur (Alt noget, hvori Laasen og jeg kunde staae lige, thi den udvortes

Forffjel, der var med Hensyn til Examens Udfald, vil jeg meget gjerne erkjende for en Tilfældighed), ogsaa mine literaire Arbeider bleve tagne i Betragtning, kan jeg ikke paatvile; uden saadanne særdeles Grunde vilde jeg, efter mine Forhold, ikke have kunnet tænke paa en Befordring som den foransførte. Jeg har endog Anledning til at troe, at mit Skrift om Trykkefriheden herved isærdeleshed er bleven paaberaabt. Det vidnebe uden Tvivl mere end mine øvrige Arbeider om en vis Modenhed og et sundt praktisk Blif, der kunde være en Anbefaling til det omhandlede Embede, medens man neppe i saa Henseende vilde have lagt stor Vægt paa den philosophiske Stræben, som jeg i mine øvrige Arbeider havde lagt for Dagen. Men det var og kun forsaavidt at hiint Skrift kan være kommet mig tilgode. Det er isvrigt af Heiberg ved fornævnte Leilighed bleven anført, hvad der og da var almindelig antaget og siden bekræftede sig, at der var et meget spændt Forhold imellem Colbjørnsen og den kort efter Forordningens Udgivelse udnævnte Cancelliepræsident (Fr. Moltke), der og strax efter sin Udnævnelse bevirkede to nye Deputerede ansatte (Feddersen og Gold), hvorom den almindelige Mening var, at de skulde danne en Modvægt mod Colbjørnsen. Men det var netop Cancelliepræsidenten og ene ham, til hvem jeg vendte mig, da jeg alt i 1800 efter Benner's Tilskyndelse, uden at det endnu den Tid laae mig paa Hjerte, begyndte at søge Embeder, deels som Protokol-Secretair i Høiesteret, deels som furnumerair Assessor i Hof- og Stads-Retten. Det var mig alt forud bekjendt, at han var gunstig stemt for mig, og han modtog mig med megen Bevaagenhed, ligesom jeg isærdeleshed bemærkede, at han ansaae Lassen og mig for de Candidater, der meest egnede sig til Befordring af foransførte Slags. For ikke at fordølge Noget, skal jeg dog tilføie, at jeg i 1801, da jeg, som nu forlovet, alvorligere attraaede Befordring, efter Benner's Raad gjorde et Besøg hos de Deputerede, og at blandt disse navnlig Colbjørnsen yttrede sig særdeles gunstig om den logiske Styrke og sunde Bedømmelse, som han fandt i hiint Skrift. Der er dog vel heri ikke det mindste, som kunde give Stof til nogen uværdig

Formodning, af hvilken jeg tør paastaae, at mit hele Liv vilde indeholde en afgjørende Gjendrivelse.

Da det nævnte Embede var mit første Trin paa Embedsbanen, saa manglede der mig den practiske Fordannelse, som man nu i Almindelighed, og vistnok ikke uden Grund, forlanger af den, som et saadant Embede betroes. Men flere af de tidligere ansatte Assessorer vare i samme Tilfælde. Iøvrigt havde jeg søgt ad andre Veie at sætte mig ind i Retstilsældes Behandling. Allerede i Vinteren 1796 var jeg indtraadt i det bekjendte juridisk-practiske Selskab, og havde, efter i nogen Tid at have øvet mig som Sagfører og Dommer ved dets Underretter, gjort Prøve som Advocat ved dets Overret, hvor mundtlig Procedure, i Lighed med den, der finder Sted ved Højesteret, var indført, og i Begyndelsen af 1799, saasnart jeg havde taget juridisk Examen, hvilket dertil udfordredes, blev jeg tillige valgt til Assessor ved denne Overret, hvor jeg i denne Egenskab tog Sæde i de Sager, i hvilke jeg ikke mødte som Advocat. Det var just den Tid en af de korte Blomstringsperioder, som dette Selskab har haft. Navnlige vare der flere dygtige og deriblandt nogle ældre og forretningsøvede Mænd, som stadigen toge Deel i Overrettens Forhandlinger, saasom Hurtigkarl, der var dens Præsident, Rosenstand-Gøiske (der i denne Periode gif ind som Højesterets-Advocat, og saa Nar efter blev General-Auditeur i Sverig), og fra 1811 af formedelt Svagelighed har været i Raade entlediget, og nu for kort Tid siden er død), Kongsløv (død som Conferentsraad og Generaldecisor for de danske Regnskabsager under Rentekammeret), Lassen (oven omtalt), Bilsted (død som Etatsraad og Generalskifal), af hvilke Udskiftlige ligesom jeg fungerede snart som Advocater, snart som Assessorer. Der ere vel mange Grunde, hvorfor et saadant Selskabs Dvælselse ikke i den Grad kunne danne Sandsen for Lovens Anvendelse paa de forekommende Tilfælde som den virkelige Praxis, men ved flittig Deeltagelse i bemeldte Selskabs Overret erholdt man dog et ret levende Billede af Behandlingen i virkelig Rettergang, hvilket ogsaa fremmedes ved de

træffende Bemærkninger, som enkelte mere erfarne Jurister under Voteringen gjorde om, hvorledes de Forhold, der bragtes for en fingeret Domstol, vilde vise sig i det virkelige Liv, og hvorledes de da vilde være at behandle. Jeg var derhos og vel bevandret i hvad vor juridiske Literatur eiede af praktiske Arbejder, saasom en Deel Facultets Responsa, hvoraf adskillige af Kofod=Anders, Stampe og Sevel vare samlede, Procedurer og Domme, deels særlig udfomne, deels indførte i Tidsskrifter, fornemmelig Sjellands Landsstingstidende, eller med dens senere Navn Themis, men fremfor Alt Stampes med saa skarp og sund Dømmekraft affattede Erklæringer, hvilke jeg skylder særdeles meget med Hensyn til min praktiske Dannelselse. Allerede meget tidlig havde jeg, naar en eller anden trykt Retssag kom mig for Dre, læst samme med Opmærksomhed, og uden Tvivl ret godt vidst at opfatte det Retsspørgsmaal, hvorpaa det kom an. Jeg var saaledes dog ikke uden al Dvølse i at bedømme forekommende Retstilfælde, og manglede ikke Greb paa at give en Dom en passende Form. I Folkecalenderen for 1848, S. 14, fortælles, at jeg ved misfommelig at gjennemgaae Retssprotokollerne for en Række af Aar gjorde mig fortrolig med de gjeldende Meninger. Dette vilde vist nok kunne have havt sin Nytte, men jeg har ikke gjort det; det var kun ved meget enkelte Anledninger, at jeg efterfaae de ældre Retssprotokoller. Det kunde maaskee troes, at det saaledes Anførte hidrørte fra en Meddelelse af mig, og det vilde da maaskee synes underligt, at det her var forbigaaet, det er derfor jeg har fundet at burde berigtige hiin Bemærkning, der maa grunde sig paa en Misforstaaelse. Det er og en Feiltagelse, naar det l. c. hedder, at jeg, for at tiltræde hiint Embede, maatte ansøge om *venia ætatis*. Det var dengang antaget, at den, som inden sit 25de Aar ansattes i et Dyrigheds- eller Dommer=Embede, havde *eo ipso* erhvervet Fuldmyndighed*).

*) Efr. mit Supplement til Nørregaards System 2 D. S. 119—120. Det er uden Tvivl først Pl. 27 Decbr. 1809, der har bevirket den Forandring, at den, som ikke er fuldmyndig efter sin

Ligesom jeg blev modtaget i Retten med al mulig Velvilje, saaledes fandt jeg hos de Mænd, med hvilke jeg meest havde at arbejde, den bedste Veiledning til at styrke min Evne til at udfinde det rette Spørgsmaal i en Rets sag tillige med den rette Wei til dets Oplosning. Disse Mænd vare fornemmelig Falbe (Justitiarius, hvilket Embede han beklædte indtil sin Død i 1826), Feddersen (Kongens Foged, død i 1810), P. C. Bagger (hvilken ganske fortreffelige, almindelig agtede og elskede Mand i Slutningen af 1801 gif over til Kjøbenhavns Politieret og i 1809 blev Justitiarius i samme, men 1810 blev bortkaldt ved en altfor tidlig Død), Morgenstjerne (der i 1802 gif ind som Advocat i Højesteret, og omfider, efter her at have havt en uheldig Skjebne, fik et godt Embede i Norge, og der nød en ikke ringe Anseelse, især som skarpsindig praktisk Jurist), og Lassen, hvorom jeg forhen har talt. Med disse tre sidstnævnte Mænd underholdt jeg mig idelig angaaende juridiske Spørgsmaal, især saadanne, hvortil de forefaldende Sager gave Anledning. Vel bleve de to af disse kun ganske kort i Retten, og den tredie fik snart et særligt Departement, som indskrænkede hans Deeltagelse i den saakaldte dømmende Ret. Men imidlertid vare og de Banse-ligheder, som jeg i Førstningen kunde finde ved at sætte mig ind i de praktiske Forhold, temmelig overvundne. Meget skylder jeg forresten den Mand, der stod i Spidsen for Retten. Det er ikke Mange, der med saa sand vedholdende Iver tage sig af Alt, hvad der vedkommer deres Embede, som Falbe. Det var lige til 1805, da Forretningerne fik en betydelig Tilvæxt ved Erbdgn af 25 Januar, en stor Undtagelse, at der var nogen Sag, i hvis Raadømmelse han ikke tog Deel, og han var altid inde endog i Sagens tilsyneladende nok saa ubetydelige Enkeltheder, og vidste saa godt at paaskjønne, hvad der heraf fortjente at komme i Betragtning, at det var mig

Alber, maa først have Myndigheds Bevilling, naar han skal komme i Betragtning til Dommer-Embedet, hvilket igvrigt i den senere Tid blev en stor Sjældenhed.

høist lærerigt at see eller høre hans Bemærkninger. Han var langt fra at være en udmærket theoretisk Jurist, og han vilde neppe, hvis han selv skulde have udarbejdet Dommene i forskellige Sager, have leveret noget Fortrinligt, men, naar han, i Forbindelse med Acterne, havde læst Alles Vota, vidste han særdeles vel at finde det Rette, og han gjorde ikke sjeldent Bemærkninger, som fortjente og erholdt Indflydelse ved Dommens Affattelse. Han sørgede og omhyggelig for Alt, hvad der vedkom Rettens Erklæringsvæsen og forfattede selv de fleste Erklæringer; kun naar en saadan kunde kræve en særdeles udførlig juridisk Udvikling, anmodede han enkelte Gange en Anden, i de senere Aar gjerne mig, om at gjøre Udkastet. Han lod det sig være magtpaaliggende, at enhver Sag befordredes med al den Hurtighed, som dens grundige Behandling tillod; og det maa uden Tvivl for en stor Deel tilskrives ham, at endog temmelig vidløftige criminelle Sager ordentligviis bleve paa kjendte 8 à 14 Dage efter at de vare optagne til Doms, og at det hørte til de store Sjeldenheder, at civile Sager henstode længere end i de lovbestemte 6 Uger; om Bevilling til at have en Sag optaget over den ved Frdg. 3 Juni 1796 § 23 satte yderste Tidsgrænse (12 Uger) var der, hvis min Huskommelse ikke meget skulde bebrage mig, aldrig Tale i min Tid. Det høist nviagtige Studium af Acterne, som han lagde for Dagen, havde og Indflydelse paa den Nviagtighed, hvormed de af os Andre bleve gennemgaaede. Denne Sagernes paa eengang nviagtige og hurtige Behandling er stedse kommet mig i Erindring, naar jeg har hørt eller læst det omtale som noget, der forstaaer sig af sig selv, at Acterne i et dømmende Collegium ikke gennemlæses uden af en Referent eller i alt Fald tillige af en Correferent. Hos os er en saadan Fremgangsmaade aldrig bleven hjemlet ved nogen Lov eller Instruxion, saa at det vilde være utilbørligt, om ikke samtlige Rettens Medlemmer gennemlæste Acterne. Men, som jeg alt har udtalt i Jur. Tidsskr. 5 Bind 1 Hefte, S. 126—127, tvivler jeg og meget om, at Arbejdet virkelig lettes synderlig ved den i andre, navnlig tydske, Lande brugelige Forretnings-

maade. En tydsk Relation er et ganske anderledes vidtløftigt Arbejde end de med Præmisser udarbejdede Domme, der komme fra vore Overretter. Sagen maa derfor koste Referenten langt mere Tid, end den hos os vil koste hver enkelt af de Stemmegivende. Det samme maa og gjælde med Hensyn til Correferenten, og naar hertil lægges den Tid, der medgaaer til den skriftlige Relations Oplæsning og de derved anledigede Discussioner, Forelæsning af enkelte Steder i Acterne o. s. v., saa er det ikke saa let at sige, hvilken Fremgangsmaade der koster meest Tid. Naar man betragter det som en Tidssparelse, at alle de øvrige Tilforordnede ved Foredraget af Relationerne paa eengang blive bekendte med Sagen, saa glemmer man, at disse under den Behandling, som hos os finder Sted, kunne til samme Tid arbejde hver for sig i forskellige Sager.

Ogsaa iagttog Falbe med den største Omhu hvad Justitiarius havde at iagttage med Hensyn til alle de øvrige Forretninger, som hørte til de Retten underlagte Departementer. Der var derhos noget Blidt og Roligt i hans hele Adfærd, der vistnok havde megen Deel i den gode og velvillige Tone, der stedse herskede i Retten, skjøndt den vistnok ogsaa skyldtes Rettens øvrige Medlemmer. Det Gæste, hvori Nogle ikke vare ganske tilfredse med ham, var at han ikke syntes at vise nogen synderlig Energie i at tage sig af Rettens Medlemmer eller de under Retten ansatte Mænd, forsaavidt der kunde være Anledning til at udvirke Noget til deres Bedste. Jeg har kun een Gang henvendt mig til ham om hans Medvirkning; og, omendskjøndt det, jeg attraaede, den Tid ikke skete, tvivlede jeg dog ikke paa, at han havde gjort hvad han kunde; hvis han havde ladet Noget mangle, saa var det kun fordi det var hans Natur, kun at træde beskedent og sagte frem, ligesom jeg ialtsald ikke kunde tage ham det ilde op, om han, der selv ved den Leilighed erklærede, hvor ugjerne han vilde af med mig, ikke havde vist nogen stor Iver for at befordre et Ønske, der gik ud paa en Forandring i min Stilling, hvori jeg dog og med Tilfredshed blev.

Af mit Livs
og
min Tids Historie.

Af
A. S. Ørsted.

Forste Bind, andet Hefte.

Kjøbenhavn.

Cyldendalske Boghandling.

1851.

XVI.

Endnu skal jeg inden jeg forlader min Virksomhed i det første Embede som var mig betroet, omhandle de Trykkefrihedsfager, i hvis Paakjendelse det gav mig Deel. Disse vare vel ingenslunde af stor Betydenhed, men ligesom alt, hvad der vedkommer Trykkefriheden, pleier at interessere Almeenheten, saaledes er just deres ringe Antal, i Forbindelse med deres Bestaffenhed og det Udfald de fik, et Bidrag til en Sammenligning mellem Trykkefrihedens daværende og dens senere Tilstand, som fra flere Sider kunde fortjene Opmærksomhed. Ogsaa faaer jeg derved Leilighed til atter at meddele nogle for den rigtige Opfatning og Bedømmelse af hiin Tids Tilstande og disses Forhold til den følgende Tid tjenlige Oplysninger og Bemærkninger.

De to første og tillige de vigtigste af de, efter offentlig Foranstaltning anlagte Trykkefrihedsfager, der i min Tid bragtes for Hof- og Stadsretten, bleve begge paakjendte den 4de Febr. 1805, og Dommene findes i Jur. Ark. Nr. 5. Den ene blev, efter Cancelliets Befaling, anlagt af Generalfiskalen mod daværende Bogtrykker, Klaus Henrik Seidelin. Denne havde for faa Aar siden begyndt Bladet „Dagen“, som han udgav gjennem sit eget Trykkerie og paa sit eget Forlag. Men efterat han under en privat Sag var, for en i et andet af ham udgivet Blad (Politivennen) indført Artikel, dømt til en Mulct af 50 Rbd., og han, som Følge deraf, var blevet den 1 Febr. 1799 § 20 befalede Politiecensur underkastet, traadte han ikke længere frem som Udgiver,

medens han dog, idetmindste for en stor Deel, udarbejdede Bladet, og det uden at være navngiven som Forfatter til de af ham udarbejdede Artikler. Da det antoges, at han derved havde saavel overtraadt Anonymitetens Forbudet, som unddraget sig den ham paahvilende Censur, paastod Generalfiscalen ham derfor anseet deels med Mulcter efter Forordningens §§ 16 og 19 deels med Forbrydelse af hans Bogtrykker-Privilegium efter § 20. Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten fandt i den af mig forfattede Dom, at Frdgs. § 16 og 19 ikke vare anvendelige paa Seidelin. Dagen maatte nemlig ansees som en Avis, og Frdgs. § 19 andet Leed viser, at det, hvad dette Slags Blade angaaer, ikke, saaledes som Sens første Leed havde forefrevet med Hensyn til andre periodiske Blade, var Forfatteren til hver enkelt Artikel, men kun Redacturen og Udgifveren der skulde navngives. Retten fandt ikke heller at der var Noget oplyst, som kunde berettigede til at antage, at han under Andres Rayn var vedblevet at forestaae Redactionen, hvorimod det kun var givet at han havde samlet og bearbejdet Materialierne for samme. Ei heller antog den, at han kunde dømmes efter § 20; thi da det, som meldt, ikke var befalet, at Forfatteren til hver enkelt Artikel i en Avis skulde nævnes, kunde det ikke skjønnes at hvad en domfældt Forfatter arbejdede for en Avis, som udgives af en Anden, var at ansee som et Skrift, der, efter bemeldte §, i Manuscript skulde forevises Politiet og af samme paategnes.

Sagen fik imidlertid et andet Udfald i Høiesteret, der frakjendte Seidelin sit Bogtrykker-Privilegium, men dog ikke tillige anfaae ham med Mulcter efter Frdgs. § 19 cfr. § 16. Sandsynligviis har Høiesteret vel været enig med Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten i, at det, da „Dagen“ var en Avis, ikke havde været pligt at nævne Forfatteren til hver enkelt Artikel, men dog antaget, at Seidelin ikke desto mindre havde forseet sig mod Frdgs. § 20 ved, at der i dette Blad, som han selv lod trykke i sit Officin, blev optaget noget af ham udarbejdet Stykke, uden at dertil var erhvervet Politiets Samtykke. Det er bekjendt, at Seidelin efterat denne Dom var ham overgaaet,

i mange Aar blev ved at udgive Dagen saavel som Politivennen, og det nu under eget Navn og med Bedtrykning af Polititilsynets Tilladelse. Dette bidrager vel til at gjøre det sandsynligt, at det var for at undgaae den i Forordningen af 27de Septbr. 1799 § 20 befalede Censur, at han forhen havde formaaget Andre til at nævne sig som Redactører. Men om det end havde været beviist, at han selv havde udført det væsentligste Redactionsarbejde, saa var det dog ikke saa ligefrem afgjort, at der heri var en Lovovertrædelse, naar kun den opgivne Redacteur havde Indseende med Udførelsen, hvorfor han ialtsald stod til fuldt Ansvar. Som foransført var det neppe heller just fra denne Side at han blev dømt i Høiesteret, der i saa Fald synes tillige at maatte have anseet ham efter Frdg. § 19. Men hvordan man end ellers vil betragte hele dette Forhold, saa maa det erkjendes, at ovennævnte Generalfiscal-Sag og dens Udfald ved Høiesteret vidner om en mærkelig Strengthed i Overholdelsen af bemeldte Lovbud. Lands-Overrettens Dom viser isørigt, at den ikke fandt sig beføiet til at oversee den Befaling i Frdg. § 19, at foruden Redactøren af et periodisk Blad, ogsaa Forfatteren til hver enkelt Artikel skulde være nævnet, men at den kun fandt, at Aviser ved selve Sen vare undtagne fra dens almindelige Bud. I en senere Tid har der derimod, som bekjendt, aldrig været Spørgsmaal om Forfatterne ere nævnte til de enkelte Artikler, og det gav endog Anledning til bittere Klager, at Retten i et Tilfælde, hvori det var givet, at den nævngivne Redacteur ei havde befattet sig med Redactionen eller dertil været istand, kaldte den virkelige Redacteur til Ansvar for Indholdet. Det maa endnu bemærkes, at der ikke havde været Anledning til Anke over Indholdet af nogen Artikel i Dagen fra den Periode, hvorom Sagen dreiede sig, førend i Anledning af det, der blev Gjenstand for den anden af de ovennævnte Domme (hvorom strax mere), ved hvilken Leilighed det var at Seidelins foransførte Deeltagelse i Bladets Udarbejdelse kom frem. Man har her et Exempel paa, hvorledes Pressen, uagtet de ved Frdg. 27de Septbr. 1799 derpaa lagte Baand ei ved Lov vare blevne

løste, men tverimod adskillige nye Indskrænkninger tilføiede, dog var kommet under meget lempeligere Vilkaar i den Periode, hvori man saa lydelig besværede sig over Undertrykkelse, end den var til den Tid, hvori Frdgn. endnu var ny; men dette har og viist sig paa mangfoldige andre Maader.

Den anden Sag, der ligeledes blev forfulgt af Generalfiscalen, *) var mod Nicolai Schougaard og Candidat Joh. Jørgen Albrecht Schönberg. Den første, (der for endeel Aar siden er død som Translator og Mægler i Aalborg) blev tiltalt for i et Skrift „Beskrivelse over Bornholm“ at have tilladt sig Ubladelser, hvorved han skulde have overtraadt Frdgn. 27de Septbr. 1799 §§ 2, 3 og 4; den anden (en Stedsøn af Seibelin, der siden levede adskillige Aar i Italien og der erhvervede sig en medicinsk Doctorgrad, men tilbragte sine sidste Aar i Danmark, hvor han fik Prædikat af Archiater) for i det da under hans Redaction udkomne Blad „Dagen“ at have gjentaget nogle af forommeldte Ubladelser, og derved givet dem en forøget Offentlighed. Over begge var Generalfiscalens Paastand, at de skulde forvise Kongens Riger og Lande.

Lands-Overretten fandt, at Schougaard havde udtrykt sig saa utilbørligt om Bornholms Forsvars- og Skatte-Væsen, at han derved havde gjort sig skyldig til Straf efter Frdgn. § 7. Derimod skjønnede den ikke, at han, efter den i Slutningen af Forordningen givne Definition paa det Ord „at laste“, som den antog for Hovedbegrebet i Frdgn. § 2, kunde siges at have lastet Kongens Regjering i bemeldte Foranstaltninger. Generalfiscalen havde fremdeles sigtet ham for at have gjort Udfald paa Landets Regjeringsform som mindre ønskelig end de ældre Tiders; men forsaavidt fandtes Forfatteren sagesløs, da han ei havde tillagt den uindskrænkede mo-

*) Dette var dog ikke saa meget udenfor Generalfiscal-Embedets Grændser, som at ogsaa den førstnævnte Sag blev forfulgt af denne Embedsmand.

narkiske Regjeringsform saadanne Mangler som Definitionen i Forordningen forudsætter. Hertil kom, at den Tirade, hvori Generalfiscalen havde fundet et nedværdigende Angreb, end ikke hentydede paa den daværende Regjeringsform, men snarere paa den Tid, da Aristocratiet havde faa stor Andeel i Statsmagten. Derimod antog Retten, at Tiltalte havde paadraget sig Straf ved utilbørlige Udladelser om Kong Frederik den Tredies Fremgangsmaade mod Corsis Ulfeldt. Vel fandt den, at Frdgns. § 4 ikke, saaledes som Generalfiscalen havde paaستاact, var anvendelig, da denne kun har Hensyn til den regjerende Konge, ligesom Tiltalte ialt Fald ikke havde udbredt noget fornærmende eller beffjæmmende Rygte om hiin Konge, men kun paa utilbørlig Maade bedømt en Deel af hans Regjering. Retten holdt imidlertid dog for, at afdøde Kongers Ære faa meget mere burde sikkes mod haanende Angreb, som Loven, hvad der formentlig viser sig i 1—5—4, og 2—10—2, endog værner om enhver afdød Borgers Ære. Det fandtes derfor, at Schougaard under denne Deel af Sagen havde gjort sig skyldig til en ulovbestemt Straf, der i Forbindelse med den, som han havde forskyldt efter Frdgns. § 7, blev bestemt til 14 Dages Fængsel paa Band og Brød.

Hvad Schönberg angaaer, kunde Retten ikke skjønne, at han var i nogen Brøde, da han, ved i sit i Dagen meddeelte Uddrag af Bornholms Beskrivelse at have meddeelt nogle af de deri fremsatte fornærmelige Udladelser, ikke havde billiget disse, men snarere maatte antages at have misbilliget dem i det Mindste fra Formens Side. Hertil lagdes endnu, at der ikke i de af ham ansførte Udladelser fandtes Noget, som kunde være at straffe efter de §§ i Forordningen, hvorfor § 24 gjør en Oversætter ansvarlig, og at der saaledes endnu mindre kunde finde Ansvar Sted her, hvor der blot var gjort Uddrag af et i Landets Sprog udkommet Skrift, og det endog med Misbilligelse. Forordningens § 19, som Generalfiscalen ifær havde paaberaabt sig, kunde heller ikke gjøres anvendelig, da den angaaer Redacturer, der bidrage til at udbrede noget Fornær-

mæltigt fra først af samt i den Form og Forbindelse, hvori Forfatteren har søgt at skaffe det Indgang.

Ved denne Dom, der efter Cancelliets Befaling blev ind-
anket til Høiesteret, men der stadfæstet, synes min forhen (S.
46—49) omhandlede Fortolkning af Frdgn. 27de September
1799 § 2 at være bleven bekræftet. Det er nemlig udtryffeligt
udtalt i den i Høieste-Ret stadfæstede Doms Præmisses, at
Ordet „laste“ udgjør Hovedbegrebet i dette Lovsted; og naar
der end ikke udtryffeligt er ytret noget om det Forhold, hvori
dette Begreb i Talemaaden, at laste Regjeringen i enkelte Hand-
linger, er sat til dets Gjenstand, saa vare dog de Udtryk, hvori
de omhandlede Foranstaltninger bleve badlede, saa nærgaaende,
at det neppe kunde nægtes, at Forfatteren havde lastet
disse Foranstaltninger, hvorimod det kun var paa
Grund af foranførte Fortolkning, at den Tilstalte ei kunde
være at dømme efter Generalfiscalens Paastrand. Sagen selv
indeholdt og et klart Exempel paa, hvor langt de to Ting,
hvorimellem der ved denne Fortolkning blev skjælnet, staae fra
fra hinanden; thi medens Forfatteren havde udtalt de haardeste
Domme over enkelte fra Regjeringen udgaaede locale Foran-
staltninger paa hans Fødeste Bornholm, var der ikke mindste
Spør til noget uvilligt Sindelag mod Regjeringen i det Hele,
han havde tværtimod paa mange Steder omtalt samme med en,
efter hvad der forelaae, uforstilt Agtelse.*) Det var kun hine
enkelte og det gamle Indretninger i hans Fødeprovinds,
hvorimod han var bitter. Han vilde, uden at støde an mod
Forordningen, kunne have lastet disse Indretninger, idet han
kunde have udtalt sin Mening om deres fuldkomne Uhenfigts-
mæssighed og Skadelighed, naar han ikke havde fremfat denne

*) Dette Sindelag viser sig uforandret i et Skrift, som Forfatteren
mange Aar efter udgav, „Bornholms Saga“, Aalborg 1835. Det
havde vist været det Unskelinge, om denne Forfatter albrig var blevet
tiltalt for den noget plumpe Maade, hvorpaa han, uden at have
ondt i Sinde mod Regjeringen, havde udtalt sig over enkelte locale
og gamle Regjerings-Foranstaltninger.

sin Dom i utilbørlige Udtryk. Men ved at gjøre dette havde han overtraadt Frdg. § 7; thi at hine i fuld Kraft værende Foranstaltninger ikke hidvorte fra den nærværende Regjering, kunde hverken efter Lovstedets Ord eller efter dets Grund gjøre det uanvendeligt, skjøndt der vistnok deri var en Grund mere til ikke at tage det strengt. Forfatteren vilde maaskee heller ikke i den senere Tid, hvor større Mildhed i Trykkesfrihedsfager var indtraadt, være blevet frifundet, hvis ellers Sag var blevet anlagt, men dette vilde neppe da været skeet. Derimod vilde i al Fald useilbar det mildeste Straffe-Alternativ, der hjemles ved Pl. af 1ste November 1837 § 2, have været anvendt, og han altfaa dømt i en Mulkt.

Jeg erindrer, at det for nogle Aar siden i et Blad er gjort mig til Brøde, at jeg ved min Deeltagelse i den ovennævnte Dom havde fornægtet min forhen udtalte Overbeviisning, at fornærmelige Udtalelser om Afdøde, være sig Konger eller Privatpersoner, ei ere Gjenstand for borgerlig Straf. Man har herved uden videre forudsat, at jeg har været enig i det af Dommen, som angik fornævnte Deel af Sagen, men dette har ingenlunde været Tilfældet, hvilket man endog vilde have seet af den l. c. S. 148 anbragte Note, dersom man havde læst med den ringeste Opmærksomhed. Hvad jeg paa de der citerede Steder havde yttret angaaende hiint Spørgsmaal, er stedse vedbleven at være min Overbeviisning, og det var i Overeensstemmelse dermed jeg afgav mit Votum i Sagen;*) men dette blev baade i denne Henseende og hvad Straf-

*) Det vare der enkelte Høiesterets Domme, der gik ud fra den Forudsætning, at Injurielovene ogsaa vare anvendelige hvor en Afdøds Ære var angreben, men jeg kunde derved ikke finde mig bunden i ovennævnte Sag, da de kun havde Injurier mod afdøde Privatmænd, og det saadanne hvis umiddelbar Arvingere endnu vare til og fremstode som Klagere, til Gjenstand. Det var og en ikke uvigtig Omstændighed at Frdg. 27de Sept. 1799 var kommet imellem, og at denne, hvis Formaal dog var fuldstændig at fastsætte Grændserne for Trykkesfriheden, ikke have givet noget Bink til at

fegradens Størrelse angaaer forandret af Rettens øvrige Medlemmer, der forsaavidt alle vare af en anden Mening end jeg, medens mit Votum i Sagens øvrige Dele blev bifaldet. Naar jeg har antaget, at det, der udtales om Afdøde, ikke kan være Gjenstand for borgerlig Straf, saa var det for Resten ingenlunde fordi jeg jo erkjendte det Forargelige i faade Angreb paa Afdødes Ære, men fordi jeg hverken i almindelige Retsbegreber eller i vore Love kunde finde nogen Hjemmel for at indbrage dem under borgerlig Strafbarhed. Saavel Kant's Lære om at allerede Naturretten hjemler Beskyttelse for Afdødes Ære, som de Grunde, der af vore Love bleve paaberaabte i foransførte Henseende, havde jeg omhyggeligen prøvet paa de i fornævnte Note anførte Steder. Jeg skjønner heller ikke, hvorledes en Lov kunde indrettes saaledes, at den rammede slige faade Angreb, uden utilbørligen at indskrænke den frimodige Dom over afdøde Regenter og andre offentlige Personer, der, rettelig anvendt, er af stort politisk og moralsk Værd. Der turde iøvrigt — for at jeg skal benytte denne Leilighed til atter at udtale mig over hint Spørgsmaal — nu være en ikke saa ganske ringe Anledning for Domstolene til at forlade den i saa Henseende forhen antagne Mening, i den Omstændighed, at hverken det Provindstalsstænderne i 1844 forelagte Udkast til en ny Trykkesfriheds Forordning, eller det, der er blevet forelagt Rigsdagen, indeholdt det Mindste, som kunde tjene til Hjemmel for, at de deri fremsatte Bestemmelser, være sig de der angaae Fornærmelser mod Kongen eller den kongelige Familie eller mod fremmede Regenter, eller de hvorved der skal værnes om Privates gode Navn og Rygte, ogsaa skulde være anvendelige med Hensyn til Afdøde. Der vilde dog, da Spørgsmaalet derom

ogsaa Paasagn mod Afdøde kunde indbringes under Straffeloven, naaget der i det mindste, hvad de i § 4 nævnte Personer angaaer, vilde have været Opfordring til særlig Bestemmelse derom, hvis sligt skulde være at paatale. Der var saaledes ikke en saadan vitærlig af Høiesteret erkjendt Mening tilstede, hvorved en underordnet Dommer kunde finde sig bunden (See oven S. 191—92.)

ofte har været reist, have været al Anledning til at optage Noget derom, hvis det havde været fundet rigtigt, at inddrage sllige Fornærmelser under Straffeloven. Hertil vilde der have været saa meget desto større Opfordring, som det dog under alle Omstændigheder var klart, at navnlig de om fornærmelige Ytringer imod Kongen eller de til Kongehuset hørende Personer givne Bestemmelser ei kunde være anvendelige med Hensyn til afdøde Konger, ligesom Fornærmelser mod Embedsmænd eller private Borgere ordentligviis alene kunne paatales af den Angrebne, uden at der er nogen Tale om, at Arvinger i denne Henseende kunne træde i deres Sted, Noget som i al Fald vilde have gjort visse nærmere Bestemmelser fornødne. Derimod var det naturligt at forbigaae Sagen med Tausshed, naar Trykkesfrihedsloven ikke skulde udstrække sig til Angreb paa Afdøde, thi det var ikke alene unødvendigt, men endog anstødeligt, udtrykkeligt at tilsiige de Baagjeldende Straffefrihed. Hverken i Provindsialstænderne eller paa den afholdte Rigsdag har der været mindste Spoer til at man savnede en Straffebestemmelse i foransførte Henseende. De i adskillige fremmede Stater givne nyere Straffelove have størstedeels heller ikke indladt sig paa Injurier mod Afdøde, navnlig afdøde Regenter. Dog hjemler den norske Lov om Forbrydelser af 1842 Cap. 17 § 10 visse Baarørende Ret til at paatale Udladelser, hvorved en Afdøds Ære er fornærmet, hvad enten det er skeet i hans Liv eller efter hans Død. Men ligesom dette Lovsted kun sigter til private Ærefornærmelser er det og indskrænket ved en snæver Præscriptiønsfrist, og er i Særdeleshed altid uanvendeligt paa Udladelser, der foregaae fulde 10 Aar efter en Person's Død. En sllig Bessjærmelse vil sølgelig i intet Tilfælde være til synderlig Hinder for historisk Forskning og Bedømmelse, men den er iøvrigt og kun lidet tilfredsstillende for den Følelse, som taler for, at Loven skulde beskytte Afdødes Ære mod Bagvasffelse. Da det af den preussiske Regjering Provindsialstænderne i 1841 forelagte Udkast til en Straffelov indeholdt i sin § 172 Straf for Angreb paa afdøde Kongers Ære, fandt dette afgjort Modstand i 6 af dette Riges 7 Provindsialstænder

foramlinger. I det til Forelæggelse for de senere anordnede Stænder-Committeer udarbejdede nye Udkast fra 1847 § 105, blev dog en lignende Bestemmelse optaget, og i de i Forbindelse dermed forelagte Motiver (S. 40), har man søgt at vise, at der kun sigtedes til aabenbare Bagvaskelser og Forhaanelser, og at der saaledes ikke blev lagt Hindringer i Veien for Historieforforskningen; men dette var dog ikke virkelig opnaaet ved den nye Affatning.

Som et flaaende Vidnesbyrd om den store Forskjel imellem de Grundfætninger, som med Hensyn til Trykkefrihedslovens Anvendelse den Tid herskede i vore Domstole, og dem, der siden have gjort sig gjeldende, skal jeg anføre en Omstændighed, ved hvis Meddelelse der nu, efter saa lang Tids Forløb, ikke kan være nogen Betænkelse. Der var nemlig fra først af Pluralitet for at dømme ikke blot Schougaard men endog Schönberg til Landsforviisningsstraf. Det hændte sig imidlertid, at der imellem de tre Tilforordnede, hvoraf denne Pluralitet bestod, atter var en saadan indbyrdes Meningsforskjellighed, at to af dem aldeles misbilligede den Grundfætning hvorved den tredie var kommet til dette Resultat. Det blev derfor vedtaget, at Sagen skulde endnu tilstilles to andre Afseesforer til Votering, og da disse vare enige med mig og den af min Collegaer, der havde voteret paa mildere Straf for Schougaard og paa Frifindelse for Schönberg, saa blev der Pluralitet for den Dom, som blev affagt. Saavel dette Factum, som den Omstændighed, at Dommen fra Justitiens Side blev indanket til Høiesteret, vidner om saa befynderlig strenge Begreber i Trykkefrihedsfager, at den senere Tid har ondt ved at forestille sig samme. I Publicum viste der sig saa godt som ingen Interesse for denne Sags Udfald.

Endnu er der en Omstændighed, som jeg maa berøre, nemlig, at jeg ved Dommens Meddelelse i juridisk Arkiv har udeladt de i samme anførte anstødelige Udtryk. Som Noten S. 149 viser, skete det ikke af nogen Tvivl, som jeg selv nærede om Berettigelsen til at meddele dem, og dette sees endvidere af den i Noteu S. 152 fremsatte Fortolkning over Resolution

4de October 1799 § 3, hvilken Fortolkning, til yderligere Begrundelse af Schönbergs Frisindelse, var indført i mit Botum, men bortfaldt efter Pluralitetens Beslutning. Nøglen til hiin Udeladelse ligger i hvad jeg nu har meddeelt, thi, skjøndt Høiesteretsdom gav den Mening Medhold, at Schönberg som Udgiver af „Dagen“ ei kunde kaldes til Ansvar for de anstødelige Udtryk i Bornholms Beskrivelse, der vare gjentagne i bemeldte Blad, saa vilde det ikke have været passende for mig at gjøre det, der ei alene var bleven paatalt som lovstridigt, men og af tre meget agtede Colleger befundet at egne sig til høi Staf. De Fleste ville iøvrigt nu vistnok finde den Mening, hvorfor jeg forsaavidt gav efter, noget synderslig. Heri er og var jeg aldeles enig, men det Anførte giver, tilligemed den hele Sag, et mærkeligt Beviis paa den store Forffjel, der var imellem den Aand, hvori Frdgn. af 27de Septbr. 1799 i de første Aar blev haandhævet, og den, der i de sidste Decennier viste sig, ikke blot hos Publicum, men og i Regjeringen og hos Domstolene. Mange vilde maaskee alligevel holde sig op over det Hensyn jeg tog til *secus sentientium judicium*; men medens det var min Pligt, den jeg aldrig har svigtet, som Dommer af al Kraft at søge at gjøre min Overbeviisning gjeldende, var der ingen Pligt, som kunde opfordre mig til ved denne Leilighed at gjøre Noget, som kunde være støvende for mine ældre Colleger, der altid havde viist mig det venstabeligste Sindelag. Man vil muelig og ved denne Leilighed bringe i Erindring, hvorledes § 42 i det oftomtalte Provinzialstænderne foreslagte Udkast til en nye Trykkelov, i Almindelighed indeholder, at de under en Trykkesfrihedsag affagte Domme ei maatte bekiendtgjøres ved Trykken, naar de indeholde Gjentagelse af de Uttringer, der havde været gjorte til Gjenstand for Paatale. Men jeg maa herved bemærke, at det ingenlunde var overeensstemmende med min Mening, at en saadan Bestemmelse blev indført i Udkastet; jeg havde paa alle Trin af Sagens Behandling af al Kraft sat mig derimod. Jeg formaae heller ikke at forsvare denne § imod Stændernes Indvendinger, og i de, efterat Sagen var kommen tilbage fra Stænderne, afgivne

endelige Betænkninger, har jeg ubetinget været enig med dem i at fraraade denne §§ Optagelse i Loven. Iøvrigt kan jeg dog ikke tilbageholde den Bemærkning, at, saa overbevist jeg endog var om, at en sliq Bestemmelse ei lod sig retfærdiggjøre, kan jeg dog ikke saa meget undre mig over, at den forevigeede Konge holdt fast ved samme. Der havde nemlig flere Exempler paa Domme i Trykkesfrihedsfager, hvori de paa-talte Uttringer udførlig vare fremsførte og derhos den lovstridige Mening samme syntes at indeholde forklaret, med Udvikling af de Grunde, der gjorde det sandsynligt, at dette var den virkelige Mening, men som dog endte med Frifundelse af den negative Grund, at den fornærmende Hensigt dog ikke mod den Tiltaltes Rægtelse kunde ansees for hævet over al Tvivl. Dette var vist en lidet heldig Affatningsmaade af sliqe Domme, og det er begribeligt, at Kongen, medens han i den sidste Deel af Dommen saae en overdreven Scepticisme, tillige maatte finde, at en saadan Dom kun tjente til at styrke dem, der lagde an paa at gaae saa yderligt som muligt i Pressefrihedens Besyttelse.

I juridisk Ark. Nr. 7, S. 96—100 (see og Arkiv for Retsvidenskab og dens Anvendelse 2 B. S. 153—156) findes en den 19de November 1805 affagt Dom i en Sag, der var anlagt mod bemeldte Seidelin i Anledning af en i „Dagen“ indført Artikel, hvorfor han, efter det danske Cancellies ved Begjæring af det daværende tydske Cancellie foranledigede Foranstaltning, var blevet sat under Tiltale, paa Grund af den forseentlig upassende Maade, hvorpaa Formen i en af en holsteensk Øvrighed udstedt Bekjendtgjørelse var omtalt. Den Paagjældende blev herunder frifunden, fordi det vedkommende Nr. af „Dagen“ var, i Overensstemmelse med Frdgv. af 27de September 1799 § 20, gennemseet af Politimesteren og af ham til Trykning approberet. Retten fandt nemlig, at saavel Naturen af den Tiltale, Staten saaledes igjennem Politieøvrigheden havde givet til Trykningen, som og Udtrykkene i L. 2. B. 2 C. 1 Artk. medførte, at intet Ansvar kunde paahvile Forfatteren for Indholdet af den omhandlede Artikel, forsaavidt

der ikke i samme maatte findes noget urigtigt Factum, hvis Fremførelse begrundede en Brøde; noget som aldeles ikke her var Tilfældet. Ved denne Dom lod Cancelliet det beroe.

Omtrent et Aars Tid derefter blev samme Seidelin atter tiltalt for en i Bladet „Dagen“, ligeledes under Censur af Politimesteren, indført Artikel, som fornærmelig for den preussiske Regjering. Denne Artikel indeholdt imidlertid ingen af den Tiltalte i eget Navn fremsat fornærmelig Ytring, men en Beretning om en Udladelse, som en anden Monark (Kongen af Sverrig) skulde have brugt, hvilken Efterretning var angivet at være tagen af et privat Brev. Da Politimesteren kun havde tilladt Artiklen i den Forudsætning, at Seidelin var i Besiddelse af Breve, der kunde godtgjøre den faktiske Sandhed af det Anbragte, og han efter Opfordring ikke fremkom dermed, maatte Retten antage, at Efterretningen var urigtig. Den fandt derhos ikke, at Resol. 4de Octbr. 1799 § 5, der for Retten ikke havde Hensyn til Politimesterens Censur over til Trykken bestemte Manuscripter, men angik hans Tilfyn med trykte Skrifter, paalagde denne Embedsmand som Pligt under alle Omstændigheder at affordre Hjemmel for Udladelser af det omhandlede Slags, hvorimod den kun erklærede ham berettiget hertil. Denne Beføielse maatte han naturligviis kunne benytte, naar han havde Tvivl om den paaberaabte Hjemmels Rigtighed, medens han og maatte være berettiget til at forudsætte Sandheden af Forfatterens Angivende, hvorfor denne da maatte staae til Afvar. Iøvrigt fandt Retten, at den Bebreidelse mod Kongen af Preussen, som Artiklens Udgiiver havde tillagt en anden Monark, men der nu maatte betragtes som om den kom fra Seidelin selv, ikke indeholdt en saadan grov Fornærmelse, som Forordningens § 8 forudsætter, men at den dog var utilbørlig og krænkende, og at saaledes den Tiltalte, i Mangel af en anden derpaa passende Lovbestemmelse, maatte anses med den i Fredens § 12 satte almindelige Straf for utilbørlige Udladelser, fremførte i trykte Skrifter. Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten ansaae ham derfor ved sin Dom af 13de Decbr. 1805 med en Mulct af 300 Rbd. Men denne

Dom blev efter Cancelliets Foranstaltning indstævnet for Høiesteret, der ved Dom af 14de Januar 1807 ikkjendte Seidelin 14 Dages Fængsel paa Band og Brød. Allerede i Landsøverretens Dom var] der uden Tvivl større Strengthed end der i en senere Tid vilde have været anvendt. Men især viser Cancelliets Appel og Høiesterets = Dommen, hvor stor Strengthed de offentlige Myndigheder viste i Forordningens Overholdelse til hiin Tid, i Sammenligning med den, hvori der førtes saa bittre Klager over deres Tilbøielighed til at trykke Pressen. Af Grunde, der tildeels falde sammen med de oven S. 240 fremfattede, meddeelte jeg ikke denne Dom i juridisk Arkiv. Derimod foranledigede den mig til i Nr. 10 S. 196 til Enden at levere nogle yderligere Undersøgelser over en Forfatters Ansvarlighed for hvad der i Medhold af Frdgn af 20de Septbr. 1799 § 20 var af Politimesteren approberet i Manuscript. Jeg havde nemlig, til min Forundring, erfaret, hvorledes flere Lovkyndige ikke saa lige vilde erkjende den i ovennævnte Dom af 20de November 1805 antagne Mening, og, uagtet Justitscollegiet havde acquiesceret ved Samme, saa var det dog uvist, om dette virkelig hidrorte fra en bestemt Erkjendelse af dens Rigtighed, eller om det maaskee maatte forklares af at Sagen i sig selv var af faare ringe Betydning, og at det tydske Cancellie, som paa vedkommende Embedsmands Opfordring havde begjært Actio- nen, ikke havde fundet Grund til at forlange Frifindelses = Dommen indanket. Jeg foretog mig derfor yderligere at retfærdiggjøre hiin Mening med Hensyn til alt hvad der, mig bekendt, var indvendt derimod. Dette var forresten klart og skarpt udviklet af Actor i den mod Seidelin anlagte Sag, men det blev dog uden Tvivl tilstrækkeligen gjendrevet i hiin Afhandling. Vel blev det senere ved de Privilegier, som, i Medhold af Pl. 2 October 1810, bleve meddeelte til politiske Blades Udgivelse, fastsat, at Censurs Ansvarlighed ei fritog Udgiveren for Ansvar.*) Men denne særlige Bestemmelse kunde dog, selv

*) See Fogtmans Rescript-Samling for 1811, S. 80.

efter den var givet, ikke faae Indflydelse paa det almindelige Spørgsmaal.

XVII.

Her har man, hvis ikke min Hukommelse stuffer mig, paa een nær, hvorom Juridisk Arkiv intet indeholder *), alle de of-

- *) Denne ene Sag vilde maaskee ikke opkomme i Rogens Grindring, ligesom den fra først af heller ikke var saldet mig ind, hvorfor de ovenstaaende Udtryk ikke fandtes i mit oprindelige Manuskript. Men da den siden kom mig i Sinde, blev hiin Tilføining nødvendig, for at der kunde være fuld Sandhed i min almindelige Uttring. Da man nu maaskee ellers vilde troe, at der stak noget derunder, som jeg vilde skjule, skal jeg og kortelig meddele mig over hiin Sags Bessaffenhed, men efter min Hukommelse, da som oven anført denne ikke er meddeelt i Juridisk Arkiv, og jeg heller ikke veed, om den andsteds er at finde. Sagen, der foresaldt enten i det sidste eller i det næstsidste Aar, hvori jeg havde Sæde i Lands-Oversamt Hof- og Stadsretten, blev efter Cancelliets Befaling anlagt imod en den Tid meget berøgtet Bladskriver Gunnerus. Denne havde, blandt andre Mænd, som han vilde formaae til at subscribere paa hans Skrivelser, herom tilskrevet Biskop Valle (den Tid afgaaet paa Pension), der havde faaet den ilde betænkte Godmodighed, i et meget høfligt Brev at undskylde sig navnlig med sin Mangel paa Gode. Dette Brev lod Gunnerus trykke og ledsagede samme af en saafaldet Forestilling til Kongen, der dog ikke var indgIVEN, hvori han anraabte Allerhøjskammeren om at komme den betrængte Dving til Hjælp ved Pensionsforhøielse. Herfor var det han blev tiltalt og ved Retteens Dom blev det antaget, at han, ved saaledes at benytte Kongens Navn og et foregivet Andragende til denne, for at drive Spot med en Medborger, havde tilføiesat den ved Fdg. 27de Septbr. 1799 § 7 indskærpede Uerbødighed, som skyldtes Kongen, og at han derfor, skjøndt dette ikke var skeet paa den i dette Lovsted særlig omhandlede Maade, egnede sig til en Straf, men af mildere Art end den deri fastsatte, navnlig en Mulkt. Dommen blev ikke appelleret. Jeg var ikke enig i samme, thi, skjøndt jeg vist nok ikke kunde miskjende, at det var en i enhver Ordets Betydning slet Spøg den Tiltalte havde tilladt sig, kunde jeg dog

fentlige Trykkesfriheds-Sager, der i de 9 å 10 Aar, hvori jeg havde Sæde i Hof- og Stadsretten, vare komne for denne Domstoel, og uden for Kjøbenhavns Jurisdiction var der, saavidt vides, ingen saadan Sag foresaldet, hverken i Danmark eller Norge; thi i den bekjendte Sag, der i det sidste Rige var anlagt mod Hans Hauge, udgjorde de af denne udgivne Skrifter kun en underordnet Deel af det, hvorfor han blev sat under Tiltale. Ligesom hine Sager vare faa, vare de og af faare liden Betydning, og, hvad der er mærkeligt, angaae de næsten alle det samme Indtvid. Selv den ene af de ovennævnte Sager, hvori R. H. Seidelin ikke udtrykkelig traadte frem, vedkom dog uden Tvivl ham; thi det er troeligt, at han vedblev at styre Dagen, medens han havde formaaet sin Stedføn til at paatage sig en Redacteurs Navn og Ansvar. Endog forsaavidt denne Sag tillige var anlagt mod Schougaard, er det ikke usandsynligt, at det var den i Dagen givne Anmeldelse, hvorved Justitscollegiet blev opmærksomt paa dennes „Bornholms Beskrivelse“, der alt i en rum Tid havde været i Publicum, men paa Grund af dens Størrelse ei havde været afgivet til Politiet. Man seer iøvrigt, at der allerede den Tid viste sig Tilbøielighed til at eludere den efter Frdgn. af 27 Septbr. 1799 § 20 paa domfældte Forfattere hvilende Censur, men at der

ikke dert finde noget, som egne sig til Straf. I Særdeleshed forekom den af Frdgn. 27de Septbr. 1799 § 7 hidsedte Argumentation mig lidet logisk, og det falbt mig stærkt paa Brystet, i hvilken betænkelig Udstrækning man kunde komme til den ikke fordeeltig bekjendte Art af *crimen læsæ majestatis*, som man har kaldt *crimen læsæ venerationis*, naar man havde forfulgt den Tanke, som derved blev lagt til Grund. Om jeg deeltog i Bøteringen i denne Sag staaer mig ikke ganske klart i Husommelsen, dog troer jeg det, og skulde det ei have været Tilfældet, er jeg vis paa, at jeg underhaanden udtalte mig i hlin Retning for mine Colleger, fra hvem Dommen udgik. Sagen tilbrog sig iøvrigt ikke mindste offentlig Opmærksomhed; Enhver undte Gunnerus Mulkten, og om Grundsaetningen og Følgerne gjorde vel Faa sig nogen Betænkelighed.

dog blev at iagttage en Sømmelighed, som senere idelig blev sat tilside. Anledningen til en saadan Cluston ligger vistnok meget nær, og Seidelin frygtede uden Tvivl for, at det, naar Bladet Dagen skulde behandles efter Forordningen af 27de Septbr. 1799 § 20, ikke vilde blevet ham muligt til rette Tid at faae det ud; ialfald vilde det aldeles ikke have ladet sig gjøre, hvis Politimesteren, i Overensstemmelse med dette Lovbud, havde krævet, at det, inden Trykningen foretoges, skulde sendes ham i Manuscript, og det i to Exemplarer, hvoraf det ene skulde være umakuleret. Det var imidlertid en Betsærdsfag for ham, at kunne udgive dette Blad, der gav ham et godt Udkomme; det vilde derfor her været særdeles haardt, om dette skulde gaae tabt, fordi han for en yderst ubetydelig privat Injurie var dømt i den ringeste Muld efter Forordningens § 12. *) Det er heller ikke utroligt, at han virkelligt stod i den Mening, som siden Landsøver- samt Hof- og Stadsretten antog, at det ei var mod Anordningen at han vedblev selv at deeltage i Bladets Redaction, naar der var en anden lovgift

*) Den Dom hvorved denne Gensurpligt var begrundet, findes i Jur. Maanedsskrift for 1802, 8de Hefte S. 97—102 og i Arkiv for Retssv. og dens Anv. 1 B. S. 62—69. Sagen var foranlediget ved et Angreb, som Seidelin i Politivennen havde gjort paa Postmesteren i Marsøfund, fordi denne ved Modtagelsen af den tarmæssige Fragt for en Færge havde ladet sig godtgjøre Afgio for Forskjellen mellem Slesv.-Holsteens Courant og Dansk Courant; hvortil den Paagjeldende, i Mangel af den førstnævnte Pengesort, havde erlagt Betalingen. Jeg havde som Voterende i Sagen ikke funbet tilstrækkelig Grund til at muldtere. Vel kunde jeg ikke andet end erkjende Urimeligheden i Seidelins Anke over hiin Embedsmand, som aabenbar havde været i sin Ret, saavel som Uvædseligheden af, at han havde betegnet dette „som en besynderlig Driftighed“. Men jeg har allid antaget, at ffæve usordeelagtige Domme over Andres Handlinger ikke kunne paadrage Injurlestraf, naar de kun ikke indeholde et Paasagn om en ulovlig eller lastværdig Hensigt, eller ere fremsætte paa en Maade, der udtrykker personlig Foragt (convicia contra bonos mores).

Mand, der stod derfor som Redacteur, og som det tilkom at afgjøre, hvad der maatte optages. Efter at det ved Høiesterets-Dom var afgjort, at dette var ulovligt, stod han Fare for, at der til den ham idømte strenge Straf vilde komme det for ham, efter Omstændighederne, endnu meget føleligere Onde, at maatte ophøre med sit Blad. Den med dets Fortsættelse forbundne Vanskelighed blev dog overvunden; thi Censoren, for hvis Strengthed han uden Tvivl tidligere havde næret megen Frygt, behandlede ham med en saadan Liberalitet, at han blev istand til, under sit Navn, lige til sin Død, at fortsætte „Dagen“ saavelsom og Politivennen, naturligviis altid forsynet med paatrykt Approbation. Imidlertid undgik han dog ikke senere Presseforfølgninger, hvoraf den ene, som meldt, endtes med en følelig Straf, der, efter hvad der almindelig sagdes, forkortede hans Dage, dog kun fordi han, af Stivsin, ikke vilde begjære de Mellemfrister, som den Tid ikke vare hjemlede ved Lov, men, efter indhentet Rægesfjøn, bleve tilstaaede af Kongens Foged. Men han vedblev, hiin Skjæbne uagtet, at fortsætte sine Blade, hvoraf Dagen, efterat Plakaten den 2den October 1810 var udkommet, fik et Avisprivilegium, for hvis Afstaaelse hans Enke siden erholdt en ikke ganske ubetydelig Kapital. Skjøndt han fra gammel Tid hørte til Oppositionen, og maaskee ikke væsentligt havde forandret sine Synsmaader, undtagen forsaavidt han som saa mange Andre af vore gamle Republikanere siden blev Bonapartist, saa var det dog visnok hans fulde Villie at undgaae Alt, hvad der kunde ansees som lovstridigt; og han har neppe troet, at der fandtes noget saadant i den Artikel, hvorfor han maatte lide efter Høiesterets-Dom af 14de Januar 1807. Skjøndt jeg var langt fra at have noget tilovers for denne Forfatter, saa forekom det mig dog, at det kun var en besynderlig uheldig Skjæbne, der gjorde at han saa tidt blev Gjenstand for Straf efter Trykkefrihedsforordningen. Hiin Artikel var i Særdeleshed kun af liden Betydenhed; men til den Tid, da de mægtigste europæiske Stater førte en Kamp med hinanden paa Liv og Død, vare Diplomaterne ved vort som

ved andre Hoffer meget agtpaagivende paa Alt i de offentlige Blade, som kunde synes at antyde en Stemning for Modpartiet. Medens nu Dagens Udgiver aldeles ikke skulde sin afgjorte Tilbøielighed for Napoleon, lagde Diplomaterne netop særdeles Vægt paa dette Blad, ikke blot fordi det var det meest læste, og det eneste, hvort der forekom noget som havde Spoer af en politisk Farve, men ogsaa fordi de i Politimesterens „maa trykkes“, fandt et Tegns paa, at Indholdet havde Regjeringens Bifald. Denne fandt sig og under den daværende Crisis særdeles opfordret til at forhindre Alt hvad der kunde give Stof til Mistanke mod dens virkelig neutrals Sindelag. Et Beviis herpaa gav den, da den, under Paaberaabelse af Kongens Neutralitet, ved Resc. af 10de og 13de Januar 1807 lod udgaae en Opfordring til alle vedkommende Vyrigheder om nøie at paasee, at ingen Beretning, Bemærkning eller Udladelse, der kunde ansees fornærmelig eller forhaanende for nogen fremmed Magt eller regjerende Person, fandtes i noget periodisk Blad, og det uagtet andre offentlige Blade eller Skrifter maatte paasthydes som Hjemmel. Der er vistnok adskillige Læsere, der ville fornøie sig over det Beviis paa vore daværende Statsmænds snevre og frygtsomme Politik, som de kunne finde i det her Anførte. Vel har jeg nu intet særdeles Kald til at tage Ordet for de ovennævnte Forholdsregler; thi ligesom de ogsaa havde forekommet mig at være utidige, maatte det kunne mig tilpas, at hiin Tids Behandling af Pressen stilledes i et saa usfordelagtigt Lys som muligt, for at det derved kunde træde desto stærkere frem, hvormeget man dog i den senere Periode havde været lempeligere i at overholde de fra den Tid arvede Regler. Men da det kun er mig om at gjøre, at saavel den ene som den anden Tid sees i Sandhedens Lys, kan jeg ikke tilbageholde følgende Bemærkninger:

Man har idelig og idelig bragt Peter Andreas Bernstorfs Behandling af den Anke, som den herværende engelske Gesandt i 1794 førte over en pseudonym Artikel i „den danske Ell-

ffuer"*) i Grindring som et Beviis paa den Bestemthed og Mandighed, hvormed denne berømte Minister værnede om Tryk-
 fæfriheden og som en Modfætning til den Udfærd, der ved lige
 Leiligheder formeentlig var viist i en senere Tid. Der vil vist
 heller Ingen nægte, at vor store Statsmand behandlede denne,
 som enhver anden Sag med Værdighed. Men et upartiff Die
 kan ikke finde den Modfætning man her har villet see. Hvad
 Bernstorf nægtede, nemlig at skaffe den engelske Gesandt, som
 maa have faaet sit Begreb om Regjeringsmaaden i Danmark
 fra Molesworth, Fyldestgjørelse ved andre Midler, end dem Lo-
 vene frembyd, var noget, som vel heller ingen Anden, der enten
 paa hans Blads eller andetsteds kunde faae Indflydelse paa
 lignende Forholds Behandling, nogenfinde havde villet tilstaae.
 Derimod er det aabenbart, at Bernstorf netop tog sig saa yder-
 lig af Gesandts Anse, som det lod sig gjøre, uden at træde
 Lov og Ret under Fødder, thi der blev foranstaltet Forhør over
 Bladets Udgiiver Professor Ra h b e k til Dplysning om den for-
 nærmelige Hentydning, den engelske Gesandt fandt i den paa-
 klagede Artikel, hvori han ei var nævnt, men formeentlig saa-
 ledes betegnet, at hele Kjøbenhavn forstod det, og uagtet der
 ved Forhøret intet fremkom til Styrke for en saadan Hensigt,
 blev offentlig Sag anlagt mod Udgiiveren. Datidens Presse
 fandt og, at dette var for meget, ligesom man i en senere Pe-
 riode vistnok vilde have faaet de bitterste Besværinger at høre,
 hvis der ved en lignende Anledning var blevet optaget Under-
 søgelsesforhør. Der foreligge iøvrigt Vidnesbyrd om, at hele

*) Artiklen der var understrevet Simon Sandbru, indeholdt en For-
 tælling om en Person, der, i Anledning af Slotsbranden, skulde
 med en djævelsk Glæde have yttret, at for de Millioner, der nu
 gik op i Flamme, kunde Danmark i flere Aar have taget Deel i
 Krigen mod Frankrig, og der tilføiedes, at en saadan Skuff, hvor
 involabel han end maatte være, burde have lidt en alvorlig Key-
 selse. Den engelske Gesandt, H a y l e s, vedgik at have brugt en
 Dyrking af omtrent saadant Indhold, men nægtede alveles at have
 sølt eller udtrykt nogen Glæde over hlin ulykkelige Begivenhed.

Sagen dog var Bernstorff høist ubehagelig*). Ligesom det vist nok var ham klart, at den paaankede Artikel, skjøndt under en Forklædning, hvorunder Loven ei kunde ramme den, indeholdt en høist forhadt Beskyldning mod den engelske Gesandt, hvorfør vel og den Forudsætning laae til Grund, at han kun havde udtrykt sin Regjerings Mand, saaledes havde Sagen uden Tvivl i Bernstorffs Dine en ganske anden Betydning end i Mængdens. Han fandt nemlig deri et Product af den fjendtlige Stemning mod England, som den daværende Presse paa alle Maader søgte at nære, og medens han med al Kraft hævdede sit Fædrelands Rettigheder som neutral Stat, kunde det ikke undgaae hans skarpe Blik, at det dog i Tiden kunde berede Danmark Farer, at det nu atter, ligesom under den nordamerikanske Krig, maatte træde saa bestemt frem imod de Grundfættninger for de krigførende Magters Rettigheder, som han vel indsaae at England aldrig vilde opgive. Det voldte ham derfor Bekymring, naar han saae Pressen arbejde i en Retning, der kunde bestyrke det allerede ikke vel stemte engelske Kabinet i dets Mening om Danmarks uventlige Sindelag. Heraf maa det og forklares, at der umiddelbar efter at foranførte Sag ved

*) Et Brev fra Bernstorff til det danske Cancellie, der indeholder et saabant Vidnesbyrd, findes omtalt i Moest. Stænd. Tid. f. 1840 S. 2566. Rahbeks „Erindringer af mit Liv“ 4 Bd. S. 274—282 viser og hvor ængstelig denne veltænkende Mand blev, da han siden blev opmærksom paa de Fortrædeligheder, hvori bemeldte Artikel havde indviklet Regjeringen og navnlig Bernstorff, og hvilke Undskyldninger han i en Skrivelse til denne fremsførte for sit Forhold. Disse ere isvrigt saa besynderlige, at det ikke er usandsynligt, at de have bidraget til at han, som han klager, ved denne Sag „tabte ei blot Bernstorffs Bevaagenhed, men ogsaa hans gode Mening.“ Jeg erindrer mig og, at der i et af de Smaaafskrifter, som G. H. Olsen udgav i 1797 under den saa kaldte Notarialseide, fandtes en meget stærk Udtalelse om den Bekymring, som hiin Tids Skrivere mod andre Staters Regjeringer opvakte hos Bernstorff; og, om end denne Forfatters Udtryk have været noget stærke, saa var dog hans Vidnesbyrd aldeles paalideligt.

Rettens Frifindelseedom da var tilendebragt, blev anlagt en ny Sag saavel imod Udgiveren af den danske Tilskuer, som mod B. A. Heiberg (der og var den formodede Forfatter til den ovenmeldte Artikel) for en af denne forfattet og i det nævnte Blad indført Klubreise, hvori det fandtes at Kongen af England var omtalt paa en anstødelig Maade. Dette blev ikke anlediget ved nogen Begjæring fra den engelske Gesandts Side, men Bernstorff fandt sig opfordret til at vise den engelske Regjering, at man gjerne ved alle indenfor Lovlighedens Grændser liggende Midler vilde modvirke Pressens Tilbøielighed til at angribe den. Ogsaa over dette Strid, der havde til Følge at Heiberg blev dømt til en Mulct af 300 Rd., opløstede Pressen den Tid bittere Besvælinger, som længe bleve gjentagne. Dette er og fra Pressens Standpunkt meget forklarligt. Men det var vistnok fordi Bernstorff saae meget dybere og videre end de, der førte Ordet i Dagglitteraturen, at han var bekymret over det Stof, som vor Presse idelig gav til at bestyrke den Mening, at Danmark, hvis Regjering dog blot ønskede at holde sig paa Neutralitetens Standpunkt, nærrede Forkjærlighed for det revolutionaire Frankrig og et Had mod England, hos hvis Regjering der den Tid var en Omfundtlighed for Pressens Optringer, som man nu har ondt ved at forestille sig. Det lader sig ikke afgjøre, hvad Indflydelse den Tids Presse og den derved i Folket nærrede Stemning kan have havt paa Englands mangeaarige, mistænksomme og uventlige Sindelag mod Danmark, der i senere Tider brød løs til saa stor Ulykke for vort Fædreland. Men om det end vilde være for dristigt af de senere Begivenheder at hidlede et Beviis for at det Alvor, hvormed denne store Statsmand betragtede hiin Retning i vor Presse, var begrundet, saa vilde det dog være endnu dristigere at paastaae det Modsatte. Udentviol har han vlist sig som den samme kloge og faste Statsmand og rette Fædrelandsven, naar han afflog mægtige Staters Fordringer, hvorunder Statens Ære og Belfærd kunde lide, og naar han indenfor denne Grændse søgte at afværge Alt hvad der kunde forbitte Stem-

ningen hos en Magt, hvormed det var saa vigtigt for Danmark at være i god Forstaaelse.

Ganste i samme Aand, som Peter Andreas Bernstorff havde lagt for Dagen i Anledning af bemeldte Klage fra den engelske Minister, var det at hans Søner, som efter hans Død bestyrede det udenlandske Departement, behandlede de Forhold af lignende Slags, som da indtraadte. Collegialtidenden for 1804 S. 65—70 indeholder en Brevverling mellem den herværende Svenske Gesandt og Directeuren for det udenlandske Departement Grev Joachim Bernstorff (Ministeren Chr. Bernstorff maa den Tid have været fraværende) der viser, at denne behandlede Reclamationer, som den Svenske Regjering da gjorde i Anledning af Pressen, med samme Fæsthed og samme Tact som hans forevigeede Fader. Da den Svenske Gesandt efter sin Regjerings Befaling mod Slutningen af 1802 mundtlig anbragte Klager over, som det hedder, „nogle danske Journalfriveres Frækhed“, som tillode sig i deres Blade at indrykke Artikler, mere eller mindre stillede mod den Svenske Regjering og mod adskillige Tildragelser, som vare foresaldne i dette Rige, lod Departementet ham forstaae, at naar det Svenske Hofes Besværinger skulde foranledige lovligt Spøgsmaal mod vedkommende Forfattere, vilde det være nødvendigt, at de bleve opgivne med Bestemthed og paa en formelig Maade,*) og man lod sig ei, ved den fra Svensk Side tilføiede Trusel at forbyde Salget af danske litteraire Producter i Sverrig, formaae til at foretage videre i den Anledning. Da den Svenske Regjering i det paafølgende Aar besværede sig over en Artikel, som var indført i en af Professor Olivarius i Kiel udgiven Journal „Archives

*) Naar man kjenner den Artikel, hvormod hiin Besværing dreiede sig, nogle i Minerva for 1802 indførte Bemærkninger over den fidske Svenske Rigsdag af Oberst (siden General-Lieutenant) Orholm, vil man let indsee, at den danske Regjering ikke med den største Forekommenhed kunde have gaaet videre thi det vilde ikke været muligt deri at finde et nogenlunde rimeligt Stof til en Paatale.

du Nord" og derunder yttrede den Overbeviisning, at dette vilde paadrage Redacturen en skarp Trettesættelse af hans Regjering, men dermed forbandt den Forholdsregel, strax at udføre Truslen om at forbyde Skrifter, som udkom fra den danske Presse,*) saa erklærede J. Bernstorff, at Kongen vel, efter fornævnte Artikels Bestaaffenhed, ikke vilde have taget i Betænkning, at tilbyde det Svenske Hof en passende Fyldestgjørelse, men at han, efter den ligesaa overordentlige som lidet venstabelige Beslutning, der var taget fra svensk Side, maatte finde al videre Forhandling desangaaende upassende, hvorhos han tilføiede, at Kongen, hans Herre, dog smigrede sig med, at den Svenske Regjering, efterat have overveiet Sagen fra alle Sider, igjen vilde ophæve en Foranstaltning, der var lige saa stridende mod begge Staters Interesse, som mod Bestaaffenheden af den Forbindelse, der hidtil havde fundet Sted mellem begge Regjeringer. Men medens Sønnen saaledes havde behandlet denne Sag med samme Bærdighed som Faderen vidste ved lignende Leiligheder at iagttage, saa var det vistnok baade ham og Departementets egentlige Chef ubehageligt, at hiin Overlighed fra Nabohoffets Side, der allerede i flere Aar havde viist Mistænktheds og Uvillie mod den danske Presse,**) ikke længere lod sig afvende, og de saae ugerne, at Pressen foretog noget, der end mere kunde forbitte Stemningen. Ogsaa med Hensyn til de øvrige europæiske Forhold, der efterhaanden bleve mere og mere spændte, fandt Regjeringen sig, saaledes som det oven Side 249 anførte Skridt beviser, opfordret til at vaage over Alt hvad der kunde lede til at bestyrke den Formodning, der uheldigviis var opstaaet om en Forkjærlighed for en Stat, hvis Overhoved de

*) Den Svenske Konges Ordre herom var allerede afsaaet til Hof-Kantsleren under 14de Septbr. 1803 (See Minerva for December Maaned s. N. S. 316—317); hvortilmod den Svenske Gesandts Note var af 20de næstefter.

***) Herom kan man i. Ex. læse i Berlingske lærde Efterretninger for 1801, S. 730.

fleste andre Stater ansaae ifor deres Dødsfiende. De Indskrænkninger, som Bladudgiverne af dette Hensyn bleve underkastede, gjorde heller intet Afbræk i det, der var Trykkesfrihedens rette Formaal, saa at Staten vel med Føie kunde fordre et saadant Offer af dem. Det var vist ingen urigtig Tanke, som de to Mænd, der dengang stode i Spidsen for Danmarks udvortes Anliggender, deelte med deres forevige Fader, og hvilken heller ikke har været deres Eftermænd fremmed, at det under Forhold, som de, hvori Europa befandt sig, ogsaa med Hensyn til Statens Værelse var den rette Politik, især for den mindre mægtige Stat, der havde nogen Udfigt til at holde sig ude af den almindelige Kamp, omhyggelig saavidt gjørligt at forebygge Alt hvad der kunde give en anden Stat nogen Anledning til Klage. Den modsatte hensynsløse Politik kan vel i Manges Dine tage sig bedre ud, men det kan let hændes, at den omsider ender med en virkelig ydmygende Eftergivenhed, som man kunde have undgaaet, hvis man med større Vaerksomhed havde forebygget Anledning til ubehagelige Sammenstød. Om det endog forekom mig, at man til den her omhandlede Tid gif noget vidt i sin Vaerksomhed, saa tør jeg dog ingenlunde tilægge mig en Dom, der kunde komme i Betragtning ved Siden af de Mænds, der vare inde i Forholdene og som man har al Grund til at tiltroe den rette Skjønsmagelse til rigtig at opfatte og bedømme disse. Jeg har derimod udhævet de Synspunkter, der kunne opvække Tvivl om Rigtigheden af de Domme, der med saa megen Kjækhed fældes over den Tids Politik af Mange, der ingenlunde have havt noget forud af de Midler til at danne sig et rigtigt Begreb om Forholdene og deres Krav.

Saafernt Nogen derimod i det om den første af de oven omhandlede Sager Meddeelte vil finde yderligere Bestyrkelse for Uensigtsmæssigheden af Frdgn. 27de Septbr. 1799 § 20, saa har jeg aldeles intet derimod at erindre. Det er ikke uforsvarende jeg er kommet til at fremstille et Exempel, hvori de Ubilligheder, der kunne flyde af hiint Lovsted, træde saa stærkt frem som ei let ved nogen anden Leilighed. Det er ogsaa min

Overbetvilling, at denne Forholdsregel, skjøndt den med nogen Lempning vilde have været ganske naturlig og retfærdig, dog ikke indeholdt nogen sand Garantie mod Presse-Misbrug, men snarere aabnede Døren for de meest forargelige. Derhos har jeg al Anledning til at troe, at den omhandlede for Mange særdeles følelige Følge af Domsældelse skundom har gjort Domstolene betænkeligere i at erkjende en Overtrædelses Tilværelse eller virket, at den egentlige Straf, hvor de dog fandt at maatte anvende en saadan, blev bestemt med desto større Lempfældighed. Jeg har ogsaa i min daværende Embedsstilling anbefalet den fra Provindsialstænderne i 1844 gjorte Indstilling om dens Ophævelse, og det saaledes at Regjeringen ei skulde benytte sig af den i Forbindelse dermed af Stænderne indrømmede Forhøielse af de Cauttioner, der i det dem forelagte Udkast vare bragte i Forslag for Udgivere af periodiske Skrifter eller Blade. Regjeringen havde heller ikke i sin Tid gjort nogen Vanskelighed ved at gaae ind paa saadanne Formildelser i Frdg. af 27de Septbr. 1799 § 20, som de første Stænderforsamlinger foreslog; den gif endog ved Pl. af 1ste Novbr. 1837 § 3 i en vis Henseende videre deri end Stænderne havde indstillet. Det i 1844 forelagte Udkast til en Trykkefrihedslov indeholdt og nogen yderligere Lempelse; isærdeleshed skulde det mindst naturlige bortfalde — nemlig at endog de Domme, der overgif en Forfatter for Uresfornærmelser, hvis Paatale aldeles beroede paa den private Mand, skulde have hiin Virkning, og at Ingen, ved at paaanke den underordnede Rets Dom, der havde fundet ham skyldig i en Presseforsøelse, kunde afværge hiin i mange Tilfælde meest følelige Følge af samme*). Jeg vilde for min Deel meget gjerne allerede den Tid have taget Ordet for en fuldkommen Ophævelse af hiint Lovsted. Men der var dog navnlig naar de nyssnævnte Forandringer skete, intet uretfærdigt eller unaturligt i at den Forfatter, der havde misbrugt Presse-

*) See Viborg Stændertid. for 1844 S. 552—553 og S. 594—595, samt Roskilde Stænder-Tid. for samme Aar S. 244—245 og S. 284—285.

friheden, tabte denne for en kortere eller længere Tid. Stænderne havde derhos og under alle de Forhandlinger, som til den Tid havde fundet Sted om Trykkesfriheden, erkjendt dette, saa at jeg ikke fandt nogen særdeles Opfordring til et Forslag, der maastee vilde forøge de Banfeligheder, som jeg forudsaae, at der vilde være ved at sætte andre Forandringer igjennem, som jeg fandt langt vigtigere.

XVIII.

Mærkeligt bliver tvøvrigt vistnok det saa ubetydelige Antal af Trykkesfriheds Sager, der foresaldt i hiin Periode. Naar man i Forbindelse dermed overveier den Strengthed i at overholde Frdgn. af 27de Septbr. 1799, der viser sig baade i Sagernes Anlæg og i Lands- Over- samt Hof- og Stadsrettens Domme, men fornemmelig i disses Indankning til Høiesteret og for en Deel Skjærvelse ved denne øverste Domstoel, saa indlyser det, at der ikke kunne være foresaldne Presseforsøelser af nogen Betydenhed, som jo ere blevne paatalte*). Man seiler vist ikke, naar man til denne saa store Forandring i Litteraturens tidligere Retning søger en Grund i den Frygt, som Frdgn. havde indgydet. Uagtet der i de ovennævnte Domme gjorde sig en Fortolkning af Frdgn. af 27de Septbr. 1799 gjældende, der ei, som den Mening hvori den oprindelig blev opfattet, affjaar al fri Bedømmelse af Lovene og Regjeringens Foranstaltninger, saa var dog Sagernes Udfald i det Hele just ikke stiftet til at sætte Mod i ængstelige Gemytter. Men jeg har dog allerede oven S. 93—95 viist at det ingenlunde kan hidledes af hiin Frygt, at den forrige Opposition saa hurtig og saa aldeles forstummede, og at heller ikke den S. 96 ommeldte Maade, hvorpaa Tilsynet lige fra den Tid Forordningen udkom og i mange Aar efter

*) Et mærkellgt Beviis, som Regjeringen strax efter at Forordningen var udkommen gav for den Ridsjærhed, hvormed den vilde vaage over Alt hvad der kunde have Udfæende af Overtrædelse eller Glus- sion, kan og findes i Coll. Tid. for 1800 S. 72—75.

blev forstaaet og anvendt (hyorom S. 97—108 give nærmere Oplysning) var den eneste medvirkende Aarsag. Paa hiint førstnævnte Sted har jeg alt paaapeget adskillige andre deels i vore indre Forhold deels i de almindelige europæiske Tilstande begrundede Aarsager, der bidroge til, at der ingen Altraae viste sig efter at bryde de Stranker, som Forordningen, saaledes som den da blev opfattet, havde sat for den forhen saa levende Bevægelse i Pressen. Men der var ikke Leilighed til at give den nærmere Udvikling, som det der Anførte kunde behøve for de mange Læsere, der ei blot ere fremmede for den Tids Tilstande, men hvad der er endnu værre, derom gjøre sig en aldeles urigtig Forestilling. Jeg har derfor og bebudet nærmere oplysende Forklaring over en Deel af hvad jeg der kun kortelig havde antydet. Efterat jeg her har meddeelt adskilligt, som vel kunde tjene til at styrke Virksomheden af hiin Frygt, finder jeg at her kan være Sted til ogsaa at udbrede mig over de mange andre Aarsager, der medvirkede til at den forrige Retning i Pressen saa sporløst forsvandt. For Resten ville Læserne let indsee, at der, efter dette Skrifts Natur, maa finde en ikke liden Bilskaarlighed Sted i den Plads jeg vælger for de Betragtninger, som jeg ønsker at meddele.

For det første maa jeg gjøre opmærksom paa det ubetydelige Udbytte Trykkesfriheden bragte i den Tid, hvori den liberale Presse var blevet en Oppositionspresse. Dens Virksomhed var stor i at pirre, men ringe i at oplyse. Den lod sig idelig høre i Britis over den franske Revolution, i evig Gjentagelse af de gjængse Almeensætninger om Frihed og Lighed, med Udfald mod nogle fremmede Stater og deres Regjering, mod den almindelige Landsreligion, mod Adel, Præster, stundom mod Kung og Monopoler, Hoverie og deslige, men for det meste i ganske almindelige, tomme Talemaader. Af og til blev det fatige Indhold oplivet ved Vittigheder, men jevnlig af blotte Spydigheder og tildeels af hadefulde og forhaanende Angreb mod enkelte Mænd, stundom dem, der vare meest fortjente og det endog af Frihedens Sag. Der var neppe Noget, der i hiin Tid i den Grad blev mishandlet af Pressen som Balle og

Colbjørnfen, hvilke faa Har efter atter gienvandt den vel-
fortjente Erkjendelse, som de forhen havde nydt. Af Arbejder,
der kunde yde noget Bidrag til at oplyse Manglerne i vore
Love og Indretninger, og udfinde Midlerne til disses Afhjælp-
ning, er der Lidet at finde. Den dybere Indsigt i de herhen-
hørende Forhold, som udtræves for at kunne veilede til gavnlige
Reformer i vore Love og Indretninger, fandtes som oftest kun
hos dem, hvis Kræfter paa andre Maader vare tagne i Brug
for dette Diemed og som sjældent traadte frem i Pressen, og da
ingenlunde paa en saadan Maade, at der kunde blive Spørgs-
maal om noget Ansvar. Naturligviis kan jeg ikke føre noget
strengt Beviis for at hiin Tids Presse ikke havde den Dytlig-
hed, som jeg frakjender den; dersom nogen vil paaftaae det
Modsatte, maa det være hans Sag at fremsføre idetmindste
nogle Exempler til Stadsfæstelse herpaa. Men jeg skal dog,
for at komme et Beviis faa nær som muligt, i Korthed udhæve
hvad der, efter min Overbeviisning og Erindring, af Pressens
Virksomhed i den Tid, som ligger mellem Trykkesfrihedsanordnin-
gerne af 1790 og 1799, nogenlunde kunde egne sig til at ansees
som en virkelig Indgaaen paa Gæmner, der vare vigtige for
Lovgivningen og Statsstyrelsen. Paa den ene Side vil jeg
herved gjøre det lettere for dem, der have Tvivl om min Dom
over hiin Tids politiske Presse, at føre Modbeviiset, men paa
den anden Side maa det og tjene til at bestyrke min Dom,
hvis der Ingen er, som indlader sig paa saadan Modbeviisning.

Ved at tilbagefalde Datidens Pressebevægelser i min Erin-
dring, kan jeg i det heieste finde tre statsborgerlige Gæmner,
der kunde siges at være saaledes behandlede, at de i Henhold
til det Foranførte her kunne blive at omtale. Med Hensyn
til det første af disse, er jeg endda i nogen Tvivl om, hvor-
vidt det egner sig til her at nævnes. I 1792 fremtraadte en
levende Bevægelse i vor Presse ved et paa tydsf udkommet
Skrift, som mange af mine Læsere maaskee end ikke kjende af
Navn, men som da og i nogle faa Aar derefter var i Alles
Munde: Patriotische Gedanken eines Dänen über
stehende Heere, politisches Gleichgewicht und

Staatsrevolutionen, af Grev W. L. v. Schmettau i *Bløen*, hvis Navn dog ikke findes paa Titelbladet. Skjøndt Stødet til denne Bevægelse ikke kom fra det egentlige Danmark, saa var det dog et af hele Statens vigtigste Anliggender som deri blev behandlet og det fra hele Statens Standpunkt og ikke særlig fra den Landsdeels, hvori Forfatteren havde hjemme. Det blev derhos ikke blot strax oversat paa Dansk, men dets Indhold blev af den liberale Presse optaget som et Evangelium, hvorpaa alle oplyste Fædrelands-Benner maatte troe. Den Paastand, at vor Armee var en unyttig Byrde for Landet, slet indrettet og slet besat, og at navnlig det for saa Aarsiden foretagne Tog til Sverrig, der havde kostet Landet 7 Millioner, havde været overflødig og upolitisk, vare Sætninger, der under den daværende Stemning let maatte finde Indgang, især da Forfatteren havde understøttet dem ved en livsuld og kjæf Fremstilling af Forholdene, der, i det mindste efter det Indtryk den gjorde paa mig og andre Uindviede, vidne om Sagkundskab og et indtrængende Blik. Den danske Presse ydede dog neppe noget synderligt Bidrag til yderligere at begrunde Forfatterens Lære. Derimod udkom der Aaret efter ligeledes i det tydske Sprog men dog i Kjøbenhavn, et høist lidenskabeligt Modskrift: „Gedanken eines norwegischen Officiers über die patriotischen Gedanken eines Dänen o. s. v.“ Men dette Skrift, der i det hele gik heftig løs mod alle de herskende Ideer, blev modtaget med den bitterste Haan og tjente kun til endnu mere at hæve blin første Forfatter i den offentlige Mening. For at give en liden Prøve paa denne Modtagelse skal jeg blot anføre de Ord, hvormed en Recension over den norske Officers Skrift i lærde Efterretninger for 1797 Nr. 28 begynder: „Et saa uforstammet Skrift har Recensenten ikke endnu havt at anmeldte. Den ondskabsfulde feige Kryber spores i hver en Linie“ . . . Det Sprog, der saaledes førtes i dette ordentligviis ganske rolige Blad — hvilket jeg, i Forbigaaende sagt, ved denne og flere Leiligheder har brugt for at forfriske mine Erindringer om de omtalte Pressebevægelser — vidner tilstræffelig om den daværende Stemning. Men

Grev Schmettau befæstede sig endnu stærkere i den offentlige Mening ved sit ligeleeds i 1793 udgivne udførlige Forsvarsstrift under Titel: „Erläuternder Commentar zu den patriotischen Gedanken eines Dänen über stehende Heere“, hvorved han foruden yderligere at begrunde sine Paaastande med stor Kraft og Kjæthed tog Ordet for den meest udstrakte Trykkesfrihed, af hvilken Frihed hans Modstander havde viist sig som en affagt Fjende. Da Forfatteren derhos blev anklaget af et stort Antal Officerer med Feltmarskallen (Prinds siden Landgrev Carl) i Spidsen, og efter Kongelig Befaling truet med Action, hvis han et vilde underkaste sig en af Kongen bestemt Straf, og da han ved den Leilighed forsvarede sig med stor Djærvhed, og endvidere, skjøndt lidende af en svær Sygdom, af sine Modstandere forfulgtes ved Udfordring til Duel men kort efter døde, saa var dette alt noget som endnu mere forøgede Enthusiasmen for ham og Harmen mod hans Modstandere. Blandt disse bleve, ved Siden af den norske Officer, især en Forfatter i det af de liberale Skribenter yderst forhadte vist nok heller ikke i det Hele priselige Blad „Folkevennen“ og Udgiveren af „politisches Journal“ Etatsraad Schirach i Altona, idelig overdyngede med Haansord. Ogsaa Jakob Baden, der, i sin Universitets Journal havde anmeldt Schmettaus og den norske Officers Skrifter mere til dennes end til hiins Fordeel, sit sine idelige Svært. Skjøndt vor egen Presse ingen selvstændig Virksomhed udfoldede i hiin Kamp, sluttede den sig dog saa fuldstændig til hiin holsteenske Forfatter, der, som allerede bemærket, heller ikke havde talt Holsteens men hele Statens Sag, at det uden Tvivl vilde have været en Mangel, om jeg i min Fremstilling af de statsborgerlige Anliggender, hvormed Pressen i det omhandlede Decennium fortrinligviis havde sysselsat sig, vilde have forbigaaet den her omtalte Bevægelse, der var saa levende og varig, at der kun er eet andet af de Gæmner, som jeg er istand til her at nævne, der fremkaldte en lige saa stærk eller maastee endnu stærkere og i al Fald varigere. Iøvrigt synes denne Strid forlængst at være aldeles glemt, i det mindste veed jeg ikke, at den nogensinde har været bragt i Erin-

bring under den dermed dog nær beslægtede Kamp, der i den senere Tid har med stor Jær været ført i Pressen, i Stænderne og paa Rigsdagen, angaaende Spørgsmaalet om Danmarks Forsvarsvæsen skulde hvile paa en betydelig staaende Hær eller paa Almeenvæbning. Herunder har det vlist sig, at de Sagkyndige da, ligesom til hiin Tid, vare imod de Forestillingsmaader, hvorfra Schmettaus Angreb paa den staaende Hær gik ud, men at disse havde Meningen for sig blandt dem, der nærmest betragtedes som den offentlige Menings Talsmænd. De Forhold, hvori Staten i 1848 blev indviklet, gjorde at man dog blev nødt til i det mindste foreløbig at lade de Sagkyndiges Mening gjælde, om der end blev en Tilbøielighed tilbage til at tvivle om samme; og de senere Begivenheder ville maaskee og for Fremtiden trænge disse Tvivl tilbage. Dog herpaa er det ikke min Sag her videre at indlade mig.

Det andet Gmne, hvortil jeg oven har sigtet, var den Kamp om et norsk Universitet, som udgik fra det Dnske herom, der atter i 1793 rørte sig i Norge og fremkaldte deels et af et i Christiania sammentraadt Selskab udsat Priisspørgsmaal, deels foruden de herved foranledigede Skrifter, en Mængde andre Skrifter og Bladartikler, hvoraf de fleste findes anmeldte i Lærde Efterretninger for 1795 Nr. 46—52. Hvad der udkom i Norge ved denne Leilighed vidner vel om et levende Dnske, der var udsprungen af en ædel Rod, men var dog størstedels vanheldet ved meget smaalige Anskuelser, saa og ved adskillige ubillige Klager over Tilfidsættelse, og til rigtige Begreber om et Universitets Betydning og Betingelser var der lidet Spor. Det Gnefte, som havde nogen Betydning var, mærkelligt nok, et Par Smaa- blade af daværende Rector i Christiania N. T r e s c h o w, hvortil denne allerede da meget ansete Mand, der siden vandt en saa stor Betydning baade i Danmark og Norge, udtalte sig imod hiint nationale Dnske. Det havde iøvrigt nok saa varme Talsmænd i Danmark som i Norge, og medens den liberale Presse i Almindelighed tog Ordet for samme, vare der og nogle af vore betydnende Førfattere, hvortiblandt og et Par fødte Nordmænd, der indlode sig alvorlig paa Sagen. P r a m, der vandt

den første, og Eggers der vandt den anden af de udsatte Præmier, udgave deres Priis Skrifter, indeholdende Planer til Universitetets Anlæg, og derhos vare der to andre betydende Forfattere, der toge Ordet for samme, Lyge Rothe og Enevold Falsen. Der blev og skrevet adskilligt mod Sagen, som dog med Undtagelse af nogle velgrundede og inden al Billigheds Grændser holdte Bemærkninger, som navnlig Jacob Baden gjorde i sin Universitets Journal, med Hensyn til de Hjælpelider, som man anviste paa det Kjøbenhavnske Universitets Beføstning, ikke var af Betydning og heller ikke gjorde megen Lykke. De tvende kronede Priis Skrifter indeholdt vel adskilligt godt og rigtigt, men de vare dog langt fra at levere nogen tilfredsstillende Plan, enten med Hensyn til Universitetets videnskabelige Indretning eller til de oconomiske Betingelser. Lyge Rothes Ord om dette Æmne aandede den hos denne Forfatter sædvanlige Sjælsoplystelse og Forhaabningsfuldhed, og hans Hovedtanke, at det nye Universitet kun vilde blive til noget ved at anlægges efter en storartet Plan, gjorde et smukt Indtryk ved Siden af det Smaalige i de fleste andre Skrifter om denne Sag; men der vare vel kun Faa, som mere end vœibliffelig overlode sig til hans høitgaaende Tanker og Forhaabninger, hvis Udførelse vel og vilde have havt store Vanskeligheder. Falsens Skrift udmærkede sig frem for alle de andre ved en klar, livfuld og vittig Fremstilling. Det indeholdt meget Godt og Træffende navnlig med Hensyn til det ved denne Leilighed vigtige Spørgsmaal, om Statens Ret til at gjøre Forandringer i fundationsmæssige Bestemmelser for offentlige Stiftelser*), men det synes dog ikke at han havde sat sig ind i de øverste Rettsgrunde, som herved maae gjøre Udslag, og derfor heller ikke at have erkjendt den rette Begrændsning for hiin Myndighed. Hans Anvisning til det meget beneficerede Gods i Norge som

*) Det er og hertil jeg har sigtet i *Eunomia* 1 B. S 3 og 9, hvor jeg har fremstillet den Standpunkt, hvorpaa ovennævnte Spørgsmaals Behandling den Tid befandt sig.

Hjælpe middel for det paatænkte Universitet er i en senere Tid*) for en Deel blevet benyttet, og det med et saadant paa rigtig Opfatning af Forholdene grundet Maadehold, at jeg ikke kan andet end bifalde samme. I adskilligt af hvad han ellers har foreslaaet angaaende de til andet Brug henlagte Midlers Anvendelse, vilde jeg ikke have fulgt ham, endnu mindre i alle hans Anskuelser om Forholdet mellem Danske og Norske, ligesom jeg ogsaa hos ham har savnet en grundig Opfatning af et Universitets Opgave. Men alt det vedkommer os ikke her. Det Falsenske Skrift turde være det vigtigste af dem, som ved ovennævnte Leilighed udkom, og hørte til de meest værdifulde Frembringelser af Datidens Presse. Men de Skrifter, der til hiin Tid bleve verledte om et norsk Universitet, kunne dog i det Hele ikke faae nogen stor Indflydelse paa Burderingen af hiin Tids Presse. De kunne desuden ikke i nogen mærkelig Grad tilskrives den daværende Trykkefrihedstilstand, thi i de Indskrænkninger, denne Frihed fik ved Fredg. 27de Sept. 1799, var der Intet som kunde have været til Hinder for at de kunde været komne frem. Det vilde i det høieste have været et eller andet enkelt Udtryk i et af de aldeles ubetydelige herhen hørende Skrifter, hvorved der kunde have været nogen Betænkellighed. Det har endog viist sig, at der just i den Periode, hvori den oprindelige Strengthed i Haandhævelsen af Fredg. af 27de Septbr. 1799 endnu var ved Magt, atter fremkom Bøvelser om et norsk Universitet, der vel ikke fandt den Deeltagelse i den danske Presse som i hiin ovennævnte Tid, men derimod fra Norge blev drevet med større Kraft, ligesom navnlig det Skrift, (af Heinrich Wergeland den Ældre) som vandt

*) Ved Rkr. 2den Sept. 1811, hvorved Dyrettelsen af et norsk Universitet besluttedes, blev det allerede fastsat, at Bidrag derfra kunde ventes. Men Anvendelsen er steet efter at Norge fik sin nuværende Forfatning, og det saaledes, at det store Overskud som ovennævnte Gods gav ved dets Bortsalg, kun i en indskrænket Grad og under Sagtagelse af andre berettigede Interessers Krav, er kommet Universitetet tilgode.

den første af de da af Selskabet for Norges Vel angaaende dette Kunne udsatte Præmier, var saa fuldt af Bitterhed mod den danske Regjering og det danske Broderfolk, som det Bæreste af hvad der til hin Tid blev skrevet*). Og den Gang opnaaede Norge Maalet, medens der til hin Tid intet blev udrettet, uden den Bestemmelse af liden Betydning og tvivlsom Værd, der indeholdtes i Kongelig Resolution 27de Novbr. 1793, men igjen blev ophævet ved Frdg. 22de Marts 1805 § 11 Litr. b. Det kan iøvrigt vel være, at den Bevægelse, hvori Sagen om det norske Universitet gatte Pressen i Aarene 1793—1795, ikke vilde have været saa livlig, hvis Trykkesfrihedstilstanden den Tid havde været som i de første tre Aar efter at Frdgn 27de Sept. 1799 var udkommen; thi skjøndt Forordningen, som alt bemærket ikke umiddelbar vilde have været til Hinder for hvad der blev skrevet om hin Gjenstand, saa var dog Stemningen for at tage Deel i slige Forhandlinger blevet mærkelig svækket. Det kan derhos tilskrives de Forhold, som da vare opstaaede, at Regjeringen uden Hensyn til Pressens ringe Virksomhed i 1811 fandt sig opfordret til at oprette et Universitet for Norge. Jeg har derfor ikke heller troet her at kunne forbigaae den ovenmeldte Deel af Pressens Virksomhed i Tiden fra Pl. 1790 til Frdg. 1799, og det saa meget mindre som den i det Hele har været saa lidet betydende, at alt nogenlunde Rimeligt maa tages med. Men efter hvad jeg, saa fuldstændig som det efter dette Skrifts Hensigt lod sig gjøre, har udviklet om den her omhandlede Uttring af dens Virksomhed, har den saalidet ved den Kraft,

*) See lærde Efterretninger for 1811 Nr. 38—43, hvor jeg udførlig har gjendrevet den ovennævnte Forfatters hadefulde og uretfærdige Beskyldninger og Ankyndninger mod Danmark og det danske Folk, samt iøvrigt blottet Skriftets mange svage Sider. Langt fra ved dette mit med ikke liden Skarphed udførte Foretagende at paabrage mig de norske Brødres Uvillie, fandt det Berettigede deri almindelig Anerkjendelse i Norge, hvor jeg og til enhver Tid, selv den, hvori Forholdet til Danmark var meest spændt, har fundet en høist velvillig Dom over alle mine videnskabelige Bestræbelser.

som derved viste sig, som ved det den udrettede, havt nogen særdeles Betydning. Naar den iøvrigt fremkaldte flere virkelige Undersøgelser end det ovenmeldte Spørgsmaal om Landets Forsvarsvæsen, saa havde det deels sin Oprindelse af de udsatte Præmier, deels af den saa naturlige Grund at Flere i Strikbentverdenen dog følte sig skikkede til at behandle hiint end dette Æmne. Det var derimod langt fra ikke med den samme Barme og Samdrægtighed hvormed vore liberale Stribenter havde kastet sig paa den Forfatters Partie, der begyndte hiin ældre Strid, at de toge sig af Ønsket om et norsk Universitet. Just fordi der blandt dem, der saaldt sig kaldede til Forfatterarbejder, vare flere som kunde have en Dom over de Grunde, der talte for og imod et norsk Universitet, end de der kunde bedømme hvad der hørte til et paalideligt Forsvarsvæsen, deelte Meningerne sig mere om hiin end om denne Sag. Mange lokale Interesser maatte og træde i Veien for en almindelig og varm Interesse for et norsk Universitet, og den Stemning mod Danmark, som for en stor Deel viste sig i de fra norske Forfattere udgaaede Fordringer, var heller ikke uden al Indflydelse paa den Stemning, hvormed disse bleve optagne. Navnlig var den ovenmeldte Recension i lærde Efterretninger, der i Forbigaaende sagt var et temmelig aandløst Arbejde, ikke til Fordeel for det norske Universitet.

Det tredje af de ovenberørte statsborgerlige Anliggender, som Pressen i det omspurgte Tidrum havde behandlet med nogen Omhu, er Pressefriheden selv. Over denne Yndlingsgjenstand fremkom der Tid efter anden flere velstrevne Afhandlinger, men Birckner var dog den Æneste, der indlod sig i en omfattende Behandling, og han overgik saa meget alle Trykkefrihedens øvrige Talsmænd, at han med fuldeste Føie kan ansees som hele denne Retnings Repræsentant. Saafernt der tillige maatte være Spørgsmaal om hvad der til hiin Tid blev skrevet mod den næsten ubundne Trykkefrihed, som da var de liberale Stribenters Løsen, saa kunde der heller ikke være nogen anden at nævne end Schlegel (see oven S. 64—65.) At Birckner dog væsentlig har taget feil af sin Opgave, at han navnlig fordi

Lovgivningsfaget isvrigt var ham fremmed, fordrede en saadan nøiagtig, al Tvivl om Anvendelsen paa de enkelte Tilfælde udelukkende Bestemthed i en Trykkesfrihedslov, som Lovgivningens Natur aldeles ikke tillader, turde være tilstrækkelig beviist i mit udførlig omtalte senere Skrift. Her har jeg og viist at de Udtryk i Rskr. 7de October 1771 § 1 „andre borgerlige Love“ umiddelbar frembyder en klar Dpløsning af Spørgsmaalet om de ældre Love, hvorved Trykkesfrihedens Brug blev begrænsset, at dette nemlig ingenlunde, saaledes som Birkner havde meent, ogsaa kunde indbefatte de særegne for Bognæsnet givne Forordninger, men kun de almindelige Straffelove for det Slags Forbrydelser, hvortil Pressen kunde være Redskab. Isvrigt vare hans Skrifter, saa frimodige de end vare, dog holdte i en saa sømmelig og værdig Tone, at der neppe, efterat Forordningen 1799 var udkommet, kunde blevet Tale om retlig Forsøgning i Anledning af lignende Skrifter, i det mindste vilde en saadan, efter rigtig Fortolkning af Forordningen ikke have virket Domsfældelse. Men saaledes som Stemningen i adskillige Aar blev, vilde dog ikke let nogen være gaaet saavidt i Trykkesfrihedens Brug; i en senere Periode af i det mindste 20 Aar, vilde der ikke været Tanke om at sætte en Forfatter der skrev saaledes, under Tiltale. Mærkeligt er det isvrigt hvor aldeles ogsaa Birkner er blevet glemt; jeg erindrer mig ikke at Trykkesfrihedens Talsmænd i de nyere Tider nogenfinde have nævnt ham, de have dog været meget langt fra at kunne sige noget bedre.

Jeg har her nu trolig paapeget alt hvad Pressen i den omhandlede Periode har gjort til Dplysning om statsborgerlige Anliggender, og jeg tør i Genhold dertil antage, at det kun er lidet den har ydet, og at dette bliver saa godt som Intet, naar man fradrager det, som ogsaa efterat Forordningen 27de Sept. 1799 var udkommet uhindret af denne kunde have været skrevet. Jeg vil vel ikke have det anseet for noget Nederlag, om Nogen kunde paavise en Frembringelse af Datidens Presse, der ligesaa vel eller bedre end det jeg har anført, havde egnet sig til herved at komme i Betragtning. Men jeg har dog nogen Tvivl om, at det vil kunne ske. Et og andet, som i den

Henseende er faldet mig ind, har jeg ikke optaget, fordi jeg ikke har fundet at det havde en saadan Betydning, at det her kunde være at nævne. I det Følgende vil der og blive Leilighed til at omhandle enkelte statsborgerlige Anliggender, som hiin Tids Presse vel har berørt men alt for løselig til at det her kunde have været at nævne.

Men naar man overveier benævnte Tids Forhold vil man og finde det ganske forklarligt, at Pressen ikke da kunde have stor Betydning med Hensyn til Behandlingen af statsborgerlige Anliggender. For det første vare de aandelige Kræfter, som i hiin Tid traadte frem, ogsaa i andre Retninger meget tarvelige, og langt fra ikke at sammenligne med dem, som viste sig i den Tid, der fulgte kort efter Frdgn. 27de Septbr. 1799. Dette er alt antydet oven S. 95 og skal i det Følgende blive nærmere udført. Ogsaa maa det mærkes at Statsvidenskaberne havde yderst faa Dyrkere, og at de, af hvem der skulde ventes meest, vare, naar de undtages, som netop beklædte de høiere Statsembeder, (thi blandt disse vare der ikke Faa, hvis mig bekjendte Arbeider vidne om udstrakte modne Indsigter i mange derhen hørende Fag), størstedels lidet udmærkede ved Aandssevner eller omfattende Indsigter; Frederik Thaarup var baade i Literaturen og ved Universitetet den som førte Ordet i Statistiken; Schlegel havde vel og begyndt en Statistik, der bar Præget af en betydelig større videnskabelig Dygtighed, men det blev kun en Begyndelse, og var heller ikke i og for sig noget fortrinligt Arbeide. De øvrige Statsvidenskaber dyrkedes aldeles ikke enten ved Universitetet eller i Literaturen. Der var endog en stor Mangel paa den Dplysning om Statens Tilstande, der er nødvendig for at Stribenterne kunne have en nogenlunde vel begrundet Dom over de offentlige Forhold. Almeenheten fik den Tid ordentligviis ingen Kundskab om de Bevæggrunde hvorved nye Love bleve fremkaldte. Forsaavidt der om ganske enkelte Anordninger blev givet saadan Dplysning, saasom gjennem Landbocommissionens kundgjorte Forhandlinger, der dog ikke fik den fornødne Fortsættelse, saafete det længe efter at Lovene vare udgaaede; og desuden vare det netop saadanne, der allerede da havde den offentlige Mening

saaledes for sig, at ikke noget Angreb derpaa var at vente, og saavidt vides heller aldrig sandt Sted, idetmindste ikke noget af ringeste Betydning. Det var heller ikke meget hvad Almue-
heden da kjendte til Landets finantzielle, commercielle og oeco-
nomiske Forhold, endog om Folkemængden og dens Fordeling
vidste man saare lidt. Hvad der i de statistiske Lærebøger eller
andre statistiske Samlinger fandtes om disse vigtige Forhold var
yderst magert og blev desuden snart forældet. De stadige Med-
delelser, som fra 1815 ere blevne givne om Bevæggrundene til
de udfomne Love*), de udsørlige Bærker, som fra Commissionen
for det statistiske Labelværk bleve udgivne over de statistiske Forhold,
de fra den Tid Provindsialstænderne traadte i Virksomhed med
større og større Fuldstændighed offentlig meddeelte Forklaringer
om Finantsernes Tilstand, og de fuldstændige Stats-Budgetter og
Regnskabsoversigter, der senere traadte i Stedet for hine dog
mindre fyldestgjørende Meddelelser**); og endelig de med største

*) Naar jeg nævner denne Offentlighed, der er gaaet ud fra mig, saa er det ingenlunde fordi jeg deraf vil gjøre mig nogen Fortjeneste. Det var jo ikke noget særdeles vanskeligt eller med Opoffrelse forbundet Arbejde jeg i 1815 overtog mig og i omtrent 33 Aar fortsatte. Men da det udgjør et væsentligt Led i den Række af Midler til Kundskab om de offentlige Forhold, som bleve frembudne i den ovenpaapegede Periode, kunde jeg, den foransørte Omstændighed uagtet, ikke unblade at nævne det. Man vilde isvrigt have Urret, om man vilde mene, at det kun var den med hiint Foretagende forbundne Indtægt, som bragte mig dertil; thi den ikke var mig ligegyldig, saa kan jeg dog forsikre, at Tanken, derved at kunne bidrage til gavnlig Oplysnings Udbredelse, stod ved Siden. Det var heller ikke saa fordeelagtigt eller saa mageligt, som maaskee Mange forestille sig; i de første Aar havde jeg endog mange Vanskeligheder og Fortrædeligheder at kæmpe mod, hvilke heller ikke bleve uden Indsyndelse paa Udsørelsen.

**) Mange Oplysninger om vore finantzielle Forhold bleve allerede nogle Aar, før end nogen officiel Meddelelse derom skete, udbredte af to Forfattere (David og Nathanson), der strede med hinanden, men begge havde en uden Lov udstrakt Afgang til vedkommende Bu-

Nølagslighed og Fulbstændighed kundgjorte Forhandlinger i Provindstalerne over Landets vigtigste Anliggender, alt dette havde i den senere Tid sat Almeenheten i Besiddelse af et Stof til at bedømme Lovene og Regjeringsforanstaltningerne, som aldeles manglede i den ældre Trykkesfrihedsperiode. Ogsaa ere der foresaldne betydelige Begivenheder her i Staten, som maatte være særdeles stikfede til at skærpe Begreberne over adskillige i hver Mand's Belsærd indgribende Forhold, hvorover til hiin Tid kun meget faa gjorde sig nogen Tanke. Som Exempel skal jeg blot nævne vort Benge-Væsens Forstyrrelse under den i 1807 begyndte Krig, og de Foranstaltninger, som bleve gjort for igjen at reise Samme og alt det meget som dermed stod i Forbindelse; over hvilket Alt det heller ikke har manglet paa oplysende Meddelelser og omhyggelige Drøftelser. Andre Stater have ligeledes beriget os med en Mængde Erfaringer og Undersøgelser, som maatte være frugtbare for en rigtig Opsatning og Bedømmelse af vore egne Forhold.

Efter den saaledes paa mange Maader forsøgte Leilighed og Opfordring for dem, der føre Ordet i Pressen; til at skaffe sig de Kundskaber, der ere fornødne for at have en fornuftig Mening om Lovene og Statsbestyrelsen, maa man endog undre sig over, at den seneste Tids Presse ikke deri staaer meget høiere over hiin Tids end den gjør. Det bør imidlertid ikke være ubemærket, at der var en Tid hvori det tegnede til, at vor Literatur, der i andre Retninger havde hævet sig høit over den Standpunkt den indtog i 1799, ogsaa med Hensyn til Behandlingen af statsborgerlige Anliggender vilde arbejde sig op til en Betydning, som svarede til de større aandelige Kræfter, hvoraf den nu var i Besiddelse. Det var endnu inden alle de oven paa pegede Kilder til bedre Oplysning om vore offentlige For-

reauer; ligesom og flere Forfattere paa denne Maade fik statistiske Oplysninger om de Forhold, hvorover de agtede at skrive, og det skjøndt man vidste, at de for en Deel vilde blive brugte for at oplyse Mangler i flere offentlige Bestyrelsesgrene.

hold vare aabnede, at en saadan Udsigt viste sig. Om jeg ikke feiler, var det i Løbet af det tredie Decennium af dette Aarhundrede, at der begyndte at røre sig hos vore Videnskabsmænd en alvorlig Lyft til at trænge ind i vore statsborgerlige Interesser, hvilken vedblev en Tidlang yderligere at udvikle sig. Der traadte i hiin Tid adskillige dygtige Mænd frem, der fortrolige med de Videnskaber, som derved især kunne gjøre Tjeneste, ogsaa med Flid søgte at sætte sig ind i Fædrelandets særegne Indretninger og Tilstande, at opdage disses Brøst og udfinde Midler til sammes Afhjælpning. Disse Mænd vare størstedels Embedsmænd, og de udmærkede sig saavel ved en Indtrængen i Forholdene, som meget sjældent viste sig i hiin ældre Oppositionspresse, og derhos ved en Frimodighed, hvormed Embedsstanden fra den Tid ikke let udlod sig over Regjeringens Foranstaltninger. Om end den Opposition, som saaledes opstod, udelukkende var bleven i indsigtsfulde Mænds Hænder, saa kunde det dog ikke feile, at der af og til vilde indløbe Bildsærrelser, ei heller at den stundom blev uretfærdig, eller dog ubillig skarp; og endnu mindre kunde det undgaaes, at denne Retning traf Mange med sig, der ikke havde noget Kalb til at dømmes over de offentlige Foranstaltninger, hvorover de lode deres Dadel høre. Men Oppositionen var dog, saaledes som den viste sig i adskillige Aar, en i det hele gavnlig Bestanddeel af Statslivet, idet den baade fremkaldte Regjeringens Opmærksomhed paa hvad der kunde være at rette og forbedre i Statens Indretninger, og i Folket vakte den hidtil slumrende Deeltagelse for de offentlige Anliggender. Der vare mange betydende Mænd, for hvilke Pressen allerede da syntes at have et saa betænkeligt Udseende, at der var Opfordring til alvorlige Forholdsregler fra Regjeringens Side. Jeg for min Deel havde derimod Haab om at de gode og sunde Kræfter, som der viste sig, vilde faae Overhaand, og at Pressen saaledes vilde medvirke til en heldig Udvikling af vore Samsundsforhold. Men selv om jeg ikke havde næret noget saadant Haab, vilde jeg dog ikke have troet, at Regjeringen vilde udrette noget gavnligt enten ved

hyderligere Indskrænkninger i Pressefriheden eller ved nogen særdeles Iver i at benytte de tilværende. Jeg stod derfor imod, saavel naar der var Tale om almindelige Forholdsregler mod Pressen, som og flere Gange, hvor der var Tale om Pressefagers Anlæg. Vel har jeg affattet det Udkast til den Anordning, der blev forelagt den første Stænderforsamling, og hvoraf Plakaten 1ste Novbr. 1837 blev Resultatet; men, ligesom jeg i Henhold til den Udvikling jeg gav i Stænderforsamlingerne, tør paastaae, at dens Indhold havde god retlig Begrundelse og ikke kunde være til Hinder for Trykkesfrihedens frimodige Benyttelse for de Diemed, hvori den ved vore Love var hjemlet, saaledes turde og Erfaring tilstrækkelig have godtgjort, at den end ikke kunde hindre den fordærvelige Retning, Pressen saa Nar efter mere og mere tog. Imidlertid vilde jeg, om Sagen alene havde beroet paa mig, ikke have sat en saadan Lov i Bevægelse, men da det, efter Omstændighederne, ikke lod sig undgaae at noget maatte gøres i Anledning af den Retning, som viste sig i Pressen, fandt jeg, at en Lov af dette Indhold var det, som baade fra Regjeringens Standpunkt og med Hensyn til Friheden maatte foretrækkes for de Forholdsregler, hvorom der ellers kunde blive Spørgsmaal.

For at betegne den gavnlige Drøftelse af offentlige Anliggender, som til hiin Tid viste sig i Pressen, skal jeg nævne David, Ulfing, Bang, Johannes Hage, som dem, der oftest og med Hensyn til de Emner, der især tiltrak sig Almeenhedens Opmærksomhed, deeltog i saadan Drøftelse. Men jeg maa og tillige minde Læseren om de litteraire Kampe, der til hiin Tid bleve førte angaaende Land- og Søefrigsvæset, angaaende liturgiske og andre kirkelige Forhold, angaaende den indbyrdes Underviisning og det Kjøbenhavnske Skolevæsen. Fremdeles skal jeg henviser til de Skrifter som Provindsialstænder-Indretningen baade ved dens Bebudelse og senere foranledigede, men fornemmelig til den Kraft og Dygtighed, som Stænderne lagde for Dagen. Iøvrigt skal jeg, da jeg ikke her kan gaae videre ind paa hvad jeg kunde ønske at anføre angaaende den Opposition, som traadte

frem til den her betegnede Tid *), henvise til det i 1828 begyndte Maanedsskrift for Literatur, hvor man baade vil finde adskillige herhen hørende Skrifter anmeldte, og hvor tillige selve Bedømmelserne saavel som nogle der meddeelte almindelige Oversigter vidne om det Liv, den Indsigt og Frimodighed, hvormed vore første Videnskabsmænd til den Tid søgte at belyse vigtige offentlige Anliggender. Men det Gode og Sunde i hiin Opposition blev efter nogle Aars Forløb mere og mere trængt tilbage ved en urolig Stræben efter med Stormsfridt at gennemføre enkelte løst opfattede Formaal, uden grundig Undersøgelse af de Grændser, indenfor hvilke disse vare sande Goder, eller af de rette Veie at søge dem paa. Hiin tidligere Oppositions hjækkste og dygtigste Mænd traf sig derfor efterhaanden tilbage og bleve af dem, der nu satte sig i Spidsen for Oppositionen, betragtede som Stillstandsmænd. Fra den Tid af er der kun saare lidet Gehalt i vor Opposition. De overordentlige Tidsebegivenheder have vel opholdt den ved et Slags Liv; men dens Forvildelser og dens ringe Dygtighed føles vel temmelig almindeligt, endog af dem, der engang saaledes have kastet sig i dens Arme, at de have ondt ved at rive sig løs.

Efter det Ovenanførte er det let begribeligt, at man ikke saa syndeligt kunde savne den Opposition, der ophørte 1799. Men jeg skal dog paa dette Sted udhæve et, som mig synes, slaaende Beviis paa den Rigtighed, hvormed man efter nogen Tids Forløb betragtede den Indskrænkning, Trykkefriheden ved Freds. 27de Sept. 1799 blev underkastet. I en Afhandling angaaende Videnskabelighed og dens Fremme, indført i

*) Jeg forudsæer, at Mange ville troe, at ovenstaaende Uttringer om hiin Tids Opposition staae i Modsigelse med de Meninger, som man forudsætter at jeg har havt. Men det turde være, at den Modsigelse, man saaledes fandt, kun laae i disse Forudsætningers Rigtighed. Det vilde blive for vidtløftigt, om jeg her vilde forsøge paa at imødegaae slige Domme; jeg maa derfor undertrykke min Lyst til at meddele adskillige Oplysninger, som dertil kunde bidrage. Maafee der andensteds dertil bliver Leilighed.

Minerva for Marts Maaned 1807, det første Arbeide af nogen Betydning, hvormed Grundtvig traadte frem for Almeenheden, har denne Forfatter nævnet det som en ikke ualmindelig Paastand, at den beklagelige Tilstand, hvori han antog at Videnskabeligheden her i Danmark befandt sig, havde sin Grund i vore Trykkelove, i Forbindelse med den ringe Afsetning Literaturens Frembringelser kunne have i et lidet Land. Men han mener, at uagtet nogle Punkter i Forordningen 27de Septbr. 1799 maaskee kunne taale en for Videnskaberne mindre gunstig Lydning, saa vilde disse dog ikke finde sig synðerlig trykkelige, naar Dommerne holdt sig nøie til Forordningen, uden nogen Anvendelse af ældre Love, og naar derhos videnskabelig Anonymitet tilstodes. Ved det første sigter han, som en der anbragt Note sammenholdt med senere Uttringer af ham antyder, uden Tvivl til den ovenomtalte Schougard, blandt Andet for hans Dmtale af en forlængst afdød Konge overgaaet Dom. Heri fandt han en for Historien lammende Grundsætning, som ikke indeholdtes i selve Forordningen. Hvad Anonymitetens Forbudet angaaer, saa ansaae han det vel for skadeligt, men kunde dog ikke deri see nogen særdeles vigtig Grund til Literaturens Forfald (S. 258—260). Jeg kunde anføre senere Uttringer af denne Forfatter, navnlig af hans i 1812 udgivne Verdenskrønike, hvorefter man endnu mindre skulde vente, at han i den Tid, hvortil vi nu ere komne, ikke blot skulde fremstaae som den ivrigste af alle Talsmænd for en ubunden Trykkesfrihed, men endog skulde yttre sig, som om han stedse havde været det og stedse havde viist sig som en affagt Fiende af „den gruelige Forordning 27de Septbr. 1799“. Men dette vilde maaskee have Udseende af en Bihensigt, som jeg ingenlunde har; og allerede hine maadeholdne og forstandige Udlægger vidne om, hvorledes den livfulde unge Mand antog, at Skylden for den flette Tilstand, hvori han meente, at Literaturen befandt sig, i al Fald kun for en liden Deel laae hos Forordningen. Det er ellers fra en anden Side paafaldende, at han, som det synes, den Tid ikke endnu havde lagt Mærke til de betydende Tegn paa en opvaagnet høiere Aand i Literaturen, som da allerede havde

labet sig see, medens de Arbeider, han fort efter leverede, viste, at han saa stærkt og dybt som Faa havde opfattet samme. Tøvrigt have mine Læsere seet, at jeg fuldkomment deler hans Mening med Hensyn til de to Punkter, hvori han ønskede vor Trykkesfrihedstilstand forandret. Men hvad den ene af disse angaaer, da hidrørte den paaflagede Ulempe, som han og selv antager, ikke fra Forordningen men fra ældre juridiske Meninger, som, uagtet Forordningen intet indeholdt til Styrke for samme, holdt sig vedlige. Betræffende Anonymitetsforbudet, saa har det endog i ringere Grad, end han meente, været Litteraturen til Hinder, da det saa godt som ikke er bleven overholdt. Forsaavidt Forfatteren dog har omtalt det som en ikke ualmindelig Paastand, at Forordningen var en af Hovedaarsagerne til Litteraturens formeentlig sygnende Tilstand, saa er det vel ganske naturligt, at en saadan Paastand, som en Levning af den Stemning, hvormed Forordningen var bleven modtagen, vedblev af og til at lade sig høre, uden at der dog vare Mange, som alvorlig lagde Vægt derpaa.

Endnu skal jeg udhæve nogle Omstændigheder, hvoraf det lader sig forklare, at Pressen, saa ivrigt den end i de Aar, som gik nærmest foran Forordningen 27de Sept. 1799, havde arbeidet paa at nedværdige Regjeringen og endnu mere Religionen, dog ikke havde udøvet nogen meget udbredt eller dybtgaaende Indvirkning paa Folkestemningen. Man havde den Tid ikke de Midler til at bearbejde Massen, der senere med saa stor Iver og Virksomhed ere blevne brugte. Det var størstedels gjennem særskilte Smaaskrifter at Oppositionen da maatte virke, og denne Indvirkning har lidet at betyde mod den, som daglig udkommende Blade kunne frembringe. Den vigtigere Deel af den Tids periodiske Presse bestod i større Hefter, som udkom maanedsviis eller endog sjeldnere, og de af disse, der nøde nogen Anseelse, vare, naar i al Fald Kvartalskriftet „For Sandhed“, som kun havde bestaaet et Par Aar førend Forordningen udkom, undtages, (en Undtagelse som dog neppe vilde være aldeles berettiget), langt fra at indeholde en bestandig Opposition mod Regjeringen. Forsaavidt de befattede sig med

Anliggender, der havde statsborgerlig Interesse, hylbode de vel største Deels Fremskridtspolitiken, men de gik derved i det Hele kun Haand i Haand med Regjeringen, og selv hvor de paaanførte Mangler eller Feil, fornægtede de sjældent Erkjendelsen af den Indsigt og gode Villie, hvormed Regjeringen i det Hele havde virket. Disse Tidsskrifter vare end ikke luffede for Bidrag, der kunde kaldes reactionære. Dagblade havde man til den Tid ikke; i det høieste udkom da et periodisk Blad to Gange om Ugen. I de meest anseete af Ugebladene (danske Tilsvuer og lærde Efterretninger) var vel en liberal Retning overveiende, men ingenlunde en bestemt Oppositionsaand; den største Deel af det Stof, de behandlede, laae endog udenfor det Gebeet, som kom i Berørelse med Trykkesfrihedsloven. Det var kun i enkelte korte Perioder at der havde Ugeblade, som havde en mod Regjeringen fjendtlig Stræben, saasom „Jerusalems Skomager“, „Bækkeren“ og i den seneste Tid Heibergs Læsning for Publikum. Vel var der ogsaa et Ugeblad, der var bestemt til at storme løs mod Christendommen (Jesus og Fornuften af Horrebov, omtalt oven S. 29—30 cfr. S. 32—35), men dette Blad, der en Tidlang havde havt en ikke ringe Virkning, havde allerede tabt sin Anseelse og Betydning. Foruden at der baade i og uden for Danmark forberedede sig et Omsving i de religiøse Forstillinger, der herskede i den sidste Deel af det attende Aarhundrede, var det efterhaanden blevet Publikum klart, at Forfatteren aldeles var blottet for al philosophisk Indsigt eller dybere Sands, men leed af en fjendelig Aandsfattigdom, der gav hans Angreb en fjendelig Gensformighed. Dette Blad blev iøvrigt, skjøndt under Jagttagelse af større Maadehold i Tonen, vedligeholdt omtrent 1½ Aar efterat Forordningen var udkommen, og afdøde Professor J. Møller havde neppe Uret, da han sagde at det døde af Læring*). Dog blev det theologiske Fa-

*) See Theolog. Bibliothek 12te Bind S. 216. Denne Forfatter antager S. 212—213 at sin Kritik over „Jesus og Fornuften“, gav dette Blads Anseelse hos det da saakaldte Fornuftpartie sit Banesaar. Dette er nok heller ikke ganske urigtigt. Iøvrigt udkom

cultets Betænkning indhentet over det Spørgsmaal som det efter den nye Pressesforordning kunde taales. Men ligesom Facultetets Betænkning ikke var for noget juridisk Skridt mod Bladet, saaledes fremkom Biskop Balle, der gjennem et ogsaa forhen (S. 80) ommeldt Ugeblad „Bibelen forsvarer sig selv“, førte en stadig Strid med hiint Blad, med en stærk offentlig Erklæring imod ethvert saadant Skridt, idet han ved denne som ved enhver anden Leilighed stode paa den Sætning, der udgjorde Titelen paa hans Blad*). Om imidlertid den nye Forordning end havde fremstyndet det Horrebøvste Blads Ende, var der Ingen der beklagede det. Ligesom saaledes hiin Tids Opposition ikke havde noget saadant virksomt Organ som den senere Tid fik i Dagbladene, saaledes kjendte den endnu mindre til de Associationer, der i vor Tid have gaaet Haand i Haand med Pressen og først givet denne sin Indflydelse.

XIX.

Det er allerede oven S. 94 bemærket, at Trykkefrihedens Indskrænkning ikke var ledsaget af noget Tilbagestrid, men at Regjeringen vedligeholdt den samme Aand, hvori den hidtil havde virket til Folkets Vel og erhvervet dets Paaskjønnelse. Dette vil med Hensyn til de herskende Forestillinger behøve en yderligere Retfærdiggjørelse, som jeg og der har bebudet. Jeg har længe været i Tvivl om den Blads, som jeg skulde give de Bemærkninger og Undersøgelser, som jeg i det nysnævnte Die-meed har at meddele over Lovgivningen og Statsbestyrelsen i den Periode, som fulgte nærmest paa den Forordning, hvorved vi saa længe have opholdt os. Betragtede blot som Bidrag til

der en kort Tid et andet Blad med lignende Tendents under Titel „Orthodoxien gjendriver sig selv“, men det var endnu ringere og fik aldrig nogen Anseelse; det var desuden, om jeg ei feiler, ophørt inden Forordningen udkom.

*) See Miller l. c. S. 214—216.

Besvarelsen af det Spørgsmaal: hvorfor den Misstemning, som Forordningen fra først af fremkaldte, saasnart tabte sig, vilde de vist nok findes meget for vidtløftige. Men deres Bestemmelse indskrænker sig heller ikke dertil; de skulle tjene til at belyse et vigtigt Led af vor Udviklings Historie, og navnlig bidrage til en rigtig Besvarelse af det Spørgsmaal, om de dadlende Domme over vor hele Regjering, gjennem den siden hiin Forordnings Udgivelse forløbne Tid, som en senere Tids Presse har prædiket, og hvorved den har virket til en indgribende Forandring af vor hele Tilstand, have været berettigede. De høre saaledes vist nok til min Tids Historie, der, langt mere end mit eget Livs, er Formaalet for dette Skrift; og de staae derhos i saadan Fordindelse med hiint førstansførte Spørgsmaal, at de ligesaa godt kunne anbringes her som andetsteds.

Jeg gaaer nu saaledes over til at omhandle nogle af de meest betydende Reformer i Lovgivningen, som stete i foransførte Periode. Strax i dens Begyndelse udkom under 6te Decbr. 1799 en Forordning, der, med stor Fasthed og Conseqvents, søgte at sikke Gaardfæstere den vedvarende Frugt af hvad der i mange Aar var gjort, for overalt at faae Hoberiet enten afløst, hvilket var Regjeringens Dnske, eller dog nsiagtig og billig bestemt, hvilket var dens ueftergivelige Fordring. Alt i denne Anledning var saa gjennemtænkt, saa omhyggelig og klogt beregnet paa Bondestandens Vel og Sikkerhed, saa kraftig omgjærdet med alvorlige Straffetrusler mod enhver Misbrug fra Godsbesidderens Side, og hensigtsmæssige Forholdsregler til at gjøre disse Straffetrusler gjeldende, at den fuldkomment kan staae ved Siden af alle de forudgangne priselige Anordninger angaaende den vigtige Sag, som ved samme blev bragt til Ende, aldeles i Overensstemmelse med det ved Landbo-Commissionens Nedsættelse i 1786 tilføjede Formaal. Udskilligt i Forordningen kan ved første Diekast synes smaaeligt, ogsaa er der en Deel, som kunde synes for strengt mod Jorddrotten og at gaae Contractsfriheden for nær. Men Alt overveiet vil det skjønnes, at det ei kunde tages bort, naar der skulde være

et stærkt og betryggende Hegn om Bondens Vel og Frihed. *) Den var isvrigt forberedt længe før Forordningen af 27de Septbr. 1799 og var da saa godt som ganske ubearbejdet, men Forordningen indeholdt dog et talende Vidnesbyrd om, at den faderlige Dinhu, hvormed Lovgivningen gennem saa mange Aar havde sørget for at skaffe Bondestanden en værdig og lykkelig Tilstand, ikke havde trukket sig tilbage. Da der siden viste sig en urigtig Fortolkning af Forordningens § 7, hvorved der endnu kunde blive Leilighed til at paaliste Bonden et hyderligere Hoverie, blev denne affjæret ved en under 14de Decbr. 1805 udgivet authentisk Forklaring.

En stor og følgerig Grundsætning til Bedste for Ligheden i de offentlige Byrder, traadte i Virksomhed med Frdg. 1ste October 1802, der lagde den Forudsætning til Grund, at den

*) See herved Cancelliets Skrivelse til Rentekammeret af 4de Marts 1828, navnlig hvad der sammesteds er yttret som Pluralitetens Mening og som siden viste sig at være Høiestrets. Den der meddeelte Sag vidner om den Alvor, hvormed man værnebe imod en tilsyneladende billig Fortolkning, der havde fundet Bisald ved en ophøst Dverretsbdom, hvorved en af Forordningens Hovedbestemmelser kunde været undergravet. Ved denne Leilighed skal jeg og nævne en i Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 2 B. S. 98—113 meddeelt Lands- Dver- samt Hof- og Stadsretsbdom af 23de Sept. 1804, der turde indeholde et ikke ganske umærkeligt Exempel paa Strengthed i Overholdelsen af Hoverielovgivningens Grundsætninger i et Tilfælde, der kun paa en middelbar Maade kom i Berørelse med samme, og hvori der hverken af Underdommeren eller under Sagens Procedure enten ved Under- eller Dverretten var taget mindste Hensyn til denne Lovgivning. Noten S. 98—99 viser, hvorfor denne, med flere Domme i Sjællandse Sager i Lands-Dver-Rettens første Tid ei bleve optagne i det ældre juridiske Arkiv. Men Sagen, der var den første Landvæsen-Sag, hvori jeg havde affattet Dommen, havde saaledes interesseret mig, at den ved den nye Redaction af bemeldte Arkiv stod mig levende i Grindring og var netop min Hovedgrund til i denne nye Redaction at optage de ommeldte i det oprindelige Arkiv forbigaaede Domme

Skattefrihed, som var bleven tillagt de saakaldte privilegerede Jorder, ikke skulde være gjeldende med Hensyn til de nye forøgede Skatter, som Staten maatte finde det fornødent at affordre Jordeiendommene. Hertil kom og, hvad der vel paa dette Sted ikke er saa umiddelbar vigtigt, men iøvrigt ganske var i samme Aand, at disse nye Skatter heller ikke skulle være bundne til den Ansættelse af Jordernes relative Skatteværdie, som udgjorde den gamle Matrikul. Endvidere lagde denne Forordning en ikke ringe Deel af det Beløb, som den affordrede Landeiendommene, paa de Tiendeberettigede, saavel de private, for den største Deel Godsseiere, som paa geistlige Embedsmænd og Stifter, hvilket naturligtvis blev til yderligere Lettelse for Besidderne af Bønderjorder. Da de senere Forøgelser i Skatterne af Landeiendommene som i 1803 og 1806, men i endnu større Omfang i Krigsaarene bleve paabudne, alle bleve lagte paa den nye ved Forordningen 1ste October 1802 fastsatte Skattebasis, medens alle gamle Hartkornskatter som en Følge af Pengevæsnets Nedværdigelse, og siden af de derved foranledigede varige Lovbestemmelser (Frdg. 9de Juli 1813 § 10 og 15de April 1818), sank dybt under deres oprindelige Værdie, saa blev det deraf en Følge, hvad nu i Frdg. af 24de Juni 1840 tydelig fremstiller sig, at de forhen frie Jorders Deeltagelse i Landskatten, i Gjerningen var gaaet langt videre end til dem, der ere paabudne fra 1ste October 1802, og at den forrige Skattefrihed nu kun blev en meget begrændset Skattelettelse, der iøvrigt af de nuværende Besiddere eller af deres Forsædre, i hvis Sted de vare traadte, kun var erhvervet ved en forholdsvis høiere Kjøbesum for den vedkommende Eiendom, saa at Eierne, som saadanne, ikke havde mindste Begunstigelse frem for dem, der havde erhvervet en saakaldet uprivilegeret Jord.

Endnu var der i vort Landbovæsen en betydelig Gjenstand, med Hensyn til hvilken den bebudede Reform stod ufuldendt. Vel havde den Kongelige Indbydelse af 18de Marts 1796 fremkaldt en Mængde Foreninger om Tiendens Afløsning. Denne Sag turde endog til en vis Tid og paa enkelte Steder være drevet videre end der kunde bestaae med den tilbørlige Omhu

for Embeders og Stiftelses Lary. Men ligesom det ikke med Grund kunde ønskes, at den paa en saadan Maade fik Fremgang, saaledes var det og kun i enkelte Amter at denne vidtdrevne Iver havde viist sig, og der tabte den sig snart, og slige Foreninger fik endog tildeels Stemningen mod sig. Imidlertid vedblev Regjeringen dog en Tidlang at nære Haab om, at kunne faa hiint vigtige Formaal fremmet ad den mindelige Wei, og dette, tillige med Erkjendelsen af de ikke ringe Misligheder, som ere forbundne med Tiendevederlagets Bestemmelse ved Kjendelse, og, om jeg ikke feiler, ogsaa en betydelig Modstand, som Sagen havde fundet, gjorde, at den i bemeldte Kongelige Indbydelse bebudede, af Landboecommissionen udarbejde Tiendelov, i adskillige Aar henlaae, inden den fik Lovgiverens Bifald. Det var først under 8de Jan. 1810 at der udkom en Forordning, som foruden ved flere særdeles veloverveiede Bestemmelser at lette Tiendeydelsen, saalange den endnu maatte finde Sted, tillagde den Tiendepligtige en ubetinget Ret til at frigjøre sig for Naturaltiende imod at overtage det paa den sammesteds anordnede Maade bestemte Vederlag. Ved denne Lov blev den store Landboreform, for hvilken den under 15de Aug. 1786 udstedte Commissarial-Befaling var Udgangspunktet, fuldblyrdet med samme fælle Bestemthed, men og med samme Indsigt og omhyggelige Afveien af alle Forhold som den begyndte. Det bemærkes, at der allerede under 31te Juli 1801 var udkommet en Forordning for Norge, hvorved al Tiendeydelse in natura uden videre blev ophævet imod en saadan Penges eller Korn-Afgift, som i de sidste 20 Aar uafbrudt havde været givet, eller, hvor denne Regel ikke lod sig anvende, da med en paa Undersøgelse af Tiendens Værdie grundet, af en Commission bestemt Afgift. Naar denne Forordning gif saa meget videre, end den ni Aar yngre Lov for Danmark, saa maatte det forklares deraf, at Korntiendens Ydelse i Kjærven, ifølge Norges Naturbestaaffenhed, var endnu mere trykkende i dette Rige end i Danmark og derhos ogsaa sieldnere og for de Tiendeberettigede mindre vigtig. Iøvrigt erindrer jeg, at den norske Geistlighed i sin Tid beklagede sig meget over denne Forordning, uden at jeg dog erindrer om

disse Beflagelser traabte frem i Pressen. Efter Norges Adskillelse fra Danmark, har der endog været Tale om en Forhøielse af den da bestemte Afgift (der isvrigt, forsaavidt den var sat i Penge, efter Lov 14de Januar 1816 svares med $\frac{2}{5}$ Sp. for hver Courantdaler, hvad jeg ikke regner til Forhøielse, da det kun var Bedligholdselse af den oprindelige Bærbe), uden at dog denne vistnok uretsfærdige Forholdsregel hidtil er bleven, og vistnok aldrig vil blive sat igjennem.

Af de øvrige Landbovæsnets vedkommende Anordninger i det omhandlede Tidrum, skal jeg endnu udpege dem, der kunne have nogen Betydning, hvor der spørges om Bedligholdselsen af den Aand, der viste sig i Frederik den Sjettes første Regjeringsaar. Der ere saaledes adskillige fra andre Sider vigtige Anordninger, som jeg gaaer forbi. Ganske kort maa jeg dog røre ved Frdg. 27de Septbr. 1805 om Skoves Udskiftning, Bedligholdselse og Fredning i Danmark, en med stor Omhu og omfattende Sagkundskab udarbejdet og vist nok i det Hele velgjørende Lov. Den indeholbt tildeels nye Indskrænkninger i en Skoveiers Raadighed over hans Skove, navnlig i de første 10 Aar efter at han havde tilforhandlet sig disse. Skjøndt nu disse, som nye Indskrænkninger i Eiendomsraadigheden, havde deres betænkkelige Side, saa vare de uden Tvivl saa fornødne for at sikkre hine for Landet saa yderst vigtige Eiendomme mod Udelæggelse, at de maatte findes velbetænkte. Men desuden ophævede Frdgn igjen andre unaturlige og uhenigtsmæssige Indskrænkninger, og navnlig den, at ingen Skoveier, der ikke tillige eiede en complet Sædegaard i Provindsen, maatte hugge i sin Stov til Salg (see Forordningens § 20). Forordningen har saaledes udslettet en Forskjel mellem store og smaa Eiendomsbestynderes Raadighed, der bar et stærkt Præg af Privilegiernes Tidsalder; og dette er egentlig den Grund, hvorfor jeg har troet at burde berøre den paa dette Sted.

Af Omhu for at forebygge enhver Mistlighed, der kunde stille Bøndestanden ved den særdeles Udgang til Besiddelsen af Landets Bøndergaarde, som Lovgivningen, uden dog at give den et vist nok høist urimeligt Monopol, havde søgt at forskaffe

samme, fastsatte Kammer-Plakaten 7de Juni 1806, indeholdende en Kongelig Resolution af 6te næstforhen, at ogsaa Eiere af enkelte Bøndergaardte skulde være baade de Anordninger undergivne, som byde at vedligeholde disse Gaarde, og dem, som forbyde at overlade dem i Forpagtning paa kortere Tid end 50 Aar. Om dette sidste, der neppe kunde udledes af de ældre Love, var af saa stor Bigtighed til Forebyggelse af Elusioner, at en saadan Indskrænkning var tilstrækkelig begrundet, hvilken navnlig kunde have den Betænkelse, at Capitalister derved bleve mindre tilbøielige til at anbringe deres Capitaler i Bøndergaardte, er noget, hvorom der kunde være deelte Meninger. Men hvad man end ellers vil dømme om Forordningen, saa er det vist, at den hidrører fra samme Omfjorg for Bondestandens Larv, som de i den nærmest foranliggende Periode givne Landbolove. Med Hensyn til det store praktiske Overblik, som udmærkede de Mænd, hvorfra ogsaa denne Anordning er udgaaet, og i Særdeleshed Reventlow, kan jeg dog ikke andet end antage, at der virkelig havde viist sig Fare for at en Mængde Bøndergaardte ellers vilde i Tidens Længde gaae tabte for Bondestanden, at, til Exempel, Godsseiere, for at faae frie Hænder over de dem tilhørende Bøndergaardte, holdt disse udenfor deres Godser, hvilket, naar de vare hoveriefri og de ikke behøvedes til Godssets Completering, ikke fra andre Sider medførte nogen Dpoffrelse. Ei heller turde den ovenmeldte særlige Betænkelse have været af saa stor praktisk Betydning, thi Lovgiveren, der ingenlunde oversaae, at der kunde være Tilfælde, hvori det vilde være ubilligt at nægte Eieren af enkelte Bøndergaardte, Ret til Bortforpagtning af samme paa kort Tid, havde viselig bemyndiget Rentekammeret til i saadanne Tilfælde at indrømme passende Undtagelser; og der var neppe nogen, der vilde ublaane en Capital i en Bøndergaard, der tvivlede om at denne Bemyndigelse vilde komme ham tilgode, saafremt han, som Pantnaver, skulde komme i det Tilfælde, at han maatte lade sit Pant udlægge, uden at han var istand til selv at drive den ham saaledes udlagte Gaard, eller kunde være tjent med øieblikkelig at sælge den. Jeg har

imidlertid ladet mig sige, at det i den ulykkelige Periode (omtrent fra 1820 til 1827) da Selveiergaardene i Jylland folgtes i Høbetal for Spotpris, ikke var uden Indskyldelse, at Kjøberen af en saadan Gaard ikke uden en speciel Bevilling kunde bortforpagte samme, indtil der blev Leilighed til at sælge den til en knogenglunde passende Pris. Jeg har dog ikke troet, at dette har havt noget at betyde.

Frdg. 30te Jan. 1807, der bestemmer, hvorledes god Orden skal haandhæves ved det Ugedags- eller andet Pligtarbejde, som Huusmænd eller Huusbeboere, efter Fæstebreve eller Leiecontrakter, ere skyldige at forrette for Jorddrotten, vilde jeg neppe have fundet Anledning til her at udhæve, hvis der ikke dertil knyttede sig en særlig historisk Mærkelighed. Selve dens Indhold er nemlig ikke af stor Betydning; thi samtlige dens Bestemmelser ere kun Gjentagelser af hvad Frdg. om god Orden ved Høvet af 25de Marts 1791 havde fastsat i sine første 12 §§, lempede paa de enkelte Steder hvor Forholdets Natur krævede det, samt i § 17 og den første Deel af § 18. Dette kan, da sidstnævnte Forordning kun handlede om det egentlige Høvet, der kun udredes af Gaarde, og der var Tvivl om Dommernes Berettigelse til ogsaa at anvende den paa Huusmænds Pligtarbejde, have været ganske hensigtsmæssigt, men var dog ikke af særdeles Vigtighed og kan navnlig ikke tjene til noget Vidnesbyrd om den daværende Lovgivnings Mand. Men hvad der gjør, at Anordningen her bør erindres, er at den havde forbigaaet Frdg. af 1791 § 13, der indeholder nogle nærmere Bestemmelser, angaaende den Huusstraf, som den i Henhold til Lovens 6 B. 5. C. 5 Art. erkjendte, at der tilkom Jorddrotten eller dennes Fuldmægtig over Høvsfolkene. Dette, i Forbindelse med den Omstændighed, at den nye Forordning istedet for ligesvem at erklære Bestemmelserne i Frdg. 1791 (der endog paa sine Steder særlig nævner Huusmænd, men dog kun forsaavidt som de bruges til egentligt Høvetarbejde, altsaa som Sendebud for Gaardmænd), for anvendelige ogsaa paa det Pligtarbejde, Huusmændene selv have at forrette, tildrog sig vel nogen Opmærksomhed hos de Lovkyndige. I det mindste

erindrer jeg, at det siebliffelig paafaldt mig, da jeg første Gang faae Forordningen, men jeg forklarede mig det dog saaledes, at Lovgiveren ikke havde villet at de særegne Bestemmelser Frdgn. 1791 § 13 indeholdt, med Hensyn til Gaardmænd og deres Husfruer ogsaa skulde anvendes paa Huusmænd, og at han iøvrigt ikke havde anseet det fornødent udtrykkelig at udtale noget om denne Sag, forudsættende, at naar Forordningen forbigik den med Laus-
 hed, maatte det forsaavidt forblive ved Lovens almindelige Regel. Efter hvad der først ved en Brevverling mellem Cancelliet og Rente-
 kammeret i 1831 blev mig bekjendt og som senere er kommet til almin-
 ledig Kundskab, havde Frdgn's særegne Form imidlertid sin Grund-
 veri, at Frederik den Sjette, som daværende Kronprinds, hvem Rente-
 kammerets oprindelige Udkast havde været tilstillet under hans daværende Ophold i Holsteen, havde tilkjendegivet Kam-
 meret, at den veri hjemlede Huustugt ikke burde tilstedes over Huusmænd, hvilket foranledigede den Omarbejdelse, hvori Forordningen udkom. Heri har man vist nok et talende Vid-
 neabhyrd om den æble Konges vedvarende Omhu for Bonde-
 standen, men forsaavidt Ordspørerne i vor Presse, da foran-
 førte Omstændighed kom til deres Kundskab, søgte at benytte den for at vise, hvorledes Collegierne havde vidst at gjøre hans gode Billie virksom, har jeg i et Foredrag i de Roes-
 skildste Stænder for 1842 (Stænder=Lidenden S. 3478—3482) paa det tydeligste viist, hvor aldeles ubesøiet denne Sigtelse var. Og da Anken, saavidt vides, heller ikke senere har ladet sig høre, og man i det mindste ikke har forsøgt at gjendrive min Fremstilling, saa skal jeg ikke nu derved opholde mig, men, uden at gaae ind paa Sagens der udviklede Sammenhæng, kun bemærke, at det var lige umuligt for Rentekammeret og navnlig for dets Præsident Reventlow, at gjøre noget For-
 søg paa at tilliste sig en Affattelse af Forordningen, hvorved Kronprindsens Hensigt og Billie blev skuffet, som for denne saaledes at lade sig skuffe, og jeg kunde, om det ikke var over-
 flødigt, tilføie, at hvis denne end selv kunde have overseet det, vilde det vist ikke blive ubemærket af den Mand, gennem hvis Hænder Sagen maa have gaaet, Jes sen, den Tid Chef for

Kronprindsens civile Departement og fra dennes Tronbestigelse Cabinets- Secretair. Det kan allerede paa Grund deraf ikke være tvivlsomt, at Kronprindsen, efter at Sagen mundtlig eller skriftlig har været ham forestillet, har bifaldet at hint Spørgsmaal reent blev forbigaaet i Forordningen. Det er heller ikke i mindste Maade tvivlsomt, at det var overensstemmende med hans Willie, at der, efter at Sagen i 1831 var blevet Gjenstand for Omhandling mellem Rentekammeret og Cancelliet, ikke blev foretaget noget videre derved. Det er paa det foransførte Sted, som jeg troer, klarlig beviist, at det især vare Grunde hentede fra Huusmandsclassens eget Lærv, som gjorde, at Cancelliet ikke fandt det tilraadeligt at give nogen paa den Deel af Forordningens Historie, der da var kommet til dets Kundskab, grundet Fortolkning eller nærmere Bestemmelse, og at Reventlow og Colbjørnsen, ved deres Forslag til Forordningen, ogsaa havde havt dette Hensyn for Øie, er noget, hvorom vist heller Ingen, der har noget Begreb saavel om disse Mænd som om Sagen, vil have mindste Tvivl.

En anden til den oftnævnte Green af Lovgivningen hørende i den her omhandlede Periode udkommen Anordning, har og i den senere Tid været Gjenstand for megen Dmtale, nemlig Rentekammerets Plakat 26de Jan. 1807, indeholdende en Kongelig Resolution af 23de næstforhen, der hævede den Afgang, som de deri nævnte Resolutioner af 1784, 1785, 1791 og 1800 samt Frdg. 15de Jan. 1792 § 12 havde aabnet Jordegods-eierne til under visse Betingelser at kunne vedligeholde den Hovedgaardsjorder tillagte Skattefrihed med andre Forrettigheder, efter at have deels afhændet Bøndergodset til Selveiendom, deels udstykket Hovedgaardene. Der er ført megen Anke over den Standsning i Selveiendoms Udbredelse, som blev forarsaget ved den førstnævnte Deel af denne Anordning, men der har dog stedse, naar Sagen har været under Forhandling i Stænderne, været meget deelte Meninger om, hvorvidt det Middel til hiint Siemeeds Opnaaelse, som hine foregaaende ved Plakaten ophævede Resolutioner havde sat i Virksomhed, virkelig var anbefaleligt eller ikke. Mange varme

Talsmænd for Selveiendoms Fremme have nemlig antaget, at det mere var til Fordeel for Godsæierne end for Bondestanden, hvilkken tvertimod i Tiden blev lidende ved at Hovedgaardssjorderne til evig Tid kom til at nyde de Friheder, som de ellers vilde miste, naar Godsæierne, hvilket dog i Tidens Løb maatte blive Tilfældet, fandt deres Regning ved at sælge Bøndergodset, ligesom det og ansaaes uvist, om mange Sæbegaardsæiere, naar der ellers var Leilighed til Bøndergodsets Afhændelse, vilde lade sig tilbageholde ved Tabet af hine Forrettigheder, der dog ikke vare af nogen Betydning ved Siden af de Fordele, der kunde opnaaes ved Afhændelsen. Mere vigtig turde endnu den Betragtning være, at da Opmuntringen fra 1791 af ikke var indskrænket til de Tilfælde, hvori Bøndergaardene folgtes til selve Fæsterne, kunde den let blive til Skade for disses Børn, som ellers efter de almindelige Forhold vilde kunne have gjort dem Haab om Fæste paa deres Fædrenegaarde under billige Bilkkaar. Jeg har megen Formodning om, at de Erfaringer, som man derom havde gjort, have været en særdeles vigtig Bevæggrund for den store Bondeven i Ordets rette Betydning, hvorfra hine Resolutioner vare udgaaede, til siden at bevirke dem ophævede. Jeg for min Deel nærede længe den Mening, som jeg i det Dieblif da jeg først læste Blafaten fattede, at den var uheldig, og var oprindeligiis aldeles stemt for det Andragende, som de iydste Stænder i 1836 gjorde om dens Ophævelse. Men da jeg ved denne Leilighed blev nærmere bekjendt med de Grunde, hvorved den var foranlediget, hvorom man i sin Tid ingen anden Oplysning havde faaet, end den, der indeholdtes i de lidet tilfredsstillende Præmisser, er det blevet mig meget tvivlsomt, om ikke dog den ved de ovenmeldte Resolutioner aabnede Leilighed til at perpetuere Hovedgaardssjordernes Forrettigheder, havde mere mod end for sig. Fornemmelig forekommer det mig, at hvad jeg har anført om det Mislige ved den Udvidelse, Resolutionen af 1791 havde givet de tidligere Resolutioner, er af særdeles Vigtighed, men det synes, at det fornemmelig var denne Udvidelse, der gav dem deres Betydning, saa at det ikke havde været til stor Nytte, om den var blevet ophævet men de

ældre Resolutioner holdte i Kraft. Hvorledes man end dømmes om denne vistnok tvivlsomme Sag saa er det vist, at det ingenlunde var en Afstagen i den daværende Styrelses Iver for Bondestandens Vel, der fremkaldte hine Resolutioners Tilbagekaldelse, men at den kun havde sin Grund i en ved Opfatningen af imidlertid gjorte Erfaringer forandret Mening om Midlets Hensigtsmæssighed. Da der iøvrigt nu ikke længere kan være noget Spørgsmaal om bemeldte Plakat, skal jeg ikke længere dvæle ved samme.

Landboevæsenet var dog ingenlunde den eneste Green af Lovgivningen, hvori der i det omhandlede Tidsrum foregik Reform, der bære Vidnesbyrd om Regjeringens vedvarende liberale Grundsætninger. Saaledes undergik Laugevæsenet en indgribende Reform i liberal And. Ved Fydg. for Kjøbenhavn af 21de Marts 1800 bleve med Hensyn til Haandværkerne mangfoldige af de meest hemmende Indskrænkninger, som Laugevæsenet indeholdt, ophævede; hvoriblandt lovbestemte Lære- og Svende-Aar som Betingelse for at kunne indtræde i Laugene, deels som Svende deels som Mestere, saa at denne Indtrædelse blot skulle være betinget af de Prøver, som fandtes fornødne til at godtgjøre den Paagjældendes Duellighed. Ved Laugartikler 5te Juni 1807 blev samme Grundsætning indført med Hensyn til et af de Kjøbenhavnske Handelslaug, men dette blev i en senere Periode igjen forandret, hvorimod de befalede Lære- og Svendeaar med Hensyn til samtlige disse Laug bleve forkortede (Anordn. 23de April 1807 § 18).

Ogsaa Fattig- og Almue-skolevæsenet fik i hiin Periode en ny Ordning, der saavel med Hensyn til disse Indretningers Formaal og Maaden, hvorpaa der blev sørget for samme, som og med Hensyn til den større Ligelighed, som derved blev indført i Fordelingen af de deraf flydende Byrder, kan kaldes i høi Grad liberal. Uden at opholde mig ved den hele omhyggelige Maade, hvorpaa disse vigtige Anliggender bleve ordnede til Bedste for den Rødlidende og for den tilkommende Slægt, skal jeg her bemærke, at ogsaa de ældre Anordninger viste, hvor meget vor Lovgiver havde ladet saavel de Trængendes Forsorg

som Ungdommens Underviisning i Christendom og i de for det borgerlige Liv almeenvigtige Kundskaber og Færdigheder være sig magtpaaliggende, men at der dog ikke var truffet en fast og velordnet Indretning, hvorved disse Formaal paa en nogenlunde sikker og fuldstændig Maade kunde opnaaes, og at det navnlig paa Landet størstedels var overladt Godseiere og Andre udenfor Bondestanden hvad de vilde gjøre derfor. Ligesom nu det under 11te Juni 1802 for Landdistricterne i Sjælland udstædte og under 5te Juli 1803 med nogen Forandring til hele Riget, Kjøbstæderne saavelsom Landdistricterne, uddvide Reglement for Fattigvæsenet, paa en langt mere gennemgribende og tilfredsstillende Maade sørgede for dem, der ikke ved egne Kræfter kunde tilvejebringe det Fornødne til Underholdning, Sygepleie o. s. v., saaledes skulde og de dertil fornødne Udgifter fordeles forholdsmæssigt paa alle de Indvæsnere, som dertil havde Evne. Paa lige Maade blev der i den omhandlede Periode, dog endnu kun for Verne (Regl. 10de December 1806) sørget for, at der overalt skulde findes Skoler, hvori de Børn, for hvis Underviisning der ei paa anden Maade af Forældre og andre Vedkommende blev sørget, kunde og skulde uden Betaling erholde tilbørlig Underviisning saavel i Christendom som i Elementerne for den Dannelselse, som Enhver, der skal træde ind i det borgerlige Liv, behøver. Hvad der udenfor de Hjælpeidler, der allerede vare eller ved Degnekaldenes Medlæggelse kunde komme tilstede, behøvedes til at indrette et saadant Skolevæsen, skulde forholdsviis fordeles paa Communernes Medlemmer, uden at de, som efter deres Stilling og Evne paa anden Maade sørge for deres Børns Underviisning, fritoges for slige Bidrag til den øvrige Ungdoms Underviisning. Som allerede bemærket, blev dog denne Tingenes Orden i den Periode, hvorom her egentlig er Tale, indskrænket til Verne, men under 29de Juli 1814 blev den gjort almindelig. Iøvrigt blev og netop i bemeldte Periode meget forberedet og iværksat, for den paa den for Communerne mindst bebyrdende Maade at kunne forbedre deres Skolevæsen. Saaledes bleve flere Skolelærer-Seminarier op-

rettebe; de residerende Capellanier paa de fleste Steder ophævede, for at de af disse Embeders Indtægter, som ei bortfaldt med disse, kunde anvendes til Forbedring i Skolevæsenet, og, hvad der var af langt større Vigtighed, Degnekaldenes Indtægter fik overalt denne Bestemmelse. Ogsaa blev der paalagt adskillige af de bedre geistlige Embeder Afgifter til Bedste for Skolelærer-Seminarierne, og en Deel af de bedste Præstefalds Tiender bleve henlagte til Lønninger for de geistlige Embedsmænd (Amtsprovsterne), der skulde ansættes, fornemmelig forat forhjælpe Landet til et bedre ordnet Skolevæsen og føre et virksomt Tilsyn med samme.*) Det bør endnu bemærkes, at ved den nye Organisation af Fattig- og Skolevæsenet, Communernes Beboere ogsaa paa Landet fik en Deeltagelse i Bestyrelsen, som forhen var ukjendt. Deres Valg udgik imidlertid, navnlig hvad Skolevæsenet angaaer, ikke fra selve Communebeboerne; men under de daværende Forhold vilde dette vist heller ikke have været heldigt, ligesom der neppe var nogen, som da tænkte paa et saadant Valg, medens man ofte hørte Besværinger over hvad der blev Communebeboerne indrømmet. Det er og begribeligt, at Lovgiveren mere hvad Skolevæsenet end

*) Det er ingenlunde min Mening at alle hine Foranstaltninger vare fra enhver Side hensigtsmæssige, de nævnes kun som Dele af en Bestræbelse, der vistnok i det Hele var liberal, og som ogsaa med Hensyn til de, som foransøgt, valgte Midler den Tid havde den almindelige Mening for sig. Det var og kun nogle af bemeldte Foranstaltninger, navnlig de der gik ud paa enkelte geistlige Embeders Neblæggelse, eller paa andre af disse Embeders Betyngelse med særlige Byrder til Skolevæsenet, hvorved der var noget med Grund at udsætte, og som derfor siden for det meste ere gaaede ind. For saavidt der i den Mellemtid ofte blev udtalt skarpt Dobbelt over disse Foranstaltninger, skal jeg, som og er langt fra at ville tage Partie for samme, blot bemærke, at det fornemmelig var Biskop Valle, der anbefalede dem, og om denne Mand havde Regjeringen vist al Grund til at antage, at han, medens han følte varmt for Skolevæsenets Læve, ikke satte Kirkens tilside.

hvad Fattigvæsenet angik, fandt det fornødent at give Balget i den locale Overbestyrelses Hænder.

Som en Reform i en, efter de nu herskende Forestillinger, liberal Retning bør det nævnes, at Birke- og Kalbs=Retten betydelig blev indskrænket i hiin Periode, fornemmelig ved Frdg. af 3die Juni 1809, dog ikke saa meget ved den forrige Kalbs=rets Forandring til en Forslagsret, hvilket ikke let kunde faae nogen betydelig Virkning, og end ikke fik den, det billig burde have havt, som derved, at fremtidige Erhvervelser af Rettigheden blev standset, samt at de Kalbsrettigheder, som vare forbundne med adskillige Embeder, strax ophørte. Ligesom mange Kalbsrettigheder deels strax deels efterhaanden bleve inddragne, saaledes var det og allerede forud skeet paa mange Steder, tildeels som Følge af Pl. 17de Octbr. 1800*) eller af særlige

*) Denne Plakat vilde iøvrigt have ført en Deel videre til Kalbs- og Birkerettighedens Indskrænkelse end den gjorde, dersom dens Bud, at de, som efter dens Udgivelse benaandedes med Rang eller Charakter, ikke skulde nyde disse Rettigheder, ogsaa havde været gjort anvendelig paa Embedsrang. Indskrænkningen til blot Titelrang var ikke ganske klart antydet i Plakaten, men denne blev fra Begyndelsen af saaledes forstaaet (cfr. Canc. Skr. 6te Jan. 1802 indeholdende en Kongelig Resolution af 5te næstforhen). At det virkelig har ligget i selve Plakatens Mening, skal jeg heller ikke bestræbe, men da der fra Retfærdighedens Side ikke kunde være mindste Betænkelighed ved at nægte alle, der for Fremtiden optoges i Rang, være sig med eller uden Embede, hine Rettigheder, saa har jeg aldrig kunnet indsee, at der fra Lovgivningens Standpunkt var nogen sydbestgjørende Grund til hiin Indskrænkning. Den historiske Anledning ligger uden Tvivl i en Mening, som Golvhjørnsen ved en anden Leilighed med stor Iver forfægtede, at der allerede i vor ældre Lovgivning var Forskjel paa de Adelsrettigheder, som vare forbundne med Embedsrang, og dem, som fulgte Titelrang, og at det netop var i den ved Gnevoldsregjeringens Indførelse tilsigtede Ligheds Interesse at holde over hine, medens de sidste, som blot indførtes ved Misforstaaelse af de med Hensyn til Gnevoldsregjeringen udgivne organiske Love, navnlig Privillegier for de Kongelige Betjente 11te Febr. 1679, kunde bortfalde. Men hiin Forskjel var neppe tilstrækkelig

Bestemmelser, trufne til Exempel ved Fideicommissgodsers Afhændelse. Hvad Virkerettigheden isærdeleshed angaaer bidroge og de øvrige Indskrænkninger og Betingelser, som Forordningen foreskrev for dens Udøvelse, meget til at den paa mangfoldige Steder bortfaldt.

Blandt de særdeles velgjørende Foranstaltninger, som foregik i den omhandlede Periode, bør de Reformers i det lærde Underviisningsvæsen ikke glemmes, som vare begyndte i det foregaaende Decennium, men kraftigt bleve fortsatte og fuldførte i det, hvormed vi her befatte os. De havde i sin Tid mange Stemmer imod sig, navnlig flere blandt de fortrinligste Rectorers, ligesom de ældre Professorer og kun lidet yndede dem. Dette var dog kun den sædvanlige Kamp af det Gamle mod det Nye, hvorved det fortrænges, og der vil neppe nu være Noget, der nægter, at det, der den Tid skete, var et betydeligt Fremfærd. Hvad der senere deri er forandret, er for største Delen kun en videre Udvikling af de Grundsætninger, hvorfra man gik ud i de til hiin Tid givne Love og trufne Foranstaltninger. Jeg skal i saa Henseende blot nævne den omhyggeligt udarbejdede Færdg. af 7de Novbr. 1809, der indeholdt den endelige og almindelige Ordning af det lærde Skolevæsen efter den da lagte Plan, saa og Indretningen af en særegen Direction for Universitetet og de lærde Skoler og den for en gennemgribende Reform af de lærde Skoler, hvoraf nogle havde overflødige, andre

begrundet i Loven, (see juridisk Arkiv 23de B. S. 221—224, og Arkiv for Retsvidenskaben og dens Anvendelse 6 B. S. 299—303) og heller ikke sjønnes det, at det med Hensyn til Forholdet mellem Adelen og Landets øvrige Slægter var af Bigtighed, at den Adelsrettighed, der erhvervedes ved Embeder, vedblev at give Afgang til hine Rettigheder, og det saa meget mindre, som den jo dog kun tilfaldt de Enkelte, som tillige besadde en Glænde, hvortil de knyttede sig; ligesom det og, selv uden at tilføjes noget af den Afgøelse for alt erhvervede Rettigheders Vedligeholdelse, hvorom Plakaten vidner, kunde have været vedtaget, at heller ikke fremtidig Optagelse i Adelsstanden skulde føre Erhvervelse af Kalbs- eller Virkeret med sig.

utilstræffelige Indtægter, fornødne Forening af deres Midler i en almindelig Skolefond, hvilken vel foregik lidet sildigere, men dog havde sin Grund i hvad der skete i den omhandlede Tid.

Blandt denne Tids vigtigere Reformers, bør jeg ikke lade den urørt, som foregik med vor Hær, navnlig forsaavidt dennes Nationalitet blev begrundet ved Frdg. 11te Januar 1802, der affskaffede den udenlandske Hverving, hvorved den hidtil for en stor Deel blev besat; ligesom der og gjordes en skjøndt ubetydelig Udvidelse af Børnepligten, medens en mere udstrakt, hvorpaa den daværende Kronprinds i hiin Tid arbejdede, igjen blev opgivet*). Men jeg finder det ikke for mit Niemed nødvendigt, her at gaae videre ind paa det øvrige Indhold af fornævnte Forordning eller paa de andre Hærvæsenet, Borgervæbningen eller Søeindrulleringen vedkommende Love, som i hiint Tidsrum udkom. Gi heller skal jeg indlade mig paa de mange andre til forskjellige Grene af Lovgivningen og Statsstyrelsen hørende Anordninger og Foranstaltninger, som tildeels ikke vare af liden Vigtighed og for det meste førte til det Bedre. Det er kun de, der ere særlig betegnende for Regjeringens Aand i bemeldte Periode, hvormed jeg her har havt at gjøre.

XX.

Nuomstunder finde Mange, at de Fremskridt, som de ovenanførte Anordninger maatte indeholde, vare meget for ringe; de ville endog gjerne gjøre den Paastand gjeldende, at der i hiin Periode, og netop som Følge af Trykkesfrihedens Indskrænkning, fandt en Tilbagegang Sted fra de liberale Grundsætninger, som Regjeringen i den nærmest foregaaende Periode havde hyldeet, eller idetmindste en Standsning i de da begyndte frifindede Reformers. Her er ikke Stedet at undersøge, hvorvidt der i den senere Tid er blevet Grund til at gaae videre i de

*) See Forhandlingerne ved Rigsforsamlingen for 1848—1849 S. 553.

Retninger, hvori bemeldte Anordninger omdannede den ældre Tingenes Orden. Her er det os nok, at bemeldte, i de nærmeste paa Frdg. 27de Sept. 1799 følgende Aar udkomne Anordninger, ikke vare saa, at de med Hensyn til deres Gjenstande og deres omfattende Indhold vare vigtige for Udviklingen af vore Samfundsforhold; og at de aldeles ere gaaede ud fra samme Aand, som de, der udkom i den nærmest forudgaaede. Pressen havde iøvrigt heller ikke i de Aar, som laae imellem Trykkesfriheds Anordningerne af 1790 og 1799, befattet sig synderligt med deslige Anliggender, og navnlig ikke givet nogen virksom Tilskyndelse til samme, eller drevet paa at gaae videre deri, endnu mindre havde den forsynet Regjeringen med noget Stof, som derved kunde have gjort nogen sand Tjeneste. Det er derfor ikke at undres over, at man heller ikke i hine to Perioders Lovgivning finder noget Spor til den forskjellige Grad af Trykkesfrihed, der herskede i samme. Der var sandelig i de Anordninger, som udkom i de Aar, hvori Indtrykket og Virkningen af Frdg. 27de Septbr. 1799 var størst, al den Liberalitet, som Folket den Tid ønskede sig, og de Domme, der af og til lode sig høre i Pressen, gif snarere ud paa, at Lovgiveren havde ladet sig for meget beherske af liberale Tendenser. Det vilde være for uønskeligt og for vidtløftigt, om jeg vilde giennemse den Tids Blade og øvrige Skrifter, for at finde Bestyrkelse for hvad jeg her har udtret. Men jeg erindrer mig saa vel den Tids Retninger, at jeg tør holde mig forvisset om, at man ikke med Hensyn til ovennævnte eller andre lignende Forhold skal finde liberalere Grundsætninger udtalte i den Tids Presse, end de, der gif igjennem Lovgivningen; det maatte da være i enkelte løst hentastede Uttringer. Derimod lode Dnsker for strengere Overholdelse af udelukkende Næringsbrettigheder, for Taxter paa Livets Fornødenheder, skjærpede og strengt overholdte Lovlove, for Udsørselsforbud*), for strengere Straffe-

*) Det bemærkes, at Regjeringen i Aarhundredets Begyndelse ikke endnu ganske var kommet tilbage fra denne Forholdsregel, men at

og Politie-Love med Andet, som er lige imod det liberale System, sig ofte nok høre, stundom i Pressen, men endnu mere i det daglige Liv. Det er fremfor alt Landboelovene, hvortil man pleier at henvise, naar man i den senere Tid paaftaaer at der med Fredg. 27de Septbr. 1799. kom en tilbagestridende Aand ind i Lovgivningen eller at i det mindste den fremstridende blev qvalt. Men man vil ikke enten fra hiin Tid eller ogsaa fra den, der gif forud for samme, finde nogen Bevægelse om at gaae videre til Bondestændens Bedste end Lovgivningen gjorde. Hvad navnlig den ovenmeldte kort efter Trykkesfrihedsforordningen udfomne Anordning om Hoveriet angaaer, da hørte jeg ofte Beklagelser over den store Hindring, som det nyie bestemte Hoverie skulde lægge i Veien for Hovedgaardss-

den endnu blev anvendt i 1800, for ikke at tale om de Forbud, der skete under den senere Krig. Men Mængden, selv af temmelig oplyste Folk, var i de Aar, som nærmest gif foran Krigen, i hvilke Kornpriserne havde naaet en forhen ukjendt Høide, ingenlunde tilfredse med at Regjeringen nu ikke strax som i ældre Tider greb til at forbyde Udførsel. Den havde forlængst indseet de mangesidige skadelige Følger, som det medførte, naar Agerdyrkerne forhindres i at benytte de Coniuncturer, som kunne forskaffe dem en særdeles fordelagtig Afjætning af deres Producter. Med Fredg. af 6te Juni 1788, der forandrede det ældre forbærrelige Kornhandelsystem, og navnlig ophævede den Forret, Danmark indtil den Tid havde udøvet, til at forsyne Norge med Korn, var og den Grund ophørt, der forhen indeholdt et Slags Forpligtelse for Regjeringen til, naar Omstændighederne fordrede det, ogsaa at bevare Danmarks Overskud for dette Broderland. Regjeringen var derfor nu blevet sparsom med at stride til Forbud, men Stædernes og navnlig Kjøbenhavns Befolkning vilde derimod, at Regjeringen skulde skaffe godt Kjøb paa Levnetsmidler, og man hørte netop i hine dyre Aar hyppige Klager over det Usorvarlige i at den tillob Livsformødenhedernes Forsværelse ved deres frie Udførsel til Udlandet. Ogsaa i en senere Tid, saasom i 1826 og i 1846, har der i Publicum været levende Ønsker for Standsning af Kornudførsel, men Regjeringen har standhaftig staaet imod, og det har vist nok været til Landets Bedste.

jordernes planmæssige Drift, og at man gottede sig over den Bittighed af en jydsk Jorddrot, at sætte Forordningen paa Melodien efter den bekjendte Aftenpsalme: „Nu hviler Mark og Enge“. Ogsaa er det bekjendt, at denne Anordning indeholdt en betydelig medvirkende Bevæggrund til at mange jydskse Godseiere i de første Aar af dette Sekulum bortsolgte deres Bøndergods. Derimod mærkede jeg ikke til nogen Klage over, at Lovgivningen ikke havde gjort nok for at befrie Bonden fra Hoveriebyrden. Man vidste og meget vel, at det ikke var Godseierne, som holdt paa et Hoverie, der, saaledes som det var blevet ordnet, ikke altid passede sig til de Forbedringer i Driftsmaaden, som de vilde foretage, og med Hensyn til hvilket de vare bundne til mangfoldige Former og Forskrifter, ved hvis Overtrædelse de kunde paadrage sig Straf, stundom endog Generalfiscalens Tiltale, men at Bønderne af Mangel paa rigtig Vurdering af det Tab i Arbeidskraft, Hoveriet medfører, ofte vare uvillige til derfor at give et nogenlunde passende Bedeslag. Det var og da en temmelig almindelig Forestilling, som endog endnu for saa Aar igjen ofte kom frem, selv hos meget oplyste Mænd, at Bonden bedre kunde overkomme at yde Kjørser og Arbeide, end at betale den rene Stilling. Men ogsaa i en senere Tid, da Ønsket om Hoveriets Aflysning igjen begyndte at røre sig, blev det dog af Stænderne erkjendt, at Bonden ikke anderledes end ad den mindelige Wei kunde blive fri for denne Byrde. Af de vidtløftige Forhandlinger angaaende Hoveriet, som fremkom paa den første Stænderforsamling, blev Resultatet en Petition, der, medens den udtalte sig for, at Hoveriets Ophævelse maatte ønskes saavidt muligt fremmet, dog erkjendte, at dette kun var at opnaae gjennem frie Foreninger. Ja, i Betragtning af de urigtige og skadelige Forestillinger om Hoveriets tvungne Ophævelse, som man netop i den nærmeste Tid førend Stænderindretningen traadte i Live begyndte at vække hos en Deel af Bondestanden, androge Stænderne endog paa en Kongelig Kundgjørelse, om at ingen nuværende

hoveriøpligtig Bonde*) kunde vente at blive befriet fra Hoveriet uden med Godsherskabets Samtykke. Denne Indstilling blev vel i Roeskilde kun vedtaget med den tarvelige Pluralitet af 36 mod 30, men i Viborg med den betydelige af 33 mod 10. Og de Medlemmer, som vare mod denne Indstilling, vare derfor ingenlunde for en tvungen Afsløsning af Hoveriet; de ansaae det kun for uforlødent, at Regjeringen skulde kundgjøre noget herom, og for betænkeligt, at den i saa Henseende skulde binde sig. Denne Betænkelighed deelte og Regjeringen. Den afgjørende Grund hvorfor et i flere Henseende saa lidet anbefaleligt Forhold ei, liig Tienden, kunde hæves uden fælleds Samtykke, var at Vederlaget ei kunde sikkes Godseieren, men det lod sig vel tænke, at denne Grund kunde bortfalde under forandrede Omstændigheder, og at Lovgiveren navnlig kunde faae Anledning til at gribe ind med en forbydende Lov, naar Hoveriet de allerfleste Steder var afløst, men enkelte Jordrotter af Stivind, eller for at tiltvinge sig usforholdsmæssig stor Godtgjørelse, holdt igjen. Det var uden Tvivl i Betragtning heraf, at den Kongl. Placat 9de Marts 1838 ikke optog hiin Indstilling, saaledes som den var gjort, men kun i sine Præmisses udtalte, at Regjeringen, med Stænderne, erkjendte, at Formaålet ei burde søges opnaaet uden ved en mindelig Dvøerenskomst**).

*) Det var ikke uden Grund, at Stænderne indskrænke den foreslaaede Udtalelse til de Fæstere, som i det Dieblik dette foregik havde paa- taget sig Hoverieøpligt. Skjøndt de ikke vilde anbrage paa et Forbud mod, ved tilkommeude Fæstebreve at betinge Hoveri, saa erkjendte de dog, at et saadant Forbud var langt mindre indgribende end en Ophævelse af det alt betingebe mod et Vederlag, som det ikke var Lovgivningen muligt at sikke den Hoverieøberettighebe. De meente derhos at Lovgivningen i en maaffee snart forestaaende Tid kunde faae Anledning til at gjøre et saadant Forbud. Sevnst Landstings-Tienden for den første ordinaire Rigsdag S. 1640—1641.

**) Gfr. Coll. Tid. f. 1838 S. 306—307.

XXI.

Tiendeforordningen af 8de Januar 1810 vakte ei liden Utilfredsøhed fra de Tiendeberettigedes Side, og det, som let forklarligt, mere i Geistligheden og Universitetet end iblandt Godsseierne. Ogsaa af dem, der selv vare uden Interessø i Sagen, hørte man ikke sjældent skarpe Yttringer over det Indgreb, som derved blev gjort i velerhvervede Rettigheder. Derimod mærkedes intet til nogen Paaskjønnelse af det store Gode, som denne Lov berebende Agerdyrkeren. Hiin Utilfredsøhed gav sig iøvrigt sjældent Luft gennem Pressen, men den bevarede sig længe og er ofte i den senere Tid kommen til Orde, og da man i dette Tilfælde sikkert kan drage en Slutning fra den senere Tid, hvori de liberale Ideer havde faaet en langt større Magt, saa vil det være nok, at jeg her nævner de Domme over Tiendelovgivningen, som findes i de i Maanedsskrift for Literatur 7de, 14de og 15de Bind indførte Betragtninger over Geistlighedens Vilkaar (see især det førstnævnte Bind S. 428—429, det andet S. 259—286 og det tredje S. 210—211). Forfatterne af samtlige disse Artikler vare blandt andet enige i at Tiendeforeninger og Tiendebestemmelser ikke bør være bindende uden for en vis Tid; en Sætning, der aldeles vilde tilintetgjøre det store Formaal, som Tiendelovgivningen havde for Øie. Denne og de øvrige her yttrede Meninger om Tiendevæsenet ere af særdeles Betydenhed med Hensyn til de Mænd, der udgave bemeldte Tidsskrift, og den omhyggelige Maade hvorpaa de udførte dette Hverv. Det blev nemlig udgivet af et talrigt Selskab, der med Føie kunde ansees at repræsentere den bedste Indsigt og lyfeste Fremstridtsaand, der fandtes i Landet, største-deels Professore ved Universitetet. Derhos blev ethvert Bidrag først omhyggelig prøvet af nogle Medlemmer, hos hvem man kunde gjøre Regning paa fortrinlig Sagkundskab og Interessø for Gjenstanden, og derefter forelagt hele Selskabet. I Overensstemmelse med denne Prøvelses Indhold, bleve Bidragene enten tilbageviste eller optagne, enten ligefrem eller med

de Forandringer, som fandtes fornødne, stundom ledsagede af berigtigende Bemærkninger. Fornævnte Artikler bære og særdeles Spor af denne Behandlingsmaade. Vel har nu det Medlem, som i 15te Bind særlig har beskæftiget sig med det der meddeelte fremmede Arbejde, erklæret, at han for sin Deel havde mange Betænkeligheder ved Forfatterens Forslag (S. 210); men dette turde nærmest sigte til den Deel af samme, som afviger fra Artiklen i 14de Bind, nemlig at Præstefaldenes Indtægter skulde gaae igjennem Statskassen. Dog kan det være, at han tillige har taget Hensyn til hvad Forfatteren havde yttret om, at allerede indgaaede lovgivdige Foreninger og afsagte Tiendekjendelser, trods den Uforanderlighed Lovgiveren i de kraftigste Udtryk har tillagt samme, retfærdigen kunde og burde omstødes, naar det ved en ny Prøvelse fandtes, at det derved bestemte Bederlag ei svarede til Tiendens sande Værdi; men sær mærkeligt bliver det endda, at en mod al Retfærdighed saa stridende Paastand og den (især med Hensyn til den Maade, hvorpaa den nye Matrikul efter Frdg. 1ste Octbr. 1802 § 44 skulde indføres og siden ved Frdg. 24de Juni 1840 virkelig blev indført) grundfjæve Parallel med en Matrikulforandring, hvormed den blev understøttet, ikke fandt en bestemt Modsigelse. I alle Tilfælde maa man antage, at ingen af de indsigtsfulde Medlemmer af Redactionen, der havde befattet sig med de i Maanedskriftet indførte Afhandlinger om Geistlighedens Vilkaar, have havt noget at erindre mod den ovennævnte Mening, der var fælles for alle tre Forfattere. Iøvrigt er det kjendeligt, at et af det theologiske og et af det juridiske Facultets meest udmærkede Medlemmer have havt virksom Deel i Behandlingen af Bidraget i 7de Bind.

Ogsaa i Stænderne er der flere Gange gjort Angreb paa Tiendelovgivningen, hvilket har givet mig Anledning til at udvilde det Retfærdige i sammes Hovedgrundsetninger (see t. Ex. Viborg Stænd. Tid. for 1838 1 R. S. 724—742).

De Indsigtsfuldelse i Landet have saaledes endnu 20 til 30 Aar efterat Frdg. 8de Jan. 1810 var udkommet, bestridt Lovgivningens Berettigelse til, mod Erstatning af Tiendens

nærværende Bærdie, at frigjøre Agerdyrkningen for det dens Opkomst saa hæmmende Baand, at skulle afgive en Tiendeel, ogsaa af det forøgede Udbytte, som ved anstrenget Flid og maa-
skee med betydelig Beføstning kan afvindes Jorden. Sa de gif tildeels saa yderligt, at de vilde have de under Lovens Beskyt-
telse trufne Tiendebestemmelser, tiltrods for det Uforanderlighe-
dens Segl, som Lovgiveren havde sat paa samme, omstødte for
at skaffe den Tiendebettigede Andeel i den siden forøgede Pro-
duction, der maaeske end ikke vilde være blevet til, hvis Jorden
ei var blevet befriet for Naturaltienden. Saafremt det nu end
havde sin Rigtighed med den Mening, der i den seneste Tid
vil gjøre sig gjeldende, at det, Lovgiveren har gjort for Tiendens
Afløsning, ikke er nok, saa vilde dette dog ei være i Veien for
den Erkjendelse, at der i Forordningen var en fremskridende
Retning, hvori selv den oplyste Deel af Folket, endog mange
Aar derefter, ikke endnu havde naaet den. Det strider derfor
imod al Rimelighed, at Forordningen vilde være bleven fuld-
komnere, hvis Datidens Presse havde taget sig af Sagen. Det
er derhos aabenbart, at Frdg. 27de Sept. 1799 ikke vilde have
været i Veien for dens Medvirkning, hvis Nogen ellers dertil
havde havt Kald. Men heller ikke i den nærmest forudgaaende
Tid, hvori der ellers var saa meget Liv i Pressen, havde
denne ydet nogen Tjeneste ved slige Leiligheder.*)

*) At i en længere tilbageliggende Tid, og det fornemmelig netop i en
saadan, hvori Pressen var temmelig trykket, Martin M. Martini, i De-
ber, Tyge Rothe og flere Forfattere havde virket kraftigt til at forberede
de store Forbedringer i Landboeforholdene, der bleve gennemførte,
efterat Frederik den 6te havde grebet Statsroret, er en anden Sag.
Disse Forfattere skrev desuden i den Aand, der allerede i Slut-
ningen af Frederik den 5tes og i Begyndelsen af Christian den
7des Tid havde grebet Regjeringen, (i hvilken Henseende jeg blot
skal henvise de Læsere, som hiin Tids Bestræbelser ere ubekjendte,
til Frdg. 15de April 1768 cfr. og Frdg. 13de Mai 1769 og 20de
Febr. 1771), men som blev trængt tilbage under et Ministerium,
der, velvillende og i høieste Grad nationalt, ikke havde Mod til

For det Niemeb, hvori jeg her er gaaet ind paa denne Sag, er det saaledes af ingen Vigtighed, om det, efter det Trin, hvorpaa Udviklingen siden er kommen, skulde være fornødent eller tilraadeligt at gjøre yderligere Skridt til Opnaaelse af hiin Forordnings velgjørende Formaal. Men ligesom jeg i det Hele har forbeholdt mig at benytte de Leiligheder, som maatte frembyde sig, til at udtale mig over vigtige offentlige Anliggender, skal jeg og her opholde mig noget ved de Forslag, der i den senere Tid ere gjorte til Tiendeafsløsnings yderligere Fremme. Jeg behøver dog ikke udførlig at udbrede mig over de Forslag, som bleve forelagte den første ordinaire Rigsdag. Under Forhandlingerne paa Landstinget troer jeg at have tilstrækkelig oplyst, at de deels vare af tvivlsom Værdie, deels endog havde overveiende Grunde imod sig, og at de desuden, efter den Fremgang Sagen allerede havde faaet, ikke vilde være fornødne. Derimod paaviste jeg et andet virksomere og derhos, med Undtagelse af at det i to eller tre Aar kunde paaføre Statskassen en Udgift af nogle saa tusinde Rigsbankdaler, ubetænkeligt Middel, til snart at faae det afløst, der endnu stod tilbage af Naturaltiende, hvilket, som jeg og udviklede, i Virkeligheden er langt under de 9 Procent af hele Tiendebeløbet, som de forelagte statistiske Tabeller udviste.*)

Jeg skal derfor i saa Henseende blot udhæve, at der netop i den Fasthed, hvormed Landbocommissionen fra 1786 holdt over, at kun den Tiendepligtige i Almindelighed, den Tiendeberettigede derimod ikke uden for ganske særegne, noiaagtigt betegnede, Tilfælde, skulde være beføiet til at fordre Afsløsning, og navnlig i den store Barsomhed, hvormed den gif ind paa

indgribende Forandringer, medens hiin Mand stedse ventede paa igjen at komme til Kræfter, naar Tronarvingen i sin Tid kunde fætte sig i Spidsen for Statsstyrelsen.

*) See Rigsdags Tidenden S. 3535—3544, 3553, 3959—3960. Paa enkelte Steder i Meddelelserne af mit Foredrag er dog den Præring indløbet, at der staaer $\frac{1}{9}$ i Stedet for 9 Procent (cc. $\frac{1}{11}$).

den Undtagelse, som blev Gjenstand for Pl. 17de Juni 1812*), findes et slaaende Beviis paa den grundige Odfatning af Forholdene, der ved Siden af en trofast og velforstaaet Omsorg for Agerdyrkerne og for Agerdyrkningen gif igjennem alt hvad der kom fra denne Commission. Iøvrigt var det og netop en af de Klager, som jeg idelig hørte, kort efterat Forordningen var udkommen, at den havde fornægtet den tilbørlige Retlighed ved kun eenfaldigen at give den Tiendepligtige Ret til at fordre Naturaltienden forvandlet til en fast Afgift, og jeg havde da ikke sjeldent Leilighed til at bruge de samme Grunde til dens Retfærdiggjørelse, som jeg nu har fremsat paa Landsstinget. Jeg havde imidlertid til hiin Tid den Formodning, at det dog i Grunden ikke var en gjensidig Ret, der laae Tiendetagerne paa Hjerte (af hvilken Ret neppe andre end de Tiendetagere, som den nu med visse velbegrundede Indskrænkninger blev tilstaaet ved Pl. 1812, vilde have gjort Brug), men at det var en almindelig Uvillie mod den hele Afløsning af Naturaltienden, der gav sig Luft gjennem hiin Anke, hvilken tiltaler Retfærdighedsfølelsen, saalænge man ikke har gjort sig For-

*) Herom indeholdes Oplysning i Bergsøes Priissskrift om Reventlow i B. S. 323 Note. Iøvrigt er jeg tilbøielig til at troe, at der er nogen Unøjagtighed i Maaden, hvorpaa det Forslag, hvorover Commissionens Betænkning blev indhentet, her er angivet; thi saaledes som det der staaer, vilde den under Nr. 3 anførte Betingelse, som Commissionen skulde have fremsat, og den derfor paaberaabte Grund, ikke ret have vasket sig, hvormod det af Commissionen anførte var aldeles besjiet, hvis hiint Forslag ikke allerede havde indskrænket sig til de Beneficiariet, som ikke vare istand til at opbevære Tienden in natura, og, dette forudsat, har det og faaet sin Virkning i Plafaten. Men med den under Nr. 4 nævnte Betingelse blev dette ikke Tilfældet, skjøndt jeg ikke skjønner rettere, end at den i sig var velgrundet. Men selve Forordningen havde i det Hele behandlet Spørgsmaalet om Beføstningernes Udbredelse fra et mindre rigtigt Synspunkt, der vel i Almindelighed var de Tiendehynde til Forbde, men i dette Undtagelses Tilfælde kom den Tiendeberechtigede til gode.

holdets særegne retlige Natur klar. Nu derimod er det, der giver den samme Anse Indgang, vistnok ikke en større Omhu for Tiendetageren end den, som gjorde sig gjeldende i 1810 eller i 1812, men Bevæggrunden er, at Tiendens Afløsning der, hvor den endnu staaer tilbage, derved vil blive virksommere fremmet, ligesom det og bliver en aldeles nødvendig Følge af hiin Gjenfaldighed, at den Tiendedeel af Tiendens paa anordningsmæssig Naade udfundne Bærdie, der efter Forordningens § 28 II. E. skal tilføies, maa bortfalde; en Forandring, som ellers endog uden Hensyn dertil har meget for sig.

Det vilde nu være naturligere, om den Tiendeafløsning, der saaledes i Statens almindelige Interesse skulde paatvinges den, der heller vilde bære sin gamle Byrde, traadte frem som en bestemt Fordring, Staten gjorde i sit eget Navn, end at man søger at sætte den igiennem ved Hjælp af en Berettigelse, som man tillægger Tiendetageren, medens der i Retsforholdet, rigtig opfattet, Intet er, som hjemler en saadan Berettigelse, og det egentlig heller aldeles ikke er for hans Skyld Man gjør et saadant Forslag. Det ligger iøvrigt i Baggrunden, at man, naar først Tiendeafløsningen paa Forordningens Naade er fuldbragt, da kan paabyde en anden Afløsning, der i høj Grad er truende for de Tiendeberettigedes Liv, og ved hvis Gjennemførelse der ikke vilde blive Spørgsmaal om deres Samtykke. Man mener nemlig, at naar først Naturaltienden overalt var bleven forvandlet til et fast aarligt Bederlag i Korn eller Kornværdie, skulde saadant Bederlag atter afløses ved en Capital, der efter den lovbestemte Rentefod skulde svare til bemeldte Bederlag, dette først ansat til Penge efter et Middeltal af Capitelstarten for en vis Række af Aar. Denne Capital skulde den tiendepligtige Jords Eier enten inden en vis Tid udbetale, eller og, hvad der vel snarere vilde blive antaget, om denne Laane skulde bringes til Udførelse, skulde han vel være berettiget til at udbetale Capitalen, men dog ogsaa kunne beholde den indestaaende i sin Eiendom, enten mod successtvt aarligt Afdrag foruden Renter eller indtil han maatte finde for godt at opsigte samme. Om sliig Afløsning ligefrem skulde paa-

bydes, eller den blot skulde være en Berettigelse for den Tiendepligtige, har været Meningsulighed underkastet. Det første vilde vel nærmest svare til den Tanke, hvorfra Forslaget er gaaet ud, og det vil tage sig synderlig ud, naar man først under Paa-beraabelse af retfærdig Gjensidighed havde besirket en Ret for Tiendetageren til at faae Tienden forvandlet til et fast aarligt Bederlag i Korn eller Kornværdie, men siden gav den Tiendepligtige en eensidig Ret til, naar Omstændighederne gjøre det fordeelagtigt for ham, atter at faae dette Bederlag forvandlet til en Capital, og med Hensyn til dens Afbetaling og Forrentning ligeledes at give alt eller Meget i denne ene Parts Hænder. Men dog kan man være vis paa, at der ingen Gjensidighed heri vil blive indrømmet, ligesom jeg og maa tilstaae, at jeg endnu mere vilde grue for den attraaede Lov, hvis den i foransførte Henseende tilstod begge lige Ret.

Allerede i 1838 indbragtes der for de jydskke Stænder et Forslag om Tiendens fuldstændige Afsløsning mod Capital. Herved havde dog Forslagsstilleren Kammerherre M y l i u s nærmest de Tiendeberettigedes Larm for Die, som han fandt, at Frdg. af 1810 ubillig havde sat tilside. Dette Forslag, hvilket jeg som Rgl. Commissarius udførlig bestred, fik aldeles intet Bifald, og blev ved den indledende Behandling afviißt med 44 Stemmer mod 2. Men i den senere Tid ere Forslag af lignende Indhold fremkomne fra en anden Kant, og synes at gjøre større Lykke, hvilket dog ikke kan tilskrives en grundigere Motivering. En saadan Afsløsning udgjorde imidlertid ingen Deel af det Lovforslag, der paa fornævnte Rigsdag blev forelagt, og det blev derfor kun i Forbigaaende omhandlet; navnlig vilde jeg, uagtet det viste sig, at Nogle vare meget indtagne for samme, ikke vidtløftiggjøre Sagen ved en fuldstændig Prøvelse, men dog erklærede jeg mig meget bestemt mod hiin tvungne Capitalisering. Det er saaledes overensstemmende med hvad jeg oftere har yttret om Hensigten med dette Skrift, at jeg her indlader mig i en saadan yderligere Prøvelse af denne Sagens Deel.

Hvad der har givet den Mening Indgang, at den tiende-

pligtige Jord bør ved en Erstatning i Capital kunne aldeles frigjøres for enhver fra Tienden hidrørende Afgift, er uden Tvivl især den Forestillingsmaade, at Jorden ikke er fri, saalænge en saadan Afgift hviler paa samme. Skjøndt det er noget uegentligt at tale om Jordens Befrielse — man vil dog ikke forandre Skaberens Indretning, at Jorden skal være Menneskene underdanig — er det dog ikke vanskeligt baade at forstaae og at anerkjende, hvad der hermed er Meningen, naar det anvendes paa Naturaltienden. Foruden at Tiendehveren, uagtet de omhyggelige og velbetænkte Bestemmelser, som Forbningen af 8de Januar 1810 ogsaa i denne Henseende indeholder (see dens Affnit II) ikke er lidet indskrænket i Indhøstningen af sin Axl, er det et hæmmende Baand paa den frie Benyttelse af Jorden, at han ikke kan indlade sig paa de Forbedringer, hvorved dens Frugtbarhed kan forøges, uden at give en betydelig Andeel fra sig af det større Udbytte, som han ved Anvendelse af Møie og Formue erhverver. Jeg kan og forstaae hiin Tale i dens Anvendelse paa Arvesæstetafgifter og andre vedvarende Grundrenter, om jeg just ikke ganske kan indrømme de Følgeslutninger, som man deraf har villet udlede; thi naar ikke Jordens Besidder ved særlige Bestemmelser har faaet en større Raadighed end sædvanligt, kan han ikke udstykke sin Eiendom paa den Maade, som det vilde være tilladt den fuldstændige Eier, uden dertil at erhverve Samtykke af den saakaldte Herlighedseier, eller, som Anordningerne lige fra først i dette Aarhundrede (see Frdg. 1ste October 1802 § 16), med et til det virkelige Forhold bedre svarende Navn har kaldt ham, Afgiftseieren. Men derimod kan jeg ikke tillægge Talen om Jordens Ufrihed nogen Betydning, naar den anbringes med Hensyn til det Tiendevederlag, som nu i de allerfleste Tilfælde er traadt istedet for Tienden. Hermed følger navnlig aldeles ingen Indskrænkning i Udstykningsfriheden, men ligesom selve Tienden, efter sin Natur, ikke kunde være til Hinder for nogen Udstykning af den tiendepligtige Jord, saaledes bliver ogsaa det faste Vederlag, der er traadt i sammes Sted, ved Jordens Udstykning uden videre og uden nogen sær Beføstning at fordele mellem alle

Bedkommende paa selv samme Maade som de Rgl. Statter og andre Hartkornsaafgifter. En Eier, paa hvis Eiendom der hviler et slikt Vederlag, har saaledes i eet og alt den samme fulde Raadighed over sin Jord, som han ellers vilde have. Saa fremt man ellers i den blotte Omstændighed, at han har en aarlig Afgift at udrede, vil finde en Indskrænkning i hans Eiendomsret, saa kan dette, strengt taget, ikke modsiges, men den er ikke af anden Natur end den, som al Eiendom er og maa være underkastet. I Særdeleshed er den af lige Beskaffenhed med den paa al Eiendom hvilende Pligt at udrede Afgifter til Staten og Communen. Disse ere i deres Natur endog mere tyngende paa Eiendommen, fordi de baade med Hensyn til deres Størrelse og Udredelsesmaaden m. v. ere ideelige Forandringer underkastede, og der i det Hele er vis Udfigt til at de i Tidernes Løb ville stige, medens Tiendevederlaget udgjør en i sit Kornbeløb uforanderlig Størrelse. At det er i Korn- og ikke i Pengebeløbet Afgiften har denne Egenffab, maa i det Hele ansees overeensstemmende med begge Parter's Lary, saavel som med Naturen af den Forpligtelse, i hvis Sted den træder. Det vil derhos, uagtet enkelte Omsvingninger snart til den ene snart til den anden Side, vedligeholde et stadigt Forhold til de Indtægter, den afgiftspligtige Jord bærer, idetmindste et stadigere end det, der vilde finde Sted, hvis der var en bestemt Pengeafgift at svare. I Tilfælde af stigende Kornpriser vil vel Eieren, saalænge denne Retning vedvarer, være mere bebyrdet, end om han havde faaet et efter den ældre Tids Kornpriser ansat Pengebeløb at udrede, være sig engang for alle eller ved aarlig Afgift. Men, foruden at det omvendte Forhold vilde finde Sted under faldende Kornpriser, vilde det i al Fald kun være en ubillig Fordeel, hvoraf han gif glip, men aldeles intet virkeligt Tab. I det Hele maa endog Naturaltiendens Forvandling til en fast Kornafgift være til afgjort Fordeel for den Tiendepligtige, thi medens Kornpriserne kunne falde og stige, maa Productionen i Tidernes Løb useilbar tiltage og altsaa Afgiftens Udredelse stedse lettes. Vil man gjøre en Sammenligning mellem den Stilling, hvori han vilde komme

ved at afløse Tiendevederlaget med Capital, faa vilde dette sidste vel udfalde til større Fordeel for ham eller for hans Eftermand i Besiddelsen, ikke blot naar Kornet gik høiere, men og naar Rentefoden gik ned under den Størrelse, der var lagt til Grund for Capitaliseringen. Men ligesom og Tingenes Gang kunde blive den modsatte, vilde sliq Fordeel kun være en Forrykkelse af den retfærdige Ligevægt. Affect fra en sliq Udsigt til en mulig Fordeel paa den Tiendeberettigedes Beføstning, vil en aarlig Afgift være langt mindre byrdefuld for den Tiendepligtige end en tilsvarende Capital; thi denne kan det ofte være vanskeligt at bringe tilveie, kun den mere Formuende vilde dertil være istand. Og saa naar Eieren igjen vil sælge, vil det være vanskeligere for mange Lyshavende at udrede den større Capital, som skal betales for den afgiftsfrie Eiendom, end ved Siden af en forholdsmæssig mindre Kjøbesum at overtage sig Afgiften, hvilken ikke, som en tilsvarende Capitalgjeld, vilde være ham til Hinder i at faae et første Prioritetslaan.*) Det siges vel, at det er tungt for Eieren ikke at maatte anvende sit Overskud til at betale sin Gjeld, men foruden at hans Stilling ikke er forskjellig fra den, hvori han befinder sig med Hensyn til sine Afgifter til Staten og Communen, vil der ikke kunne mangle en Eier paa Leilighed til en anden og navnlig med Hensyn til fremtidig Afhændelse af hans Eiendom tjenligere Anvendelse af hans Overskud. Det vilde vistnok i Virkeligheden høre til de store Sjeldenheder, at en Eier havde noget Ønske for at

*) Efr. Frdg. 7de Juni 1827 § 3. At det Fortrin, denne Anordning, i Lighed af de ældre Love, der til stor Fordærvelse for offentlige Stiftelser og Umyndige vare blevne forandrede ved Frdg. 12te Sept. 1806, paa nye har tillagt første Prioritet, ikke er en Vilkaarlighed, saaledes som man endnu stundom maa høre, men dybt begrundet i Forholdenes Natur og ved staaende Erfaringer bekræftet, findes oplyst i den Udvikling i Collegial-Eiendens, der ledsagebe forstjmelbte Forordning, see S. 479 ff. Enhver privat Capitalist vil vist og vide at gjøre denne Forstjel; den gjelder uden Tvivl over hele Verden.

kunne benytte det paa den omspurgte Maade; thi de Eiendoms-
mænd ere faa, som ikke have Prioriteter i deres Eiendom, der kunne
komme dem til langt større Besvær end hiin faste Afgift, og
den, der er fri for Prioriteter, vil og let vide at anvende sit
Overskud enten til hans Eiendoms Forbedring eller til anden
Erhvervelse, ligesom han og vil betænke den mulige Følge, det,
som oven paapeget, ved en tilkommende Afhændelse kan have, at
Kjøberen faaer en større Capital at staffe tilveie. Kun hvis
den saa kaldte Tiendeafløsning indrettes saaledes, at den tiende-
pligtige Eiendomsbesidder kan, efter Behag og Leilighed, udbe-
tale den eller lade den henstaae mod Forrentning eller vel endog
tillige mod smaae Afdrag, bliver han heldigere stillet, end naar
der bliver en fast Afgift paa hans Eiendom. Men at give
ham frit Valg til at benytte de verlende Forhold paa den an-
den Parts Beføstning, vilde dog være en alt for paafaldende
Uretfærdighed.

Ligesom der ikke fra Agerdyrkningens Standpunkt er no-
gen Grund til at anordne Tiendevederlagets tvungne Afløsning
med Capital, saaledes viser det Foransførte, at der heller ikke
fra Tiendernes Side kan være noget Ønske herfor, uden
forsaavidt det hele Afløsningsvæsen med Tilfidesættelse af al
Retfærdighed indrettes efter et eensidigt Hensyn til dem. Men
seer man hen til Tiendetageren, saa kan man ikke andet end
komme til den Erkjendelse, at det baade vilde være Uret og i høi
Grad true mangfoldige for Folkets aandelige og legemlige Lærv
høist vigtige Indretningers Tilværelse. En Fare for de Tiende-
berettigede, som for Resten og under visse Omstændigheder kunde
blive en Fare for de Tiendepligtige, er, at de Kornpriser, der lag-
des til Grund for Tiendevederlagets Ansættelse til Capital,
allerede strax kunne være og i Tidens Løb end mere blive
afvigende fra de virkelige. Saafremt den omhandlede Afløs-
ning enten ligefrem skulde bifaldes, eller der skulde indrømmes
begge Parter en lige gjensidig Ret til at forlange samme, saa
vilde Faren ikke være mindre for de Tiendepligtige end for de
Tiendeberettigede. Men som alt bemærket vil Man sikkert ikke
skride til enten at paatvinge begge Parter en Afløsning, som

ingen af dem begjærer, eller til at indrømme den Tiendeberettigede en Ret til Afløsning imod Tiendeydernes Willie. Der har vel været Tale om, at dette kunde indrømmes ham, naar han vil finde sig i et vist Afslag navnlig af $\frac{1}{5}$ af den beregnede Capitalværdie hvorfor han endda skulde nøies med at tage mod Obligation (See de af Indenrigsministeriet udgivne Forslag til Landboe-Reformer S. 158 og Landboe-Commissionens derover afgivne Betænkninger S. 131). Men heri vilde allerede ligge, at Tiendeafløsningen paafører den Tiendeberettigede et betydeligt Tab, og, ligesom enhver privat Tiendeyder vilde krympe sig ved at benytte en saadan Ret, saalænge det ikke laae klart for hans Vine, at han ellers maatte befrygte endnu større Tab, saaledes vil. det heller ikke kunne overlades til vedkommende Besidzere af offentlige Indretninger (hvortil og Kirker maac henregnes, selv naar der ere private saakaldte Kirkeieiere), efter Behag at give Slip paa en betydelig og for Indretningernes Vedligeholdelse paa en taalelig Fod uundværlig Deel af de samme tilhørende Tienders Værdie. Man kan altsaa vel gaae ud fra den Forudsætning, at det kun bliver paa de Tiendepligtiges Begjæring, Tiendevederlaget kunde forvandles til Capital, og efter hvad der er forhandlet antager jeg tillige, at disse skulde have Valg imellem at udbetale Løsningscapitalen eller derfor udstæde Obligationer. Der vilde da, fornemmelig hvis man ikke vilde sætte en vis Tid, inden hvilken Tiendeyderne skulde benytte deres Ret, være Leilighed for dem til at gjøre dette paa en Tid, hvori Forholdene pegede hen paa stigende Kornpriser, saa at den paa Gjennemsnittet af Priserne i en vis foregaaende Tidsrække beregnede Pengewærdie ikke vilde svare til Fremtiden. Saafremt den Arrække, som har været under Omhandling (25 Aar er vist nok et ret passende Tidsrum) valgtes, vilde der for Diebliffet just ikke være nogen synderlig Anledning til en saadan Speculation. Men der kunne endog i nogle faa Aar indtræffe Forhold, som gavede Sagen en anden Skikkelse. Dersom der først kom nogle Aar, hvori Capitelstarterne gif ned til det Standpunkt, hvorpaa de befandt sig gjennem Aarene 1819—1825, men der herpaa viste sig en Retning til en betydelig Stigen

saaledes som vi faae i nogle af de Aar, der fulgte strax efter, saa blev der nu god Udsigt for den Tiendepligtige til Binding paa den Tiendeberettigedes Beføstning. Endnu mere vilde det blive Tilfældet, hvis den store Guldrigdom, der har viist sig i Californien og flere Lande, skulde, efter at være indstrømmet i Europa, faae en betydelig Indflydelse paa Forholdet mellem Penge og Varer. Hvorvidt der er større eller mindre Sandsynlighed for sliq Omvæltning, vil jeg aldeles lade henstaae. Under vor Forudsætning har den Tiendepligtige det i sin Magt at benytte den Tid, hvori dette har udviklet sig. Det turde allerede i sig selv være usforsvarligt, mod de Bedkommendes Villie, at forvandle en fast Indtægt, der, saa kraftigt som det lader sig gjøre ved Lov, er for evig Tid sikret saaledes, at den skal være uafhængig af Pengenes foranderlige Værdie, ved at befale at den desuagtet kun skal tilsvares med et engang for alle fastsat Pengebeløb. Men det Uretfærdige heri bliver endnu mere fremtrædende, naar det overlades den ene Part at iværksætte denne Forvandling paa en saadan Maade og under saadanne Omstændigheder, at det allerede i Diebliffet er givet, at han derved gjør sig en betydelig Binding paa den andens Beføstning. Paa lige Maade vil Aflysningen umiddelbar medføre uensynligt Tab for den Tiendeberettigede naar den kan paatvinges ham til en Tid hvori Rentefoden er sunken ned under den, der ligger til Grund for Capitalansættelsen. Vi have været en saadan Tilstand meget nær; og, saameget vi end nu ere blevne fjernede derfra, kan dette dog igjen forandre sig. Den føromtalte Tilvært i Guldets Mængde aabner endog en Udsigt dertil; der, hvilke Tvivl der end kunne reises om dens Betydning for Forholdet mellem Penge og Livsformødenhederne, dog som en Muelighed ikke maa lades ud af Agt hvor der er Tale om vilkaarlige Omændringer i velerhvervede Rettigheder. Men selv uden Hensyn til den Leilighed, der gives den ene Part til aabenbart at forurette den anden, kan i et langt Tidsums Løb Rigevægten forstyrres mellem det, der gives og det der erholdes, og Forholdene kunde endog vende sig saaledes, at den, i hvis Hænder Balget var lagt, derunder blev lidende.

Men vist er det, at vort hele Kirkevæsen, vore høiere og lavere Underviisningsanstalter, vore mange velgjørende Stiftelser, hvis Bedligholdelse vore kloge og for disse Formaal nidkjære Fædre for en meget stor Deel have villet grundfæste paa Tiendindtægter, ville blive rystede i deres Grundvolde, naar disse faste, paa den ypperligste Sikkerhed, der lader sig tænke, hvilende Indtægter bleve forvandlede til løse Capitaler, der baade ved Begivenhedernes Magt og ved Mangel paa tilbørlig Forsorg, som det er umuligt fuldstændigt at sikke dem, kunne gaae tabte eller dog, formedelst Renternes Nedsættelse eller forhøjede Priser paa Livets Fornødenheder, blive aldeles utilstrækkelige til de vigtige Indretningers Bedligholdelse. Hvor ilde mange af disse Indretninger vilde være tjente med saadanne tildeels meget smaae Obligationer, hvormed de, efter hvad der hidtil er forhandlet, skulde lade sig Tienden afløse, skal jeg ikke her udvikle, men kun bemærke, at jeg er overbevist om, at jo mere Planen til en saadan Afløsning blev gjenbearbejdet, desto flere svage Sider vilde den frembyde. Dog allerede den Bearbejdelse, Sagen har faaet, har lagt nok af disse svage Sider for Sagen, hvoraf jeg her blot skal nævne det aldeles Utilforladelige i Raaden, hvorpaa den Capital skulde bestemmes, som skulde bevares for Kirken af den Sum, hvormed den saakaldte Kirkeeier skulde faae Kirketienden indløst.

Saaledes har jeg vistnok mere omstændeligt, end det billig burde være fornødent, godtgjort Forkasteligheden af at indføre en enten ganske eller tildeels tvungen Capitalafløsning af den faste Kornafgift, der paa de allerfleste Steder er, og hvor det endnu ikke er steet, snart vil blive sat i Naturaltiendens Sted. Men da Sagen er af saa stor Vigtighed, og hiin Tanke synes at have vundet en saadan Indgang, at der kunde være Fare for at den blev forvandlet til Lov, saa kan jeg dog ikke undlade endnu at berøre, hvad det er, der har skaffet den sine Tilhængere. Det er mig klart, at den er kommet herind fra Udlandet, hvor Naturaltienden for en Deel er ved Lovens Tvang affattet imod Afløsning med Capital, og hvor man med Iver har forkyndt den ovenmeldte Lære om Jorderes Be-

frielse for enhver paa samme hvilende Afgift, som en nødvendig Betingelse for al frie Udvikling. Jeg læste nylig i en Avis om en Forhandling i en tydsk Stænderforsamling angaaende et Lovforslag om Forandring i gjeldende Rettigheder, hvorunder en Mand, der henregnes til Reactionen, udtalte, at slikt Forslag kun hidrørte fra de Rottent=Welcker'ske Statslexicon's=Ideer. Hvorvidt der, efter Forslagets Bestaffenhed, var Tøie til et saadant Udtryk, er noget, hvorom jeg, efter den korte Underretning i Avisen, ikke kan have nogen Mening. Men min Tanke er mange Gange faldet paa hiint Statslexicon, naar jeg i vore Blade har seet paatrængende Fordringer om Omvæltninger i det ovenomhandlede og andre Landbovæsenet vedkommende Forhold, der allerede med saa stor Omhu og Indsigt vare blevne ordnede i vort Fædreland. Det var ingenlunde som om jeg troede, at de Tanker, der laae til Grund for sliige Forslag, havde deres første Oprindelse fra Rottent eller Welcker, eller disses Medarbeidere. Men Statslexiconet har dog været et Organ for alle de Meninger, som gik ud paa i foransførte og andre Retninger at omstøbe den hele Retstilstand, og disse Meninger vare der at finde i al den Glæde, der er saa beqvem for dem, som ønske i Hast at danne dem til at føre et hvitklingende Ord over Statens Anliggender. Saavel Udgiverne som enkelte af deres Medarbeidere hørte og til dem, der som Medlemmer af tydsk Stænderforsamlinger, i Særdeleshed i Baden, have skaffet deres løse Tanker Indflydelse paa Lovgivningen, og det navnlig hvad Tiendens Afløsning angaaer. Det er derfor naturligt, at det meget udbredte Statslexicon har været en af de Porte, hvorigennem den Statsviisdom, som deri prædiktes, ogsaa har faaet Indgang her i Landet. Men herom vidner ogsaa den hele Maade, hvorpaa denne samme Viisdom er blevet prædikeret i vore Blade af Forfattere, der lidet have kjendt eller bekymret sig om at kjende de Forhold her i Landet, som de vilde have ordnede saaledes som det var skeet eller dog forsøgt andetsteds. Vel har man stundom seet Erkjendelse af, at den Lov om Tiendens Afløsning, som Rottent og Welcker

havde sat igjennem i de Badenske Stænder, var gaaet noget for vidt, navnlig deri, at den havde bebyrdet Statskassen med flere Millioner for at de tiendepligtige Jorderes Giere med Lethed skulde blive frie for den Byrde, hvormed de havde erhvervet deres Jorder, uden at Man dog paa den anden Side alt for stærkt skulde plyndre de Tiendeberettigede. Under denne Skikkelse vilde der heller ikke have været at tænke paa, at en Lov om Tiendeafløsning kunde gaae igjennem her i Landet. Men selve Hovedtanken, at Jorden ikke blot skulde gjøres fri for Naturaltienden, men at der heller ikke i Tiendens Sted maatte hvile nogen fast Afgift paa samme, har man betragtet som en afgjort Rets sandhed, hvis Gjennemførelse var en uafviselig Forbring.

At den Berettigelse til Jordens Frigjørelse, hvorfra man gaaer ud, navnlig i den Anvendelse, som der maa gives samme for at den kan benyttes som Hjemmel for det faste Tiendevederlags Afløsning mod Capital, er blottet for antagelig Grund, findes udførlig beviist i det Foregaaende. Men jeg skal dog endnu tilføie et Par Ord om hvad der er bleven tilovers af hiin Tanke i det Land, hvori den først er traadt i Virksomhed. Det er bekjendt, at den franske Nationalforsamling ved en Ratten den 6te August 1789 taget Beslutning kort og godt affkaffede al Tiende saavel som alt Andet hvad man fandt for godt at hense til Feudalrettigheder, uden at enten den Adkomst, hvormed de Corporationer eller Individier, som vare i Besiddelse deraf, havde erhvervet samme, kom under Spørgsmaal, eller at der blev tilstaaet de Vedkommende nogen Erstatning. Det er, om jeg ikke feiler, herfra at Evangeliet om Jorderes Frigjørelse, eller dog i alt Fald det Tilhæng det har fundet, hidrører, og det er idelig blevet sagt, at dette var en af de store ved Revolutionen vundne Fordele, som Frankrig siden, selv i den Tid hvori det stærkest fordømte denne, holdt fast paa, og som navnlig Napoleon lod staae, da han ved sin Civillov søgte at udsone den ved Revolutionen frembragte Tilstand med en fast Orden, der skulde værne mod tilkommende Revolutioner. Nu er det vel ganske vist, at

det ikke faldt Napoleon ind, atter at lægge de Byrder paa Jorberne, som Revolutionen havde taget fra samme; det vilde ikke blot have været en Uretfærdighed, ikke meget mindre end den, som foregik den 6te August 1789, men det vilde tillige have været en Daarskab. Ogsaa er det vist, at Code Napoleon, Art. 530, erklærer enhver Afgift, der lægges paa en fast Eiendom, for afløselig, men, vel at mærke, den tillader dog Creditoren (den som betinger sig en Grundrente) at fastsætte Clausuler og Betingelser for Afløsningen, navnlig og at denne ikke indtræder førend efter en vis Tidsfrist, der dog ikke maa være over 30 Aar. Een af de fire Mænd, som Keiseren havde overdraget den endelige Udarbejdning af Lovbogen, Maleville (siden Præsident i Cassationsretten) har udgivet en Commentar over samme, der viser, at disse fire Mænd deelte sig to imod to angaaende det Spørgsmaal om hvorvidt det burde tilstedes Borgerne at forene sig om en uafsløselig Grundrente, og at navnlig han tilligemed et andet betydeligt Medlem (Portalis, senere Cultusminister), med Iver og Bedholdenhed stemte herfor, men at Keiseren afgjorde Striden ved den Beslutning, der er udtrykt i fornævnte Artikel 530. Maleville bemærker derved, at Forbudet dog er saa godt som tilintetgjort ved den tilføjede Betingelse, da Kjøber og Sælger naar de ønske, at Bederlaget ganske eller tildeels skal bestaae i en uafsløselig Rente, kun behøve at sætte den Capital, hvormed den skal løses, saa høit, at Eieren aldrig kan være tjent med at benytte denne Ret. Det kunde saaledes synes, at Code Napoleon, Art. 530, hører til det Meget i den Napoleonske Lovgivning, der, i det Samme tilsyneladende holder paa saadanne fra Revolutionstiden udgaaede Tanker, der endnu havde Meningen for sig, dog gif ud paa at betage disse deres Kraft. Men, saa stor Vægt hiin Forfatters Fremstilling end har, saa tillader jeg mig dog at troe, at der ved Keiserens Beslutning virkelig blev udrettet noget. Det, der som allerede oven er viist (S. 305), udgjør den eneste Betænkelse ved en uafsløselig Grundrente, er, at den lægger en Hindring i Veien for Jordens Udnyttning, idet den Renteberettigede ikke

behøver at finde sig i, at den ham tilkommende Rente og det Pant, som han derfor har i den samlede Eiendom, udstykses i mindre Dele. Dette Baand paa Eiendommen løsnes nu meget ved den Bestemmelse, der blev truffen i den titnævnte Artikel af Frankrigs Civillov. Der behøves end ikke at sættes nogen urimelig høi Maalestof for Løsningen for at den, der ved sin Eiendoms Overlæbelse vil sikke sig en fast Afgift af denne, dog gjerne samtykker i Afløsningen, medens paa den anden Side ogsaa Kjøberen, hvis der i Liden blev Leilighed til en særdeles fordeelagtig Afhændelse af et Stykke af hans Jord, kunde taale at løse Afgiften efter hiin Maalestof. Naar man tænker sig Afgifter, der ikke ere større end de, der ved Arveskæftes Stiftelse her i Landet have været sædvanlige, saa vil man let kunne forestille sig, at Arveskæfteren kunde finde sig vel tjent med at vinde Ret til at foretage sig en Udstykning ved at løse Afgiften med det $33\frac{1}{2}\%$, det 40% eller endog det 50% dobbelte af dens aarlige Beløb (efter 3 pCt., $2\frac{1}{2}$ pCt. eller 2 pCt. Rentefoden) og at paa den anden Side, Afgiftseieren skøndt han foretrak en fast og vel sikket aarlig Afgift for den Capital, som efter almindelige Forhold i det Høieste kunde indbringe en lige Rente, dog gjerne modtog en saaledes, som foranført, forstyrret Capital. Hiin Lovbestemmelse vilde saaledes aabne en passende Udvei til at faae Sagen ordnet, paa en med begge Parterø Larv og deres Ønsker stemmende Maade, og saa fordærvelig end en ubunden Udstykningsfrihed kan være, er der dog noget Betænkeligt i at en Contract kan for al evig Tid gjøre det umuligt at foretage en efter de almindelige Love tilfældelig Deling af Jorden, (for hvilken Deling der iøvrigt i Frankrig fra Revolutionens Tid ingen Grændse har været) der, maaskee saaledes som Forholdene vare blevne, kunde være meget gavnlig. Vel udelukkede Artiklen ikke den Mulighed at Løsningscapitalen kunde sættes saa høit, at der ei blev at tænke paa Afløsning. Men det er i Gjærningen dog saa godt som umuligt, at Parterne vilde derom komme overeens, og i al Fald var det ikke nogen Ulykke, om et eller andet ganske enkelt Grundstykke i Landet var, ved fælleds Samtykke, underlagt et

saabant Baand, som dog i Tidens Løb vilde lade sig løse ved en til fælles Interesse svarende Overenskomst. Iøvrigt viser det, af bemeldte Forfatter, som Medlem af den Commission, hvori benævnte Lovbog blev udarbejdet, afgivne Botum, at det ældre Arveforpagtningsforhold i Frankrig, om hvis Fornylse der var Tale, ingenlunde svarede til vort Arvefæste, navnlig saaledes som det er blevet, hvor det er stiftet i en senere Tid. Den hele Fremstilling knyttes til det romerske Begreb om emphytheusis, og det forudsættes, at det kun er forhen udyrkede Jorder, der saaledes overlodes, og kun fattige Folk, som derpaa gik ind, samt at der ikke foruden den betingede aarlige Afgift betaltes nogen Kjøbesum. Iøvrigt gaaer det ovennævnte Botum ud paa at vise, at Arveforpagtning dog, og det, uagtet de egentlige godsherrelige Rettigheder, som i ældre Tider vare forbundne med Afgiften, havde virket saare gavnligt for Landets Opdyrking, og at den ligeledes i Fremtiden, hvor der iøvrigt ei kunde være Tale om bemeldte Rettigheder, kunde med Nytte anvendes og uden Frygt for nogen skadelig Følge tilstedes. De saaledes udviklede Grunde turde være aldeles afgjørende imod de to Medlemmer af Lovcommissionen, som ganske vilde fortrænge det Slags Contrakter*); men de kunne ikke have nogen Vægt imod den Bestemmelse, som Keiseren traf. Dette synes Forfatteren heller ikke at antage, men naar han mener, at den i Virkeligheden faldt aldeles sammen med det han vilde, saa har jeg allerede viist, at det ikke saa ganske var Tilfældet; og efter den særlige Bessaffenhed af de Arveforpagtninger, som i Frankrig havde fundet Sted, maatte det netop ansees meget hensigtsmæssigt, paa den ene Side at ikke den, der havde faaet en Jord i Arveforpagtning uden Kjøbesum og mod en ringe Afgift, skulde have Ret til om kort Tid at erhverve fuldstændig Eiendom, naar han kunde gjøre Udveie til den Capital, der efter almindelig Rentefod (som i Frankrig var 5 pCt.) svarede til hiin Afgift, men at Afgifts-

*) See om alt det Foransførte Malevilles Commentar über das Gesetzbuch Napoleons, 2. Theil, S. 141—147.

eieren dog paa den anden Side ikke heller skulde have en ubegrændset Leilighed til i Tiden, naar Jorderne vare bragte i den Stand, at flere Familier kunde leve paa samme, at forhindre dette eller stille de meest byrdefulde Betingelser for sit Samtykke. Afsløseligheden under den i Code Napoleon bestemte Betingelse turde saaledes have været en meget vel valgt Udvei, den vare nu udtænkt af Keiseren selv eller, som turde være nok saa sandsynligt, af Canzleren, den store Jurist og kloge Statsmand *Cambacères*, gjennem hvem Lovcommissionens Andragender gif til Keiseren.

Men for en Capitalafsløsning af Tiendevederlaget vilde den saaledes udviklede Lovgrund aldeles ikke tale, da det, som bemærket (S. 305—306), aldrig er til Hinder for nogen Fordeeling af Jorden. Ved Udarbejdelsen af Code Napoleon kunde der slet ikke være Tale om denne Gjenstand, da al Tiende efter 1789 var affkaffet uden Vederlag. Der er saaledes, om man endog vilde tillægge den franske Lovgivning en nok saa stor Vægt, aldeles intet deri, som kunde tale til Fordeel for den her omhandlede Afsløsning. Men ligesaa lidet eller endnu mindre frembyder Betragtningen over hvad der andre Steder er skeet for Naturaltiendens Affkaffelse nogen Anledning til at forlade den Vej, som vor Lovgivning forlængst har indslaaet til dette Formaaels Opnaaelse.

Med Undtagelse af det revolutionaire Frankrig og de Lande, hvortil Revolutionen eller den derfra udgaaende Lovgivning, dog i Almindelighed med nogen Lempning, udvidede sig, er Danmark uden Tvivl den Stat, hvori der først er gjort noget alvorligt Skridt for Naturaltiendens Affkaffelse. Man kunde endog gjerne sige, at den danske Regjering allerede tidligere havde lagt Haand paa Værket; thi imellem de Forbedringer i vor Landboe-Forsatning, som Erdsn. af 15de April 1768 overdrog til det da nedfattede Landvæsens-Collegii Forsorg, var den at faae den skadelige Naturaltiende forvandlet til en uforanderlig Afgift i Korn eller Penge (S 6). Men foruden at dette ikke blev gennemført og det hele Landvæsens Collegium, saavel som den Landvæsens-Commission, der efter Erdsn. af 7de December

1770 traadte i Sammes Sted, blev hævet ved Forordningen af 21 Januar 1773, er det ikke at formode, at man virkelig var kommen til en fast Plan til denne velgjørende Forandrings Iværksættelse. Saa alvorlig Landvæsnets og Bondestandens Opkomst laae de Mænd paa Hjerte, som den Tid lebede Regjeringens Skridt i fornævnte Retning, og saa megen Aand og Dygtighed der end fandtes blandt disse, saa havde de, som endog størstedels vare Fremmede, ikke den nødtvungne Kundskab til Forholdene, og vilde neppe heller have fundet den Understøttelse i Landet, at en saadan Plan til den Tid paa en retfærdig og hensigtsmæssig Maade havde ladet sig gennemføre. *) Hvor langt den daværende Bestyrelse i saa Henseende stod tilbage for den, der i en senere Tid paa nye optog de da paatænkte Reformer og heldigen bragte dem til Udførelse, vil være aldeles klart, naar man sammenligner den fra den Første udgaaede Hoveriforordning af 20 Febr. 1771, med de Anordninger, hvorved Hoveriet senere blev ordnet. Hverken Ret eller Billighed var iagttaget ved hiin Forordning, der vilkaarligt satte Hoveriet i eensformigt Forhold til Hartkornet, uden Hensyn til de Omstændigheder, der efter de sidstnævnte Anordninger bleve lagte til Grund, og det er derfor ikke saa meget at undre over, at denne ufuldkomne Anordning under den paafølgende Regjering blev ophævet, skjøndt jeg ikke kan billige Maaden, hvorpaa Sagen blev behandlet ved Forordningen 12te August 1773. Det var imidlertid maaskee ikke Skade, at de da paatænkte Landboreformer kom til at hvile under denne Regjering, for som en Arv fra hiin Tid at blive gjen-

*) Det synes som om Mange gjerne ville tillægge Struensee Æren for hiin Tids Bestræbelser i den ovennævnte Retning; men allerede det jeg har anført viser, at de skrive sig fra en ældre Tid. Struensee var imidlertid fremt til Fordeel for samme, skjøndt der i hans Tid ikke skete noget videre til dens Fremme, end at den ovenomtalte Anordning om Hoveriet, der tidligere var forberedt, i den Tid udfom.

nemført af den unge Fyrste, der gjorde Samme til en Hovedopgave for sit Liv, og som fandt den kraftigste og dygtigste Understøttelse saavel blandt de Mænd, som han kunde betro de høieste Poster i Staten, som og trindt omkring i Landet, hvor Meningen imidlertid var forberedet for slige Forandringer.

Dog hvormegen eller liden Bægt man end vil lægge paa hiin Regjeringens tidligere Stræben, saa staaer det fast, at Naturaltiendens Ophævelse allerede var i en velordnet Gang her i Landet, medens der andensteds endnu intet Væsentligt var gjort for samme anderledes end ad den revolutionaire Wei. Det skulde derfor være synderligt, om vi i dette Stykke skulde behøve at lade os belære af andre Landes Exempel, og det saaledes, at det bragte os til at gjøre alt det om, som vi have gjort. Men der er ikke anført noget, som kunde tale for at den Fremgangsmaade, som man i andre Lande har brugt, forsaavidt den har været forskjellig fra vor (thi dette har ikke ubetinget været Tilfældet), i nogen Maade har været helligere end denne. Evertimod kunne vi, med fuldeste Ret, tilegne vort Fædreland og dets Regjering den Ære, at have saa godt som gjennemført denne store Reform (det Lidet, der staaer tilbage, lader sig meget let fremskynde) paa en mere fyldestgjørende Maade, end i noget andet Land. Men heller ikke har man, saavidt vides, nogetsteds tænkt paa ved Lovens Tvang at omændre den til fast Kornvederlag forvandlede Tiende til en Capitalbetaling. Det er kun den endnu bestaaende Naturaltiende, hvis Afløsning paa denne Maade er blevet paabudt, og det tildeels under Indvirkning af visse løse Tidsideer, som Tiden nu igjen er i Begreb med at forkaste. Der kunne iøvrigt gjerne i andre Lande være Forhold, som kunne gjøre Afløsning med Capital mere anbefalelig end hos os; men om de end der havde gjort vel i at vælge dette Middel, saa vilde vi dog ikke gjøre vel, om vi, for at følge dette Exempel, vendte om fra den velbetænkte Wei, som vi ikke blot med Held have betraadt, men endog næsten bragt til Ende.

XXII.

Det tildrog sig, saavidt erindres, aldeles ikke Pressens Opmærksomhed, at Frdgn. 1ste October 1802 inddrog de prisvilegerede Jorder saavelsom Tiender under den ved samme paabudne nye Skat. Der vare vistnok ikke Mange, der bleve andet vaer i denne Forordning end den nye Skattebyrde, hvorover man naturligviis ikke kunde glæde sig, medens der dog ikke heller faldt mange Suk, da den levende Handel og fordeelagtige Af sætning af Landets Frembringelser havde en saadan Indflydelse paa det Erhverv, hvorfra Borgerne maatte hente Midlerne til Betaling af deres Skatter, at disse i deres Heelhed endog vare mindre byrdefulde end de havde været i en nær foran liggende Tid. Men den store og følgerige Grund sætning, der først ved denne Forordning blev sat i Virksomhed (sfr. oven Side 279—280), blev ikke bemærket og fandt saaledes heller ikke behørig Paaskjønnelse af det Hartkorns Brugere, der ved det forhen befrieede Hartkorns saavelsom Tiendernes Deeltagelse fik Lettelse i de Byrder, der bleve lagte paa Landbruget, medens vist det frie Hartkorns Ciere, og maaskee endnu mere de Tiendeberettigede, vare noget utilfredse med den nye Bestatning, uden at der dog fra først af hørtes nogen synderlig Klage derover, ligesom vel og kun Faa tydelig erkjendte det nye Princip og dets Følger. Den foransførte nye Retning i Skattelovene havde fortjent saa meget mere levende Paaskjønnelse, som den Mand, hvorfra Forordningen fortrinsviis gik ud, var en af Landets største Gods- og Tiendeieere. Men denne Mand gav endnu stærkere Beviser paa sin store Uegenyttighed derved, at han stedse søgte de yderligere Bidrag, som Landbruget, især under Krigen og det forstyrrede Pengevæsen, havde at yde til Statens Fornødheder, ved en efterhaanden meget vidtgaaende Forhøielse af den ved Frdgn. 1 October 1802 paabudne Skat, medens de gamle Hartkorns Skatter, hvori det frie Jordegods og Tiender saa godt som ingen Deel toge, i hiin Periode for det meste kun bleve ubredte med det forrige Beløb i de saa dybt nedsatte Pengerepræsenta-

tiver og senere vel kom til at yde noget mere end dette Beløb, men dog langt fra ikke i Forhold til Betalingsmidlets nedsatte Værdi. Efterat hine Forhøielser af den ved Frdgn. 1 October 1802 paabudne Skat vare indtraadte, lod derimod Klage over samme sig høre tidligst og stærkest fra Geistligheden, der vist nok ogsaa var særdeles lidende under samme; og ved Resolution af 11te Juni 1817 blev for dens Vedkommende den paafaldende Ubillighed afhjulpet, at den Maalestof (Areal), hvorefter Skatten paa de saakaldte skattefrie Jorder var ansat, stundom førte til en høiere Beskatning end om de havde hørt til de upriviligeredes Klasse (i hvilket Tilfælde Hartornet dog efter en vis Værdiansættelse vilde have været Reglen). Der blev nemlig givet dem Ret til istedet derfor at udrede Skatten i Forhold til deres Hartorn, dette dog ansat rigelig til det, der var Middels størrelsen for det upriviligerede Hartorn*); en Lettelse, der dog ikke blev tilstaaet andre privilegerede Jorder eller Brugere, hvilke ansaaes mindre trængende dertil. Derimod hævede Frdgn. af 15de April 1818, paa en mere omfattende Maade, hiin i enkelte Tilfælde indtræffende Anomalie, men bestemte derhos Forholdet mellem privilegeret og upriviligeret Jords Beskatning saaledes som det, naar Sagen tages i sin Heelhed, var blevet efter den ovenmeldte Omvæltning, altsaa i høi Grad til Fordeel for de sidstnævnte Jorders Besiddere. Denne hele Sag giver Anledning til at beklage, at der i 1802 og de nærmest paafølgende Aar ikke endnu meddeektes Almeenheten Oplysning om Bevæggrundene til de ud-

*) See Coll. Tidenden for 1817 S. 738—740. Det var vel en naturlig Følge af, at Skatten efter Frdgn. 1ste October 1802 udrededes efter en anden Maalestof for privilegerede end for upriviligerede Jorder, at den i enkelte og vel mange Tilfælde kunde føre til en større Beskatning for de førstnævnte. Men saalibet der end var at erindre herimod, saalænge hiin Skat kun udgjorde en ikke betydelig Deel af den hele paa upriviligeret Jord hvilende Skat, saa blev det dog til en høist trykkende Anomalie, efterat hiin Skat var gaaet saa meget i Veiret og den øvrige Skat saaledes nedsjunken, at Skatteprivilegiet endog kunde blive til en Byrde.

komne Love og disses enkelte Bestemmelser. I saa Fald vilde dog rigtigere Begreber været blevne udbredte, saavel om den store Forandring i Beskatningsforholdene, der var foregaaet til Behyrdelse for de forhen skattefrie Jorder og til Løttelse for de øvrige, som og om den Retfærdighed, hvormed Grændsen oprindeligiis var sat, om de særegne Begivenheder, der havde forrykket Grændsestjeldet, saaledes at meget Mere kom ind under de privilegerede Jorders Beskatning, end der ved hiin retfærdige Grundsaetning var tilstgjet, og om det fordoblede Krav, som dette gav paa, at Rettigheden blev agtet inden for den Begrændsning, som den havde faaet og som alt længe havde vundet en Fasthed, hvorefter enhver Mand i Landet havde troet med Sikkerhed at kunne indrette sig i Velfærds-Anliggender. Vel er Sagens rette Sammenhæng for længst blevet oplyst, men den Gang havde allerede falske Forestillinger om Forholdene faaet saadant Indpas, at det er blevet muligt, at sætte en Lov igjennem, der, skjøndt den just ikke aldeles uden Erstatning har frataget de frie Jorders Besiddere hvad Tidens Omstiftning havde levnet dem af deres Skattefrihed, dog ikke har givet den fuldstændige Erstatning, der efter Grundlovens § 87 maatte tilkomme dem. Det er endog uvisst, om den Erstatning, der er tilstaaet, af Folkethinget blev betragtet som Ret eller som en Hvimodighed; idetmindste have Mange ikke villet erkjende nogen Ret. Under disse Forhandlinger har man endog paaberaabt sig det, der skete ved Frdgn. 1ste October 1802, som en Grund hvorfor man, hvis man et vilde være ædelmodig, nu gjerne kunde tage hele Rettigheden bort, medens den burde have vundet forøget Sikkerhed derved, at den Uret, den vilde have indeholdt, hvis den havde været fastholdt i sin uindskrænkede Almindelighed, var taget bort. Dog, jeg har saavel i Stænderne som paa Rigsdagen saa udførligt behandlet det hele Spørgsmaal, og der er saa aldeles Intet fremkommet, der endog blot berører mine Grunde, at jeg ikke her skal indlade mig videre herpaa.

Her er ikke Stedet til at afhandle de ikke ringe Ufuldkommenheder ved Enkelthederne i den ved Frdgn. 1ste October 1802 indførte nye Beskatningsmaade. De vedkomme ikke den

Side af hvin Tids Lovgivning, der har bragt mig til her at inddrage dem under mine Betragtninger. De indeholde heller ingen tilstrækkelig Grund til at tage noget bort af den Roes, der tilkommer de Mænd, som til den Tid udarbejdede Love af dette Slags, for Sagkundskab og godt Overlæg saavel som for den reneste Villie. Det var kun en foreløbig Maalestok, der skulde indføres for den nye Stat, saalænge til den kunde blive afløst af en ny Matrikul, og inden man fik den lod der sig ikke let opstille nogen mere forholdsmæssig. Men Skade var det, at den nye Matrikul traf sig saa langt hen, og at Skatten, ved de store Udvidelser som der foregik under Krigen, naaede en saadan Størrelse, at Misforholdene fik en Betydenhed, hvorom der oprindeligiis ikke kunde være Tanke. Ogsaa er forlængst (fra 15de April 1818) den ved Forordningen bestemte Maalestok for Jordskatten afføst; derimod har den ved den Forøgelse, den efterhaanden har faaet, ledet til en for høi Beskatning af Tiender, hvilke i Særdeleshed bleve medtagne til Bankhæftelse i en det rette Forhold betydeligt overstigende Grad*); og dersom man vil blive ved at bygge forøgede

*) See herom mit Skrift: „For Opretholdelsen af den danske Stat i dens Heelhed“, Side 292, Note. Da de $\frac{2}{3}$ af Hestelsesrenten af-fortes i Landskatten, har Følgen deraf for de Tiendeberettigede dog ikke været betydelig, og i den senere Tid er det dem til Fordeel, som paa en Maade kan erstatte det Tab de have lidt i den fore-gaaende Periode. Hvad de Tiender angaaer, hvormed Geistligheden er beneficeret, er vel et andet Forhold fremkommet ved Freden. 11te Septbr. 1822, men da det i sin Heelhed var til Vættelse for denne Klasse, kan det her ikke videre komme i Betragtning. Derimod er der kommet en uforholdsmæssig stor Deel af Landskatten paa Tienden. Selv om Tiendeindtægten ikke ved dens Forvandling til fast Bederlag var blevet saa betydelig indskrænket, vilde man dog neppe i Gjennemsnit kunne sætte hver enkelt Part af Korntienden til højere end $\frac{1}{10}$ mod selve det Jordbrug, hvoraf den svares, thi er end Tiendetageren fri for Dyrkningsomkostninger, saa har han hel-ler ikke Deel i de mangfoldige Indtægter Jorden giver af sig uden-for Kornavlens; men i sin nuværende Tilstand kan, uden for de ganske saa Tilfælde, hvori Tienden endnu oppebæres i Kjerven (see

Skatter paa samme, efter de engang antagne eller endog et vilkaarlig forøget Forhold, maa det saa meget mere føre til en

oven S. 301), og hvori Landskatten og er høiere end den, hvortil her tages Hensyn, ingen af Tiendens tre Døle ansættes saa høit. Skattelovgivningen har og indtil den seneste Tid derpaa været opmærksom. I Særdeleshed blev det i 1811—1817, da den ved Frdgn. 1 Octbr. 1802 paabudne Skat, under Pengerepræsentativernes dybe Medværdigelse og de gamle Hartkorns = Skatters derved foranledigede Ubethdelighed, ved en aarlig Plakat blev forhøjet i stort Forhold, stedsf iagttaget, at Tiendeafgiften dog fik en meget ringere Forhøielse (omtrent $\frac{2}{3}$) end den, Jordafgiften blev underkastet, og ved Frdgn. 15de April 1818 blev Tiendeafgiften, forsaavidt Tienden er overdraget Yderen for bestandig anderledes end mod blot Pengegødtgjørelse (hvilket som det almindeligste Tilfælde er det eneste, hvorom jeg her skal udlade mig), sat til noget under $\frac{1}{8}$ af den hele paa uprivilegeret Hartkorn hvilende Landkat. Men dette var igrunnen en for Tienden meget usorbeelagtig Ansættelse, saa meget mere som det dog allene skulde være den fra 1ste Octbr. 1802 paaløbne Skat som her kunde komme i Betragtning, og ikke de ældre Hartkorns = Skatter, af hvilke Konge- og Kirke-Tienden desuden havde og beholdt en særegen Andeel; det blev og senere erkjendt, at Frdgn. var gaaet Tienderne for nær, i det Tiendeafgiften ved Frdgn. 10de Januar 1823, der siden stedsf er blevet Reglen for Landskatten, fik en dybere Nedsettelse end Jordafgiften, saa at den for den ovennævnte Art af Tiende blev kun lidet over $\frac{1}{4}$ af Skatten paa uprivilegeret Hartkorn. Men ved de hidtil udkomne Krigsskatslove er den sat til omtrent $\frac{1}{8}$, foruden at den særlige Skat paa Tiendehartkornet ogsaa er sat i et ikke lidet høiere Forhold til Ager- og Engs-Hartkornet end det, Frdgn. 15de April 1818 hjemlede. Der har endog været handlet om Tiendens yderligere Vedbyrdelse. Det er dog klart, at Tiendevederlagets Værdie i Forhold til Jorden betydelig har formindsket sig siden 1823 og fremdeles stedsf vil nedfalde, saa at den vel, saalænge ingen almindelig Nedsettelse i Glødomsskatterne kan ske, vist nok bør beholde den Byrde, som nu i mange Aar har hvilet paa samme, men ikke egner sig til yderligere Beskatning, og mindst til, saaledes som det har været paalænt, i et vist bestemt Forhold til den Jord, hvorpaa den hviler, og det derhos et meget for høit, at gjøres til en vedvarende Maalestof for de Skatter, som i Tiden

overdreven Bebyrdelse for denne Art af Eiendom, som den efter de Forandringer, som den paa de allerfleste Steder har modtaget, ikke har den Egenkab som Jorderne, efterhaanden at give vorende Indtægter, hvorimod det Beberlag, der er sat i den oprindelige Tiendes Sted, størstedeles er sat under langt mindre gunstige Productionsforhold.

Den omtrent samtidig med Skatteforordningen af 1ste October 1802 for Danmark og for Norge udgivne Forordning for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen af 15 Decbr. s. A. vakte vel nogen Opmærksomhed her i Riget, da det erfarede, at Stat var mod Ridderstabets Protest paalagt ogsaa de til de adelige Gods hørende Hovedgaardsjorder, og at Præsidenten for det daværende tydske Cancellie deraf havde taget Anledning til at forlange sin Afsked baade i denne Egenkab og som Statsminister, der og var ham meddeelt, samt endvidere at den Holsteenske Deel af Ridderstabet var fundet at paaanke det formeentlige Brud paa dets Privilegier for den tydske Rigsret. Man var, som naturligt, her vel tilfreds med den Bestemthed, Regjeringen havde viist, ligesom man og indsaae, at Kongerigerne vilde være udsatte for Overbebyrdelse, naar Kongen, medens han der havde en uindskrænket Beskatningret, skulde i Hertugdømmene behøve Ridderstabets Indvilgelse. Men Deeltagelsen i denne saa følgerige Begivenhed var dog saare liden her i Riget, og der var udenfor de Regjeringsmænd, som havde havt med Sagen at gjøre, ikke let nogen,

funne blive at ligne paa Landeiendomme (see Folkethingstibenden 1ste Sessjon. Sp. 133—175. Skjøndt dette ikke er blevet udført, saa sees det dog ikke, om Grundfættningens Urigtighed er tilfulde erkjendt, hvorimod det nye Forslag til en Krigsskatslov synes at vise det modsatte. Det er med Hensyn dertil at jeg, som ikke i Landstingets første Sessjon fik Leilighed til berom at udtale mig (see Landstingstibenden S. 3028—3029, 3120—3121) og maa see heller ikke faaer en saadan i anden Sessjon, har anbragt en Fremstilling af dette Anliggende i nærværende Note, hvori jeg dog har maattet tilbageholde adskilligt, som kunde tjene til hyderligere Bekræftelse for min Paastand.

som bekyndrede sig om at sætte sig ind i Sagens Rets spørgsmål *).

XXIII.

Med Hensyn til de øvrige i det første Decennium efter Frdgn. 27de September 1799 udfomne Landbosforholdene vedkommende Love, har jeg intet at tilføie det oven S. 282—288 Anførte. Derimod ere der nogle af de øvrige ovenomtalte i hiint Tidsrum udfomne Forordninger, hvorved jeg endnu har en Deel at bemærke, til yderligere Oplysning om, at der i disse ikke vilde have været en mere fremskribende Retning, om Pressefriheden var blevet paa samme Fod som i det nærmest forudgaaende Decennium. Herved vil jeg og komme til at udbrede mig over den Deel af Lovgivningen og Statsstyrelsen for den senere Tid, der staaer i Forbindelse med hine Anordninger.

Hvad nu den ved ovennævnte Frdgn. 21de Marts 1800 indførte Reform i Haandværksslugene, navnlig i Kjøbenhavn, angaaer, da har man en Mængde af Kjendsgjerninger til Beviis for, at der ingenlunde var nogen Stemning for en større Grad af Næringsfrihed, end denne Forordning hjemlede. Paa den Tid, da den udfom, hørte man ikke sjældent mangehaande Bekymringer yttre over de fordærvelige Følger, som den vilde føre med sig, navnlig at den vilde undergrave Orden og Disciplin i Haandværksstanden, forsøge Svendenes Fordringer og forlede dem til tidligere og uden tilstrækkelige Udfigter at nedlægge sig, og medens de vilde skuffe Almeenheten med uforsvarligt Arbejde og omsider falde Fattigvæsenet til Byrde, dog gjøre de rette Mestere betydeligt Afbræk. Derimod mærkede jeg ikke noget Spor til den Mening, at der ei var givet Frihed nok. Hine Stemninger traadte ikke særdeles frem i Pressen, men de ere fra det daglige Liv i hiin Tid mig i levende Erindring, og jeg tør troe, at der i den Tids vist nok meget magre Bladlitteratur, f. Ex. i Politivennen og Kjøbenhavns

*) Nysnævnte mit Skrifst, Side 90—99.

Skilberie, vil findes en Deel Smaaklager over den givne Frihed, og kun Lidet eller Intet i en modsat Retning. Men fra ingen af Siderne kom der noget frem af den Betydning, at jeg har bevaret det i min Huskommelse. Man vil maaſtee mene, at dette netop var en Virkning af Trykkesfrihedens Indſkrænkning. Men foruden at dog Frdgn. 27de Septbr. 1799, ikke kunde have været til Hinder for endog med Eftertryk at tage sig af Næringsfrihedens Sag, behøver man kun at kaste et Blik ſaa vel til den nærmest foregaaende Tid, hvori der var ſaa meget Liv i Trykkesfriheden, ſom og til den hele paaſølgende Tid, for at overbevise ſig om, at Preſſen aldeles ikke vilde have formaaet noget til at føre Reformen videre end den gif ved bemeldte Forordning. Det var viſtnok i hiin Tid hyppigt, at der taltes et stærkt Sprog om det Uretfærdige og Skadelige i de Baand, ſom Laug og andre lignende Indretninger lagde paa den naturlige Ret til at ernære ſig, ligefom og dette ofte har ladet ſig høre i den ſenere Tid. Men ſlige almindelige Talemaader vare intet værd, og Skribenterne traadte ligesaa lidet i hiin ſom i denne Tid frem med noget, der kunde anſees ſom et virkelig Bidrag til Løsningen af de vanſkelige Opgaver, ſom vilde være forbundne med en Omordning af Næringsforholdene, medens de heller ikke havde ovøvet at tilraade en ubegrændſet Næringsfrihed. Der var dog fremkommet en ganſke særdeles Opfordring for Skribenterne til at anvende deres Tænkning paa dette Omne, idet der under 11te Auguſt 1794 var nedſat en Commiſſion, hvori flere af Statens meeſt anſete og friſindede Embedsmænd havde Sæde, til at underſøge Haandværkſlaugene i Kjøbenhavn og gjøre Forſlag til de fornødne Forandringer, og det var vitterligt, at den var betænkt paa at afſtaffe alle utilbørlige Indſkrænkninger i Borgernes frie Virksomhed. Den holdt derhos ſine Forſamlinger for aabne Døre og kaldte ſaa vel Svende ſom Meſtere for ſig til at meddele Oplyſninger og Meningsytringer, og navnlig udtalte den Mand, der var Sjælen i Commiſſionen, Colbjørnſen, ſig ved ſaadanne Leiligheder ofte aabent og stærkt imod de ſidſtes Forordninger paa at vedligeholde Laugsbaandene

Selve denne Commissions Forhandlinger ere blevne trykte uden dog at komme i Boghandelen, og de indeholde vistnok et værdifuldt Bidrag til Opgavens Løsning. Men fra Stribentverdenen blev i hiin Tid Intet ydet i den Retning. Jeg kjender kun eet Forfatterarbejde til Bedste for Næringsfriheden fra den Tid, som kunde synes at gjøre en Undtagelse, nemlig en Afhandling af Prof. Gamborg, kaldet Theori og Erfaring om Laugsvæsnets Skadelighed, indført i Minerva for 1795; men med Undtagelse af hvad Forfatteren havde optaget af Stampes mange Aar tilbage som General-Procureur afgivne, men nu ved Trykken kundgjorte lyse og eftertryffelige Erklæringer, indeholdt denne Afhandling Intet, som kunde give den i Overskriften forkyndte Mening nogen egentlig Vægt. Det blev og almindelig erkjendt, at et af Oibermanden for et Handelslaug i den Anledning udgivet Modskrift (hvorved iøvrigt en meget anseet Stribent antages at have været ham behjælpelig) baade i Argumentation og Fremstilling rigelig veiede op imod hiin Afhandling. Iøvrigt var Frdgn. 21de Marts 1800 i visse Dele mindre begunstigende for Næringsfriheden end det Forslag, som kom fra den ovenmeldte Commission. Navnlig gif dette ud paa, at den Haandværkspænd, der efter 4 Aars Arbejde i denne Egenkab var, saaledes som Frdgn. § 19 hjemlede, blevet Frimester, efter andre 4 Aars Forløb kunde, uden nogen Mesterprøve, komme ind i Lauget og nyde fuldstændige Mesterrettigheder. Man kunde maaskee derfor mene, at det var den imidlertid udfomne Frdgn. 27de Septbr. 1799, der var Aarsag i at dette ei ved Forordningen blev tilstaaet. Men dette bortfalder aldeles naar man betænker, at en Kongelig Resolution af 18de Juli 1798 (Canc. Circ. 24de s. M.) allerede havde forkastet bemeldte Forslag, ligesom jeg og kan paaberaabe mig, at det i den af en meget indsigtsfuld og for Ophævelsen af alle unødvendige Bænd paa Næringsfriheden ivrig Committee i 1847 afgivne Betænkning, som jeg siden nærmere skal omtale, er blevet erkjendt, at Forslaget end ikke nu egnede sig til at tages til Følge*).

*) S. 37.

I en senere Tid saae man i Pressen ikke sjældent Klager over Forordningen, men endnu mere over den Afgang til uden laugs-mæssige Betingelser at drive Næring, som deels allerede tidligere deels siden efterhaanden i større og større Omfang blev indrømmet Medlemmerne af de borgerlige Corpser især i Kjøbenhavn, deels ved særlige Bevillinger blev forundt Enkelte. Men fornemmelig kom slige Klager over den alt for lette Afgang til borgerlige Næringsveie fra Vvirgheder og Communalbestyrelser, for en stor Deel fremkaldte ved Besværinger fra Laugene og Corporationerne. Herved foranledigedes og adskillige Anordninger, hvorved Næringsfriheden i flere Retninger blev yderligere begrændset. Ogsaa blev Cancelliet, hvorfra de fleste af de Bevillinger vare komne, hvorover der førtes Klager, i en senere Periode meget mere tilbageholden ei alene med Bevillinger til at gjøre Undtagelser fra de almindelige Love om Næringsvæsenet, men og i at afgive Resolutioner angaaende Spørgsmaale om disse eller om de givne Bevillingers Fortolkning, hvorover der desaarfag nu idelig opstod uhyggelige tildeels ikke lidet vidtløftige og kostbare Rettergangstrætter. Jeg skal ikke paa dette Sted udbrede mig over de ovenpaapegede Anordninger og Regjerings-Maximer, saalidt som over hvad der skeete i den ovenpaapegede Tid deels til Ophævelse af de ældre Baand paa Næringsvirksomheden (hvoraf der og foresaldt adskilligt), deels i en modsat Retning. Her er ikke Tale om Lovenes og Grundsætningernes Rigtighed i og for sig, men kun om deres Forhold til hvad der nærmest maatte anses som den almindelige Mening. Fra denne Side skal jeg bringe et Par mærkelige Omstændigheder i Grindring. Den første er, at adskillige laugsberettigede Borgers Uutilfredshed med de Handels-Bevillinger, som vare tilstaaede Jøder, havde en betydelig Deel i de Voldsomheder, der i 1819 bleve udøvede mod disse, og at Cancelliet kom i den Nødvendighed at maatte nedlægge allerunderdanigst Forestilling om alle de af Samme udstedte Bevillinger af dette Slags, hvorover der fra en vis Side var indgivet en Fortegnelse, paa Bunden af hvilken der laae en Klage. Den Kongelige Resolution af

10de November 1819, der bifaldt de af Cancelliet fulgte Grundsætninger, findes hos Ussing paa sit Sted, men hverken der eller andetsteds nogen Oplysning om Anledningen dertil. Det Andet, som jeg vilde bringe i Erindring, er, at der selv i den senere Tid, da der igjen var kommet Liv i Pressen, dog idetmindste ikke er fremkommet nogen afgjort Stemning for en forsøgt Næringsfrihed. Under de første Stænderforsamlinger indkom der endog flere Klager over den formeentlige Gunst, der blev viist Handels- og Haandværksdriften paa Landet. Disse Klager fik vel ikke, og kunde efter Stændernes Sammensætning heller ikke ventes at faae, Stemmeffeerhed for sig, men det kunde dog heller ikke enten i disse eller de følgende Stænderforsamlinger lykkes dem, der ønskede en friere Afgang til sliig Næring paa Landet, derfor at finde nogen Pluralitet. Og da Regjeringen i 1842 forelagde Udkast til en Anordning, der skulde give den ved adskillige ældre særdeles Anordninger hjemlede Frihed til Ophjøb af Landmandens Producter en Udvidelse, som dog ikke gif meget over det, der allerede i Gjerningen skjøndt uden fuldstændig Lovhjemmel fandt Sted, saa viste der sig saadan Modstand, at Anordningen ei den Tid udkom, men at Sagen paa nye maatte forelægges Stænderne i 1844. Den fandt og da ikke liden Modstand, medens dog omsider den tilfugtede Forordning gif igjennem. Forsaavidt der ellers er gjort alvorlige Forsøg paa at faae en til Liden bedre svarende Ordning af Næringsvæsnet, saa er det dog ikke Pressen, som har gjort Arbeidet. Desuden har det bedste af hvad der i saa Henseende er ydet ikke bragt det til Regler, der i Grundsætningerne vare fordeeltigere for Næringsfriheden end Frdgn. 21de Marts 1800. Navnlig kan det ikke siges at være Tilfældet med det i 1846 de Roeskildske Stænder forelagte Lovudkast til en ny Ordning af Handelsberettigelseerne i Kjøbenhavn, der var foranlediget ved Forslag af en ifølge Kongelig Resolution 3die April 1840 nedsat Committee til at undersøge Hovedstadens Næringsvæsen, hvilket Lovudkast med nogle ikke betydelige Forandringer og nærmere Bestemmelser fik Stændernes Bifald. Den Ordning, der ved samme vilde have

været tilveiebragt af Handelsberettigelse, vilde langt fra end ikke have været at sætte ved Siden af den, som Frdgn. 21de Marts 1800 havde givet Haandværksberettigelse. Den Examen, der skulde begrunde Ret til Groshandel og en fuldstændig Detailhandel, skulde svare til den Duelighedsprøve, der efter Frdgn. 21de Marts 1800 skal, med Tilfidesættelse af al Forbring paa visse Lære- og Svendeaar, bane Veie til Haandværksberettigelse. Men af mange Aarsager var den mindre tilforlædelig, ligesom det og blev fundet aldeles nødvendigt, at der i visse Tilfælde maatte kunne erholdes fritagelse, hvilken det blev overladt Magistraten at meddele. Hvad de mindre Handelsveie angaaer, blev og meget overladt til denne Øvrigheds Skjøn, ligesom og Afgangen, for at forebygge sliige Næringsveies Øverfyldelse, skulde for en stor Deel være bunden til en vis Alder. Ligesom det saaledes var langt fra, at Grundfættningen om almindelig Næringsfrihed skulde gøres gjeldende ved denne Anordning, saaledes vare de Betingelser, den stillede for Handelsberettigelse, baade langt vilkaarligere end de, hvorpaa Ret til at drive Haandværk efter Frdgn. 21de Marts 1800 beroede, og derhos fik dog Øvrigheden næsten heelt igjennem Magt til, ved sit Skjøn, enten at tage fra eller lægge til de fastsatte Betingelser. Den hele Ordning var saaledes meget ufuldkommen, men det fandtes nødvendigt at ophæve den i Handelslaugenes Artikler begrundede strenge Begrænsning i Detailhandelen, og utilraadeligt at give en uindskrænket Ret for enhver fuldmyndig Mand til at nedsætte sig paa enhver Handelsvei, og man kunde ikke heller finde andre Bestemmelser, der ikke vare forbundne med endnu større Ulemper end de foreslaede. Uagtet Cancelliet i de første Maaneder af 1847 forelagde en med Hensyn til de af Stænderne foreslaede Ændringer omarbejdet Lov, udkom den dog ikke i den høifalige Konges Levetid, uden Tvivl fordi de flere fra Handelslaugene skriftlig og mundtlig fremsatte Klager over den Ødelæggelse, som den nye Anordning formeentlig vilde bringe over en Mængde Familier, opvakte Betænkkeligheder hos Kongen. Disse vilde dog neppe have forhindret, at den omsider var udfkommen,

hvis han havde oplevet den Tid da Stænderne paa ny skulde samles, skjøndt vel den paatænkte Tid, inden hvilken den skulde træde i Kraft, vilde have været sat noget tilbage. Senere har Sagen beroet, og der er, saavidt vides, fra ingen Side gjort Bevægelse om paa ny at tage den frem.

Mere tilfredsstillende vilde uden Tvivl den Ordning af Haandværksnæringen have været, hvortil den i 1847 trykte Betænkning af ovennævnte Committee kunde have ført. Denne Betænkning, der vidner baade om grundig Indsigt i de almindelige Grundsætninger for Næringsvæsenet og om nøiagtigt Bekjendtskab til alle de paagjældende Forhold, turde, forsaavidt Haandværkerne angaaer, anvise den rette Vej til at raade Bod paa de med den nærværende Begrændsning forbundne Ulemper uden at udsætte Samsundet eller enkelte Classer af samme for andre maaskee nok saa store, og jeg tvivler ikke paa, at en paa dette Forslag grundet Lov vilde, hvis ikke den store Regjeringsforandring var kommet imellem, være blevet fremmet. Men Committeeen var dog i Grundsætningerne ikke gaaet meget videre end Frdgn. 21de Marts 1800, og dens væsentligste Fortjeneste turde bestaae i, at den paa en vel gjennemtænkt og til de nærværende Forhold svarende Maade havde anvist en Vej til at løse den Opgave, som Lovgivningen allerede til hiin Tid alvorlig havde foresat sig, at udfinde hensigtsmæssige Bestemmelser saavel for de Prøvestykker, hvorved Haandværksdygtigheden skal godtgjøres, som for Maaden, paa hvilken disse bør bedømmes (see Frdgn. § 8 c og Canc. Circulære 24de Juli 1798 § 24). Det var kun af Mangel paa behørig Understøttelse af de Dyrigheder og Sagkyndige, hvorfra Forslag til disse Regler maatte komme, at Regjeringens Hensigt ikke blev opnaaet. Men derhos vilde man, om man end til den Tid var kommet til en saa rigtig Indsigt i det sande Formaal med en Mesterprøve, dog ikke have havt de Midler, som i den senere Tid ere aabnede til at anvende denne Indsigt, i hvilken Henseende jeg blot skal nævne, at den polytechniske Lærestalt spiller en ikke uvigtig Rolle i Committeeens Forslag. I den seneste Tid mærker man næsten intet til nogen Bestræbelse for at løse

de paa Næringsbruget lagte Baand, selv endog de Suf over disse Baand, der en Tidlang saa idelig lode sig høre, synes at være forstummede. Man har vel faaet en § ind i Grundloven (§ 88) til Opmuntring for dem, der vilde Næringsfrihed, men den er affattet i en saadan Almindelighed, at den i Grunden Intet betyder*); og man har ikke gjort noget Forsøg paa, deraf at gjøre nogen Anvendelse, medens man i andre ligesaa lidet sigende Bestemmelser har fundet Hjemmel for Paaastande om de meest indgribende Forandringer i den bestaaende Tilstand. Der har endog ved enkelte Leiligheder i Rigsdagen viist sig en særdeles estergivende Stemning mod Indskrænkninger i Næringsfriheden. Jeg skal ikke ved denne Leilighed udbrede mig over de Grunde, hvoraf denne mærkelige Forandring i det, der træder frem som den offentlige Mening, kan hidledes. Men det er vist, at den i dette Anliggende endnu ikke er kommen videre end Lovgiveren var da han udgav hiin nu over 50 Aar gamle Forordning, og at denne derfor med Føie kan opstilles som et talende Vidnesbyrd om den Blisdom og liberale Aand, som til den Tid herskede i vor Lovgivning.

XXIV.

Ligesom det ikke var Meget, som Pressen i Trykkefrihedsperioden fra 3die Dec. 1790 til 1799 udrettede til at forberede de hidtil omhandlede gavnlige Reformers, der foregik i de nærmest paafølgende Aar, saaledes gjelder dette og med Hensyn til den nye Ordning af Fattig- og Skolevæsenet, som skyndtes denne Tid (§. 288—291). Biskop havde almindelige Ønsker udtalt sig ligesaa vel i som udenfor Pressen om Foranstaltninger, hvorved den Fattiges Nød blev afhjulpen, og — hvad der vel endnu laae Folk meest paa Hjerte, — Almeenheden kunde befries fra Tiggeriets Plager, saavel som om Forbedringer i Almue-skolevæsenet. Men dette var og saa godt som alt; med

*) See min Prøvelse af Grundlovsudkastet m. v. S. 400—403.

saadanne, i de virkelige Forhold indtrængende Undersøggelser, der kunde vise Regjeringen Veien til den hensigtsmæssige Ordning af de herhen hørende Forhold, gav den sig lidet af. Det vigtigste af hvad den i hiin Tid leverede om disse Gæmner, hidrørte fra Mænd, som paa forskjellige Trin havde deeltaget i hvad Regjeringen allerede den Tid havde deels forarbejdet til hine Forholds Ordning, deels allerede bragt til Udførelse; dette sidste var fornemmelig skeet med Hensyn til Fattigvæsnets Indretning i Kjøbenhavn, der først ved Frdgn. 9de Marts 1792 havde faaet en betydelig Forbedring, men siden blev ombannet i Følge det Kgl. aabne Brev 26de Jan. 1798 og den derpaa givne under 10de April 1799 approberede og under 1ste Juli 1799 kundgjorte Plan. Dette med megen Omhu og Indsigt samt i en smuk Aand udførte Arbejde nød og i sin Tid udeelt Bifald, skjøndt det ikke i Længden kunde bestaae, fornemmelig fordi man havde fundet Betænkeligheder ved at gribe til tvungne Fattigbidrag, overladende sig for meget til Haabet om Varigheden af den frivillige Velgjørenhed, som rigtig nok i den nærmest paafølgende Tid udgjød rige Gaver, især i testamentarisk Form, over bemeldte Fattigvæsen. Ligesom Fattigvæsnets Ordning i Kjøbenhavn, der falder i Perioden før Frdgn. 27de Sept. 1799, ikke hører til de Reformer, som skyldes den næstpaafølgende Periode, saaledes kan heller ikke de uvlig berørte i hiin førstmeldte Periode udfomne Skrifter tilskrives Trykkesfriheden. Heller ikke giver Pressens senere Virksomhed Anledning til at antage, at der vilde have været et bedre Stof for de Reformer, der i 1802—1803 foregik i Fattigvæsnets udenfor Kjøbenhavn, og 1806 ved Regl. 10de Octbr. i Borger- og Almueffolevæsnets for Stiftterne, hvilken sidste Anordning i 1814 med nogen Forandring blev udstrakt til Jylland, saafremt Trykkesfriheden ikke ved Frdgn. 27de Sept. 1799 var bleven indskrænket. Der var mindst til hiin Tid nogen Stemning for en liberalere Fattiglov end den, der blev givet 1803, eller for en større paa offentlig Bekostning gennemført Omhu for Skolevæsnets end den, der laae til Grund for Loven af 1806. Der yttrede sig tvertimod temmelig tidlig, om just

ikke Utilfredshed, saa dog Betænkelse ved de Byrder, som disse nye Love lagde paa Borgerne. Det vilde og have været et Under, om det havde været anderledes. Det er en naturlig eller dog en i de nedarvede Samsundsforhold grundet Følelse, at det, den Formuende af sin Formue bør afgive til Trængs Afhjælpning, beroer paa hans frie Villie, og der var saaledes noget, der rørte sig mod den Tanke, at det for Fremtiden kunde blive en Tvangssag*). Og naar Folk endog lode sig overbevise om, at det baade var Pligt og i selve de velstaaende Borgeres Interesse at yde et saadant Bidrag, saa blev Sagen dem dog uhyggelig, naar de fandt dem ansatte høiere end de selv havde fundet billigt. Men derhos opvaagnede snart den Frygt, at den de Fattige tillagte Ret til Underholdning ei blot vilde forvanske det rette christelige Forhold mellem Formuende og Fattige, men og nære Lædighed og slet Huusholdning saavel som Løbsagtiighed, saa og fremme ubesindige Afgiftesfaber. Baade de med Skolevæsenets Ordning forbundne Ligningsudgifter, og den Forældrene paalagte Tvang til at holde deres Børn til Skole og derved savne den Tjeneste de kunde have af dem, var og Noget, hvorover man ikke sjældent hørte Klager. Dog var det først i en senere Tid at de bleve ret alvorlige. Disse Klager vare, navnlig hvad Fattigvæsenet angik, for en stor Deel en Gjentklang af dem, der førtes i andre Lande, fornemmelig i England, hvis for en stor Deel ved kunstige Midler opstaaede Fabrikindustri havde bragt Fattigbyrden sammesteds til en Høide, der var uden for alt Forhold til den, som den med nogen Rimelighed kunde befrygtes at ville naae her i Landet. Den berømte engelske Statsøkonom Malthus angreb og med stor Skarphed den hele Tanke om de Trængendes Ret til Underhold-

*) Grundfættningen om, at de Nødlidendes Underholdning paaligger Communerne og i fornødent Tilfælde maatte tilvelebringes ved Ligning paa disses Beboere, var dog ingenlunde ny, men var alt forlængst gjentagne Gange udtalt i Anordningerne (see Nye Coll. Tidende for 1846 S. 879—880). Da den imidlertid ei var sat i nogen ret Virksomhed, var det dog i Gjærningen noget nyt.

ning, menende, at Naturforhold gjøre det umuligt at opretholde en saadan Ret, og at Lovene derfor, ved at anerkjende samme, føre saavel de Trængende selv som det øvrige Folk i Fordærvelse. Hans Skrift tiltraf sig almindelig Opmærksomhed saavel i som udenfor England, navnlig og her i Landet, og forsynede flere af vore Forfattere med Waaben mod den tvungne Fattigforsørgelse, som de ansaae for uovervindelige. Den Tilvært Fattighyrden havde faaet paa flere Steder, saavelsom den moralske Fordærvelse, der ikke sjældent viste sig hos de Fattige, hvilke begge Dele man derhos havde stor Tilbøielighed til at overdrive, gave ogsaa et ikke ringe Stof til at opvække Frygt for den Tilstand, hvortil den Vei, man havde indslaaet, omfider vilde føre os. Naturligviis bidrog og virkelige eller formeente Misgreb i Fattigvæsnets Bestyrelse ikke lidet til de Klager, som idelig lode sig høre i en Periode, hvori Landets Velstand, i det mindste i mange Retninger, var i Tilbagegang. Hvad angik Maaden, hvorpaa Fattigvæsnet bestyredes, saa fandt den Forestillingsmaade megen Indgang, at enhver Fattigunderstøttelse i al Fald skulde bindes til Optagelse i et Arbeidshuus, en Mening, som i Særdeleshed med stor Bestemthed blev udtalt og omhyggelig udviklet i det eneste Skrift af nogen Betydning, som her udkom over dette Æmne, H. Bastholms theoretisk-praktiske Anviisning til Fattigvæsnets Bestyrelse i Danmark, Kjøbenhavn 1817, et Skrift der havde saa meget større Vægt som den lærde Forfatter i flere Aar havde med Held bestyret et Fattigvæsen i en Kjøbstad, hvori de fleste Fattige bleve bestjefstige i et Arbeidshuus. Men skjøndt Overbestyrelsen baade før og efter den Tid har ladet det være sig magtpaaliggende at faae større eller mindre Arbeidshuse oprettede, navnlig i Kjøbstæderne, saa har den dog ikke fundet sig beføiet til at paabyde dem overalt, og endnu mindre dertil at binde Fattigunderstøttelsen for ethvert Slags Trængende. At man i England, hvor hiin Forholdsregel senere blev optaget og det af de samme Grunde, hvorpaa hiin Forfatter havde bygget den, igjen har seet sig i den Nødvendighed meget at indskrænke og lempe samme, er bekjendt, medens det

dog er umiskjendeligt, at den, i Modfætning af den forrige Rundhaandhed i at uddele Almøser, virkede store Besparelser.

Det vilde iøvrigt ikke være vanskeligt at anføre mange Kjendsgjerninger for, at Stemningen med Hensyn til Fattigforsørgelsen længe var den ovenanførte, hvilken dog stærkere traadte frem fra Communerne end i Skribentverdenen. Men, for at undgaae Bidtløstighed, skal jeg lade det beroe ved et Par Exempler netop fra den Tid, hvor hiin Stemning dog var i Aftagende. Saaledes findes i den jydske Stændertidende for 1836 1ste Række S. 117—131 Forslag af to Stænderdeputerede (hvoraf den ene erhvervede ikke ringe Berømmelse for Liberalitet), der vidne om en stor Frygt for de Byrder, Fattigvæsenet medfører, og gaaer ud paa haarde og neppe enten retfærdige eller synderlig virksomme Bestemmelser til derpaa at raade Bod. Det, der gik videst i denne Retning, blev vel ikke af Forsamlingen vedtaget; men i de Forslag, samme gjorde om Indretningen af et Tvangsarbejds-huus for Jylland, gif den dog ogsaa, i sin Omhu for at skaane Communerne, Retfærdigheden for nær. See 2den Række S. 927—989, jevnført med samme Stændertidende for 1838 1ste R. S. 24—25. Endnu mere indgribende var det Andragende fra bemeldte Stænder, som ligeledes findes i Tidenden for 1836 2den Række S. 1191, hvilket gif ikke ud paa mindre end, at der skulde gives Cancelliet Myndighed til i de Distrikter, hvori der var særdeles Frygt for Tilvært i Fattigbyrderne, at Huse bleve opførte uden særlig Tilladelse. Fornævnte Andragende, der var foranlediget ved endnu videre gaaende Forslag (cfr. 1ste R. S. 135—137), blev iøvrigt ikke af Regjeringen indvilliget, og siden ere ikke Forslag i denne Retning indkomne fra Stænderne; man tør vel og antage, at hiin Uengstelighed for de af Fattigforsørgelsen flydende Byrder og Tilbøieligheden til at sikke sig herimod ved de føleligste Indskrænkninger i den borgerlige Frihed, har tabt sig under de senere Aars tillagne Velstand og Udvikling. Imidlertid vilde det ikke være vanskeligt ogsaa af de jydske Stænderforhandlinger i 1838 at udpege Afskilligt, der endnu smager af hiin Retning, ligesom

ogfaa den Roeskilder Stændertidende i sidstnævnte Aar 1ste N. S. 184 ff. indeholder et Forslag, der gik ud fra de Raisonnements, hvormed man har villet bevise en lovbestemt Forsørgelsesrets Forkastelighed, men hvilket Forslag forsaavidt ikke af Forsamlingen blev antaget til videre Behandling.

Et andet meget kraftigt Vidnesbyrd om den længe vedligeholdte Uvillie mod Grundsætningen om de velstaaende Borgers Forpligtelse til ved forholdsmæssige Bidrag at forsørge de Fattige, har man fra Kjøbenhavns Commune. Af et Udtog, som findes i Coll. Tid. for 1837, Nr. 30—32, af en Betænkning fra en Commission, der var nedsat til at undersøge Kjøbenhavns Fattigvæsen, og hvori foruden en Borgermester flere af de 32 Mænd havde Sæde, sees det, at denne androg paa Ophævelse af hiin Grundsætning (der isvrigt først i 1814 havde faaet Indpas i Kjøbenhavn), menende, at de Trængende burde lade sig nøie med den Hjælp, som Fattigvæsenet ved de øvrige dem anviste Midler, hvortil det dog syntes at den vilde føie en vis engang for alle tilstaaet Ligningssum, var i Stand til at yde (S. 624—627). Men ogsaa var virkelig Fattigskatten efter Magistratens og de 32 Mænds Forslag i adskillige Aar, til formeentlig Lettelse for Skatteyderne, blevet sat ned under det, som Fattigbestyrelsen havde beregnet som nødvendigt, uden at man havde indladt sig paa at gjendrive denne Beregning eller at gjøre Forslag til en saadan Indskrænkning af enkelte Udgifter, at det mindre Beløb derved vilde blive tilstrækkeligt, og herved var der fremkommet en ikke ringe Underballance, der, da Grundsætningen dog ikke kunde opgives, maatte dækkes ved en betydelig Forhøielse i de følgende Aar. Det sees saaledes, at der længe blev ved at vise sig Modstand. Men den senere Tid har, langt fra at holde fast ved denne Modstand, endog gjort de Trængendes Ret til Forsørgelse til en Grundlovsbestemmelse. (§ 89.) Dette maa jeg af flere Grunde finde meget uheldigt *), men det er dog en meget stærk Erkjendelse af

*) Prøvelse af de Rigsforsamlingen fremlagte Udkast til en Grundlov og en Valglov. S. 404—408.

den Grundsatning, der forhen fandt saa megen Modsigelse. Der er endog saavel i denne Grundlovsbestemmelse som i flere af den nyeste Lids Retninger Spor til, at man vilde drive Forsørgelsesretten videre end hine Love af 1803 havde gjort. *) Hvad den hele Indretning angaaer, som disse gave Fattigvæsenet i Kjøbstæderne udenfor Kjøbenhavn og paa Landet, saa var den vel gjennemtænkt og har bestaaet Lids Prøve, saa at der i samme ikke er fundet nogen indgribende Forandring fornøden. Dertil kan det, t. Gr. ikke henføres, at den Tid, der udkræves til Forsørgelsesrets Erhvervelse i en Commune, ved Pl. 6te Novbr. 1839 er forlænget fra 3 til 5 Aar. Er det end vist, at den kortere Termin medførte adskillige Uleiligheder, som noget formindskes ved den længere, saa har denne igjen andre Uleiligheder, saa at det ikke er saa ganske klart, om der i det Hele er vundet ved Forandringen, medens Regeringen, da Stænderne havde andraget paa denne maadeholdne Forlængelse, ikke fandt at burde nægte samme. **) Heller ikke har det i selve Sagen været af særdeles Betydning, at Communernes Indvaanere ved Anordn. 24de Octbr. 1837 og 13de Aug. 1841 have faaet Udgang til selv at vælge en Deel af Bestyrelsen. Saa meget end denne Forandring efter den da indtraadte Udvikling var i sin Orden, saa har den dog neppe havt mærkelig Indflydelse paa Fattigvæsenets Bestyrelse. Reglementet af 5te Juli 1803 indeholder saaledes et Vidnesbyrd om, at Lovgivningen i de Aar, som fulgte nærmest efter Frdgn. 27de Septbr. 1799, vedblev at arbejde i samme Aand og med samme Omhu og Indsigt som forhen.

Det samme lader sig og anvende paa den Indretning af Almueffolevæsenet, der med Hensyn til Østifterne blev anordnet ved Reglement af 10de October 1806, og senere ved Anordn. 29de Juli 1814 blev med nogen Forandring udvidet til hele Riget, dog med Undtagelse af Kjøbenhavn. I den Periode, hvormed vi her nærmest beskæftige os, hørtes der ingen be-

*) See oven Side 129—130.

**) See Coll. Tid. for 1839, S. 873—883.

tydelige Besværinger over denne Indretning. Dog hørtes Geistligheden allerede da at klage over de Byrder, som for Skolevæsnets Skyld lagdes paa adskillige Embeder, ligesom der ei altid var nogen god Stemning inellem Præsterne og de fra Seminarierne udgaaende Skolelærere. Men i den paafølgende Periode bleve Klagerne almindeligere og alvorligere. Det var især i Jylland, navnlig i de skarpe og tyndt befolkede Egne, at man fandt sig besværet deels ved det Savn af Børnenes Tjeneste saavel til Creaturvogtning som Huusgjerning, der fulgte af den befalede Skolegang, deels og ved Skoleffatten. Af Collegialtidenden for 1816 Nr. 36—37 vil det kunne sees, at disse Klager endog havde bragt Kongen til Tvivl om, hvorvidt Skolereformen ikke blev drevet med for megen Iver, ligesom man og der vil finde alle didhørende Forhold saaledes oplyste som det behøvedes til at godtgjøre, at der ikke var gaaet videre eller paalagt Communerne større Byrder end det var fornødent, naar Diemedet nogenlunde skulde opnaaes. Hvorledes denne Uvillie mod de med Skolevæsnets forbundne Byrder, skjøndt i en meget dæmpet Grad, har viist sig i de jydske Stænder under de Forhandlinger om Forbedring af Skolelærernes Kaar, som førte til Pl. 22de Mai 1839, og at det baade under disse Forhandlinger selv, og under Anordningens Anvendelse, for en stor Deel var Regjeringens Omhu for Skolelærerne, der har gjort, at Udfaldet dog blev saa godt som det blev, findes udviklet i Coll. Tid. for 1846 S. 888—889.

Inden endnu hine Klager over de af Skolevæsnets Reform flydende Byrder vare forstummede, blandede sig deri en modsat Klage, at der nemlig ikke var gjort nok for Skolevæsnets, at Underviisningen i Folkeskolerne var for indskrænket, Skolelærernes Lønning for ringe og de til deres Dannelse indrettede Anstalter satte paa en meget for lav Fod. Denne Klage gjaldt dog ei saa meget 1806 eller 1814 som den senere Tid. I denne var, paaastod man, Folkeunderviisningen, af Mangel paa kyndig og nidkær Ledelse fra Overbestyrelsens Side, ikke blevet bragt til det høiere Punkt, som den fremstrib-

dende Udvikling vilde have fordret, men der skal tvertimod i visse Henseender være gjort Tilbagestridt. I Særdeleshed har man udpeget en i en Række af Aar anvendt skjæv Forholdsregel, som havde været i Veien for Underviisningens Fremgang. Anken vedkommer saaledes ikke den Regjeringsperiode, hvortil vi paa dette Sted nærmest tage Hensyn; men da jeg af de flere Gange angivne Bevæggrunde, ikke sjældent medtager Noget om den videre Udvikling, som en i denne begyndt Forholdsregel har faaet i en senere, skal jeg ikke forbigaae hiiu Anke, og det saa meget mindre, som jeg væsentlig kan henvide til den Forklaring om de vigtigste af de herhen hørende Forhold, som jeg har havt Anledning til at meddele i nye Coll. Tid. for 1846, S. 849—858, 887—894, 923—931 og 938—940. Det turde der være beviist, at den Opfatning og Bedømmelse af disse Forhold, hvortil Anken slutter sig, for en stor Deel er foranlediget ved urigtige Forudsætninger og Mangel paa tilbørligt Hensyn til de Hindringer, der vare i Veien for et høit stillet Formaalets Gjennemførelse. Det er og i Særdeleshed viist, at de Sammenligninger med Skolevæsenets Tilstand i adskillige tydske Stater, der spille en saa stor Rolle i de haarde Domme, der affagdes over dets Tilstand her i Landet, tabe deres Vægt ved nærmere Undersøgelse af de løselig opgivne Forhold. At der imidlertid virkelig i den Tid, som Angrebet nærmest havde for sig, var fra Dverbestyrelsens Side begaaet Misgreb, har jeg erkjendt, men da jeg den Tid endnu var Medlem af Bestyrelsen, maatte jeg naturligviis være noget tilbageholden i at ytre mig angaaende de Forholdsregler, hvoraf jeg havde været en Modstander, ligesom det og, efter Artiklens Hensigt, var nok, at jeg ophyste saadanne Urigtigheder og Dverdrivelser i de enkelte Ankepunkter, at det tilsigtede Resultat, Nødvendigheden af en fuldkommen Forandring af denne Dverbestyrelse, derved tabte sin Begrundelse. Der fremfinder imidlertid en tydelig Erkjendelse af, at hverken Skolebestyrelsen eller Kirkebestyrelsen, som i Forbindelse dermed var angreben, havde været fri for Brøst, men at det kun var fordi den meget indsigtsfulde og skarpsindige Forfatter, fra

hvem Angrebet kom, havde lagt an paa at udtale saa skarpe og absolute Fordømmelsdomme, at hans Critik ikke var blevet heldigere (See i Særdeleshed S. 940.) Jeg skal blot udhæve, hvad jeg der har oplyst om, at den forkeerte Maaoe, hvorpaa den indbyrdes Underviisning i lang Tid blev fremmet, — vistnok det, der har givet rigest Stof til Utilfredshed med Folkeskolevæsenets Styrelse, — for en ikke ringe Deel maa tilskrives den ubøielige Uvillie til at efterkomme Kongens Befaling om at lade hiin Methode prøve, som den daværende Direction for Kjøbenhavns Skolevæsen havde udviiist igjennem to til tre Aar, førend Kongen omsider opgav denne iøvrigt saa naturlige Bei til at faae denne af varm Iver for Folkeoplysning oprundne Billie ført igjennem, og for en anden heller ikke ringe Deel den geistlige Embedsmand, der i den almindelige Mening stod, om ikke som den første, saa dog som en af vore første theoretiske og praktiske Skolemænd (P. H. Mønster). Som Medlem af den Commission, Kongen, efter flere Aars langmodig Benteen paa bemeldte Directions Betænkning, nedsatte til Sagens Prøvelse, forfægtede nemlig denne Mand i Forbindelse med to andre af Commissionens Medlemmer af alle Kræfter den Paastand, at Methoden og det i alle de Enkeltheder, hvori den blev bragt i Forslag, var et saa useilbart Middel til at fremme og lette Almueunderviisningen, at Regjeringen var fuldberettiget til uden videre at paabyde sammes almindelige Indførelse. Ligesom hiin Directions mærkværdige Uvillie til at opfylde Kongens Befaling uden Tvivl havde bragt ham paa den Tanke, at der i vor Geistlighed var noget af den Uvillie mod Methoden, der havde viist sig i katholske Lande, saaledes havde de Beviser, Kongen i Caserneffolen, hvor han da havde foranstaltet den indført, havde seet paa hvad den kunde udrette, opvakt Tanken om at virke for dens Almindeliggjørelse paa en Maade, der blev mindre afhængig af de forskjellige Geistlige. Og da nu Commissionens Pluralitet, og deriblandt en saa høit anseet Skolemand af den geistlige Stand, endog androg paa en tvungen Indførelse af Methoden, i en ufravigelig bestemt Skikkelse, medens to andre Medlem-

mer, tvende Biskopper, vare derimod, saa maatte dette i høi Grad bestyrke Kongen i den Tanke, ad en overordentlig Bei at gjøre sit Folk deelagtigt i det store Gode, som et formeentlig saa kraftigt Middel til Folkeoplysnings Fremme kunde skaffe det. Og dog var den forevigebe Konge ikke saa stor Absolutist som hiin geistlige Embedsmand og de af Commissionens Medlemmer, der havde deelt hans Mening. Han tilbageviste med stor Bestemthed Forslaget om ved sin Myndighed at paabyde Methodens almindelige Indførelse. Men han samtykte i en lempeligere, dog vist nok ikke heldig Maade at fremme Sagen paa, og der udviklede sig heraf efterhaanden Noget, som fra visse Sider, endog var nok saa slemt som en befalet Indførelse.*) Naar jeg her bringer dette i Erindring, saa er det ingenlunde for at kaste Skygge paa de geistlige Embedsmænd, der skjøndt i ganske forskjellige Retninger havde virket til den skjæve Stilling, hvori fornævnte Anliggende kom — alle meget agtede Mænd, til hvilke jeg har staaet i venstabeligt Forhold, — men for med Retfærdighed at fordele Skylden, og navnlig for at vise, hvorledes Frederik den 6te paa en besynderlig Maade blev ledet til at fremme hiint Anliggende ad en Bei, som ellers saa lidet stemte med hans funde Begreber. Selv under Kongens overdrevne Iver for denne Sag, viste det sig iøvrigt ved flere Leiligheder, at han dog paa ingen Maade var saa hildet, at han gjorde alt, hvad der fra en vis Side attraaedes. Et Exempel herpaa har jeg allerede givet, og dersom jeg kommer til det Afsnit i mit Liv, hvori dette Anliggende hører hjemme, skal jeg meddele nogle flere og iøvrigt give en Deel maaskee ret interessante yderligere Bidrag til den indbyrdes Underviisnings Historie, navnlig hvis jeg kunde komme i Besiddelse af et eller andet Materiale, der kunde tjene til at forfriske og i Enkelt-

*) Maaden, hvorpaa den indbyrdes Underviisning i hiin Tid blev fremmet, forekom mig stedse at have en gennemgribende Lighed med den, hvormed man omtrent til samme Tid i Preussen fremmede den nye Kirkeagende.

heberne berigtige mine Erindringer derom. Her er jeg maaffee allerede gaaet noget mere ind i denne Sag end man paa dette Sted vil finde passende. Men jeg kunde ikke lade denne Læselighed gaae forbi uden at fremsøre hvad der kan tjene til at skaffe den uforglemmelige Konge en retfærdig Bedømmelse i et Anliggende, hvori jeg for Resten ligesaa dens Begyndelse har havt en ganske anden Mening, og saa godt som aldeles samstemmer med den Mand, der skarpest er traadt frem mod den brugte Fremgangsmaade. Det er just forbi Sagen selv, saaledes som den foreligger, indeholder saa megen Anledning til en ufordeelagtig Dom, at jeg har fundet det rigtigt, at Opmærksomheden henledes paa de lidet bekjendte eller dog ikke paaagtede Omstændigheder, der gjøre det forklarligt, at Kongen, uagtet det sunde Blik, der ellers ligesaa vel som en ædel Villie udmærkede ham, kunde bringes til i denne Sag at indslaae en aldeles skjæv Veie. Skjøndt jeg allerede i den her benævnte Artikel har udhævet disse Omstændigheder, saa har jeg dog Anledning til at troe, at disse, som meget andet, der findes i denne Artikel, kun lidet ere blevne bemærkede eller dog lidet ere i Erindring.

XXV.

Vi have nu omhandlet to aldeles modsatte Retninger, hvorfra den i 1806 grundlagte Indretning af Folkeskolerne har været udsat for Døddel. Men endnu fra en tredie Side har man angrebet den. Det er nemlig bleven paastaet, at den Myndighed, Staten ved Skolelovgivningen har tillagt sig med Hensyn til Underviisningsvæsenet, indeholder et uforvarligt Brud paa den rette menneskelige, borgerlige og kristelige Frihed. Allerede for en Deel Aar siden er denne Bebreidelse stundom dukket op, og navnlig har den da ikke sjældent havt den Stikelse, at Staten ved at gjøre allehaande verdslige Kundskaber og Færdigheder til Betingelse for Confirmation og derved tillige for Afgangen til Nadverens Sacrament, udsatte sig for at berøve unge Mennesker, som intet manglede i Sind

og Skjønksomhed til at gjøres deelagtige i Naademiblet, deres helligste Ret som Christne. Dette har dog intet syndeligt Indtryk gjort og synes neppe engang at være ret bemærket. Imidlertid er den Tanke, som ligger til Grund herfor, i sig selv ei uden christelig Berettigelse, men den taber dog sin Betydning, naar man nærmere overveier Forholdene som de i sig ere. For de sjeldne Tilfælde, hvori et ungt Menneskes religiøse Bevidsthed maatte være ubviklet nok for at det kan skjønne paa Sacramentets Betydning, men det enten af Mangel paa Evne eller af andre tilfældige Aarsager ikke har været istand til at erhverve sig de øvrige befalede Kundskaber, har man nemlig Løve, hvorved denne Hindring for dets Afgang til Confirmation og Communion kan blive afhjulpen. *) Men i den senere Tid er Talen især om, at Staten frænkter Forældres hellige Rettigheder, naar den ikke ganske overlader Børnenes Undervisning til deres Omsorg, og navnlig lader det komme an paa dem, hvorvidt de ville stede deres Børn til Religionsundervisning eller ikke, og i første Tilfælde, i hvilke religiøse Forestillingsmaader de skulle oplæres. Hermed staaer det i Forbindelse, at det og beroer paa Børnene, naar de komme til Skjælsalder, om de ville blive i det Troesfamsfund, hvori de efter Forældrenes Villie ere bleyne indlemmede, men at de, som ikke ville høre til dette eller noget andet Troesfamsfund, skulle, efter opnaaet 18 Aars Alderen, tilholdes at møde for en Øvrighedsperson og der gjøre Rede for, at de kjende de dem som Mennesker og Borgere paaliggende Pligter samt love at opfylde disse. Til at efterkomme dette skulde Enhver, efter opnaaet 18 Aars Alder, kunne tvinges ved daglige Bøder, og derhos skal den, der ei har fyldstgjort denne Pligt, ikke kunne aflægge Vidnesbyrd, faae Borgerskab i nogen Kjøbstad

*) See Frdgng. 25de Mai 1759 § 1 og Pl. 4de April 1843, § 1, ved hvilken maa erindres, at den deri omhandlede Dispensation ingenlunde først derved blev begrundet, men at den forhen allene kunde gives af Cancelliet, hvorimod Biskopperne nu dertil bleve bemyndigede.

eller iøvrigt nyde fulde Borgerrettigheder; om hvilket alt man kan see det Folkethinget under 28de Octbr. 1850 forelagte Udfast til en Lov, der fører den underlige Titel: om Troesfrihed, saavel som de derved foranledigede Forhandlinger.

De, der føre dette Sprog, maae være inddrukne af det gamle romerske Begreb om den faderlige Myndighed, som en blot Ret, der ikke havde sin Rod i Pligt, eller stod i Forbindelse med nogen Pligt, altsaa egentlig kun var en Magt, (hvorfor den og betegnes potestas, majestas patria, og henses til Dominium). Denne Forestillingsmaade fører vistnok ganske følgerigtig til, at Faderen, efter Behag, kan forsømme sit Barns Underviisning eller indrette denne gauffe som han finder for godt. Ogsaa maatte han i Følge deraf være beføiet til, istedet for at bestemme Børnenes Tid til Underviisning og Uddannelse, at holde dem til anstrengende Arbejde, hvoraf han kan have Nytte, om end dette kunde føre til Livskrafternes Udtømmelse. Man kan saaledes i Gjerningen komme til Romernes jus vitæ et necis, der udgjorde Hvidepunktet i den gamle romerske Fædrenemagt, skjøndt man vel vilde have Sky for Navnet, men hvortil der dog ingen Anledning er, naar man først kunde komme tilrette med Sagen selv, med en Fædrenemagt, der er en blot Magt uden moralsk Begrundelse eller Begrændsning, uden noget Slags Ansvar for Samfundet. Dette hedenske Barbarie er imidlertid for længe siden fortrængt af Christendommen og af Dplysningen. Begge erkjende, at Forældrenes Forhold til Børnene i sin dybeste Rod er en Pligt, der dog er saa nær beslægtet med en naturlig Drift, at den mindre træder frem som Pligt, og som iøvrigt vistnok ogsaa har en Ret i Følge med sig, men fornemmelig fordi det er umueligt at tilfredsstille Pligten uden Myndighed til at raade over Børnets Handlinger. Denne Myndighed er derfor heller ikke saaledes som efter det romerske Begreb udelukkende givet Faderen; den tilkommer, under visse nærmere Bestemmelser, ikke mindre Moderen, hvilket allerede modsiges det Ubegrændsede i samme og gjør det nødvendigt, at ogsaa Samfundet deri maatte have en Stemme. Med Hensyn til alt, hvorfor ikke en vis Forholds-

regel er givet med indlysende Nødvendighed, maae Forældrene vistnok være bespiede til at følge deres egen Samvittigheds Dom; men denne Betingelse betegner dog, at der er en Grændse og et Ansvar, og at Samsundet maa gribe ind, naar Forældrene enten forsømme Noget, som Opdragelsesøiemedet ligefrem fordrer, eller foretage Noget, hvorved dette Formaal ligefrem forstyrres. Samsundet maa saaledes fordre, deels at Barnet ansøres til at erhverve de Kundskaber og Færdigheder, som man uomgængelig behøver i det borgerlige Liv, selv paa dets lavere Trin, deels at det dannes for Sædelighed og Religion. Naar Staten endog selv træffer Indretninger, hvori sliig Underviisning og Dannelselse gives Børnene, kunne Forældrene saa meget mindre undskyldes, hvis de ville udelukke dem derfra. Med Hensyn til de forskjellige Opfatninger af Religionens Sandheder, der benævnes som forskjellige Religioner, bør Staten vistnok indrømme Forældrene Ret til at opdrage Børnene i de Lærdomme, hvortil de selv bekjende sig, ligesom det og maa staae dem frit for, hvis de hellere ville lade dem opdrage i Landets almindelige Religion, om de end ikke selv bekjende sig til samme. Naar Forældrene høre til forskjellige Religionsfamsund, bør det maastee beroe paa disses inden Egteffabets Stiftelse tagne Bestemmelse, for hvilket af disse Børnene ved deres Opdragelse skulle dannes, skøndt der og ere vægtige Grunde, der tale for, at Faderens Religion, med Udelukkelse af vilkaarlig Dvereenkomst, skal foretrækkes. Ogsaa flere andre Afgjørelsesmaader lade sig tænke, og mange vanskelige Spørgsmaal opstaae, naar man skal ordne alle mulige Tilfælde ved almindelige Regler, og navnlig deri tager Hensyn til den Mulighed, at een af Forældrene eller de begge under Egteffabet gaae over til en anden Troes Bekjendelse. Men herpaa have vi ikke her at indlade os; hvorledes man end vil opløse disse Knuder, staaer det fast, at der maa have Indseende med, at Forældrene opfylde deres Pligt, og at de ei med uindskrænket Vilkaarlighed kunne raade over Børnenes religiøse Opdragelse, saaledes som Lune eller en Bi-hensigt kunde indgive dem. Man kan derfor neppe troe sine

Dine, naar man læser, at det vilde være ubilligt, at hindre Forældre i at lade deres Børn omffjære, naar det kunde give dem Udfigt til at arve en riig Jøde*), og skjøndt det herved synes at være forudsat, at den ene af Forældrene bekjendte sig til den jødiske Religion, saa maatte dog, efter den hele Tankegang, hvori denne Betragtning udgjør et Led, den samme Frihed og finde Sted under den modsatte Forudsætning. Et heller kunde det gjøre nogen Forandring, om det end ikke var Omfjærg for Barnets timelige Vel, men egen Fordeel, hvorved de lode dem bevæge til sligt Skridt.

Ligesom Forældre ikke have nogen Ret, der kunde være i Veien for, at Staten sørger for de forsømte Børn, saaledes vilde det være uforsvarligt, om Staten lod Børnene opvære i Bankundighed og sædelig Raahed. Herved vilde ei blot deres Tilværelse blive ulykkelig, men og tabe alt hvad der kunde give den noget Værd, og derhos Samfundet belemres med skadelige eller dog betænelige Medlemmer. Naar man vil, at en af Dyrigheden anstillet Prøve af det tilvorne Menneskes moralske Begreber skal træde i Stedet for den Omfjærg, Staten hidtil har baaret for dens tilkommende Borgeres moralsk-religiøse Dannelse, saa indeholder dette paa den ene Side en Indrømmelse af, at Staten ei kan være ganske ligegyldig ved sine Borgeres Moralitet, men paa den anden er det vanskeligt at begribe, hvorledes fornuftige Mænd kunne berolige sig ved det Middel man har valgt til at skaffe sig den i saa Henseende fornødne Forvisning. At det tilvorne Menneske møder for en Dyrighedsperson og der, i det Omfang, hvori det af denne begjæres, vedkjender sig de meest almindelige moralske Sætninger, hvis Vedkjendelse gjøres til Betingelse for Adgang til borgerlige Rettigheder, er dog sandelig et intetsigende Beviis for hans moralske Udvikling og navnlig en yderst svag Betryggelse for det Vidnesbyrd, som han maatte komme til at aflægge i nogen

*) See Folkethings-Libeude, 2den Session S. 308.

Retsfag*). Det er dog noget ganske andet, naar et Menneske fra sin tidlige Barndom er indlevet i en Kredt af Forestillinger, der ere stiftede til at indgyde Kjærlighed til det Gode og Afsty for det Onde, og der ved dets Udtrædelse af Barndommen anvendes alvorlig Flid paa at styrke og levendegjøre disse Forestillinger og Følelser. Bistnok er den sædvanlige religiøse Underviisning og den høitidelige kirkelige Handling, der sætter Seglet paa samme, langt fra at give fuld Sikkerhed for, at hine Forestillinger og Følelser ret have gennemtrængt Sjelen, end sige at de stedse ville beholde behørig Magt over samme. Men der ligger dog i denne hele Foranstaltning en værdig Forsorg for de Unges aandelige Vel, hvilken og med Liv og Inderlighed er udtalt i den Lov (Frdg. 13. Jan. 1736), hvorved Confirmationen blev indført her i Landet, og Erfaring vidner om, at den ingenlunde er uden Frugt. Det hører vistnok ikke til det Usædvanlige, at Confirmationen og Forberedelsen til samme gjør et Indtryk paa den Unges Sind, der

*) De som ikke høre til noget anerkjendt Religionsfamsund, og som derfor have maattet aflægge den ovennævnte Prøve for Dyrigheden, kunne vel, da der under samme ikke spørges om nogen religiøs Erkjendelse, ikke gjøre Gød, men istedet derfor har en Saadan, efter Lovudkastets § 15, at bekræfte sit Vidnesbyrd ved alt hvad der er ham helligt og dyrebart; og saaledes bekræftet har det lige Værd med edeligt Vidnesbyrd af dem, der bekjende Gud. Paa lige Maade skal han og kunne give sit Løfte al den Betydning, hvortil ellers Gød udfordres, hvilket forudsætter, at han ikke er udelukket fra Statens Embeder. Hvad foransøgte Bekræftelses-Form har paa sig, har Biskop Mynster træffende viist i sit lille men indholdsrige Skrift: Grundlovens Bestemmelser med Hensyn til de kirkelige Forhold i Danmark. Men jeg kan i Anledning af dette Punkt i Lovudkastet ikke tilbageholde det Spørgsmaal: hvorfor ikke al Gød skal afstafes? Den Bekræftelse, der skal give en Atheists Udsagn og Løfte fuld Troværdighed, burde dog vel og være tilstrækkelig med Hensyn til Christne saavel som og Isder; det er dog ikke Meningen, at Atheisten ikke blot skal anses for ligesaa paalidelig som Den, der troer paa Gud, men at denne endog skal være mindre at stole paa.

skjøndt det ofte er meget langt fra at have den Kraft og Varighed, som man maatte ønske, dog ikke lettelig ganske udslættes. Men BARNETS Confirmation og allerede Tanken om, at det modnes hertil, virker vist heller ikke lidet til at stemme Forældrene og dem, som BARNET ligger paa Hjerte, til sædelig Alvor, ja for den hele Menighed er denne Handling høist opbyggelig, saa at den paa mange Maader udgjør et af de kraftigste Næringsmidler for Folkets aandelige Liv.

Det er vel nu saa, at det ovenmeldte Lovforslag just ikke gaaer ud paa at affkaffe Confirmationen, men kun paa, at det overlades til Forældrene, om de ville have deres Børn confirmerede og lade dem nyde den dertil fornødne religiøse Underviisning eller ikke. Men det er dog høiligt at befrygte, at der ikke ville være saa Forældre, som af Egegylbdighed eller for desto bedre at kunne benytte deres Børns Arbeidskraft, vilde forsømme disses religiøse saavel som deres øvrige Underviisning, naar Staten lader al Fordring herpaa falde. Det vilde endog faae en umiddelbar Indflydelse paa den almindelige Forestilling om den religiøse Dannelses Værd og Betydning, naar Folket faae, at Staten gav Slip paa den Forsorg, den hidtil har baaren for samme, noget, som strax vilde fremkalde den Tanke, at den forrige Tingenes Orden kun var en Følge af den Lids Mørke, hvorfra vi nu skulde gaae over til Lyset. Det vilde vel heller ikke være sjeldent, at Confirmationens Unødvendighed blev af Forældre, der havde liden Omfarg for deres Børns aandelige Vel, benyttet for at bringe Præsten til at tage til Takke med en meget ringe Grad af religiøs Oplysning, og denne vilde, for at forebygge Forargelse og Børnenes fuldkomne sædelige Forvildelse maaskee finde det pligtmæssigt at give efter.

Men den Indvending, der fra Frihedens Side er fremført mod Statens Ret til ved tvingende Forskrifter at sørge for den opvoxende Ungdoms Dannelse, vilde maaskee faae større Betydning, naar den anvendtes med Hensyn til selve Børnenes Frihed, end i den Bending man har givet samme ved at betragte den Ret, Staten tilegner sig, som et Brud paa Forældrenes

fri Udøvelse af Fædrenemagten. Det kan vel og antages, at de, som ere traadte frem med hiin Indvending, skjøndt de egentlig have holdt sig til dette sidste Synspunkt, dog ogsaa, idet mindste paa et vist Trin af den Statsforsorg de bekjempe, ville have den hentydet paa de Unge selv. Det forstaaer sig, at der ikke i den tidligste Barndom kan spørges om Barnets Villie med Hensyn paa dets Underviisning, eller dets Bestemmelse for et vist Religionsfamsfund. Spørgsmaalet er altsaa forsaavidt blot, om Forældrene heri kunne handle ganske efter Behag, eller om Staten kan og tør gjøre den Fordring, at de ikke forsømme, hvad der deels i og for sig deels med Hensyn til det Religionsfamsfunds almindelige Bevidsthed, hvortil de selv høre, ligefrem er fornødent enten for Barnets borgerlige eller for dets sædelig religiøse Dannelse; og at Forældrene ei kunne have saa frie Hænder over Børnene, at denne Statens Forsorg derved skulde være udelukket, er beviist. Hvad der endnu kunde underkastes Tvivl, er derfor blot, om Staten har Ret til at affordre de Unge ved deres Udgang fra Barndoms-aarene en Bekjendelse af de Religionslærdomme, hvori de ere underviste, og et Løfte om at blive disse troe. Herved maa det nu mærkes, at det vel forudsættes som det naturlige, at de i deres Fædres Tro underviste Unge have tilegnet sig denne og ville blive derved, og naar det erfares at de, efterat have gjort Rede for denne Troe, vedkjende sig samme, saa finder Staten deri den Borgen for deres sædelig religiøse Lærkemaade, som forudsættes til Eeds og Vidnesbyrds Afslæggelse og ved andre Livets Anliggender, hvor Noget, der er vigtigt for Medborgere, skal betroes den Enkelte. Skulde derimod Noget, efterat være kommen til Skjælsalder, erklære sig uvillig til saadan Bekjendelse, saa har han ikke afgivet hiin Borgen og kan altsaa ikke udøve de Rettigheder, som deraf vare betingede, men positive Evangsmiblers Brug har Loven dog ikke hjemlet. Frdg. 25de Mai 1759 § 2, der omhandler det Tilfælde, at et ungt Menneffe bliver 19 Aar uden at være confirmeret, taler aldeles ikke om nogen Evang eller Straf, men vil kun, at sligt overordentligt Tilfælde skal bringes for Provst og Biskop,

for ved disses Raad og Medvirkning at bringes i behørig Orden. Hvad der skal gøres, saafremt hine geistlige Mænds Bestræbelse mislykkes, har Loven ei bestemt, og der er saaledes et Hul i samme.*) Men det var vist den rette Klogskab, heller at lade det Hul blive, end at forsøge paa ved nøiagtige Lovbestemmelser at beherske de forskjellige Tilfælde, som man i saa Henseende kan tænke sig. Skulde Hindringen for Confirmationen ligge i en saadan Bægning fra den Unges Side, som foransført, saa vilde den nærmeste Forholdsregel, hvortil der maatte gribes, vist nok bestaae i Bestræbelse for ved Underviisning at bringe ham paa en anden Wei, og imidlertid maatte han være ude af Stand til at udøve de ovenberørte Rettigheder. Hvad der, saafremt disse Bestræbelse bleve forgjæves, omfæder skulde gøres, var vist nok ikke saa let at sige, men til positive Evangsmidler indeholdt Lovene, som bemærket, ingen Himmel. Under vor nuværende Retstilstand maatte enhver Indskrænkning i den Paagjældendes borgerlige Rettigheder bortfalde, naar han, efter at have gjort Rede for sin Troe, blev optaget i et andet anerkjendt Religionsfællesskab. Førend Landet fik sin nuværende Grundlov var en saadan Udvei derimod ikke lovhjemlet, men naar Omstændighederne viste, at det gif oprigtigt til hermed, vilde dog vel fornøden særlig Tilladelse være givet. Et Tilfælde af det Slags har iøvrigt, saavidt vides, aldrig viist sig, og vilde ikke let vise sig naar Man ikke fremlokkede det. En Lovgivning vilde vistnok gjøre meget ilde, hvis den lagde an paa at udtænke alle muelige Tilfælde, selv de usandsynligste og sjældneste, for at beherske dem ved almindelige Regler; men især vilde det være farligt, om

*) Fbdgn. 9de Decbr. 1735 Post 2 Art. 1 indeholdt alvorlige Straffemidler mod det til Landmilitien hørende Mandskab, der var over 19 Aar uden at have eller ville skaffe sig den fornødne Kundskab for at annamme Alterens Sacramente, men denne Forordning, der er ældre end Confirmationen, maatte netop ved denne og Fbdgn. 1759 ansees forsaablt at være forandret; i al Fald er den forlængst ophævet ved de senere Anordninger om Landmilitien.

man paa det aandelige Omraade, hvorom her er Tale, vilde gaae for vidt i at udfinde og løse Knuder. Efter alt det anførte vilde den individuelle Frihed vist intet vinde ved den foreslaaede nye Lov, hvilken derimod, saafremt den virkelig kunde komme til Magt, vilde faae den meest fordærvelige Indflydelse paa Folkets sædelige og religiøse Tilstand.

Men, vil man sige, om end Ingen ligefrem, ved sin Overgang fra Barndoms Alderen, tvinges til at aflægge en christelig Troesbekjendelse, saa bliver det dog den almindelige Tingenes Orden, at Enhver, som er født i Folketjens Skjød, gjør denne Bekjendelse, skjøndt han maaskee ikke i sit Hjerte føler en dertil svarende Overbeviisning, hvilket atter har til Følge at den Menighed, som vi kalde christelig, kommer til at indbeflutte mange Uchristne eller dog kun halve Christne. Det er vist, at denne sørgelige Fare finder Sted, og intet kan være vigtigere end efter Muelighed at afvende den. Men hertil gives neppe nogen anden Bei, end at de, til hvilke den opvoksende Ungdoms Underviisning eller Tilsyn dermed er betroet, lade det være sig magtpaaliggende, ret at udvikle de christelige Sandheder saaledes, at de finde Indgang i de Unge's Sjæle. At dette altid vil blive udført som det burde og at det altid vil lykkes, er noget, hvorpaa man, efter de menneskelige Vilkaars Bestaaffenhed, paa ingen Maade kan gjøre Regning. Det vilde imidlertid være et stort og fordærveligt Misgreb, om man meente, at Kirken kunde væрге sig for hien Fare ved at stille meget skarpe Fordringer om fuldstændig Kundskab og Rettroenhed til dem, som den optog og taalte i sit Samfund. Det er ingenlunde de Enkelte givet ved egen selvstændig Tænkning at komme til de Erkjendelser, der ere bestemmende for deres Livsbetragtning og Livsretning, men allermindst ville de formaae dette med Hensyn til det, som ligger høiest, Gud og de guddommelige Ting. Enhver annammer fra sin tidlige Barndom en Mængde Begreber og Forestillinger, til hvilke han overlader sig, deels fordi han finder noget i sit Indre, der svarer dertil, men for en stor Deel ogsaa foreløbig, fordi de meddeles ham af dem, om hvilke han maa antage, at de

vide det bedre end han, og at de derhos ville ham vel. Det saaledes foreløbigt Modtagne maa efterhaanden føres nærmere ind i hans Bevidsthed, knyttes til de Tanker, Følelser og Længsler, hvortil Spiren ligger i vor Grundnatur. Alle ville ikke paa lige Maade erkjende og tillegne sig hvad der saaledes meddeles dem; noget deraf vil Mangen kun høist usfuldkomment fatte; noget vil maaskee forekomme ham uklart, tvivlsomt eller mindre vigtigt. Men i det Hele vil dog vel under en nogenlunde god Veiledning og naar der ikke finder en fordærvelig Modvirkning Sted i de Unges Omgivelser, det, der udgjør den inderste Kjerne af de christelige Lærdomme, faae Indpas hos de Fleste, tjene til at ophvise og forædle deres Sjæle. Ogsaa de, der ere fødte og opdragne i et fra Folkekirken affondret Religionsfamfund, pleie at blive ved deres Fædres Troe, naagtet der ikke kan være Tale om borgerlige Fordele deraf, ligesom vi nok og med god Grund kunne antage, at vor Kirkes Lære har en større indre Kraft til at vinde og danne Sindet. Naar nu et i vort Religionsfamfund opdraget Menneske, ved sin Udtrædelse af Barndommen, erklærer sig for en Bekjender af den christelige Religion, saa er han ingenlunde en Hykler eller Løgner, fordi hans Tro ikke er uden Bakken, fordi han i sit Hjerte maa sukke: „Jeg troer Herre! hjælp min Vantro“; endnu mindre, fordi ikke alle Christendommens Lærdomme ere blevne ham saa klare, at han deraf har en fuldbevidst Erkjendelse. Den Bekjendelse, der aflægges ved Confirmationen, omfatter dog kun det Allervæsentligste af Christendommen, den gaaer aldeles ikke ind paa de nærmere dogmatiske Bestemmelser, som have deelt de Christne*), og under

*) Maaskee vil Nogen sige, at der i Djevleforfagelsen ligger en Erkjendelse af Læren om en personlig Djevel, der dog ikke kan regnes til Christendommens væsentlige Grundlærdomme. Men Tilfagnet beholder sin Betydning, om man end i Djevelen kun finder et kraftigt Udtryk for det sædelige Onde. Det kunde derfor være et Spørgsmaal, om ikke Djevleforfagelsen burde ombyttes med Forfagelse af de synlige Lyster og Begjærtuger, gennem hvilke det dog

en forskjellig Opfatning af hiin Bekjendelse og det dertil knyttede Tilfagns Ord kan man finde sit aandelige og sædelige Behfremhjulpen ved at blive i det Religionsfamsfund, hvori man ved Confirmationen indgaaer som selvstændigt Medlem. Vit man fordre en skarpere betegnet Bekjendelse, saa vll man lukke Kirkens Dør for Mange, paa hvis hele aandelige og sædelige Tilstand den kunde have udvøvet en velgjørende Magt, og hvis maastee svage og ufuldstændige Troe kunde i det Samsfund, hvorfra man jager dem ud, have udvillet sig til større Fasthed. De saaledes Udstødte vilde derimod tilbeels tabe al Forbindelse med det aandelige Liv, tilbeels adsplitte sig i forskjellige forvirrede indbyrdes fiendtlige Sectar. Naar man mener, at de, der efter sfig Sondring bleve tilbage i den rette Kirke, vilde danne et Samsfund af Hellige og Udvalgte, saa feiler man vistnok; thi just for at vinde denne Anseelse, kunde Mangen uden Tro eller dog med en vaklende Tro aflægge den mere indgribende Bekjendelse, der fordreves, og derhos gennemgaae den strengere Undersøgelse af hans Tro, der maatte blive foreskrevet. Det kan derhos forudsees, at sfige Menigheder, for at vinde Tilhængere, vilde i Tidens Længde blive mindre nøieføende med den Forvisning de krævede om deres Tro og christelige Sind, som de optog. Men da vilde det Hyklerie, hvorfor vistnok vort Religionsfamsfund ikke er frit, i en forhøiet, tydeligere bevidst Grad faae Overhaand i det Samsfund, der tilegnede sig en særdeles Rettroenhed og Keenhed. Slige Samsfund vilde og frembyde riig Næring for aandeligt Hovmod og Foragt for andre Menneffer, saavel som for en mørk Sindstemning.

fun er, at et Menneffe kunde komme i Samsfund med hiin det Ondes Fyrste; men medens den foreskrevne Form dog ingen grundet Betænkelse kunde opvække hos dem, der ikke erkjende en personlig Djævel, kunde det maastee befrygtes, at en Forandring vilde blive betragtet som en Forkastelse af hiin Lære, hvilket dog ikke skulde ligge beti.

Det ligger isørigt ei blot i den christelige Aabenbaringstroes færegne Indhold, at det vilde føre til Adspjittelse og Oplosning, naar Kirken gjorde visse bestemte Læresætninger i en skarpt udpræget Betydning til Betingelse for Optagelse i dens Skjød. Det samme vilde møde, dersom et Religionsksamfund ikke blandt de Læresætninger, hvortil det saaledes vilde binde sine Medlemmer, optog andet end hvad man troer sig istand til at hidlede af Fornuftens Lys. De Grundsandheder, hvorpaa al Religion og al Sædelighed hviler, give, naar de skulle udtrykkes i bestemte Begreber og Sætninger, ligesaavel et rigt Stof til ulige Forestillinger som de eiendommelige christelige Lærdomme. Begrebet om en personlig Gud, om Stabelse, Forsyn, Sjæls Frihed og Udødelighed ere ikke mindre end de christelige Mystrier uigjennemtrængelige for den grublende Fornuft, og den Forestilling, hvorved En finder sig tilfredsstillt bliver af en Anden forkastet som den groveste Usands eller den fordømmeligste Ugudelighed. Det er derfor ikke mindre hyppigt at de philosophiske Skoler indbyrdes stemple hinanden som atheistiske, pantheistiske, materialistiske, fatalistiske, end at de theologiske forkjættre hinanden. Skal altsaa Kirken ikke, istedetfor at samle alle dem, der føle Trang til ved dens Hjælp at opløste sig til Gud, at forøge deres Tro og rense deres Sjæle, afstille Menneffene i Tvivl og Tvedragt, saa maa den ikke gjøre for skarpe Fordringer til deres Tro, som den optager og taaler i sit Skjød.

Det er og en Kjendsgjerning, at den vor kirkelige Forbindelse opløsende Bevægelse, der nu er traadt saa stærkt frem, har sin Rod i den Retning, der for ikke mange Aar tilbage, drev Fordringen om en streng bogstavelig Overholden af alt i Kirkelæren til det yderste, ja end ikke indskrænkede disse Fordringer til selve Kirkelæren, men endog med den meest fanatistiske Iver holdt over de Ordsformer, som vare brugte netop i den danske Kirke, hvilken dog forhen aldrig havde villet være noget andet end en Green af den evangelisk lutheriske Kirke. Mange, som nu slutte sig til hien Bevægelse, ville vist forundre sig ved at blive ret bekjendte med deres forrige Paaastand, som nu tale Ordet for en ubunden kirkelig Frihed, og selv disse

Førere synes ikke gjerne at ville erindre deres forrige Jdræt. Det vilde ikke være af Veien, om Rogen vilde udførligt drage denne hele Retnings Historie frem for Almeenheden, hvori det synes at en svag Huskommelse er en temmelig almindelig Løb. Det vil ikke være vanskeligt at finde Stoffet, selv for den, der ikke har fulgt det hele Væsen i dets omstiftende Skiftelser; han haver kun at see sig om i en indskrænket Literatur for en Tid af 10 til 20 Aar, og han behøver end ikke at bekymre sig om den yderste Fuldstændighed heri; thi de afgjørende Trætte træde saa kjendeligt og eensformigt frem i flere hidhørende Skrifter, at man vil have nok af nogle enkelte blandt disse. Man kan gjerne begynde med Grundtvigs i 1825 udgivne Kirkens Gjenmæle mod Prof. Theol. Dr. H. N. Clausen, skjøndt vistnok navnlig meget af denne Forfatters tidligere Skrifter ikke er uden Interesse for en fuldstændig historisk Udvikling. Og naar man end videre læser nogle af de Smaaskrifter og Journalartikler, som affødtes deels af hiint Gjenmæle og den derved fremkaldte Injurieproces, deels af den saa Aar efter begyndte Jagt efter de Præster, som tillode sig mindste Afvigelse fra Ritualet, saa bliver man tilstrækkelig bekendt med den første Akt i Sagen. Den anden begynder med det Omflag, der viste sig i de Smaaskrifter og Journalartikler, der talte Ordet for Sognebaandets Løsning, eller som man senere med et betydningsfuldere Navn kaldte det „almindelig Samvittighedsfrihed for Præster og Menigheder i Danmark“, hvilkens Fordring og traadte frem i Provindstalskænderne, og navnlig i de Roeskilde Stænder for 1838 blev Gjenstand for en udførlig Behandling. Da alt hvad der i hiint Unliggende paa sammes forskjellige Trin er foregaaet, staaer nærværende for mig, saa vilde det maaskee endog være lettere for mig end for de fleste andre at levere en slig historisk Udsigt. Men foruden at jeg for Diebliffet ikke har alt ved Haanden, som jeg kunde behøve paa nye at eftersee, for at kunne levere en slig Oversigt saa indtrængende som jeg kunde ønske at gjøre den, turde jeg dog ikke paa dette Sted udbrede mig saa udførligt herover. Jeg trænger maaskee allerede til mine Læsers Overbærelse med Hensyn til, at jeg

opholder mig saa meget ved denne Gjenstand. Men medens jeg har troet, at det ikke vilde være upassende, i Forbindelse med den Reform i Folkeskolevæsenet, som begyndte i 1806, at omhandle de Domme, som man i den hele paafølgende Tid i meget modsatte Retninger har fældet over samme, er jeg og kommet ind i dem, som senest, og med størst Boldsomhed have ladet sig høre igiennem en Løstformet paa Kirken. Denne har for Diebliffet sat Gemytterne i en levende Bevægelse, hvoraf ogsaa jeg er bleven grebet, skjøndt jeg just ikke er blevet saa overrasket derved, som mange Andre, idet jeg kun deri har fundet en bestemt Fremtræden af det, der længe har ladet sig spore. Jeg har derfor ikke kunnet holde mig tilbage fra at benytte denne Leilighed til nogenlunde udførligt at udtale mig over et Anliggende, der altid har ligget mig varmt paa Hjertet, og som staaer i en meget nær Berørelse med en ikke uvigtig Deel af min foregaaende Virksomhed. Hvad Sagen selv angaaer, har jeg allerede fremsført det Fornødne; men da det kan have nogen Vigtighed med Hensyn til Dommen over det hele Forhold, skal jeg medgive et Bidrag til hiin historiske Dplysning, hvorved jeg iøvrigt væsentligt kan benytte mig af hvad jeg alt for længe siden har udtalt, men som vist Saa have i Grindring, eller ville uleilige sig med at søge der, hvor det er at finde.

Under den oven paaapegede i 1838 ved de Roesffildske Stænder forhandlede Sag har jeg blandt andet yttret mig som følger: „Det forholder sig rigtigt, at Petitionen, der er kommen frem for at bevirke en almindelig Samvittighedsfrihed for Præster og Menigheder i Danmark, er traadt istedetfor en heftig Bestræbelse for at faae de offentlige Religionslærere, hos hvilke man meente at finde nogen fra Kirkens symboliske Bøger afvigende Lære, satte fra deres Embeder. Man indskrænkede sig ingenlunde til saadanne, der fornægtede Christendommens Grundsandheder, men man rettede sine Angreb mod Mænd, der, idet de fuldeligen erkjendte, at Gud havde aabenbaret sig i Kristus, at den hellige Skrift indeholder den rette Sandhed til Salighed, og

at Sacramenterne ere guddommelige Anordninger, ved Hielp af hvilke en Christen kommer i nærmere Samfund med Gud ved Christus, dog fandtes i den nærmere Udvikling og videnskabelige Bestemmelse af Troens Lærdomme at afvige fra det System, som man erkjendte for det ene rigtige. Saadanne Mænd angreb man ikke blot som Bildfarende, men endog som Rjættere og Menedere i Kirken; man fordrede, at de skulde fratræde den Plads, de beklædte i samme, beraabende sig saavel paa Kongeloven som paa Landsloven. Paa lige Maade forfulgte man og de Præster, som ved de liturgiske Handlinger ikke saa ganske nøie holdt sig det forefætrede Ritual efterrettelige. Denne Bestræbelse er omfider gaaet over til den tilfyneladende omvendte Retning, at forlange en fuldkommen dogmatisk og liturgisk Frihed for alle Præster og i Forbindelse dermed Frihed for ethvert Medlem af den danske Statskirke til at holde sig til hvilken af dennes Præster han vilde. Det synes, at denne Bending er fremkommen derved, at man i den i 1828 med vedbørlig Autorisation udkomne nye Udgave af Alterbogen har fundet en saadan formeentlig Forvanskning af Daabspagten, at en rettroende Christen ikke kunde finde sig tilfredsstillet med en saadan Daab for sine Børn, og at en rettroende Præst ikke i Overeensstemmelse dermed kunde forvalte Daabens Sacrament. Denne Anke hidrører især derfra, at Troesartiklerne deri ere indførte i Overeensstemmelse med den Udgave af Luthers lille Katechismus, der i 1814 udkom med Autorisation, og som indeholder en tro Oversættelse af Luthers ældste Katechismus. Det er i sig selv ikke uden i Udtryk og Sprogformer, at Troesartiklerne, saaledes som de findes i denne Katechismus, adskille sig fra de øvrige, indbyrdes i saa Henseende heller ikke libet forskiellige, Maader, hvorpaa de læses i de mange andre Udgaver af Katechismus, samt i den ældre Udgave af Alterbogen og den ved Frdg. af 7 Mai 1783 kundgjorte Formular for Daaben. Men man paastaer, at heri findes virkelige Troesforvansninger. Naar saaledes den først

Troesartikkel udtrykker sig paa følgende Maade: Jeg troer paa Gud Fader, Himmels og Jordens almægtige Skaber, saa paaftaaes det, at disse Udtryk ikke betegne det samme som de, der findes i den ældre Udgave af Alterbogen: Jeg troer paa Gud Fader, Almægtigste, Himmels og Jordens Skaber, men at Troen paa Guds Almagt derved er bleven indskrænket til Verdens Skabelse. Ligeledes findes i de tvende andre Troesartikler flere formeentlige Forvanskninger af Troen, f. Ex. naar der skrives den hellige Aand istedetfor den Hellig-Aand; naar Christus siges at være opfaren til Himmelen istedetfor til Himmels (Kirketidende for 1835 S. 817—832 og 874—884)*. Paa Grund af disse og flere Ankeposter paaftaaes det, at en i Overensstemmelse med den nye Udgave af Alterbogen oprettet Daabspagt var utaaleligere for den Christne end den Stiftsprovst Clausen skal have gjort paa frie Haand (Kir-

*) Her er ikke Spørgsmaal om hvorvidt nogle af de foransførte Udsættelser kunde fra et dogmatisk Standpunkt der kunde have nogen Berettigelse, begrundes paa en Maade, som ret vel lod sig høre. Dette turde, hvad de førnævnte to Udsættelsesposter angaaer, være at indbrømme, hvorimod den fibstansførte og flere andre, som jeg ikke havde nævnt, ere aabenbar urimelige. Men Sagen er, at hiint Partie i de Ræfemaader, som det ei vilde lade gjælde, fandt et for dømmeligt Kjætterier. Naar det. til Ex., blot havde foretrukket Skrivemaaden „den Helligaand“ som det klarere Udtryk for det strenge Athanasiske Lærebegreb, saa vilde jeg, navnlig fra det Standpunkt, hvorfra jeg har indladt mig paa dette Anliggende, intet derved have havt at erindre. Men naar man paaftod, at den i nyere Tider mere sædvanlige Betegnelsesform, der dog i Grunden vel og var den ældre, indeholdt et for dømmeligt Kjætterier, ja endog tvivlede om den Barndaabs Gyldighed, hvori den var brugt, saa var dette vist nok et forfeert Bogstavvæsen. Heri laae isvrigt den Synderlighed, som maa skee En og Anden dog vilde finde i sin Orden, at Christendommen blev en Danisme. For Resten var Klagen over den Evang, som den nye Udgave af Alterbogen skulde have paalagt Præsterne, ogsaa af den Marsag urimelig, at der aldeles Intet var i Veien for den Præst, som vilde betjene sig af den ældre eller af de Udtag, som heraf havdes.

ketidende for 1835 S. 7—8), og hvad dermed skal udtrykkes, behøver ingen videre Forklaring. Naar den saa ivrig attraaede Løsning af Sognebaandet skal gaae ud paa at gjøre saadanne Ord og Bogstavforskjeller gjeldende som Noget, der skal skjelne imellem de rette (gammeldage) Christne og de falske, saa synes dette at opvække ikke liden Betænkelse mod en Motion, som udgaaer derfra. — — — — —

— — — — — Seer man videre hen til selve Indholdet af de fremkomne Petitioner, saa er Begjæringen om Menighedens Frihed til at søge hvilken Præst den vil, sat i Forbindelse med en fuldkommen dogmatisk og liturgisk Frihed for Præsterne. At nu en saadan Frihed ikke kan indrømmes, har Committeeen med overbevisende Grunde godtgjort. Men Commissarius tillader sig dog for Sagens Vigtigheds Skyld at tilføie, at denne Frihed nødvendig ogsaa vilde føre en anden med sig, den nemlig, at Præsten maatte kunne nægte Sacramentet og andre præstelige Handlinger, som Menighedens Medlemmer maatte begjære, naar han efter sit private Omdømme derved maatte finde Betænkelse. Det er allerede forlængst bleven offentlig yttret af dem, der have antaget den her omhandlede Retning i Bedømmelsen af de kirkelige Forhold, at en rettroende Præst burde være fri for at vie Noget, der vel lovlig, men dog ikke under saadanne Betingelser at det kunde holde Prøve for den christelige Bedømmelse, er skilt ved sin Ægtefælle, men at saadanne Brudfolk maatte henvises til de fjætteste Præster. I lige Consequens maatte en Præst og efter sin subjective Dom kunne vægre sig for at forrette Vielse i andre Tilfælde, ligesom han og maatte kunne nægte Sacramentets Meddelelse o. s. v. til dem, han fandt uværdige, uden at han kunde erkjende nogen anden Dommer end sin egen Samvittighed over sit Forhold i denne Henseende. Men det falder i Dinene, at man under et saadant System blev udsat for alle de fordærlige Forviklinger, der stundom yttre sig under Conflicten mellem Katholiker og Protestanter i de Lande, hvori hine have Overhaand eller dog udgjøre en betydelig Mængde; ja fra en vis Side kunde det endog blive værre, da de katholske Præster dog

maae anerkjende en høiere Myndighed, hvis Dom de ere uundergivne". *)

Til det saaledes Anførte skal jeg knytte følgende Bemærkninger. I Anledning af de S. 358 nederst og S. 359 øverst med spærret Skrift trykte Linier har en meget begavet og iøvrigt mod mig velvillig Forfatter (Birkedal), hvis Skrift jeg ikke har ved Haanden, gjort mig det Spørgsmaal, om da Erkjendelsen af de der antydede Sætninger er nok til en rettroende Lærer i Kirken. Dette Spørgsmaal grunder sig paa en urigtig Opfatning af mit Foredrag. Jeg har paa hiint Sted ikke villet andet end i korte Træk betegne en theologisk Retning, som de, der nu førte Ordet for den meest udstrakte kirkelige Frihed, kort forhen havde forfulgt som det groveste Kjætterie. Vel ligger det i Sammenhængen af min Tale, at jeg ansaae denne hadefulde Forsølgelse for uberettiget, og at jeg fandt en skjærende Modsætning mellem den og de Grundsætninger, som man nu fra samme Side vilde gjøre gjældende. Men deri ligger ingenlunde, at jeg i hiin theologiske Retning fandt den fuldeste og dybeste Opfatning af Christendommens Grundsandheder, og endnu mindre at denne indeholdtes i hine flygtige ingenlunde udtømmende, men for min Hensigt tilstrækkelige Antydninger **). Jeg har endog udtrykkelig lagt Bægt paa, at de havde angrebet de Mænd, der førte saadan Lære, ikke blot som Vildfarende, men som Kjættre og Meenedere i Kirken m. v. Jeg havde og tolv Aar tidligere udførlig afhandlet den anordnede Ordinationsæds Forhold til vor Kirkes Lærebegreb og derunder viist, at Geden lader Kirkens Lærere en ikke ringe Bidde, inden hvilken de kunne bevæge sig i Udviklingen af Christendommens Lære, uden at enten deres Samvittighed eller Landets Love kunne anklage dem for Brud paa Ged og Pligt ***). Men endog uden Hensyn

*) Stander-Lidende 2den Række, S. 1205—1209.

***) Jeg maatte, i det jeg efter min Erindring, og forsaavidt min Hensigt fordrede det, angav hvad jeg fandt betegnende for den foranstøede Retning, især tage mig iagt for ikke at tillægge samme noget, som ikke klarlig indeholdtes i samme.

***) See Jur. Tidsskr. 12. B. 1. S. 242 til Enden; 2. S. 289

dertil var jeg fuldkommen besvøiet til at paaberaabe mig den Modsigelse, hvori den Frihed, som man nu vilde hævde Kirkens Lærere, stod med den hadske Maade, hvorpaa man nogle Aar forud, fra samme Side havde forkjættet en Lære som den af mig beskrevne, og forfulgt ubetydelige Afvigelser fra Rituallet, endog blot fra Udtryk og Sprogformer, som fandtes i ældre Udgaver, men som i en ny autoriseret Udgave vare forandrede.

Med Hensyn til den Parallel med den katholske Geistlighed, som jeg kortelig har anthydet paa det anførte Sted, skal jeg for dem, som ikke have gjort Bekjendtskab med dennes Retning i de sidste 30 til 40 Aar, bemærke, at de katholske Geistlige i de Lande, hvor deres Lære ikke længere omgjørdes med borgerlig Magt, meget vel vide at skikke sig i disse Forhold og at benytte selve Friheden som en Bei til at vinde Herredømme over Samvittighederne. I det de træde frem som Frihedens begejstrede Venner, søge de, med en Talens og Tankens Kraft, hvori de som her gaae en lignende Bei, ere langt fra at komme dem nær, at bevise, at den sande aandelige Frihed kun kan trives under den fuldkomne Afsondring mellem den kirkelige og borgerlige Magt, som den katholske Kirke fører med sig. De forlange ikke andet end at den samme Frihed, som Forsatningen og Loven tilstaaer alle Borgere, ogsaa maa tilstaaes Kirken og dens Mænd. De have Intet imod, at Enhver, efter Godtbefindende, træder ud af Kirken; de indrømme, at det ikke kan formenes en Katholik at indgaae Ægteskab med en Akahtolik, eller foreskrives noget om de deri avlede Børns religiøse

til Enden. I Maanedsskrift for Literatur 4. B. S. 179 har jeg yderligere udbredt mig over den ovenberste theologiske Retning med Hensyn til de derpaa gjorte Angreb; i Recension II. af M. Lindbergs Skrift: Er Dr. Prof. Theologiae H. M. Clausen en ærlig Lærer i Kirken, som læses sammesteds S. 179 ff., og jeg tør troe, at min Beviisførelse vil kunne udholde enhver Prøve.

Opdragelse, ja end ikke om de Børns, hvis Forældre begge høre til den katholske Kirke. Kun paaftaae de, at der og maa overlades dem fuld Frihed til at forvalte Sacramenterne og udføre deres øvrige Kalbsgjerning efter Kirkens Lære og deres foresatte af Staten uafhængige geistlige Øvrigheds Forfrister, uden al Indblanding fra Statens Side. Saaledes kan Staten ikke kræve, at Præsterne mod Kirkens Love og deres Samvittighed give den kirkelige Betsignelse til et Ægteskab mellem en Katholik og en Protestant, naar der ikke findes Sikkerhed for at alle Børnene ville blive opdragne i den ene saliggjørende Troe; hvorimod den katholske Kirke da maatte finde sig i, at Vedkommende, naar de ei ville underkaste sig dette i dens Love grundede Vilkaar, lode sig vie af en protestantisk Præst, eller indgif et borgerligt Ægteskab, hvilket allene blev Statens Sag. Kun maatte man indrømme den katholske Præst Frihed til mod den af Ægtefolkene, der hørte til Kirken, og hiin Forbindelse uagtet ikke vilde træde ud af samme, at anvende alle de inden for hans geistlige Embede liggende Midler, hvorved de Sjæle, der ved slikt Ægteskab vare satte i Fare, muelig kunde frelses. Først og fremmest vil han i og udenfor Strifestolen søge ved Formaninger at bearbejde den katholske Ægtefælle, navnlig Konen, (hvorom Spørgsmaalet næsten altid dreier sig; thi er Faderen Katholik, er det ordentligviis stemmende med Landsloven at Børnene opdrages i den katholske Religion), og efter Omstændighederne dennes Moder, Søstre, Tanter o. s. v., men ogsaa har han det i sin Magt at nægte dem Absolution, som i denne eller anden Henseende fremture i Ringeagt for Kirkens Bud og Formaninger, ligesom han heller ikke behøver at tilstaae en Saadans Liig de sædvanlige kirkelige Gressbeviisninger. I et Land, hvor en betydelig Deel af Befolkningen hænger ved den katholske Kirke, vil Geistligheden, ved Hjælp af disse og andre inden for dens Virksomhed liggende Midler, hvoriblandt især dens Indflydelse paa Opdragelsen er af Bigtighed, vide ikke blot at vedligeholde stor Betydning i de katholske Familier, men endog at udbrede bemeldte Kirke paa den protestantiskes Beføstning. Hertil frembyde i Særdeleshed de

blandede Ægteffaber, navnlig de, hvori det er Hustruene der hører den katholske Kirke til, en beqvem Leilighed.

Der er dog sandelig en mærkelig Lighed mellem de her antydede Forhold i de katholske eller halvkatholske Lande, og dem, hvori vi nu ere i Begreb med selv at bringe os. Naar for mindre end tyve Aar siden adskillige Jvrere for Troens Keenhed stedse førte Kongeloven og Landsloven i Munde, for i Kraft af samme at kræve de Lærere forjagede fra Kirken og Universitetet, som fandtes at afvige fra det bogstav- og tøddekrete Lærebegreb i den lutheriske Kirke, naar disse Jvrere gif omkring i Kirkerne for at udspeide enhver nok saa ringe Afvigelse fra de anordnede rituelle Former, for derpaa at grunde de bittreste Klager mod enkelte Præster, naar de hertil søiede skarpe Angreb paa den Regjering, der, glemmende hvad der efter Kongeloven var dens første Pligt, taalte slikt hætterst Væsen, og naar der nu fra den samme Side fordres, at Staten skal i den Grad være ligegyldig ved Religionen, at den end ikke maa skride ind, naar Forældre tilfidesætte al Omsorg for deres Børns religiøse Opdragelse, saa har det sin Forklaring deri, at der, ved denne fuldkomne Skilsmisse mellem Religion og Stat, dog blev nogen Udfigt for hiint Partie til igjen at vinde noget af det Terrain, som Regjeringen ikke gjennem Lov og Ret vilde skaffe dem. Saafernt det ellers ikke paa anden Maade var ganske klart, at der paa Bunden af denne Frihed laae en Bemyndigelse for Præsterne til, uden Hensyn til Statens Love og uden alt Statstilsyn, at nægte Vielse, Sacramenter o. s. v., ja aldeles at udstøde den, som de fandt uværdig, saa har man Beviset i den Erklæring, som Stilleren af hint Forslag nylig har givet i den Berlingske politiske og Avertissements-Lidende Nr. 282. Vel har han nævnt selve det vedkommende Religionsfund, som den, Berettigelsen til at udstøde de Uværdige skulde tilkomme. Men uden at vide, hvorledes Forfatteren vilde have Forholdet mellem Præsten og Menigheden ordnet, kan man dog vist nok antage, at Sagen væsentlig vilde være lagt i Præstens Hænder. Denne Erklæring indeholder ellers, blandt andet Mærkeligt, nogle Antydninger om den Religionsvang, hvorunder Folk her i Landet skulle have sukket, hvilke Antydning-

ger jeg ikke kan unblade kortelig at behøve. Han veed, siger han, ikke rettere end at Folk endnu i dette Aarhundrede ere blevne straffede med Lugthuusarbeide, fordi de ikke vilde finde sig i Affkaffelsen af Pontoppidans pietistiske Forklaring. Jeg har aldeles ingen Tvivl om at Forfatteren har hørt slikt, uden at have ladet sig oplyse om Urigtigheden deraf. Men underligt er det, at han ikke har vidst bedre, og ufor= svarligt at han, uden at søge de Dplysninger, som det ei vilde have været vanskeligt at faae, har henkastet Ord, der i hans Mund maa virke som en directe Beskyldning. En saadan Form er vistnok meget sædvanlig i en vis Deel af vor Litera= tur, som paa den Maade har indsmuglet mange aldeles ugrun= dede Beskyldninger, saavel mod Regjeringen som mod Enkelte. Men af en Mand, som jeg stedse har anseet som et Mønster paa Ærlighed og Samvittighedsfuldhed, har en saadan Afspærg været mig høist paafaldende; og skjøndt jeg ikke derfor opgiver den gode Mening, jeg har havt om hans Rettskaffenhed, saa er det mig dog et sørgeligt Beviis paa, hvorledes en eensidig Lyst til at gjøre visse Forestillinger gjeldende, kan forlede selv ret= skafne Mænd til at forglemme de Grundsætninger, hvoraf de ellers ere gennemtrængte. Saafernt Forfatteren har tænkt paa et Sogn i Beile Amt, hvor en Deel af Beboerne for nogle Aar siden havde ladet sig indbilde, at Balle's Lærebog var fuld af Kjæteri, hvilket og gjaldt om den i 1814 autoriserede Katechismus (der dog var en af nuværende Bis= kop Mynster forfattet aldeles troe Oversættelse af Luthers egen ældste Udgave), og at de derfor ikke med god Samvittighed turde lade deres Børn modtage den Underviisning, der gaves i Skolen efter disse Lærebøger, men forlangte Pontoppidans Forklaring og en ældre Udgave af Katechismus gjenindført i Skolen, saa kan han i Utsiings Samling af Reskripter m. v. læse en Cancelliekrivelse af 13 Jan. 1833, hvorved vel dette sidste blev afflaaet, men det dog blev dem tilkjendegivet, at det stod til dem, istedetfor at lade deres Børn modtage den Underviisning i Religionen, der gaves i Skolen, at besørge deres Religionsunderviisning hjemme efter Pontoppidans Forkla=

ring og den ældre Udgave af Katechismus, og at Børnene, naar de i sin Tid kunde gjøre tilstrækkelig og fornuftig Rede for den christelige Religions sande Lære, bleve at annamme til Confirmation, uden Hensyn til om det skeete med den anordnede Lærebogs og den autoriserede Katechismi Ord. Senere tilbrog det sig vel, at nogle til hiin Retning hørende Bønder, der havde Sæde i Skole-Commissionen, havde borttaget de Exemplarer, der af Balles Lærebog og den autoriserede Udgave af Katechismus fandtes i Skolen, og, saavidt vides, ligeledes af den evangelisk christelige Psalmebog, saavelsom Apparatet for den indbyrdes Underviisning, og at de for dette egenraadige Forhold bleve satte under Tiltale. Men, foruden at man dog vel ikke burde indrømme disse af Fordomme og Hovmod omtaagede Mennesker Frihed til at forstyrre den almindelige Skoleunderviisning efter at de vare blevne frie for alt det ved samme, hvorved deres Samvittigheder kunde finde sig besværede, saa blev Følgen af denne Sag ingenlunde Lugthuusarbejde; om jeg ikke feiler, slap de med en ringe Mulkt. Jeg har selv havt nogen Deel i den Afgjørelse, Spørgsmaalet fik ved hiin Cancellie-Skrivelse, og har forhen hørt Betænklichkeiten yttre imod den Eftergivenhed, som derved blev viist; men medens jeg gjerne fra den Side vil tage Sagen paa mig, kan jeg endnu mindre undslaae mig herfor, hvis Noget vil føre Anke i en modsat Retning. Derimod maa det indrømmes, at Afgjørelsen ikke var af den Besskaffenhed, at man kunde gjøre Regning paa derved aldeles at gjøre Ende paa den Ufredens Spire, som der var indkommen i hiin Menighed. Det maatte overlades til de geistlige Embedsmænds forstandige Omhu at arbejde paa at udrydde den, og dertil undlod Cancelliet ikke at opfordre dem. Bemeldte Forfatter ansvører endvidere, at vi have Lovbud nok, som true med Straf for ikke at gaae i Kirke og til Alters. Men han veed jo saa godt som Noget, at disse Love i flere Menneskealderne have været ude af Brug, og at den førstnævnte Forpligtelse nu og formelig er ophævet ved Fdg. 26 Martz 1845, hvilken Forordning han iøvrigt paapeger paa en Maade, som jeg ei forstaaer. Naar han endvidere siger, at det neppe

er ret længe siden, at det har gjort Udfillige ondt, at hine Straffe ikke bleve satte i Udøvelse, saa ligger der vist og her nogen Misforstaaelse til Grund. Men i al Fald er det ikke fra Regjeringens Side at der har været nogen Stemning for at sætte Evangsmidler i Gang mod dem, der forsømme Kirke- og Altergang. Den hele Tale er saaledes, med Hensyn til det, som derved skulde godtgjøres, uden al Betydning. Særdeles paafaldende er det isvrigt, at den Mand, imod hvem Kjæterforsølgerne til hin Tid fornemmelig slyngede deres Banstraa-ler, nu da de have forvandlet sig til Kirkestormere, hører til Kirkens kraftigste Forsvarere. Jeg har sandelig ingen Anledning til at være partisk for denne Mand, men det er en aabenbar Kjendsgjerning, som jeg med Fornøielse vedgaaer, at det aldeles ikke hidrører fra noget Slags Bakken fra hans Side, at Rollerne saaledes ere blevne ombyttede.

Det er ingenlunde min Mening, at det under en saadan fuldkommen Afsondring af Stat og Kirke, som af Nogle tilsigtes, vilde lykkes det oftnævnte Partie (jeg kalder det ikke gerne det orthodoxe, thi det fornægter Protestantismens Hovedgrundsaetninger) at vinde den Magt over Sindene, som den katholske Geistlighed udøver i de oven paaapegede Lande. Baade i Gaverne hos dem, der skulle bearbejde Folket, og i Modtageligheden hos dette og i de tvende Kirkers Stillinger *) er der en alt for stor Forskjel til at Virkningerne kunde ventes at

*) Det er mærkeligt, hvorledes Nogen kan troe, at den evangelisk lutherske Kirke ved Grundloven har opnaaet en Uafhængighed, som der før manglede den. Den staaer tvertimod nu i Fare for at komme i en Afhængighed, hvorom der tilforn ei kunde være Tanke. Saa velbegrundet end den Kjøbenhavnske Geistligheds og det theologiske Facultets Protest er imod at Rigsdagen besætter sig med den Ordning af Folketirkens indre Forhold, som efter Grundlovens § 80 kan ventes (cfr. min Prøvelse S. 365), forinden Folketirken selv er kommet til Orde, saa tør man dog efter denne § Historie og efter hvad der siden er foregaaet, just ikke stole paa, at dette af Rigsdagen vil blive erkjendt. Dog kan man vel gjøre Regning paa at Ministeriet vil staae uroffelig imod Overgreb.

blive lige. For Enkelte vilde det maaſtee tildeels lykkes, men hvad der er meget at befrygte, er, at netop diſſe vilde ved deres ſtrange Holden over alt i Kirkenſ Lærebegreb oppaſke Had og Uvillie mod Kirken, og at Mange, der enten frivillig eller ſom udiſte traadte ud af ſamme, enten vilde forſage al Religion eller ſlaae dem til et eller andet overſpændt Partie, der ordentligviis vilde blive ledet af oppakte, men derhoſ uvidende forſtruede og hoymodige Menneſter, fulde af Bitterhed mod Kirken ſaavelſom mod Videntſkab. Naar endog kun nogle enkelte Menigheder i forſkjellige Dele af Landet ſplittede ſig i en Mængde ſmaaer Sekter, vilde dette, blandt andre beklagelige Følger, have den, at det gav dem, der gjerne vilde udplyndre og opløſe Kirken, et velkomment Paafkud til at gaae nærmere løſ herpaa. Det lod ſig nemlig da paaftaaer, at den evangelifk lutherſke Kirke i det mindſte i de Menigheder, hvori ſaadant Fråfald havde viift ſig, havde tabt den Egenſkab, der har gjort, at Grundloven har optaget den ſom Folkekirke og tilſagt den Underſtøttelſe, hvortil Mange alt regner det, at den maa beholde Sit, Noget ſom man anſeer for en ſtor Naade. Men kunde det ſættes igjennem, at Tiendefrihed blev en Belønning for dem, der traadte ud af Kirken, ſaa vilde denne Friſtelle blive mange lunkne Chriſtne for overvældende. Diſſe vilde endog vinde den ſtore Fordeel, at Landets Jorder i Almindelighed fik en forøget Værdie ved at komme i deres Hænder. Vel vilde ſlig Urimelighed neppe nogenſinde gaae igjennem, i det mindſte ikke i dens Heelhed. Men en Bevægelse i en ſaadan Retning turde dog have en meget foruroligende Virkning, og lettelig lede til Indrømmelſer, ſom i høi Grad vilde lamme baade Kirken og de mange andre for al aandelig Virkſomhed vigtige Indretninger, der ligeledes ere grundede paa Tiender; ogſaa megen privat Eiendom vilde vel komme til at dele Kirkenſ Skjæbne. Det er langt fra at Grundlovenſ § 3 har ſikkret Kirken dens Eiendomme i ſaa klare og bindende Udtryk, ſom det, efter min Overbeviisning, burde været ſteet *),

*) See min Prøvelſe af Grundloven og Valgloven S. 355—364.

og man hører ikke sjældent baade i og uden for Rigsdagen Uttringer af Begreber og Tilbøieligheder, der true med et Angreb paa al sliig Eiendom. Det turde endog være, at denne Udsigt ligger paa Bunden hos Mange, der tage Ordet for det oftomtalte Lovudkast. Dette er vel, efter hvad jeg er overbevist om, ingenlunde Tilfældet med Forslagsstilleren eller dem, der nærmest slutte sig til ham; men det er og kun ved Hjælp af et Partie, der, med Hensyn til religiøse Anliggender, staaer i den yderste Modsetning til dem, at Forslaget kunde seire. Dog der synes nu ikke at være nogen Fare for at det titmeldte Forslag bliver til Lov. Ikke blot have de vigtigste kirkelige og videnskabelige Stemmer baade i og end yderligere udenfor Folkethinget opløst sig mod samme, men det har og trindt omkring i Landet fremkaldt almindelig Forbauselse og Uvillie. At det ogsaa i Slesvig har gjort en lige Virkning, viser en nyelig i flere Blade optagen Artikel af Dannevirke, og det vil useilbarlig ogsaa paa andre Steder, hvor man ligeledes gjerne vilde have Sympathier, i hvieste Maade forarge Befolkningen. Jeg har vel ikke erfaret noget om Svenskes Domme over dette Forslag, men da der i Sverrig hersker langt større Kirkelighed end i Danmark og man der har bevaret meget af de ældre Kirketilstande, der her forlængst er forsvundet, saa kan man ikke være i Tvivl om hvorledes disse vore Naboer ville tænke over hiint Lovforslag. I Norge er der vel, som det synes, mindre Kirkelighed end i Sverrig, men, om man end intet andet Bevis havde for at Nordmændene ere langt fra at ville undergrave Kirken, saa vilde en Sammenligning med den af Stortinget vedtagne Lov angaaende dem, der bekjende sig til den christelige Religion uden at være Medlemmer af Statskirken, hvilken udkom den 16de Juni 1845, være nok for at see en ganske anden Aand end den, hvori det titnævnte Lovforslag er skrevet. Nu har og Forslagsstilleren selv i den ovennævnte Avisartikkel yttret, at han, efter den Modstand der er mødt hans Forslag, hvilken han for Resten hidleder af Andre's Overtroe og Fordomme, ikke for det Første ventede at det vil blive Lov. Ved de Tegn paa dets Skjæbne,

der stedse mere og mere hobe sig, er der vel opstaaet nogen Tvivl hos mig, om jeg ikke heller maatte tilbageholde hvad jeg størstebeels havde nedskrevet inden det var kommet saa vidt. Men jeg finder det dog Bligt at gjøre hvad der staaer til mig for at den Overbeviisning kan blive almindelig, at det med fuld Ret er blevet fortrængt, og at det ikke vil nytte paa nye at bringe noget Sligt for den lovgivende Magt, og da min Prøvelse tilbeels bringer andre Sider ved Sagen frem end de, hvortil de udmærkede Mænd, der hidtil ere traadte frem mod samme, fornemmelig have taget Hensyn, saa vil den maaskee dog ikke være ganske forgjæves. Det turde og have nogen Interesse at ikke blot mange af Landets indsigtsfuldeste og meest begavede geistlige Embedsmænd have udtalt en Dom derover, hvilken i og for sig vistnok har en ganske anden Betydning end min, men at og en Lægmand, der dog i mange Aar har sysselsat sig med de kirkelige Forhold, blander sin Stemme i deres.

Det er iøvrigt ikke Lovudkastet i dets Heelhed, hvorover jeg her har udbredt mig. Det er kun kommet i Berørelse med dette mit Skrift ved den Modsætning, hvori det staaer til den Omsorg for Børns Underviisning og religiøse Dannelselse, der gaaer igjennem vor Lovgivning og som ret blev bragt til Live ved det Reglement for Skolevæsenet af 14de October 1806, der hørte til den Lovgivnings Periode, som jeg var bragt til at behandle. Et af de meest fremspringende Stykker i Lovforslaget, det borgerlige Ægteffab, laae saaledes uden for min Bei, men det har været mig kjert, at denne Del af Udcastet navnlig af Biskop Mynster og af Kjøbenhavns Geistlighed er behandlet saaledes som man af jaadanne Mænd kunde vente.

Jeg kan ikke forlade denne Sag uden at udhæve, hvorledes den bestyrker hvad jeg baade som Medlem af den i 1848 sammenkaldte Rigsforsamling, og i mit derved foranledigede Skrift, har udtalt om det Betænkkelige i de adskillige ubestemte Almeensætninger, der uden for selve Forsatningsvæsenet blev indstrøet i Grundloven som Regler for den tilkommende Lovgivning. Vel har Biskop Mynster ved at giennemgaae samt-

lige de §§ i Grundloven, der omhandle de kirkelige Forhold, klarlig beviist at titmeldte Lovforslag ingen virkelig Hjemmel har i Grundloven, men at det tvertimod i flere Maader er i Strid med samme. Men det er naturligt, at de Mange, der deels af religiøs Overspænding deels omvendt af Eigeeghed for al Religion, vare stemte for at opløse al Forbindelse mellem Staten og Kirken, maatte lægge langt mere ind i hine fleertydige Bestemmelser end der ved sund Fortolkning kunde udledes af samme. Forhandlingerne og Afstemningerne angaaende disse Grundlovs §§ maatte end ydermere give Bisshed om at dette vilde møde. Det har og siden viist sig saavel med Hensyn til hine §§ som til de adskillige andre, der i lige ubestemt Almindelighed udtale sig over vore øvrige Forhold; og hvad der gjør Sagen endnu betænkeligere, er, at selv de mindst begrundede Paastande i denne Retning dog i Almindelighed have vundet nogen Indrømmelse, der iøvrigt, langt fra at have tilfredsstillet det yderste Partie, kun har styrket samme til at vedblive med lignende Paastande. De Beviser, som vort forte constitutionelle Liv allerede frembyder paa denne Tingenes Gang, ere ikke faa. Men jeg vilde fjerne mig Alt for meget fra min Gjenstand, hvis jeg paa dette Sted vilde indlade mig i en Udvikling heraf. Kun et Exempel, taget netop af de §§, der her ligge os nærmest, skal jeg dog anføre. Paa den første Rigsdag fremlagde Regjeringen et Udkast til en Lov, der skulde hæve de Indskrænkninger, som Lovene hidtil havde gjort i fremmede Jøders Afgang til at tage Ophold her i Riget, efter at den ved indhentet Erklæring fra Repræsentanterne for disse's Samfund i Hovedstaden havde forvisset sig om, at der ikke længer fra sammes Side var noget Ønske om hine Forbuds Bedlignelse, men at de nu tvertimod ønskede dem ophævede. Man kunde da have havt nogen Anledning til at formode, at et saadant Lovudkast vilde været optaget med stor Tilfredshed netop af dem, der vilde have ethvert Baand og navnlig ethvert, der stod i nogen Forbindelse med Religionen, løst. Men det Modsatte viste sig. Adskillige reiste sig i Folkethinget med stor Hefstighed imod dette Lovfor-

slag, i det man paastod at fornævnte Indskrænkninger allerede vare ophævede ved Grundloven, og at det vilde være at svigte denne, nu at modtage som noget nyt hvad der alt var erhvervet. Skjøndt denne Forestillingsmaade heel grundigt blev gjendrevet, saavel af flere Ministere som af andre Talere, saa endtes dog Sagen ved en Overenskomst om at vedtage Loven med den Udtryks-Forandring: „Indskrænkningerne — ere ophævede.“ Det blev vel navnlig af Justitsministeren udtalt, at Ministeriet ingenlunde erkjendte de mod Udkastet gjorte Indvendinger, hvorimod det kun fandt en Redactionsforandring i den sidstnævnte Affattelse, som man da indrømmede for at fremme Sagen. Men, skjøndt saaledes ikke hiin i Folkethinget fremsatte Grundlovs Fortolkning fik en afgjort Anerkjendelse, saa blev dog heller ikke Ministeriets fuldkomment velgrundede Mening gjort gjeldende. I det høieste blev Spørgsmaalet om Grundlovens Forstaaelse svævende, men Modpartiet fik endog al Anledning til at tage hiin Eftergivenhed til Indtægt, idet Lovens Afatning dog bedre passede sig til dets Fortolkning. Det havde, efter mine Tanker, været tjenligere om Regjeringen var blevet fast ved sit Udkast; thi, ligesom den Modstand, der havde viist sig, var grundet paa aabenbar Bidsfarelse, vilde dog rimeligviis Fleerheden i Folkethinget have bifaldet Lovudkastet, hvis Regjeringen ei havde givet efter, og i Landstinget troer jeg sikkert at det vilde have været Tilfældet. Vel var jeg den eeneste i dette Thing, der erklærede mig imod at vedtage Lovudkastet i den forandrede Skikkelse, hvori det var kommet fra Folkethinget. Men der blev dog ikke erindret noget imod den Udvikling, hvorved jeg, som jeg tør paastaae, paa en afgjørende Maade havde beviist det Urigtige i den Forestillingsmaade, som havde foranlediget den i Folkethinget vedtagne Forandring i Regjerings-Udkastet. Det blev derimod af flere udtalt, at der, saaledes som Sagen nu stod, ingen Nødvendighed var for Thinget i at gaae ind paa noget Spørgsmaal desangaaende, idet man antog, at hiin Forestillingsmaade ikke blev bifaldet, fordi man, for at undgaae de Bidsfæstigheder, som vilde finde Sted, hvis man vilde gaae

tilbage til Regjerings-Udkastet, lod det blive ved hiin Omændring. Kun eet Medlem foruden mig udtalte sig over selve Spørgsmaalet, og dette meget indsigtsfulde Medlem bifaldt aldeles hvad jeg derom havde ytret, men var dog af den Mening, at det, efter hvad Justitsministeren havde udtalt, var ubetænkeligt og af foransførte Grund tilraadeligt at tiltræde Lovudkastet som det var kommet fra Folkethinget*). Jeg kan imidlertid, uagtet jeg forsaavidt blev eenestaaende, aldeles ikke fortryde at jeg, for Følgernes Skyld, vedvarende erklærede mig mod saadan Eftergivenesshed. Der var efter mine Tanker saa meget mindre Grund til en saadan som det, hvis Udkastet ikke kunde have gaaet igjennem, dog ikke vilde have været noget stort Onde, om det endnu havde beroet nogen Tid med den omhandlede Lov, især da Skylden dog allene kunde tilskrives dem, der af aabenbar urigtige Grunde vedvarende modsatte sig Loven, og Regjeringen desuden havde havt det i sin Magt indtil videre ad Dispensationsveien at udrette det som den havde tilsigtet ved Lovudkastet. Der havde saaledes her, efter mit Begreb, været al Anledning til at søge den rette Fortolkning af Grundloven sat igjennem, istedet for at give den urigtige et vist Skin af Erkjendelse. For ikke at gaae ind paa hvad der fra en mere almindelig Synspunkt talte mod dette sidste, vil det nu være vanskeligere for Regjeringen at holde Jesuiterne ude af Landet end det ellers vilde have været. Vist er det, at Forbudet i L. 6 B. 1 C. 2 Art. har et Hensyn til Religionen som ikke ligger til Grund for Lovens 3 B. 20 C. 1 Art.; og hvis det altsaa maa antages, at denne sidste Lovens Artikel er hævet ved Grundlovens § 84, saa maa det endnu mere være gjældende om den første. Men i sig selv er der vist god Grund til at antage at den, som givet blot for Landsbeboerne, ikke kunde hjemle nogen Fremmed Ret til mod æltre ikke tilbagefaldte Loves Forfrifter at tage Ophold her i Landet. Vel veed jeg, at der og ere de, der ansee det for en tom Spøgelsesfrygt,

*) See om alt dette Landstingstidenden for første Session Sp. 1436—1454, Sp. 1535—1536.

naar man mener, at Jesuiter kunde blive farlige for Danmark. Men det lader til at de, der tage denne Sag saa let, intet kjende til de store Evner, den store Verdensklogskab og den store Nidkjærhed for sit Formaal, der udmærker denne Sekt, og ikke den allene, men og den øvrige katholske Geistlighed, hvis Iver og Kraft i den senere Tid synes at have taget et nyt Opsving. Det forekom mig selv, da jeg læste det ovennævnte Skrift af Biskop Mynster, at denne havde skildret de Farer, som vi kunde have at befrygte af den katholske Kirke og i Særdeleshed af hiin Sekt, med alt for stærke Farver. Men jeg kom strax noget tilbage derfra ved en Afhandling i deutsche Vierteljahrschrift Octbr — Decbr 1850 af Menzel, der netop den Tid kom mig for Die, med Overtit: Die Mission auf katholischem und protestantischem Gebiete. Heri fremstilles nemlig den forbausende Virkning, som nogle katholske og især jesuitiske Præster have gjort, der ere fremtraadte i flere sydtjydske Lande i dette Aar, umiddelbar efter de Stat og Kirke opløsende Optrin, som havde sønderslidt disse Lande. Efter denne Forfatter skulle disse høitbegavede Talere paa det Dybeste have rystet den Befolkning, der for kort siden havde overladt sig til de vildeste gudsforgaene Ord og Handlinger, saa at alt blev Anger og Grefrygt for Religionen og dens ærværdige Tjenere. Han nærer ingen Tvivl om, at det var en sand apostolisk Aand, som bevægede sig i disse Missionærer og som gav dem saa stor Kraft; det var efter hans Vidnesbyrd ikke Katholicismens særlige Sag de talte, men det var Samvittighedens og Christendommens hellige Formaning, som de, med Tilfidsfættelse af confessionelle Forskjeller, førte ind i Tilhørernes Sjæle, og de trak ligesaavel Protestanter som Katholiker i Tusindtæl til sig. Forfatteren finder det glædeligt, at den Revolution, der styrte Bureaukratiet, frigjorde Kirkens ærværdige Tjenere for det Baand, hvori de forhen holdtes af Regjeringer, der ikke vare Kirkens sande Venner eller forstode sig paa dens Kraft. Jeg anseer det rimeligt, at der i Forfatterens Skildring af det, disse Missionærer have udrettet, er megen Overdrivelse, ei heller tør jeg overlade mig

til hans Tro paa deres Hensigters fuldkomne Reenhed. Men man kan slaae meget af og dog bliver deres Indflydelse paa Befolkningen meget stor. Saaftremt der under den Fromhed og Mennefsfjerlighed, der traadte frem, maatte have skjult sig nogen herskesyg Hensigt, — og der ville vel være Faa, som ikke maatte ville troe, at det for en Deel har været Tilfældet, — saa viser det Hele, hvor vel hine Fædre forstaae at antage sig Stikkelse af Lysets Engle. Om Forfatteren er Katholik eller Protestant, veed jeg ikke med Visshed; hans Artikel er vel ikke skreven i en udelukkende katholsk Retning. Han synes kun at være indtagen af den Kraft og Nidhjærhed, hvormed mange af vor Tids katholske Geistlige arbeide paa at reise den dybt sunkne Sædelighed og Religiositet, uden Hensyn til den katholske Kirkes særegne Dogmer. Han anpriser og de lignende Bestræbelser, der i den senere Tid ere udgaaede fra den protestantiske Kirke, men finder kun, at de katholske have meget forud i Dygtighed og Kraft saavel som i helbig Indflydelse. I det Hele turde dog en Forkjærlighed for den katholske Kirke ligge paa Bunden, hvad enten han saa for sin Person bekjender sig til samme eller ikke. Dette staaer imidlertid ikke i Veien for, at jeg i hans Afhandling finder en Bestyrkelse for, hvad jeg har udtalt om, at de stufte sig, der troe, at det vilde være let, at tage det op med katholske Geistlige, og navnlig med Jesuiterne, hvis disse nu, Døren er aabnet, vilde i vort Fædreland søge en ny Kreds for deres omvendende Virksomhed. Det kan iøvrigt vel synes, at der er saa meget for dem at gjøre i andre Lande, at de neppe ville finde synderlig Tid til at udøve deres Missionsværk i vort fraliggende Land, hvor og Sproget vilde være dem i Veien. Men den katholske Kirke og navnlig hiin Orden, er aarvaagen, nidhær og udholdende. Sprogvanstæligheden vil heller ikke være afgjørende, da de i de høiere Classer, især i dennes qvindelige Deel, ville finde Mange, som de i et fremmed Sprog kunne bearbejde, og hvorfra Virkningen kunde videre udbrede sig, ligesom der vel og vilde være Mogle, som lærte Dansk, for at virke her, og det heller ikke er usandsynligt, at Danffødte ville lade sig indvie i hiin eller en

anden Orden og derefter gjøre Missionstjeneste her i Landet. Der turde altsaa, under visse Omstændigheder, blive al Anledning til at beklage, hvis Regjeringen ikke skulde have Magt til at modsætte sig Indtrængelse af Jesuiterne eller andre katholske Ordener. Der kunde vel ikke være Meget imod, at den gav enkelte dertil hørende Personer Tilladelse til Ophold her i Landet, naar der ingen Anledning var til at frygte for, at de havde til Hensigt at gjøre Profelyter, og den beholdt Berettigelse til igjen at vise dem ud, hvis siden en saadan Hensigt viste sig. Men gaaer man ud fra den Grundlovsfortolkning, som under ovenmeldte Sag blev udtalt i Folkethinget, uden at blive tilbørlig trængt tilbage, saa har Regjeringen ikke hiin Myndighed; ja selv den samlede Legislatur kan ikke udøve samme ad den sædvanlige Lovgivnings Vej, hvorimod det først gjennem den vidtløftige og langsomme Fremgangsmaade, som Grundloven § 100 foreskriver, vilde blive muligt at standse det Uvæsen, som af slike Fremmede maatte blive drevet her i Landet.

Hvad der gjelder om katholske Geistlige, navnlig Jesuiterne, finder og sin Anvendelse med Hensyn til alskens sværmeriske og ellers enten ved deres Læres Indhold, eller, hvad der turde vise sig hyppigere, ved Maaden, hvorpaa de udbrede den, farlige Secter, som findes rundt omkring i alle Verdens Hjørner, naar disse ved hidsendte Apostler maatte ville udbrede deres Lære her i Landet. Ogsaa til at holde dem ude har Regjeringen Hjemmel deels i Reskr. 5te Marts og 2den April 1745, deels i den Statspolitiet tilkommende almindelige og i Frdg. 30te Marts 1827 § 9 (cfr. § 10) bestemt udtalte Ret til at bortvise Fremmede, som der af en eller anden Grund maatte være Betænkelse ved at optage eller taale her i Landet. Biskop Mynster har i ovennævnte Skrift S. 21—23 omtalt en høist betænkelig Sect, Mormon=Secten kaldet, hvis Gudsfaire eller, som de heller ville kaldes, Missionærer, og have begyndt at vise sig her i Landet. Efter hvad der er anført om dens Character og Idrætter, turde der vist, naar dens Gudsfaire dreve deres Væsen her i Landet, være Grund til at gjøre Brug af hiin Myndighed. Men derfor vilde den omhandlede

i Folkethinget udtalte Fortolkning af Grundloven Art. 84 træde i Veien, saafremt den var anerkjendt. Dog, lykkeligviis kan det ei med Grund paastaaes, at en saadan Anerkjendelse har fundet Sted. Fra Ministeriets Side blev hiin Fortolkning gjendreven, og skjøndt det for at lempe sig efter en Mening, som syntes at have Mange for sig i dette Thing, vedtog en Affattelse af den forelagte Lov, hvorved disse fandt dem tilfredsstillende, saa skete det dog under udtryffeligg og gjentagen Erklæring om, at det ei skulde være en saadan Anerkjendelse, men kun en Redactions-Forandring. Spørgsmaalet kom saaledes ikke under hiint Things Afgjørelse, og i Landsthinget var der ikke en eneste Stemme, der erklærede sig for hiin Fortolkning, hvorimod dette Thing gif ud fra den bestemt udtalte Forudsætning, at det var unødvendigt derpaa at indlade sig. Det er altsaa endnu et aabent Spørgsmaal, og Regjeringen vil, naar der viser sig en Nødvendighed i at foretage noget Skridt, der beroer paa Fortolkningen af Grundlovens § 84, ikke ved det, der er foregaaet, være hindret i at gjøre sin Overbeviisning gjeldende. Det er aldeles ikke givet, at Folkethinget, naar det bliver opfordret til at tage Spørgsmaalet under nøiagtig Overveielse, for derover at fatte en Beslutning, vil bifalde den Mening, som ved oftmeldte Leilighed blev udtalt af Mange, men som ikke kom til Afgjørelse; og endnu mindre er der nogen Anledning til at antage dette med Hensyn til Landsthinget. Kun mener jeg, at Regjeringen er kommen i en noget mindre heldig Stilling end om den i sin Tid havde holdt fast ved sit Lovforslag. Men derfor er det nu saa meget mere at ønske, at den holder igjen mod alt, hvad der kunde give Skin af en Indrømmelse i foransførte Henseende. En saadan Indrømmelse er nu det Gæste, som jeg kan frygte i Anledning af den her omhandlede Sag, der ellers vist nok vil lide et fuldstændigt Nederlag. Men, efter mit Begreb, er det af yderste Vigtighed, at Regjeringen ved denne Leilighed viser Fasthed, og det ikke blot for selve denne Sags egen Skyld, men og med Hensyn til de øvrige foran berørte i Grundloven indførte Almeensætninger, hvorpaa man bygger Forbringinger om Omvæltning i de bestaaende

Retsforhold, hvortil de, rigtig forlokkede, ikke indeholde nogen Hjemmel. Det er i dyb Følelse af denne Vigtighed, at jeg har grebet Leiligheden til ogsaa at røre ved den Stræng.

Jeg vender nu tilbage til den i 1806 grundlagte Indretning af vort Folkeskolevæsen, der har bragt mig til at udbrede mig deels over den videre Udvikling, dette senere har faaet, deels over de Besværinger, der fra forskjellige Sider ere førte over samme. Heraf staaer endnu Lidet tilbage. Naar jeg har beviist, at Lovgivningen ved det Tilfyn, som Regl. 10de Oct. 1806 og de senere hermed overeensstemmende Skoleanordninger har tillagt det Offentlige med den opvoxende Ungdoms Underviisning, navnlig og i Religionen, ikke er gaaet Friheden for nær, saa vedkommer dette ikke den ofte forhen førte Anke over den ved bemeldte Anordninger hjemlede Skoletvang. Denne Anke gif nemlig mere ud paa de Midler, hvorved fornævnte Anordninger have søgt at fremtvinge behørig Skolegang, end paa selve Grundsætningen. Den var saaledes kun af en underordnet Natur, og har derfor ikke fundet nogen Plads i det Foranførte. Det er imidlertid dog en af de Punkter i Skoleanordningen, som fornemmelig har fremkaldt Besværinger, og som i og for sig vel kunde være noget tvivlsom. Den smaalige Mulktering, som disse Anordninger hjemle, for hver enkelt Dag et Barn forsømmer Skolen, har i sig selv noget uhyggeligt, og synes ikke ganske billig mod de Forældre, som i det Hele holde deres Børn ordentlig i Skole, men enkelte Gange kunne have Hindringer, som de ikke saa let kunne oplyse. Jeg havde og længe været tilbøielig til den Mening, som siden flere Gange er traadt frem i de jydsk Stænder*), at Evangsmidler kun burde anvendes for vedvarende Forsømmelighed og navnlig naar det fandtes, at Barnet derved var kommen tilbage under det Maal det ellers efter dets Alder og øvrige Omstændigheder, maatte have opnaaet, men at da, efter foregaaende Advarsel, en noget alvorlig Mulk burde finde Sted og dermed forbindes et særligt Paalæg for et saadant Barn til flittig Skolegang

*) See St. Tid. for 1842, S. 839—841 og f. 1844 S. 869—884.

under daglig Mulk. Denne Fremgangsmaade kom nærmere overeens med den, vore foregaaende Love hjemlede*), og var ligeledes optagen i § 33 af det under 29de Juli 1814 for Kjøbenhavn udfomne Reglement, hvilket i det Hele var temmelig afvigende fra de tvende under samme Dato for de øvrige Kjøbstæder og for Landet udfomne Anordninger. Ogsaa vilde det komme overeens med den, der blev foreskrevet i Skoleforordningen for Hertugdømmerne Slesvig og Holsteen af 24de August f. A. § 74 og tilbeels med den, der er anordnet ved Reglementerne for Als Nørre Herred samt for Krøe af 7de Nov. 1832 § 12 (cfr. Coll. Tid f. 1833 S. 8—9 Note). Men den i vore almindelige Skoleanordninger valgte Fremgangsmaade synes dog, saaledes som i Regl. 10de Oct. 1806 § 16 og i Anordningerne for Kjøbstæderne § 24 og for Landet § 17 er anført, nødvendig med Hensyn til at de til samme Klasse hørende Børn kunne vedblive at følges ad. Og derhos have de fleste erfarne Skolemænd frygtet for, at den mere til Skjøn overladte og langsommere Indgriben, der skulde træde i Stedet, vilde blive sløvere og mindre virksom, hvilket de og have fundet bekræftet ved Erfaring med Hensyn til Virkningen af den nævnte § 33 i det Kjøbenhavnste Regl. af 1814. Vel var denne Erfaring maaskee ikke ganske afgjørende, da det vel kan antages, at den Omstændighed, at Mulk i Følge dette Reglement kun kunde dikteres af Directionen, som og flere særdeles Forhold bidroge til at saa lidet blev udrettet ved hiin §, ligesom og dette med Hensyn til det hele ældre Skolevæsen kan hidledes deraf, at det Offentliges Ret til at gribe ind, ikke var tydelig og nøie bestemt ved Loven, og derfor heller ikke ret erkjendt. Men allerede Sagens Natur bekræfter dog hiin Frygt; og da der for det Kjøbenhavnste Skolevæsen, af mange Aarsager, behøvedes en ny Lov, blev det saavel af den Commission, der blev nedsat til dennes Udarbejdelse, som af alle de forskjellige Autoriteter, hvis Erklæring derover blev

*) See Frdg. 23de Januar 1739 § 16 cfr. L. 2—7—1, see og Canc. Sfr. 1ste Marti 1800 og 21de Aug. 1802.

indhentet og endelig af de Roestilbste Provindsial-Stænder faa godt som enstemmig antaget, at Sagen i Kjøbenhavn burde, med nogen mindre væsentlig iøvrigt hensigtsmæssig Forandring, sættes paa samme Fod som den, hvorpaa den ved de ovennævnte Anordninger var sat i de øvrige Kjøbsteder og paa Landet. Dette skete og ved Anordning 20de Marts 1844 § 33 og det har i Forbindelse med den øvrige Ordning, som Hovedstadens Skolevæsen da fik, havt den ønskelige Følge, at regelmæssigt Skolebesøg er bleven almindeligt uden nogen hyppig Anvendelse af Mulkt. Ogsaa er uden for Kjøbenhavn Mulktens Anvendelse, saavel som Klagen derover, efterhaanden bleven sjældnere. Saaledes maa det paa det Trin, hvorpaa Sagen nu er kommen, vistnok ansees for rigtigst, at der ogsaa med Hensyn til Evangsmidler i det Væsentlige holdes fast ved de gjeldende Love; thi medens det er særdeles glædeligt, at Bevidstheden om den Pligt at holde sine Børn i Skole har faaet en saadan Fasthed, at Evangsmidler sjældent behøves, er det meget usikkert, om denne Bevidsthed vilde vedligeholde sig, naar Evangsmidlet blev affattet; og hvis det, efter eengang at være affattet, paa ny skulde findes nødvendigt, vilde de Ulemper, som Mulktteringsystemet tilforn har medført, paa ny indtræde, og det endog i en forøget Grad.

Den Ombannelse af Folkeskolevæsenet, der blev begyndt ved Reglementet 10de Octbr. 1806, turde altsaa ikke blot ved sit velgjørende Niemed, men ogsaa ved den veloverveiede Maade, hvorpaa det blev udført, slutte sig værdig til de Reformer, som foregik i Slutningen af det forrige Aarhundrede. Den er derhos i den hele følgende Tid, og det tildeels under vanskelige Forhold og under megen Modstand, gennemført med ikke ringe Udholdenhed. Vel kan det ikke feile, at der stundom ere begaaede Misgreb, hvoraf eet, der var af indgribende Følge, er omhandlet oven S. 342—343. Men ligesom de særdeles Omstændigheder, som gave Anledning til den der udhævede uheldige Forholdsregel, ogsaa der ere forklarede, saaledes er man og forlængst kommen tilbage derfra, og Skolevæsenet, hvorfor der dog ogsaa selv i hiin Tid blev udrettet en Deel, er siden

vedvarende gaaet frem. I Særdeleshed er, efterat i den senere Tid den tiltagne Velstand og Communernes bedre Stemning for Sagen havde bortffjærnet nogle af de Hindringer, som forhen traadte i Veien for Skolevæsnets Forbedring, Underviisningen bleven udvidet i de fleste Kjøbstæder, en stor Deel nye Skoler oprettede saavel i Kjøbstæderne som paa Landet, mange Landsbyffkoler forsynede med to Lærere, Skolelærernes Kaar paa mange Steder forbedrede og de fleste Landsbyffkoler besatte med seminaristisk dannede Skolelærere (hvilket maasse i den nærmeste Fremtid vil finde Banffeligheder, da Seminaristernes Tal, som det synes paa Grund af den almindelige Værnepligt, skal være i betydelig Aftagen), ligesom der og i den senere Tid er gjort noget, skjøndt ikke alt hvad man kunde ønske, for den seminaristiske Underviisning. Hvad der maatte være feilet eller forsømt, har i alt Fald ikke havt sin Grund i Mangel paa Hjerte for Sagen; den vedblev stedse fra Regjeringens Side at drives med stor Nidkjerhed. Der er heller ikke, uagtet de paatrængende Ønsker, som idelig have udtalt sig om en Hovedforandring i vort Folkeskolevæsen, fra nogen Side fremkommet Noget, der kunde tjene til Grundlag for en forbedret Indretning af samme. Jeg tvivler endog paa, at den forandrede Overbestyrelse, saa dygtige end de Hænder ere, i hvilke den er kommet, vil, hvis den ikke ved nye Foranstaltninger dertil styrkes, være istand til i det Enkelte — og det har i adskillige Aar fornemmelig været i det Enkelte at Overbestyrelsens Virksomhed har viist sig — at udrette hvad Cancelliet kunde udrette og virkelig udrettede. Dette Collegium var, navnlig hvad Midlerne til Skolevæsnets Fremme angaaer, ingenlunde ganske indskrænket til det, vedkommende Communalbestyrelse vilde bevilge, og det var vel varsomt, men dog ikke ængstelig i at benytte denne Myndighed. Om den nuværende Overbestyrelse kan tilegne sig den samme Myndighed, turde være tvivlsomt, deels fordi de øvrige borgerlige og navnlig communale Forhold, hvormed Skolevæsnets ikke sjældent kommer i nøle Berørelse, ere udenfor dens Virkefæds, deels fordi Grundlovens § 96 maaskee forklæres saaledes, at Statsmyndigheden, i

al Falb indtil man faaer den deri bebudede nye Ordning af Communalvæsnet, ikke kan blande sig i samme paa nogen selvstændig Maade, men kun ved at samtykke eller forhindre det, Communalbestyrelsen selv beslutter. Naar man sammenholder denne § med det fremlagte Regjeringsudkast, kan man ikke fra samme undtage Skolevæsnet eller dem af de øvrige kommunale Anliggender, der nærmest berøre de almindelige Statsinteresser; thi den Indskrænkning, som indeholdtes i det i Udkastet brugte Udtryk: reent kommunale Anliggender, hvilket, saa utydeligt det end i andre Henseender var, dog ustridigt maatte have udelukket Folkeskolevæsnet, findes ikke i selve Grundlovsparagraphen. Vel har nu denne ogsaa i andre Maader forandret Udtrykkene i Udkastet og det saaledes at den, i Stedet for at udgjøre en for sig bestaaende vedvarende Regel, kun bebuder en tilkommende Ordning, og det lader sig tænke, ja maa fornøftigviis formodes, at det Tilfyn, som Staten havde at føre med Commuernes selvstændige Bestyrelse, kunde ved denne Ordning faae saadanne nærmere Bestemmelser, at det og i visse Tilfælde kunde blive til en positiv, efter de forskjellige kommunale Anliggendes Befaffenhed lempet, Indvirkning paa samme. Men om det, saalænge Grændserne mellem Commuernes Raadighed og Statens Tilfyn ikke endnu har faaet de nærmere Bestemmelser, hvis Nødvendighed saaledes er forudsat, skal forblive ved de i Sen opstillede almindelige Begreber, eller om de hidtil gjeldende Regler imidlertid skulle være anvendelige, kan være Meningsulighed underkastet. Jeg skulde vel for min Deel være tilbøielig til at antage det sidste, men kun fordi det, efter mit Skøn, endog vil være umueligt, at man i den hele Communalbestyrelse kan, indtil man faaer den nye Lov, komme igjennem med hine almindelige Begreber. Under denne Forudsætning vilde der vel endnu kunne være adskillige Spørgsmaal om det Omfang, hvori den det forrige Cancellie tilkommende Myndighed i Skolefager er gaaet over til Cultusministeriet. Men disse Spørgsmaal vilde da kun angaae Forholdet mellem dette Ministerium og Indenrigsmini-

steriet, til hvilket den hele Cancelliet forhen tilkommende Overbestyrelse af Communalvæsenet, med Undtagelse af den som Cultusministeriet nu har, er gaaet over; og Sagen maatte saaledes indtil videre lade sig ordne mellem disse to Regjeringsmyndigheder indbyrdes. Men en saadan Fortolkning vil ikke let faae den bestemte Anerkjendelse, som er nødvendig for at den med Fasthed og Sikkerhed kan benyttes til Skolevæsenets Fremme. Sagen er saaledes i en meget mislig Stilling, saalænge den bebudede nye Communallov endnu lader vente paa sig, og, hvad der er endnu værre, man kan vel være bange for, at den vil blive endnu misligere, naar den nye Lov kommer. Hvad der vil være aldeles nødvendigt er, at man ikke af de lokale Skolebestyrelser udelukker den Bestanddeel, hvori man, baade efter Sagens Natur og efter Erfaringen, kan vente den største Indsigt i Skolevæsenets Larv og størst Interesse for samme, og at saaledes, navnlig paa Landet, Præsterne, hvorledes end ellers deres Stilling bliver i Communalbestyrelsen, dog beholde deres Betydning i den Green af samme, der vedkommer Skolevæsenet. Men dermed alene er det dog ikke gjort. Dersom man ikke ogsaa i andre Henseender ved den bebudede nye Ordning beholder noget af det meget Gode, som findes i de gjeldende Communal- og Skole-Anordninger, vil det see heel ilde ud med Folkeskolevæsenet, som vist og med de øvrige communale Anliggender. Dog jeg kan ikke her gaae dybere ind paa denne Sag, der er blevet ligesaa forviklet og vanskelig som den er vigtig, men jeg har ikke kunnet tilbageholde foranførte Bemærkninger, der gaae ud paa at antyde det særdeles Krav, som dette hele Anliggende har paa alvorlig Opmærksomhed og gennemtrængende Underfølgelse.

XXVI.

Blandt de i den omhandlede Lovgivningsperiode foregaaede Reformer, som kunne tjene til at gjendrive dem, der paastaae, at Trykkesfrihedens Indskrænkning ved Fdgn. 27de Sept. 1799 blev ledsaget af en tilbagefribende Retning, har

jeg S. 291 nævnet 3die Juni 1809 angaaende Kalds- og Virkerettigheder. Denne har jeg imidlertid betegnet som en Reform i den efter de nu herskende Forestillinger liberale Retning. — Herved har jeg antydet den Mod- sætning til det Indtryk, Forordningen til sin Tid gjorde, hvorom der findes talt i min Prøvelse af det Rigsforsamlingen forelagte Udkast til en Grundlov og en Valglov S. 429—430. Efter den Hensigt, som jeg har for Øie med de Betragtninger over hiin Tids Begivenheder, hvori jeg her har indladt mig, skal jeg nu noget nærmere belyse denne Sag.

Af et Forslag, som nuværende Generalprokureur Ussing i 1846 indgav til Provindsstalskænderne for Østifterne angaaende de ovennævnte og flere Rettigheders Ophævelse, har Almeenheden erfaret, hvorledes bemeldte Forordning blev fremkaldt ved en Forestilling fra det daværende danske Cancellie, der, forsaavidt bemeldte Rettigheder angaaer, havde det samme Formaal som hiint Forslag. *) Hvad han der har fremsført, var vel ikke tidligere offentlig meddeelt, men var dog til den Tid, hvori Forordningen endnu var ny, almindelig bekjendt i Kredse, hvormed jeg i mine Embedsforhold og øvrige Forbindelser idelig havde Samqvem. Den nævnte indsigtsfulde Mand anpriser de sunde og faste Grundsætninger, som Cancelliet ved denne Leilighed havde opstillet, og mener, at det kun var paa Grund af de daværende vanskelige Forhold at Frederik den 6te ikke fuldstændig gik ind paa sit Collegiums Forslag, men blev staaende ved de Bestemmelser Forordningen indeholder. Som bemeldte mit Skrift viser, udtalte der sig derimod til den Tid en ganske anden Forestilling i de Kredse jeg nylig paaapegede, og jeg tør antage, at den almindelige Mening imellem den Tids oplyste Mænd deri var ret værdig repræsenteret. Navnlig var der, som jeg der har bemærket, Ingen i samme, der tog sig af aristokratiske Interesser, eller som havde mindste Tvivl om Retfærdigheden af de Anordninger, hvorved ældre jordbrot-

*) Et. Tid. S. 193—196.

lige Rettigheder vare blevne forandrede for at sætte en talrig og vigtig Klasse af Landets Indvaanere i Besiddelse af en tilbørlig Retstilstand. Pressen indlod sig, saavidt erindres, ikke paa hiint Anliggende, i al Fald har det kun været aldeles løse og lunke Dtringer, som den har henkastet. Stemningen var i Kreds, som de af mig tilstggede, meget konservativ, men dog eller rettere sagt just derfor ingenlunde absolutistisk, tværtimod meget længere borte fra det, der med Rette kan kaldes Absolutisme end den, man finder blandt vor Tids Liberale. Man beklagede ikke, at den hele Statsmyndighed var i Kongens Hænder, men det var netop fordi man fandt, at den, skjøndt ikke bunden af nogen anden udvortes Magt, dog bandt sig selv til at agte Enhvers Ret. Man hængte vel ingenlunde saa fast ved alt i den nedarvede Retstilstand, at man jo med Tilfredsstillelse saae det affkaffet eller afændret, som var i Strid med den sande Ret eller var til aabenbar Hinder for det almindelige Bedste. Men hvor en saadan Strid ikke laae klart for Dagen, holdt man meget over erhvervede Rettigheder, og man ansaae det ingenlunde for nok til at skille Nogen ved en i Loven hjemlet Ret, at der i den laae nogen Uregelmæssighed eller at den ved enkelte Leiligheder kunde være i Veien for noget, der vilde være ønskeligt, allermindst lod man dette gjælde, naar det, som Rettigheden havde mod sig, kun fremtraadte i et eller andet almindeligt Begreb, uden kjendeligt at vise sig i Virkeligheden. Om man end fandt den enkelte Rettigheds Ophævelse, betragtet som enestaaende, ønskelig, saa var man derfor ikke saa ligefrem rede til at billige den, idet man betænkte, at Sikkerheden i lovhjemlede Rettigheders Besiddelse, der udgjør en saa væsentlig Bestanddeel af det almindelige Vel og den sande borgerlige Frihed, i større eller mindre Grad roffes ved slike Foretagender. Det var saaledes kun i Tilfælde af øiensynlig Strid imellem en lovhjemlet Rettighed og det almindelige Vel, at man fandt Lovgivningens Indskriden retsærdiggjort. I den Tid, da Forordningen udkom, var man og endnu mere end ellers stemt imod Skridt af dette Slags, forsaavidt de ikke krævedes af de trykkede og farlige Forhold,

hvori Staten da befandt sig. Det syntes ubetimeligt, uden al Nødvendighed at paaføre adskillige Statsborgere Retsberøvelser, der efter al Rimelighed vilde gaae dem mere til Hjerte, end alt hvad de lede under Krigen og de Foranstaltninger, hvormed Regjeringen var gaaet den i Møde. Hertil kom, at Kongen i de Tider regjerede uden noget Statsraad, og afgjorde alle Landets Anliggender i sit Cabinet, hvilket opvakte særdeles Betæneligheder ved at Lovgivningen nu vilde gaae ind paa Reformer af et saadant Slags.

Der vare saaledes ikke Mange, der kunde bifalde den Forholdsregel, der, som foranført, var bragt i Forslag fra Cancelliets Side. Selv efter den Indskrænkning, som den fik ved den endelige Anordning, havde den dog, saavidt jeg kunde erfare, Meningen mere mod end for sig; og jeg var ei sjældent i det Tilfælde at maatte tale til Forordningens Forsvar, medens det aldrig kunde falde mig ind at paatage mig noget Forsvar for hiint videre gaaende Forslag. Hvad der fremfor alt havde indtaget Meningen imod dette, var, at det gik ud fra en Fortolkning og Anvendelse af Kongeloven, som man fandt foruroligende. Den ovennævnte Uslingste Fremstilling viser, at det var Kongeloven, som stod i Spidsen af hiint Forslag, at man uden nogen Indskrænkning udtalte den Paastand, at ikke blot Rettigheden til at bestikke Statens Embedsmænd, efter Rigets Forfatning, tilkom Kongen, men endog at enhver dens Udøvelse af Andre, selv under den bestemteste Modification, er den Kgl. Myndighed til Afbræk, og tillagde denne Paastand en saadan Betydning, at enhver Indrømmelse af en saadan Myndighed, skjøndt den gik lige fra Enevoldsmagtens Indførelse, og stedsse uafbrudt havde vedligeholdt sig, kunde som grundlovstridig og derfor ugyldig ligefrem tilbagefaldes. Denne Forestillingsmaade fremfinnede endnu i Forordningens Præmisses uagtet den, saaledes som den efter Kongens Beslutning blev, ingenlunde gik ud paa at gjøre sliq Forestillingsmaade gjeldende, og derfor i Grunden ikke passede sig. Dette bidrog uden Tvivl ikke lidet til, at Forordningen, selv med den Begrændsning som Kongen havde givet samme, i det Hele gjorde

et ufordeelagtigt Indtryk. Der var Ingen, som havde nogen Tanke om at rokke noget i Kongeloven, men man holdt sig og sikker for, at dens enkelte Bestemmelser, der i de stærkeste og tildeels haardtflingende Udtryk havde udtalt Kongens ubundne Magt, ingenfinde vilde blive gjorte gjeldende i deres bogstavelige Skarphed. Vistnok var den Anvendelse af Kongeloven, hvorom her var Tale, ikke i sig selv af nogen egentlig foruro- ligende Natur. Men det laae dog nær, at naar man først begyndte saaledes at bruge Kongeloven, saa betraadte man en Wei, der efterhaanden kunde føre til det, der i Struensees Tid kaldtes „at give den souveræne Regjeringsform dens naturlige og væsentlige Reenhed og samme deri at vedligeholde.“ (Kongelig Aft anlangende det geheime Statsconseils Ophævelse 27de Decbr. 1770.) Endog i den samme §, hvorpaa hiin Paastand skulde bygges, § 4, indeholdes der noget, som man vel kunde blive angest for, hvis man istedetfor at søge det rette Betydning i den mellemliggende Tids Lovgivning og Statsstyrelse, skulde holde sig til det haarde Bogstav; det hedder nemlig der, at Kongen ligesaavel affætter som i sætter alle Betjente, høie og lave, efter sin egen fri Villie og Lykke. Det syntes iøvrigt, at man netop i den her omhandlede Henseende endog i selve Kongelovens Ord havde Grund til at lægge en mere begrændset Mening ind i samme, end den man nu vilde gjøre gjeldende; thi naar det hedder: „saa at alle Embeder og Bestillinger, i hvad Myndighed de have, skal af Kongens Gnevoldsmagt, saasom af een Kilde, have sin første Oprindelse,“ saa synes dette at finde sin Tilfredsstillelse deri, at al den Myndighed til at besætte en Bestilling, som nogen Underfaat maatte kunne tilegne sig, maatte hidledes af en ved Lov eller paa anden Maade af Kongen dertil hjemlet Berettigelse, være bunden til Sagttagelse af visse fra Kongen hidrørende Forskrifter og staae under Tilsyn af hans Regjering.

Da der gaves mange lignende Patronats Rettigheder i andre oplyste Lande, saasom England, Tydskland, Sverrig, maatte det og, af dette Hensyn, falde noget syndersigt at see

Paastanden om deres absolute Uforenelighed med en fornuftig Statsorden lagt til Grund for en Lov, der uden videre skulde tage dem fra de lovlige Besiddere. Men endnu mere paafaldende var det, at Regjeringen omtrent 150 Aar efter Gnevoldsmagtens Indførelse skulde erklære det for stridende mod Kongeloven, hvad den hidtil stadig havde erkjendt, i en Mængde Love og Privilegier, tildeels udtænkte og udarbejdede af den samme Statsmand, som havde affattet Kongeloven; for ikke at tale om de mange tusinde enkelte Regjeringshandlinger, hvori denne Anerkjendelse indeholdtes. Det var saa langt fra, at Regjeringen oprindeligt havde lagt hiin Mening i Kongeloven, at det i de første 30 Aar efter Gnevoldsmagtens Indførelse end ikke var, enten lovbefalet eller sædvanligt, at der toges kongelig Confirmation enten paa Præsters Kaldsbreve eller paa Birkebetjentes Bestallinger. Skjøndt Rescripterne af 1ste og 15de Juli 1690, hvorefter flige Confirmationer skulde erhverves, vilde give Sagen det Udseende, som om det kun var en hidtil begaaet Forsømmelse, hvorpaa der skulde raades Bod, saa er det dog af Lovens 2 B. 3 C. 2, 3 og 9 Art., sammenholdte med hinanden, aldeles klart, at der den Tid ei var Tale om Kgl. Confirmation paa Præsters Kaldelse, ligesom og L. 1 B. 5 C. 6 Art. og 1 B. 7 C. 4 Art. synes at tale mod at den behøvedes paa Retsbetjentes Bestallinger i Birkerne, hvilket i al Fald intetsteds var befalet. Men ogsaa vare der en Mængde andre tildeels smaae Bestillinger, som geistlige eller verdslige Øvrigheder besatte (see L. 3 B. 4 C. 9 Art.; see og 2—18, hvorefter Biskopperne endog besatte alle Lærerposterne ved de lærde Skoler); dette er endog for en stor Deel vedblevet efter Fdgn. 3die Juni 1809, skjøndt man baade i de nærmest foreliggende Aar og især efter den Tid efterhaanden har udvidet den Kgl. Bestikkelse. Hvor lidet dog den i bemeldte Forordnings Præmisser udtalte Sætning, at Valget af de Mænd, til hvilke det betroes at være Folkets Lærere og Dommere kun tilkommer Regenten, virkelig har ladet sig gjøre gjeldende i dens fulde Omfang, sees endnu deraf, at kun ganske enkelte Lærerposter ved Almue- og Borger-skoler besattes af Kongen, ligesom

Følg. var uanvendelig paa de enkelte Kald, som bleve besatte ved Valg af Menigheden, og de allerfleste Præster paa Island endnu beskiftes af Stiftamtmanden under Medvirkning af Biskoppen, førstedeels uden at Kgl. Confirmation derpaa bliver at søge. Indtil den seneste Tid ere endog Lehnbesidderne vedblevne at udøve Dommer- og Dyrigheds Forretninger som Amtmænd (hvad der langt mere havde egnet sig til Forandring) og andre Jorddrotter som Skifteforvaltere; ikke at tale om, at der gives enkelte Netter, som tildeels beklædes af Mænd, som ei dertil af Kongen ere udnævnte f. Ex. de militaire Netter og Sørenten i Kjøbenhavn.

Saaledes viser det sig fra flere Sider, at den Retsgrund, hvorfor de omhandlede Rettigheder skulde berøves dem, som Lovene hidtil havde hjemlet samme, var aldeles uholdbar. Ei heller kunde man finde de Grunde, der ellers derfor lode sig anføre, (hvilke iøvrigt dog havde større Værd) tilstrækkelige, navnlig forsaavidt der var Tale om Præstekalds Besættelse. Det var vistnok i sig selv hverken det naturligste eller det hensigtsmæssigste, at en enkelt Eiendomsmand raadede over et Præstekalds Besættelse, navnlig endog hvor han ikke tillige var største Grundeier, ja maaskee slet ikke eiede nogen Grund, hvilket ikke saa sjældent fandt Sted, da L. 5. B. 3 C. 21 Art., hvorefter Kaldsrettighed blandt Andet forudsatte en complet Sædegaard, ved en mere end hundreedaarig Praxis var tilfødsat, og Eiendomsret over en Kirke, det vil sige over et Sogns Kirkeiende, i Forbindelse med privilegeret Stand, ansaaes for tilstrækkelig til at begrunde Kaldsret. Men der havde dog i de Beviser for Dygtighed og ulastelig Wandel, som Loven forandrede, og som Statsregjeringen ved den i 1690 befalede Indsendelse til Confirmation havde Leilighed til at paasee, Borgen for, at Kaldene ikke vilde blive besatte med Andre end dem, som og havde Udgang til de Kald, der umiddelbart besattes af Regjeringen. De ældre Fordringer om Duellighedsprøver havde derhos faaet forøget Betydning derved, at en vis Examen's Charakter i Forhold til Kaldets Indtægter var foreffreven ved Universitets-Fundats 7 Mai 1788, og den Mislighed, som af

og til fandt Sted paa private Kald, at en Kandidat med ringere Charakter først blev befordret til et lidet Kald for strax efter at springe ind i et stort, kunde saare let hæves ved den i sig naturlige Regel, der da og maatte gjelde for de Kgl. Kald, at det først skulde være efter nogle Aars Tjeneste i et til hans Examen-Charakter svarende Kald, at en Præst fik Udgang til de Kald, i hvilke kun Kandidater med bedre Charakter kunde ansættes. Hvad det angik, at paa Patronats-Kaldene ei de Hensyn til Anciennitet som Kandidat eller Præst iagttoges, som i Almindelighed faae en betydelig Indflydelse der, hvor Regjeringen selv udnævner, saa er det vel fra flere Sider anbefaleligt, at de Mænd, der have skaffet sig fornøden Duelighed til slige Embeder, kunne gjøre Regning paa en nogenlunde forholdsmæssig ligelig Udgang til Befordring; men naar dog slige Hensyn i den Grad, hvori det rettelig bør stee, ja man kan gjerne sige i en vel endog noget større, gjøres gjeldende ved Besættelsen af det overveiende Fleertal af geistlige Embeder, saa havde det og sin Nytte, at der vare nogle Kald, der kunde besættes med større Frihed, og hvori altsaa dygtige Mænd kunde blive ansatte i en yngre Alder. Det var heller ikke sjældent, at private Kaldsberettigede gjorde sig særdeles Umage for at faae sær dygtige Mænd til de Kald, de havde at besætte, og Mænd, der bleve Kirkens største Brydelse, vare stundom gjennem den private Kaldsret komne tidligere ind i deres hæderlige og velsignelse-rige Virksomhed end det ellers kunde været stæet. Selv den Omstændighed, som man har paaberaabt sig mod denne Kaldsret, at de jevnlige befordrede deres Sønners Hovmestere, turde ikke have været til Skade for Kaldene, da navnlig de større Godsseiere, som havde flere Kald at raade over, ordentligviis søgte de dygtigste og paalideligste Kandidater til deres Børns Lærere, og der var i den Klasse ingen Tanke om at benytte Udfigt til Befordring for at spare paa Lønnen. De Misbrug, som ellers i gamle Tider kunde Sted, vare, som selv de, der i den seneste Tid meest have ivret for hine Kaldsrettigheders Afstæffelse, have erkjendt, saa godt som ganske forsvundne, og iøvrigt er jo Mueligheden af et eller

andet Hensyn, der ei burde have sig Birkning, heller ikke udelukket der, hvor Regjeringen bestitter Kaldene; endnu mindre vilde man være fri derfor, saafremt Menigheden selv havde Valget, hvilket kunde synes at være det naturligste, ligesom det ogsaa har været det oprindelige. Der var desuden neppe nogen Stat, hvori Præstekaldenes Besættelse i det Omfang var i Kronens Hænder, som den dansk-norske (i Hertugdømmerne var det strax meget anderledes), og den havde i Tidernes Løb benyttet Leilighederne til at faae en Mængde private Kaldsrettigheder inddragne. For ikke længe siden var og en Lov (Bl. 17 October 1800) udkommet, der maatte lægge Grunden til en Mængde private Kaldsrettigheders Overgang til Kronen, og denne Lov kunde, uden at nogens Ret derved krænkedes, have modtaget Udvidelse (see oven S. 291—292 Note). Saa meget mindre Grund var der til den omhandlede stærke Benyttelse af Kongemagtens Fylde.

Det er ingenlunde Meningen med det Foransførte, at den private Kaldsret skulde i sig selv have noget anbefaleligt. Lvertimod maa Regjeringens Kaldelse i det Hele være det, som giver størst Betryggelse saavel for de enkelte Kalds forsvarlige Besættelse, som for den Billighed i Embedernes Fordeling, der saa meget tjener til Opmuntring for dem, der danne sig for Kirkens Tjeneste. Kun meente man, at den enkelte Mænd tilkommende Kaldsret ingenlunde frembød nogen saa skabelig Side, at der var fuld Grund til at betage de Vedkommende en Ret, der havde den ustridigste Lovhjemmel, hvorpaa de kunde sætte høj Priis, men som aldeles ikke kunde være Gjenstand for Erstatning.

Hvad den private Birkeret angaaer, da kunde man ikke andet end erkjende, at den havde meget mere imod sig end Kaldsrettigheden. Men de smaa Birker vare i stort Antal efterhaanden nedlagte eller dog blevne forenede med Herrederne, og der var al Udsigt til, at de af disse Birker, der vare tilbage, snart vilde gaae samme Vej, og hvad de større angaaer, blev der i Almindelighed med ikke liden Opoffrelse fra Birkeatronernes Side sørget for at skaffe dem passende Indtægter,

ligesom de og i Almindelighed bleve befatte med dygtige Mænd. Der kunde saaledes heller ikke være nogen særdeles Trang til at faae dem ophævede. Opmærksomheden faldt desuden meget mindre paa den Deel af Forordningen, der vedkom Birkeretten, end paa den, der angik den meget hyppigere Kaldsret. Paa-faldende vilde det og have været, om den Regjering, der for 3 à 4 Aar siden viste en saa vidtbreven Agtelse for Rettigheder af det omhandlede Slags, at den, da Forordningen af 6te Sept. 1805 havde ophævet den de Kongelige Birkethings Domme og Behandlinger tilkommende Forret at staae umiddelbar under Højesteret, havde fundet det fornødent at spørge Greverne og Friherrerne om hvorvidt de vilde finde sig i at ogsaa den Umiddelbarhed, der, lige med de Kongelige Birker, var tillagt deres Birkething, ophørte; om denne samme Regjering uden videre vilde tilintetgjøre de Rettigheder, hvori man den Tid havde fundet Betænkelighed ved at gjøre en ubetydelig og fra enhver Side saa vel begrundet Lempning.

Jeg har naturligviis hverken funnet eller villet usigtigt giengive hiin Tids Domme over Frdg. 3 Juni 1809, saaledes som jeg da har hørt dem udtale. Jeg troer tværtimod ingenlunde, at Sagen den Tid blev drøftet med en Udførlighed, der kommer den nær, hvormed jeg her har behandlet samme. Dertil var Meningen for eendrægtig, fandtes Sagen for umiddelbar klar. Selv havde jeg heller ikke i mine egne Overveielser inddraget alt det, som jeg nu, da den modsatte Mening er blevet saa mægtig, har fundet Anledning til at tage med. Men skjøndt det, jeg her forelægger, i den Skikkelse, hvori det forelægges, skriver sig fra en senere Tid, saa er jeg dog vis paa, at det ikke blot i sin Hovedretning, navnlig i den Grundforestilling om vort Forfatnings- og Regjeringsaæsen, hvorfra det gaaer ud, fuldkomment stemmer med den almindelige Dom af hiin Tids meest oplyste Mænd, men at disse og vilde have vedkjendt sig de enkelte Led i den meddeelte Tankerække, hvilken for en stor Deel bestaaer af uimodsigelige Kjendsgjerninger.

Iøvrigt bifaldt, som alt bemærket, Kongen heller ikke den foreslaaede Inddragelse af de private Kalds- og Birkerettigheder. Kun forsaavidt de vare forenede med visse Embeder, besluttede han deres

fuldstændige og siebliffelige Inddragelse. Det var oprindeligen ogsaa kun dette Slags Kaldsrettigheder, som han var betænkt paa at tage til sig; men Sagen fik, da den kom til Cancelliets Betænkning, en anden Vending og større Udstrækning ved den ovennævnte fra Kongeloven hentede Betragtning, som en Mand, hvis Mening med Hensyn til Retsspørgsmaal den Tid havde en særdeles Vægt i Collegiet, ved denne Leilighed søgte at gøre gjeldende. Hvad de Kalds- og Birke-Rettigheder angaaer, som stode i Forbindelse med visse Eiendommers Besiddelse, da vilde Kongen blot sætte en Grændse for sliig Rettigheds fremtidige Erhvervelse; men de allerede erhvervede Rettigheder skulde vedligeholdes, og det saaledes, at de ikke blot ansaaes erhvervede for den daværende Besidder, men og for alle, til hvilke den vedkommende Eiendom saavel som de personlige Egenstaber, hvoraf Rettigheden var betinget, gik i Arv. Det indeholder et hæderligt Beviis paa den ædle Konges klare praktiske Forstand og hans sunde Retsfølelse, at han saaledes agtede vel erhvervede Rettigheder for meget til at modtage den Raadighed over en Mængde Embeder, som Cancelliet lagde for hans Fødder, uden at lade sig blænde af de Skingrunde, hvormed dette Collegium, der var hans øverste Raadgiver i Retsanliggender, vilde bevise, at det ikke blot var hans Ret, men og hans Pligt at tage de omhandlede Rettigheder til sig. Maaskee og det juridiske Fagaltets Betænkning, som findes omtalt i min Prøvelse o. s. v. S. 429, har bidraget til at han ei vilde gaae ind paa Forslaget; men den vilde neppe have havt denne Virkning, hvis ikke det Mislige i hiin nye Retsanskuelse var blevet ham selv klar. Det manglede Kongen ikke paa Tilbøielighed til selv at besætte Embederne. Om denne Tilbøielighed, der var forenet med den Overbeviisning, at Embederne dermed vilde være bedst tjente, vidner det og, at han tilegnede sig alle de Kalds- og Birkerettigheder, som adskillige Embedsmænd hidtil, som saadanne, havde udøvet. Dette antog han at kunne gøre uden at krænke Kongens Ret, og det var blot Rets-hensyn, som kunde bringe ham til at staae imod. Dette fortjener saa meget mere at erindres som denne Sag, som alt bemærket, faldt i den for Lovgivningen og Statsstyrelsen mindre heldige Etab-

retsregjerings Tid, og det altsaa kun kan tilskrives hans personlige Tænkemaade, at Retfærdighed dog i det Væsentlige blev iagttaget. Det er fornemmelig for at udhæve Dette, der gjør den elskede Konge sand Ære, at jeg har indladt mig saa meget paa det Historiske i denne Sag, uagtet det Ubehagelige det har for mig at udtale en mindre fordeelagtig Dom over dens Behandling af de Mænd, til hvilke jeg saa Aar sildigere indtraadte i nøie collegial Forbindelse. Jeg havde dog uden Tvivl ladet det fare, hvis ikke Modsætningen mellem Collegiets Indstilling og Kongens Beslutning allerede andensteds fra var bragt for Almeenhedens Dine, og det med en Bedømmelse, der er aldeles forskjellig fra min, og som jeg dog baade for den Mands Skyld, fra hvem den kom, og fordi den har den nu herskende Stemning for sig, maa tillægge en ikke ringe Betydning.

Uagtet det, der i den paatænkte Lov især tilbrog sig misbilligende Domme, bortfaldt ved den Begrændsning, som Kongens Retfærdighed gav den endelige Lov, saa vare de Fleste dog heller ikke tilfredsstillende ved denne. Ogsaa i den senere Tid er der stundom endog af dem, der bleve regnede til de stærkt Liberale, ført Klage over det Indgreb i velbegrundede Rettigheder, som Forordningen gjorde. Saaledes er det i de jydskke Stænder af en anseet Deputeret (Moulund) flere Gange blevet udhævet som et Beviis paa det Fordærvelige i slige Indgreb, at en Kirke i Fyen i saa Aar sank dybt i Priis, fordi Fdg. 3 Juni 1809 var kommen imellem den første og anden Afhændelse. Men foruden at den paaberaabte Forskjel i en Kjøbesum for en enkelt Kirke, der viste sig ved to kort paa hinanden følgende Salg, meget vel kan have hidrørt fra andre Aarsager, og at det i al Fald maatte være under ganske særegne Omstændigheder at Forordningen kunde have en saadan Virkning, saa var det vistnok at strække den Afgælte, der skuldes erhvervede Rettigheder, for vidt, hvis det tilfældige Tab, som en Eier kunde komme til at lide ved Lovforandringer, der ei umiddelbart berøre hine Rettigheder, skulde være til Hindrer for saadan Forandring. Det beroede dog i ethvert Tilfælde

paa Regjeringen at gjøre flere eller færre Personer deelagtige i den Stand, som behøvedes, for ved at tilforhandle sig visse Eiendomme at erhverve hine Herligheder *). Det var og ganske mod de omhandlede Rettigheders Bestemmelse og maatte give dem en forhadt Charakter, at de skulde tjene til at forhøie en Eiendoms Værdie i Handel og Wandel. Jeg tvivler og om, at den oven paaberaabte Stemning hidrørte fra Betragtninger som den nys anførte. Det var snarere en til den Tid almindelig herskende Uvillie mod Love, der gjorde Indgreb i erhvervede Rettigheder, i Forbindelse med det Indtryk, som man engang havde faaet af det, som var bleven bekjendt om hiint Lovforslag, og hvoraf Forordningens Præmisses indholdt en Gjenklang, der gjorde, at man ikke kunde forsone sig med selve dens Indhold **). Det uheldige Indtryk, som denne hele Sag frembragte, udbredte sig endog til Naboriget, hvor det vilkaarlige Indgreb i lovhjemlede Rettigheder, som bemeldte Forandring skulde have gjort, blev under det Spørgsmaal, der i det paafølgende Aar opstod om Valget af en Tronsfølger, benyttet som et Exempel paa den absolute Maa de, hvorpaa Danmarks Konge benyttede sin absolute Myndighed, og som maatte forsøge Betænkelighederne ved at bane ham Vej til Sverrigs Trone. Det er ikke usandsynligt, at man ved denne Leilighed har med det, der blev Lov, sammenblandet det, der var blevet bragt i Forslag til Lov, og saaledes forvansket var det vist nok, navnlig efter Forholdene og Tænkema-

*) Jevnsfør min Gaandbog i den danske og norske Lovkyndighed 1ste B. S. 168 ff., 3die B. S. 518 ff.

***) Der kunde dog fremsæres retlige Indvendinger mod Forordningen, som vare nok saa vel begrundede som den ovennævnte. Men deels vilde heller ikke de, efter mit Begreb, være juldyldige, deels angif de kun enkelte særlige Følger, som Forordningen fik ved sin Anvendelse, uden at de i sin Tid have været forudsæete, og i de enkelte Tilfælde var Kongen og rede til at afhjælpe Ubilligheden. Det er mig nok, at Kongen ved den Beslutning, som han tog i denne Sag, omhyggelig søgte at undgaae Indgreb i erhvervede Rettigheder.

den i Sverrig, meget vel skiftet til at bruges som et Træk i det Strækbillede, som man vilde opstille mod Frederik den Sjettes Candidatur til den svenske Tronfølge. Men jeg antager ingenlunde at det har havt nogen Deel i Udfaldet, som uden Tvivl ogsaa ellers vilde have blevet som det blev. Det er imidlertid et mærkeligt Vidnesbyrd om den Dptagelse, som Sagen til sin Tid fandt.

Jøvrigt deelte jeg, som alt bemærket, ikke ganske den almindelige Mening om Forordningen, men fandt, at der, saaledes som den var bleven, ikke var noget synderligt Stof til Klage over Uret, og tog derfor jævnlig Ordet for samme. Imidlertid var jeg ikke videre indtaget af denne Forordning, end at jeg jo havde fundet det bedre, om den slet ikke var bleven til. Ogsaa jeg meente, at Tiden ikke var gunstig for en Forandring af dette Slags, hvilken, efter min Dom, vel blev udført med Maadehold, men paa den anden Side kun var lidet paatrængende. Det forekom mig og, at der i Forordningens Præmisseser var Anledning til endnu at nære de Betæneligheder, som den i den oprindelige paatænkte Skikkelse havde vaft. Ogsaa fandt jeg det noget stærkt, at Forordningens § 2 uebliffelig fratog alle Embedsmand de Rettigheder af det omhandlede Slags, som de i denne Egenkab havde havt; thi om der end fra Retfærdighedens Side Intet havde været at sige derimod, saa var det dog en noget umild Fremgangsmaade mod en vigtig Stand, der netop leed særdeles meget under Krigen, og bar dette med Værdighed og Hengivenhed, og som der ikke kunde være Fare ved at lade beholde Rettigheden for de daværende Besidderes Embedstid. Det forekom mig derhos, at der kunde være taget særligt Hensyn til nogle af de anseelige Embedscorporationer, som vare i Besiddelse af sige Rettigheder, navnlig Conffistorium ved Universitetet, der dog vel afgav lige saa god Betyggelse for Embedernes forsvarlige Besættelse, som den, der erholdtes ved Forandringen, saa at der havde, som mig synes, været god Grund til at lade disse Videnskabsmænd fremdeles beholde en Ret, hvorpaa de dog vistnok satte en ikke ringe Priis. Forresten indeholdt Loven nogle hensigts-

mæssige Bestemmelser, navnlig angaaende Virkerettigheden, hvilke væsentlig vare hentede fra den under 19 Juli 1805 udfomne Gerichtsordnung für die adlichen und andern mit Gerichtsbarkeit versehenen Güter in den Herzogthümern Schleswig und Holstein *).

Det er forhen bemærket, at den Forklaring og Anvendelse af Kongeloven, der laae til Grund for det Kongen gjorde Forslag, fik et Slags Anerkjendelse ved Forordningens Præmisser. Disse bleve og benyttede til at forvandle adskillige Stiftelses- og Commune-Tjenester til Kongelige Embeder, ligesom adskillige Forretningsmænd, der forhen blot fik en deels af Kongen selv, deels af vedkommende Collegium udstædt Bemyndigelse til deres Forretninger (saafom Sagførere, Landmaalere og Landinspectenrer) fik Embedsbestallinger. Dette i Forbindelse med den Kgl. Resolution, hvorefter adskillige Betjeneringer, der forhen befattedes af de forskjellige Drogigheder (cfr. L. 3—4—9), skulde indberettes til Kongen, for at Underofficerer dertil kunde udnævnes, men som meget ofte ved Kgl. Resolution bleve Andre forundte, har foranlediget en stor Forøgelse i Tallet paa Kgl. Embeder, som dog siden igjen fik nogen Formindskelse, navnlig ved to Kgl. Resolutioner

*) Denne Forordning, der bestaaer af 48 §§, lod iøvrigt de patrimonielle Jurisdictioner vedblive, og gik i Hovedsagen fornemmelig ud paa at bringe det derhen, hvor det forlængst havde været i Danmark, saafom at Retten skulde beklædes af faste, med de fornødne Egenstaber til at udøve Dommerembede forsynede, af Regjeringen stabsfærdige Embedsmænd med en i sit minimum lovbestemt og sikket Indtægt, ifødetfor at Jurisdictionsherren forhen vilkaarlig kunde overdrage dette Hverv til hvem han vilde, og igjen tage det tilbage. Den indeholdt imidlertid dog ogsaa den største Deel af de Bestemmelser, som findes i de tre sidste §§ af Fdg. 3 Juni 1809, og forbød derhos at Dommerne ved hine Retter kunde udøve Forretninger som Advocater, hvilket her først blev forbudt ved Resol. 3 August 1816. Den fremkaldte iøvrigt i Begyndelsen mange Besværginger, fordi den gjorde Forandringer i ældgamle Rettigheder, hvilke Forandringer dog vare af indlysende retlig Nødvendighed, ligesom den og paadrog de Vedkommende en Deel Udgifter.

16 Juli 1841 *). Men der vare dog, som alt bemærket oven S. 389—390, ikke faa Embeder, og det saadanne, som nærmest hørte ind under den i Fødsels Præmisses udtalte Grundføtning, hvorpaa man aldrig har forsøgt at gjøre den gjeldende. Der synes endnu at være en særdeles Tilbøielighed til at forvandle mange mindre Betjeninger til faste pensionsberettigende Embeder, og, hvad der er mærkeligt, den har vist sig mere i Rigsdagen end hos Regjeringen. Det forelagte Regjerings-Udkast til Grundloven § 21 synes snarere at vidne om en modsat Stræben.

Vor nye Grundlovs § 97 **), saaledes som den er bleven forstaaet og anvendt, har nu tilfulde gennemført hvad Cancelliers Indstilling til Fødsels. Die Juni 1809 tilstjete. Herimod har jeg saavel under den Rigsforsamling, der var kaldet til at raadslaae angaaende Grundlovs Udkastet som i oftelig meldte mit Skrift, udførlig udtalt mig. Hvad jeg herved egentlig havde for Die, var dog nærmest om muligt at forebygge, at Spørgsmaalet blev afgjort ved Grundloven, men holdt aabent for Overveelse og Beslutning paa en tilkommende i Overensstemmelse med Grundloven sammentaldt Rigsdag. Ligesom jeg i det Hele fandt det i Formen urigtigt og i selve Sagen betænkligt, i Grundloven at optage andet end hvad der hørte til selve Forfatningsværket, saaledes fandt jeg og i Særdeleshed de §§ utilraadelige, som gif ud paa at ophæve eller behude Ophævelsen af lovhjemlede Rettigheder, og det endog uden Hensyn til, hvorvidt jeg kunde finde saadan Ophævelse vel begrundet eller ikke. Det forekom mig, at Grundloven derved uden al Nødvendighed betog dem, som vare i Besiddelse af slige Rettigheder, den større Leilighed, der dog kunde være til at forsvare disse, naar Sagen maaskee noget bedre forberedt kom til Overveelse i en fremtidig Rigsdag, der i al Fald

*) See Nye Collegial-Lib. for 1841 S. 641—650 og 657—659.

***) Sen selv, der ganske stemmer med det forelagte Regjeringsudkast § 78, var dog i den forankerte Henseende ikke aldeles tydelig. See min Prøvelse c. f. v. S. 424—425.

havde mere Krav paa at ansees for en virkelig Folkerepræsentation end hiin Forsamling. Men alle Bestræbelser af hiint Slags gif dog igjennem, tildeels endog udenfor Grændserne af Regjerings Udkastet.

Det kunde synes uhensigtsmæssigt, at jeg har dvælet saa længe ved en Sag, der har faaet sin usforanderlige Afgjørelse. Men i den Fremstilling af den her omhandlede Periodes Lovgivning og dens Forhold til den offentlige Mening, som jeg har foretaget mig, kunde jeg ikke forbigaae Forordningen af 3die Juni 1809 og dens høist mærkelige Historie, hvilken desuden allerede fra en anden Side var blevet Almeenheten forelagt, vistnok uden Urigtighed i det Meddeelte, men dog saaledes at Sagen fattes i et ganske andet Lys end det, hvori jeg har seet den. Foruden at nu den udførlige Fremstilling af Sagen, saaledes som alt bemærket oven S. 395, gav mig en kjær Leilighed til at belyse Frederik den Sjettes varme Afgtelse for Retfærdighed, blev det mig klart, at de Domme, som til den Tid udtalte sig ved denne Leilighed med særdeles Hensyn til den Naade hvorpaa Sagen var bleven indledet, vare velskikede til at give et Billede om den Mand, som da herskede blandt Landets oplyste Mænd. Vil man end finde denne noget rigelig konservativ, saa maa dog den, der vil sætte sig ind i den hele Tankegang, som jeg har forelagt, erkjende, at den havde sin Rod i en sund og i Sandhed frisindet Opfatning af vor Retstilstand. Den Tids Konservatisme stod i Gjærningen en Streg høiere, end den, hvortil jeg efter de Grundanskuelser om Ret, Stat og Eiendom, som jeg da hylde, og stedse er blevet ved at hylde, kunde komme. *) Men Uoverensstemmelsen laae ikke saa meget i Grundretningen som i Opfatningen af de enkelte Forhold, der maatte tages i Betragtning ved Anvendelsen. Mænd, der vare Benner af de i den nær foranliggende Tid gjennemførte Landboe-Reformer, kunde ikke hænge saa fast ved alt i den givne Retstilstand, at de ikke kunde finde sig i nogen Forandring eller Lemping i de Enkeltes erhvervede Rettig-

*) See oven S. 115—136.

heder, naar enten den naturlige Retfærdighed eller vigtige offentlige Formaal krævede samme. Og heller ikke blev paa den anden Side de erhvervede Rettigheder, hvilke væsentlig gaae op i Eiendomsretten, efter mine Grundsætninger saa løse, at de burde ophæves i ethvert Tilfælde, hvor man maatte mene, at der med Hensyn til noget af de mange Diemeed, som man henfører under det elastiske Begreb om Almeenvellet, kunde være noget at vinde ved deres Ophævelse eller Afændring. Den trygge Besiddelse af det man, under Lovens Beskyttelse, har erhvervet, var mig en saa væsentlig Bestanddeel af en værdig Retstilstand, der atter er en Hovedbetingelse for det velforstaaede Almeenvel, at jeg paa ingen Naade kunde billige nogen Indgriben i samme uden hvor det enten var fornødent for at rette paa en den naturlige Retfærdighed modsigende Tingenes Orden, eller et vigtigt offentligt Formaal uomgængelig fordrede saadan Indgriben. Da det, efter den menneskelige Kjendeevnes Natur, er ugjærligt ved almindelige Begreber at affikke aldeles skarpe Grændser mellem hvad Samfundets Lærv kræver og hvad der skyldes de Enkeltes erhvervede Rettigheder, saa kan det let i Spørgsmaale om et eller andet Forholdes Ordning blive Meningsulighed underkastet, hvorvidt det ene eller det andet Hensyn skal være det raadende, en Bedømmelse hvorpaa ogsaa Tidsforholdene maae have en betydelig Indflydelse. Men jeg holder dog mere af den Retning, der kan synes mig at drive det noget for vidt i at hævde erhvervede Rettigheder, end af den, der tager det let hermed. Man finder hos det Folk, der forstaaer sig bedst paa at bevare Friheden, den største Betænkksomhed og Langsomhed i at forandre den givne Retstilstand, selv hvor dens Brøst ligger klart for Dagen. Og om jeg endog ofte har fundet at det drev denne Betænkksomhed til Yderlighed, saa er det dog vist, at dette staaer i Forbindelse med en dyb og ægte Friheds Følelse og med en ved lang Erfaring erhvervet politisk Blisdom, der har bevaret dette Folk mod de al Orden og sund Frihed truende Omvæltninger, hvortil uklare Begreber om Frihed og Lighed have forført saa mange andre Folk. Den conservative Aand kan jeg derfor ikke andet

end agte, selv naar den synes mig at gaae for vidt, hvorimod Absolutisme (i Ordets rette Forstand), i hvilken Skikkelse jeg end er blevet den vaer, enten i Historien eller i Livet, steds har været mig forhadet.

Jeg er nu færdig med alt, hvad her jeg har fundet Anledning til at bemærke med Hensyn til de i den Tid, der fulgte nærmest efter Frdgn. 27de Sept. 1799, udkomne Anordninger, som jeg S. 277—292 har opstillet til Beviis paa, at den fremskridende Retning, som gik igjennem den nærmest foranliggende Tid, ingenlunde, saaledes som det ofte foregives, ophørte med hiin Forordning. Men medens jeg troer fuldstændigen og fra alle Sider at have retfærdiggjort min Paaastand, vil jeg ingenlunde nægte at der ogsaa i foransførte Periode ere givne Love og trufne Forholdsregler, der ikke vare ganske velbetænkte, og som tildeels, under Medvirkning af ulykkelige Tidsomstændigheder, have ført beklagelige Følger efter sig. Men ved at overtænke de Love og Regjeringsforholdsregler, som jeg her til maa henføre, finder jeg ingen, hvorom jeg med mindste Rimelighed kan antage, at den vilde have været forebygget, saafremt Pressen havde beholdt den fulde Frihed, hvorfra den var i Besiddelse da bemeldte Forordning udkom. For at belyse dette, skal jeg bruge samme Fremgangsmaade som jeg har brugt ved Udviklingen af de ovenmeldte Loves Forhold til den offentlige Mening; jeg skal godtgjøre, at det hverken efter den Aand, der viste sig i hiin Tids Presse, eller efter den, der har ladet sig tilsynne efterat Pressen paa nye kom i levende Bevægelse med Hensyn til statsborgerlige Anliggender, lader sig antage, at den vilde have staaet i Modsetning til de Love og Forholdsregler, som have været uheldbringende for Staten. Vel indseer jeg, at der, naar jeg saaledes indlader mig paa en anden Række af Love og Regjeringshandlinger fra ovennævnte Tid, bliver mindre Udset for mig til at kunne levere hvad jeg ønsker at meddele med Hensyn til min videnskabelige Virksomhed i samme Tid, og derhos fortsætte mit Livs og min Tids Historie ind i dens senere Afsnit. Men, efter noie Overveielse, har jeg ikke fundet, at jeg paa nogen gavnligere Maade kan anvende

den Tid, Forsynet endnu maatte skjænke mig, end til, saavidt jeg formaaer, at fuldføre Billedet af bemeldte Tids Regjerings Historie og af den Mand, som da viste sig. Jeg tør nemlig ikke antage, at der blandt dem, der have gjennemlevet denne Tid, er nogen anden, som kan og vil saaledes befatte sig med denne Opgave, som jeg er findet at gjøre; hvorimod jeg snarere troer, at der vil findes Nogen, som vil benytte det langt rigere Stof, som fra de paafølgende Tidsaffnit foreligger den, som vil levere en historisk Skildring af samme. Derhos er jeg overbevist om, at Ingen ret er istand til at forstaae eller bedømme vor senere Udvikling, der ikke er kommet til et rigtigere Begreb om hiin forudgaaende Tid, end det, hvorfra de Fleste af dem, der nu føre Ordet, gaae ud. Jeg vil og ved at behandle den Side af vor indre Historie for bemeldte Tid, hvorpaa jeg nu kommer ind, ligesaavel som under Behandlingen af den Side, som jeg nu forlader, idelig faae Anledning til at kaste Blikket paa den Bending, som de dertil hørende Forhold have taget i den senere Tid.

Jøvrigt veed jeg kun alt for vel, hvor Faa der nu ere, som ville gaae ind paa saa nølagtige Undersøgelser, som de jeg har givet og fremdeles agter at give, især naar saadanne Undersøgelser ere rettede mod Meninger, hvori man engang har fat sig fast. Men det er kun gennem flige nølagtige Undersøgelser at jeg kan gjøre mig noget Haab om at trænge igjennem med det, der staaer for mig som afgjort Sandhed; og der vil dog uden Tvivl komme en Tid, hvori Mange ville finde Trang til at underkaste de Meninger, hvortil de have hengivet sig, en alvorlig Prøvelse.

Den 29de December 1850.

Rettelser.

- §. 27. 12 L. f. n., 115—118, læs : 111—114.
 - 34. sidste Linie, 338—40, læs : 38—40.
 - 71. 4 L. f. n., 13 B., læs : 14 B.
 - 39. Anm. 14 L. f. n.. 484—95, læs : 444—45.
— 13 L. f. n.. 1799, læs : 1798.
 - 106. næstneb. L. i Anm. XXIX, læs : CXXIX.
 - 122. sidste Linie, Side 18, læs : Side 518.
 - 125. 16 L. f. n., 15 B., læs : 15 B. 2 Hefte.
 - 135. sidste Linie, Maanedsskrift — §. 560—364, læs : Ledskrift
§. 381—384.
 - 138. 8 L. f. n., Almendragen, læs : Almendingen.
 - 171. 4 L. f. n., §. 349, læs : 389.
 - 176. 19 L. f. n., 157, læs : 130—31. 136—37.
 - 278. L. 25, Anledning, læs : Anordning.
-

